

BORZ.

Meles taxus.

»A jó szülőnek méltán büszkesége
— Mondotta a borz — s legfőbb öröme,
Ha gyermekében már korán felébred
A munkakedv s a szerzés ösztöne.«

R. d. F.

Országos Széchényi Könyvtár

Habár ezen munkának tulajdonképen csak az a célja, hogy útmutatást adjon arra, miképen gyakorlandó eredményesen lőfegyverrel az apróvad vadászata, mégis helyén való a borznak is egy rövid fejezetet szentelni, jöllehet hogy erdősegeinknek ezen félénk és alattomos troglodytája a legtöbbször kiásás alkalmával egy botütés

következtében, vagy a csapóvasban végzi be egyhangú pályafutását. A puska-
por és ólom ritkán jut osztályrészre; néha ásás alkalmával vagy a lesen, mely utóbbihoz, a vadászat leghálátlanabb módjához, alig-alig van egyik vagy másikkal türelme és kitartása.

Mielőtt a borz vadászati módjait ismertetnők, szükségesnek tartjuk ezen zárkózott természetű remete **természetrajzát** röviden ismertetni.

A borz a húsevő ragadozók (Carnivora) rendjébe, a menyétfélék (Mustelinae) családjába és a borzok (Melinae) alcsaládjába tartozik. Vadászatilag az apróvadhoz számítjuk.

Hosszusága mintegy 0,75—1 m., farka 15—18 cm. Rövid lábai körülbelül farkhosszúságuak, minek következtében testalkata alacsony s miután testét hosszú serteszőrű szőr fűdi, még alacsonyabbnak látszik. Gereznáját két-féle szőr képezi: az alsó gyapjuszőr és a hosszabb, durvább felső szőr. Az utóbbi a hátán fehéresszürke feketével elegyítve, a hasi részen sötétebb. Lábai feketések. Fejének alapszínezete fehér s mindkét oldalán az arcorr közepétől a szemeken keresztül a fülek mögé egy-egy fekete sáv húzódik. Szemei aprók, feketésbarnák, fülei rövidek, tövükön kiszélesednek, végükön lekerekítettek.

A nőstény valamivel kisebb és gyengébb mint a hím; hasán 8 csecsbimbója van és színezete is világosabb. A fiatalok életük első évében, őszig sokkal világosabb színűek, mert gereznájuk gyapjas szőre világosabb szürke s a felső szőr is világosabb és rövidebb mint az öregeké. A borz szőrödés-ideje május és szeptember.

A borznál a színeltérések, *színváltozatok* nagyon ritkán fordulnak elő. *D. a. d. Winkell* említést tesz egy fehér borzról, melyet réges-régen Poroszországban ástak ki. Egy vörhenyesfehér s barnán foltozott borz *Riedingernél* a 74. táblán van feltüntetve.

Az újabb időben eszközölt pontos észleletek kimutatták, hogy csakis egyetlen borzfaj létezik és hogy a régi, kétféle elkülönítés disznó- és kutya-borzra főképp a jelben és a szőrözetben mutatkozó gyakori eltéréseken alapul. Kor és évszak szerint azonban mindkettő változik és a szőrözet hosszabb vagy rövidebb; ha »kövérsége« elapadt, akkor a borz testalkata magasabbnak, oldalt összenyomottabbnak és hosszabbnak látszik.

A borz *fogazata* (27. ábra) 38 fogból áll. Úgy a felső, mint az alsó állkapocsban 6—6 metszőfoga van; a felsők szélesebbek és nagyobbak mint az alsók. Az alsó állkapocs szemfogai, melyeket vadászosan a borznál is »agyarak«-nak nevezünk, hátrafelé görbültek; a felső állkapocs agyarai meglehetősen egyenesek. A felső állkapocsban jobbról és balról 5—5, az alsó állkapocsban 6—6 zápfoga van. Az első zápfogak, úgy az alsó mint a felső állkapocsban, a többinél rövidebbek s idősebb korában kihullanak.

A borznak *korára* fogazatából annyiban lehet következtetni, hogy az idősebb példányoknak a legelső rövid zápfogai rendszeren hiányoznak, úgy hogy fent mindkét oldalon csak 4—4, lent 5—5 zápfoga van. A nagyon öreg borznak a fogazata általában hiányos és az állat emellett akárhányszor teljesen vak is. A borz korát általában 12—15 évre tehetni.

Súlya az évszakok szerint jelentékenyen változik; így a téli nyomorgás után és a nőstény szoptatás idején körülbelül 10—12 kg-ot nyom; ősszel ellenben, ha vastag kövérségre tett szert,

27. ábra. A borz koponyája és fogazata.

súlya 15—17 kg is lehet, sőt már 20 kg nehéz példányt is láttak, habár az ilyen igen ritka.

A késő ősszel feldarabolt borznak bőre alatt 3—4 cm. vastagságú kövér hárj található s emellett a belső részei is, mint a belek és szív, egészen be vannak vonva kövérséggel, úgy hogy a kövér borzból akárhányszor 3—4 kg zsírt lehet kiolvasztani.

A borz zsíráját nemcsak a gyógyszerárban veszik, hanem a szappanfőzésnél is igen jó adaléknak tartják. A borzzsír a vöcsök (*Podiceps cristatus*) vagy a szürke gém (*Ardea cinerea*), úgyszintén a szárcsa (*Fulica atra*) zsírájával összeolvasztva kitűnő csizmakenőcsöt szolgáltat.

A borz farktöve és hullatója között van az ú. n. »zsírgödör«; ez egy 1 cm mély, zacskószerű, belül finoman szőrözött mélyedés, melynek belső falán számos mirigyes szemölcs van, melyek egy kellemetlen szagú, fehéres színű, nyúlós folyadékot választanak ki, mely a zsírgödörben összegyűl. Régi vadászabona szerint a borz télen ezen anyagból táplálkozik olyformán, hogy orrát a zsírgödörbe dugja s belőle a zsíradékot kiszopogatja. Ez azonban teljesen téves s az újabb kutatók, mint p. o. *D. a. d. Winkell*, határozottan tagadják. Megcáfolja azon állítást is, »hogy a borz oduját négy hónapi téli pihenés után teljesen lesóványodva hagyja el« s azon nézeten van, hogy a lesóványo-

dás nem annyira a téli álom ideje alatt történik, mint inkább március kezdetén, midőn a borz megint a rendes legelőre kezd járni.

Midőn a borz először elhagyja oduját, küllemén kevés változás észlelhető, de egy pár hét múlva a soványodás már feltűnő, mert sokkal összenyomottabbnak, vékonyabbnak és magasabbnak tűnik fel.

A borz betegségeiről keveset tudunk. Úgy látszik, hogy a hosszas téli bőjtölés igen jó ellenszer minden betegség ellen. A kosz néha nyáron a borzon is észlelhető, miként a rókánál; de ezenkívül más, sőt néha járványos betegségek is léphetnek fel, mert egyes években, midőn az odukon kívül is lehet elhullott példányokat találni, ezen vadnak különben meg nem magyarázható apadását észlelhetni.

A borznak kétféle *hangját* ismerjük, melyeket azonban csakis veszély idején hallat, mert különben a borz is, mint az elvonultságban remetéskedő zsémbes természetűek, csendes, hallgatag állat. Az ebek által »szorítva« haragos halk morgást hallat, mit a borzásásnál, midőn a borz komoly veszélyben van, hallhatni. Visító hangját a borz ellenben halálfélelmében s nagy fájdalomában hallatja, mikor p. o. a tarkókéssel letarkózzák.

A borz földalatti lakása, a »borzodu«, melynek »folyosói« a »katlanban« futnak össze, igen kényelmes és feltűnő tiszta szokott lenni. Életének háromnegyed részét ebben, részint alvással, részint magába vonultan, pihenve tölti el. A borzoduk kétfélék: az ú. n. nagyoduk, vagy főoduk, melyekben rendszeren több borz tartózkodik és a kisebbek, melyek rendszeren egy katlanból s két-három folyosóból állanak. A nagyoduk néha nagykiterjedésűek, több katlannal birnak s 8—10 folyosója minden irányban elágazik, de ezeknek csak egy részét használják aszerint, amint az odunak több vagy kevesebb lakója van. A használt folyosók azonnal felismerhetők, mert nyílásuk síma, fenekükön fű nincs, keményre és simára vannak taposva. A nem használtak, melyek részint menedék-, részint szelelőfolyosók, nyílásuknál rendszeren be vannak füvesedve. A borzoduk hasonlók a rókakotorékokhoz. A katlanba rendszeren több folyosó szájadzik. A nagyoduknál különböző mélységű folyosórendszerek vannak.

Ha a borzodu környékét nagy figyelemmel megvizsgáljuk, rendszeren két, néha több keskeny ösvénykét találunk. Ha csak kettő van, akkor biztosra vehetjük, hogy az odut csak egy borz lakja. Ezen ösvénykék, ha jelentéktelenül is, de mégis elütnek a talajtól s különböző irányból vezetnek a használt főfolyosóba. A rendszerető borz majdnem következetesen, az egyiket akkor használja, midőn oduját elhagyja, a másikat midőn visszatér, hogy odujába »beillanjon«; azért a csapóvasak felállítására ezen ösvénykék a legalkalmasabb helyek.

Ha a nagyodut borz és róka közösen lakják, akkor a két lakás el van választva egymástól; mert ha túrik is egymást, barátságban egymással nincsenek. A feltűnő tisztaságszerető borz ronda szomszédságát utálja. Még az egy oduban lakó borzok is külön élnek; mindeniknek van saját katlanja és vannak külön folyosói, egyszóval mindenik külön háztartással bír. A katlan

lakó- és alvóhelyül szolgál s itt veti meg a nőtény gyermekágyát, ha anyai örömöknek néz elébe. A katlan kipárnázását a borzok sajátos módon végzik; a folyosó nyilásánál egy jó csomó száraz lombot és puha mohát halmoznak fel s ezt fejükkel, illetve testük mellső részével betolják a katlanba s azt vele gondosan kipárnázzák. Az alomnak ily módon való »betalicskázása« szintén elárulja az odu lakóját, mert ezen munkának nyomai tisztán láthatók.

A borz lakását nyugalmas helyeken, a mező közelében szereti felütni. Azon állítás, hogy a homokos talajt jobban szereti mint a más földnemeket, beigazolvva nincsen. Sőt ellenkezőleg, a tapasztalat azt mutatja, hogy a hidegebb talajt inkább szereti s így egyes helyeken észlelték, hogy az odu folyosóit a gipszes talajba ásta, míg a közelében levő homokos kotorékokban borz sohasem ült. A legfőbb odu oly helyeken van, hol a felső réteg homokos agyagból vagy agyagos homokból áll s az alsót pedig sárga vagy fehér homok képezi; azonban néha nem riad vissza az erősebb munkától se és oduját kemény talajban is elkészíti, sőt elég ügyes arra is, hogy folyosói készítésénél a kemény talajban levő lazább ereket kövesse. Hegyoldalokon a déli lejtőket kedveli, mert ilyen helyeken a szél és vihartól jobban védve van.

A borz kedvenc *eledelét* gyümölcs, szőlő, gyökerek, férgek, csigák, kukacok stb. képezik; ennél fogva azon esetben, ha ilyenekkel beéri, ha nem is a leghasznosabb, mégis inkább a nem kártékony, mint a kártékony vadak közé lehet sorozni. Inkább hasznos, amennyiben a kártékony férgeket, a kukacokat, a bábokat és a különböző rovarokat, különösen a cserebogarakat, sás-kákat stb., néha ugyan nem ártalmas rovarokat is, milyenek a ganajtúrók, melyeknek maradványai hulladékában szintén található, nagy mennyiségben pusztítja. Ezen tápanyagok, ideszámítva a különböző gyökereket és gombákat is, képezik a borz »túrt táp«-ját, melytől kövér lesz. Nedves nyár és ősz után a borzok ezért a legkövérebbek. Tápját a földből ormányával túrja ki s túrásai hasonlóak az erdei malacnak túrásaihoz. Kevésbé vehetni jó néven, hogy a makkot, de különösen a répaféléket, a tejes kukoricát, a burgonyát és a gyümölcsféléket is kedveli. A szilvának, főképpen a szőlőnek nagy kedvelője s hogy ezekhez juthasson, nagy utakra vállalkozik, sőt a szőlőéréskor rendes tanyáját elhagyva, a szőlőkben üti fel sátorfáját. Ez még hagyján. A borz természetrajzilag a ragadozókhöz és pedig a menyétfélékhez tartozik s az a már régebben szellőztetett kérdés, vajjon csakugyan rabló-e vagy sem, el van döntve; mert ha egészen fiatal nyúlfiacska vagy egy fészek tojás kerül útjába, azt szenvedéllyel költi el, tehát elegendő ok, hogy a vadászok jelenlétét a fáciásokban ne óhajtsák. De ezzel még keveset mondtunk, mert a borz az összes földönfészkelőknek kimondott ellensége. Ha az útjába eső fészkek tartalmát, amint tudjuk, mohón fogyasztja el, akkor talán nála is érvényes a közmondás, hogy »evés közben jön meg az étvágy!« Képzeltető-e, hogy a borz egy ilyen izletes lakomát elfeledjen s ne igyekezzék máskor is hasonló élvezetre szert tenni? Olyan pagonyokban, hol a nagyvad játsza a főszerepet s melyek szárnyasokban úgyszegények, talán megengedhető a borz kímélése, hogy az őszi ásás eredménye biztosítva legyen,

de azért a siket-, nyir- és császárfajd szaporodását itt is veszélyezteti. Kinek azonban a vadászterülete a fogoly, fácán és vadréce tenyésztésére alkalmas, az nagyon rosszul tenné, ha a borzzal szemben csak némi kiméletet is mutatna!

Hogy a borz más állati tápláléktól sem irtózik, a »Wild und Hund« 1896. 27-ik számában foglalt közleményből világosan kitűnik.

»Pár nap előtt a vadőröm körútja alkalmával egy borzot látott, mely szájában valami zsákmánnyal egyik rozstáblából éppen az erdőbe akart váltani. A vadőr nem ismerhette fel, hogy mit visz a borz, tehát ijesztgetve közeledett feléje, hogy zsákmányának elejtésére bírja. A borz azonban erről tudni sem akart s így kénytelen volt egy adag aprósöréretet küldeni utána, mit csakugyan zsákmányának, egy *frissen leölt* s horpaszánál *kikezdett* őzgidának visszahagyásával nyugtázott is. Vajjon a kis gidát a borz ölte-e meg, vagy más rablótól vette-e el, megállapítani nem lehetett. A tetten ért vadászati kihágást eltagadni nem lehet; tehát elég ennyi!«

A borznak kártékonyságát az odujában elég gyakran található őzgidamaradványok eléggé igazolják. Hogy a vadászatra káros, nemcsak ragadozó fogazatából következik, hanem abból is, hogy az őzüsző síró hangjának utánzására nem egyszer jelent meg, mindenesetre azon reményben, hogy őzgidát rabolhat.

A borz a dőghöz csak a legnagyobb szükségben nyúl.

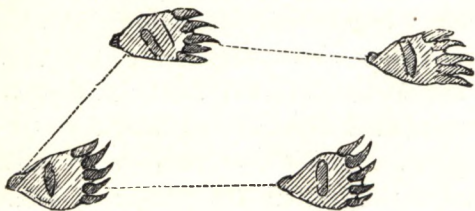
Párási ideje némelyek szerint késő ősszel, novemberben vagy december elején van; eltérések ezen szabálytól az időjárás folytán, különösen késés, korai hideg és havazás következtében fordulhatnak elő s tényleg tapasztalták is. A hím, mely külön él és nincs ugyanazon oduban a nősténnyel, a párási idő kezdetén házastárs keresésére indul.

Párosodását rendszeren a főfolyosó előtt, természetesen megfelelő nyugalommal végzi. Habár a hím a megtermékenyített nőstényt nem is hagyja el egészen, hanem ezzel ugyanazon odut lakja, azért kötelessége teljesítésének tudatában továbbra is magának él. A nőstény 9—10 hétre fiadzik, 3—4, néha 5 fiat hoz a világra, melyek 9 napig vakok. *Herbst G.* tanár szerint (*Zeitschrift f. wissenschaftliche Zoologie XXXVI. 1881.*) a párosodás júliusban megy végbe, a nőstény a magzatot 7 hónapig, vagyis 210 napig hordja méhében és e tekintetben a medvéhez hasonlít, mely magzatát szintén sokáig, május közepétől január közepéig hordja méhében. *Herbst* a júliusi párosodást már azért is valószínűbbnek tartja, mert alig tehető fel, hogy az ezen állat életében legfontosabb mozzanat, a faj fenntartására célzó ösztön működése, éppen arra az időre essék, midőn az idegrendszer működése a legcsekélyebbre száll le. Fiait körülbelül 3 hétig szoptatja s ezen idő után bőségesen ellátja táplálékkal, hogy azután, mihelyt elég erősek, rövidebb kirándulásai alkalmával legelőre vezethesse és a gyökérkeresésre megtanítsa.

Lassankint az anyjuk mind kevesebbet törődik velük, de azért a család a legközelebbi párási időig együtt marad, mikor a fiatalok vagy külön tanyát alapítanak, vagy ha nagy oduban jöttek a világra, ott maradnak, de külön-külön katlanba húzódnak. Két év alatt teljesen kinőnek s ekkor ivaréret-

tek lesznek. Egyesek szerint már az első ősön ivarérettek, de az előbbi feltevés valószínűbb.

Ezen zsémbes, világosságkerülő, de nem ártatlan állat tulajdonságai között főképp tisztaságszeretete tűnik ki. Tél idején, de ekkor is csak ha erős fagy vagy hó van, az oduban végzi ugyan szükségét, de sohasem a katlanban, hanem valamelyik menedék- vagy szelelőfolyosóban s ürülékét minden alkalommal gondosan elássa; más időben mindig a szabadban könnyít magán, s ha az odu környékét gondosan átkutatjuk, megtalálhatjuk a »bizonyos helyeit«, azon kis gödröket, melyekben hulladékát száraz lombbal betakarta. Habár félénk természetű és oduját csakis este 9 és 11 óra között hagyja el s mint mondani szokták,

28. ábra. Az ügető borz csapája.

saját árnyékától is megijed, azért, ha megtámadják, korántsem látszik félni; széles, ötujjú talpai és igen éles fogazata nem megvetendő fegyverek, annál is inkább, mert ezeket oly gyorsan és bátran használja, hogy ügyetlen kinézéséről nem is tételeznők fel. Mellső lábainak rendkívül éles és hosszú karmival ellenségeivel szemben hathatós ellentállást fejt ki és minden kis rést felhasznál, hogy éles fogait ellenébe akassza.

Az időjárás szerint előbb vagy később, rendszeren november közepén veszi kezdetét a nyugalom és álm ideje, mely kevés megszakítással körülbelül február közepéig tart, midőn a sötétség mogorva lakója ismét megkezdi éjjeli kalandozásait.

Miután a borz csapája kevés gyakorlat után könnyen felismerhető, sok mondani való

róla nem igen van. Az eb csapájához nagyon hasonlít ugyan, de ennél észrevehetőleg szélesebb, különösen a talp domborodása. Jellegzők a mellső lábak karmainak hosszú lenyomatai. Az ügető borz kereszttez, tehát a lépés nyomai kereszttezve zeg-zugban vannak s ősszel nagy kövérsége miatt a csapája széles (28. ábra). Ha a borz iramodásban van, akkor lábnyomai majdnem háromszögben vannak (29. ábra).

29. ábra. Az iramodó borz csapája.

A borz kézrekerítésének több módja van. Ezek közül a legcélszerűbekeket soroljuk fel s mindeniket fontosságához mértten többé-kevésbé behatóan fogjuk leírni.

A vadászati módok fegyverrel és ebekkel a következők:

1. A les: többnyire a borzszákkal való fogással egybekötve.
2. Az ásás.
3. A borz kizárása tűz segélyével.

4. A tányérvassal való fogás.

5. A borz fogása borzszákokban, összekötve éjjeli hajszával.

A les alatt nem azt értjük, midőn *más* vadra lesve, esetleg egy borzot lövünk, hanem a vadászat azon módját, melynek célja egyenesen ezen vad elejtése s mely, mint fennebb is említettük, meglehetősen unalmas s ritkán *érdemli meg a fáradságot*.

Ősszel, többnyire október hónapban hajnali 2, legkésőbb 3 óraker — kiváltképen holdvilágos vagy legalább csillagos tiszta éjjel jó széllel — a *borz-odú* közelében kell elállani. Előbb természetesen tudnunk kell, vajjon lakója kivonult-e a legelőre. Hogy ezt biztosan megtudhassuk, a megelőző nap estéjén támasszunk az odú minden folyosójának kijárata elé vékony, száraz ágacskat, száraz fűszálat vagy hasonlót; éjjel után vizsgáljuk meg, vajjon a jelek egyike vagy másika el van-e döntve. Ha ily módon meggyőződünk arról, hogy a vár ura kivonult, akkor az összes folyosókat be kell tömni, kivéve azt, amelynél a jelt eldöntve találtuk s leshelyünket úgy válasszuk meg, hogy kényelmesen lőhessünk. Ha a nyitva hagyott folyosót, esetleg folyosókat több borzszákkal elzártuk s így a borznak visszavonulási útját elvágtuk, akkor a már jelzett időben elfoglalhatjuk a leshelyünket.

A szákhálók alkalmazása azért szükséges, mert a rossz világítás mellett a borz nem mindig marad a tűzben, sőt el lehet hibázni is. Általában a borzlest nem szabad valami könnyűnek képzelni, mert midőn a borz odujába akar beillanni, még sötét van, ezenkívül az odú közelében rendszeren lehető gyorsan igyekszik a folyosóba jutni s a puskás csak akkor veszi észre, midőn éppen beillanni akar.

Ha a helyi viszonyok megfelelők, a magas les alkalmazása ajánlatos; mert a borznak a *szaglása* kitűnő s mihelyt valami gyanusat vesz észre, azonnal visszafordul, hogy valamelyik menedékhelyét keresse fel.

Tehát a lesen nagyon csendesen, minden nesz nélkül kell várni; a legkisebb neszre legyünk lökészen s lehetőleg igyekezzünk a borzot fejbe löni, mert ha a lövés nem feltétlenül halálos, akkor még az oduba menekülve a vadászra nézve elveszhet, kivált ha nem voltunk elővigyázók és nem zártuk el a folyosót borzszákkal. A borzszák alkalmazása már azért is célszerű, mert ezzel még az elhibázott borzot is elfoghatjuk, ha gyorsan odasietünk.

Mint ezen leírásból is kitűnik, a vadászat ezen módja éppen nem nyújt semmi kellemest, sőt ellenkezőleg sok fáradsággal jár, mert nem egyszer kell szerencsét próbálni, míg a borzodu lakójának kedve jön kirándulást tenni. A lesnek tehát *csakis ott* lehet helye, hol a talaj sziklás volta miatt az ásás, vagy a csapóvas felállítása, bármi okból nem lehetséges. De nemcsak a hazatérő, hanem a legelőre vonuló borzra is lehet lesni, mi aránylag sokkal kevesebb kellemetlenséggel jár, mennyiben még napvilágnál vagy alkonyatkor lehet a borzodunál elülni s még éjjel előtt haza lehet menni, még akkor is, ha a borzodu nem volna nagyon közel. Az igazi vadásznak ősszel úgyis kijut bőségesen a fáradságból. Este a leshely úgy választandó, hogy a járt folyosó felé biztosan lehessen löni.

Ha kora ősszel, közvetlen a napéjegyen után — feltéve, hogy derült ég és holdvilág van — kezdjük meg a lest, akkor van remény, hogy a borz még az alkony kezdete előtt megjelenik s lövésre kerülhet. Az esti lesnek előnye az is, hogy ha a vadász figyelme a hosszas várakozás következtében el is szunynyadna, a kivonuló borz által okozott nesz s még inkább, midőn gereznájáról a rátapadt homokot lerázza, a kellő időben felébreszti s idejében lökészen lehet. A hazatérő borzra leső vadásznak ezen előnye nincs meg; még azt sem tudhatja előre, hogy honnan jön a borz. Másrésről azt sem tagadhatni, hogy az esti lesen ülő szintén nem bizonyos benne, vajjon a borz el fogja-e hagyni oduját s így akárhányszor hiába tölti idejét a várással.

Vadászati szempontból rendkívül nagy hátránya az esti lesnek, hogy a legnagyobb elővigyázat mellett is akárhány meglőtt, olykor halálosan talált borz még beillan az oduba, mert borzszakot alkalmazni ez esetben nem lehet, úgy mint a hajnali lesnél.

A borzles nem az a vadászat, mely élvezetet nyújtana, mert az eredmény nem áll arányban a ráfordított fáradsággal. Áttérhetünk tehát a borz azon vadászati módjának ismertetésére, mely egyike szokott lenni a legkellembesebb őszi multságoknak; ez a borzvár rendszeres körülzárása és ostroma.

Csak az képes megérteni azon állítás igaz voltát, hogy a *borzásás* a legelvezetesebb őszi multságok egyike, kinek alkalmá volt ilyenben részt venni. Minő öröm, ha látjuk, hogy a fogas tacszó mily bátran rohan a borzoduba! Egyszerre elcsendesedik mindenki, s a résztvevők mindenike figyelő helyet keres. Semmi nesz! Mindenik a szomszédja arcáról szeretné leolvasni, vajjon nem-e hall valamit. Semmi! A remény hőmérője süllyedni kezd! Egyik-másik csalódva hagyja el figyelő helyét s már csalódásának szót akar adni, midőn a türelmesebbek egyike csendet int. A megnyúlt arcok kiszélesednek s mintha *Kirke* vagy *Armida* érintette volna varázsvesszejével valamennyit, mozdulatlanul maradnak helyükön. A varázserő hatása azonban nem tart sokáig; mihelyt a valóságról meggyőződtek s a várt hangot hallották, megkezdődik a véleménynyilvánítás, vajjon honnan hallatszík. Egyenkint hallgatóznak azon helyen, melyet a szakértő vadász megjelölt s mindenik csákány és ásóért kiált, hogy a munkát megkezdjék.

A munkások, jóllehet sietnek, az akna készítésével csak nehezen haladnak, közbe-közbe hallgatózik ez is, az is, vajjon az eb még mindig ugyanazon helyen van-e. Az eb elhallgatott. Általános az ijedség; mindenki hasra fekszik, hogy a Hiób-hir valóságáról meggyőződjék.

Nem hallani semmit! A reménytelenség általánossá válik, csak a vadász marad nyugodt s, mint a jó hadvezér, szakértőleg szemléli az ostromolt várat és gondolkozik. Minden szem rajta pihen s szeretne valami vigasztalót arcáról leolvasni; de még *Lavater* sem volna képes a természet eme marcona fiának ércvonásaiból kiokosodni. Nyugodtan ad utasítást az akna folytatására és hosszabbítására.

Az általános fejcsóválásból az tűnik ki, hogy nem értenek egyet vele; de a munkások bizalma nem csügged, mert tapasztalásból tudják, hogy ily

módon biztosan célt érnek. Végre a nézők nagy türelmetlensége mellett az egyik folyosót elérik; ott van a második is s most várakozásteljesen tódulnak oda, hogy valamit láthassanak. — Sem látni, sem hallani nem lehet semmit; az ostromló sereg mindinkább veszíti bátorságát. Egyszerre tisztán és közelebbről, mintsem gyanítható lett volna, hallatszík a bátor tacszó hangja s a vadász tekintete diadalmasan, talán egy kissé gúnyosan is, siklik végig a két-kedőkön. A munka folytatását intézve, ebét dicsérve kitartásra buzdítja. Hallgatózik; most meggyőződve a harc színhelyének hollétéről, a csákánnyal ráüt a földre s biztos levén, hogy az ostromlottnak nincs több menedéke, az utolsó sánc ostromára, a második akna készítésére kiadja a parancsot.

Kétszeres buzgósággal foly a munka, a tacszó hangja mind jobban hallatszik s a támadó fel-feljajdulásából következtethetni, hogy a harc tüzesen foly. Ha a vadász ezen pillanatban nem is képes tényleg segíteni, mégis igyekszik védencét biztatással nagyobb bátorságra sarkalni s egyuttal ellenét ijeszteni.

Végre a fáradságos munka megteremte gyümölcsét; a csákányütésre tompán kong a talaj s a piszkos, szürke föld a folyosó közelgését jelzi. A munkát óvatosabban folytatják, végre az eb fölött a vékony földkéreg átszakad s ez, a közeli segítség láttára, valóságos dühvel kezdi támadni ellenét.

Mindenki az aknához siet, hogy az egyenetlen harcnak tanuja legyen. Még azonban csak a támadó fél látható, amint a folyton újított sáncot eltávolítani igyekszik, nehogy ellenségének ideje maradjon magát eltorlaszolni.

Az avatatlanok már szeretnék, ha tovább — a borz felé — folytatnák az ásást, mire a vezető vadász mosolyogva szólítja fel a társaság legfiatalabb tagját, hogy vegye kézbe puskáját; azután az összes feltárt folyosónyílásokat száraz gallyal tömeti be és a borz előtt fekvő tacszót kiemeli. Most a puskást az akna széléhez állítja, ki lökészen várja a szürke remetét, míg a többi várakozásteljesen kört képez körülötte.

A borz csakugyan elhagyja menedék-bástyáját s midőn az átelleni folyosóba igyekeznék, jól irányzott lövéssel terítékre kerül. A lövés eldördülése jel az általános összegabalyodásra, mindenki az áldozatra rohan, kiemelik s megkezdődik a növendék tacszók dreszirozása, mi természetesen csendben nem igen folyhat le.

Miként *Montezuma* alattvalói, kik az első spanyol elesettet csak a távolból szemlélték s csak hosszú idő múlva mertek egyesek a bátrabbak közül feléje közeledni, s midőn végre meggyőződtek, hogy nincs mitől tartani, kánibáli dühvel estek a hullának: úgy szaglálják az ebek is illő távolból a kis medvealakat, míg a nap hőse példájából bátorságot merítve, egyesült erővel igyekeznek a tehetetlen ellenfél bőrén osztozni. Midőn az osztozkodás a tetőpontját érte el, egyszerre csak egy második borz pottyán közéjük! Ijedten ugrik szét a kutyasereg, akár a békák, midőn a mese szerint *Jupiter* a tuskókirályt közibük dobta. Az ijedség azonban rövid ideig tart, s midőn látják, hogy a jövevény sem mozdul: ki ennek, ki annak esik újból neki.

Ez a jelenet nem kevésbé lepi meg a nézőközönséget s amint meglepésükből felocsudnak, száz kérdéssel ostromolják *Jupiter* helyettesét, a vadászt,

ki mosolyogva fejt meg a talányt. Míg az első borz az összes jelenvoltak figyelmét lekötötte, az óvatos vadász azalatt a borzvillaival az aknában állást foglalt s alig telt el egy pár perc, már a *második* is megjelent, s mielőtt valaki észrevette volna, a villaival leszorította és kivégezte.

De hová kalandoztunk? Ahelyett hogy arról beszélnék, miképen kell a borzásásnál eljárni, oly vadászjelenet festésébe bocsátkoztam, milyen a borzásásnál nem egyszer fordul elő! De azt hiszem, hogy ki *Diána* istenasszonynak hűséget esküdött, az ezen kitérést megbocsátja, annál is inkább, mert ezen leírás nem sok időt rabolt el s egyet-mást tanulni is lehet belőle.

És most áttérek azon eshetőségek tárgyalására, melyek az ásásnál előfordulhatnak s szólok arról, hogy rendkívüli akadályok esetén miképpen boldogulhatunk.

Először is óvakodjék mindenki februárban, a rókakotorékok revideálása alkalmával, tacskóját borzoduba eresztetni. Ilyenkor a borz fiai alig hogy megszülettek; tehát az anya böszültsége nem ismer határt, sőt minél fogasabb az eb, annál nagyobb a veszedelem. Általában nem helyes az ebet október előtt a borzoduba eresztetni, feltéve, ha a borzot csakis ősszel akarjuk ásni s a tavaszi ásást, illetve a fiatal nemzedék elpusztítását, a vadászterület érdekei nem kívánják.

Az ásás akárhányszor rendkívüli fáradtsággal jár; sőt előfordulhat — különösen *nagy oduknál* és *hegyes vidékeken* — a rendező hibáján kívül, hogy az egész napi fáradtságos munka után üres kézzel kell haza menni.

Nagyon nehéz, mondhatni majdnem lehetetlen, az ásásnál előforduló összes eshetőségeket felsorolni. Itt is áll: »maga kárán tanul az ember« és a tapasztalatból meritett tudás vezet legbiztosabban célhoz. Az ásásnak első és főfeltétele a jó eb és hogy a vadász az ebet jól ismerje; mert minden ebnek vannak különös tulajdonságai, melyekkel számot kell vetni s éppen azért, midőn idegen ebet vagyunk kénytelenek használni, igen fontos, ha van valaki a társaságban, ki az ebet ismeri.

Ha nem volna ilyen jelen, akkor se ijesztessük el magunkat azáltal, ha az eb kezdetben lanyhának látszik, akárhány csak a küzdelem hevében melegedik bele s kezdi fogasságát érvényre juttatni.

Az ásásnál az ebeken kívül szükségünk van egy pár csákányra és ásóra, kapára és egy pár különös eszközre. Ilyen első sorban a borzvilla (30. ábra), melynek nem nagyon hegyes és kissé kifelé álló ágai végükön 18 cm-nyire állnak el egymástól. Ezzel a folyosóból előbujó, vagy a feltárt folyosóban ide-oda mozgó borzot szorítják le tarkója mögött. Lomblevelű erdőkben ilyent a helyszinén, egy megfelelő fácskából is lehet készíteni, de miután könnyen eltörhetik, jobb vasból készíttetni s erős 1'5 m. hosszú fanyéllal látni el. Továbbá szükség van az ú. n. borzfogóra (31. ábra), melynek nyele a forgótól körülbelül 1 m. hosszú s legalább 11 cm-re kinyitható, úgy hogy vele a borzot derékon meg lehessen fogni és kiemelni.

Tekintettel arra, hogy ősszel a nap rövid s az ásás idejének tartamát előre nem lehet meghatározni, lámpáról sem szabad megfeledkezni.

Ha az eb megbizható, akkor az ásásnak egyik további főfeltétele, hogy a rendezőnek jó hallása legyen. Azon helyet, hol tényleg az eb csaholva fekszik a borz előtt, nem a folyosó nyílásánál hallott hangból kell meghatározni, hanem abból, melyet akkor hallunk, ha éppen az illető hely fölött hallgatózunk és ez azért is igen jól megkülönböztethető, mert ha a kellő helyen tartjuk fülünket a földre, a hang nagyon közlelől, kettősön hallatszik.

Midőn az eb csaholását tisztán halljuk, még nem szabad az aknaásást azonnal megkezdeni, hanem előbb a folyosó nyílásán át az ebet biztatni, uszítani kell s ott, hol az eb fekszik, meg kell a földet jól döngetni, hogy a borzot végleges visszavonulásra készítsük, honnan tovább menekülni nem tud, miáltal elkerüljük azt, hogy esetleg több aknát kellene vágni.

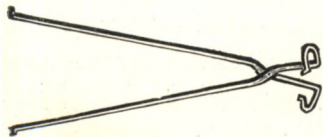

30. ábra. Borzvilla.

Nagy odunál igyekezni kell azt már kezdetben úgy keresztülvágni, hogy a borz egyik folyosóból a másikba ne mehessen. A legjobb az ebnek időt engedni, hogy a borzot sarokba szorít-hassa, mert akkor egyetlen aknánál többre nem igen van szükség.

Ha a bemetszés nagyjában készen van, akkor már bizonyos jelekből következtetni lehet, vajjon a folyosó közelében vagyunk-e. Vagy abból, hogy oly rétegre akadunk, milyen a folyosó előtt van kikutorva, vagy, különösen kemény talajnál, abból, hogy az eb csaholása által okozott légrezést a földre tett tenyerünkkel közvetlen az eb fölött érezhetjük. Ekkor a további ásásnál arra kell vigyázni, nehogy az eb megsérüljön. Az akna ritkán van a borz fölött, de igen gyakran az eb fölött, mert az előbbi rendszeren addig nem moz-dul, míg észre nem veszi, hogy ellenfelének segítsége érkezett, ekkor azon-ban egy pár lábnyira visszavonul s azon helyen, hol előbb a borz feküdt, rendszeren az utána nyomuló ebet találjuk.

Ha az eb szabaddá lett és még mindig csahol, akkor már a borz vagy látható és a fogó segítségével kiemelhető, illetve meglőhető,* vagy visszahuzódott. Ezen utóbbi esetben csak az ebet szabad kiemelni, a borz magától elő fog bujni, mihelyt az eb nem szorítja s így kivégezhető.

31. ábra. Borzfogó.

Nem ritka eset, hogy a borz »beásakozik«, azaz az eb és maga között torlaszt emel; ha ilyenkor az eb nem elég fogas és nem képes a borzot munkájában folytonos támadásával megakadályozni,

a vállalat könnyen meghiúsulhat. Azonban még akkor sem szabad kétségbe-esni, ha az eb az oduban sokáig csendes vagy éppen abból kijön, anélkül hogy kedvet mutatna ismét bebujni. Az utóbbi esetben az aknát *ott kell ásni, hol az eb utoljára csaholt.* Az akna legyen elég hosszú, hogy a folyosót szelje,

* A borznak lövés által való kivégzése a legajánlatosabb s legcélszerűbben egy kisöblű forgópisztollyal eszközölhető, midőn fejét a folyosóból kidugja. Ezen módon a bőre nem rongálódik meg.

mert ilyenkor nem lehet oly biztonsággal dolgozni, mint mikor az a borz előtt fekvő csahol.

Az aknakészítésnél lehetőleg ügyelni kell, hogy ez az eb és borz közé essék és semmi esetre se a borz fölé, mert ekkor végszorultságában az ebet átugorva, az odu más részébe menekül.

Ha arra a helyre akadunk, hol a borz eltorlaszolta magát, mit a laza földről azonnal felismerhetni, akkor a földet eltakarítva, hajlékony vesszővel a folyosó irányát ki kell tapogatni.

Ha a vessző megakad, akkor a folyosó vagy végződik, vagy fordulása van. Mindkét esetben új akna készítendő, vagy ha a távolság nem nagy és a talaj kemény, az aknát tágíthatjuk a megfelelő irányban. Azon esetben, ha új akna készítendő, akkor a folyosó irányát a földszinén pontosan megjelöljük és a távolságot a vesszővel lemérjük s így kezdünk az ásáshoz.

Ha az új akna a folyosót metszi és ez vakon végződik, akkor a borzot nem kell sokáig keresni; az eb hamar megtalálja rejtekhelyét; ha azonban a folyosónak hajlása volt az akadály, mi a tapogató vesszőnek útját állotta, akkor a föld eltakarítása után ismét az ebet kell igénybe venni. Nagyon tunyának kellene lenni, ha most se mutatna kedvet a bujtásra és utánásásra. Ha mégis így volna, akkor újból kell kezdeni az eljárást, mi magában eléggé bosszantó és unalmas is, de azért célhoz vezethet. Az ilyen ebekkel egyáltalán nem is kell munkához kezdeni s a *csaholásokkal* meg éppen nem, mert ilyenekkel semmi eredményt sem érhetni el.

Ha a pagonyban főoduk vannak, akkor az ebet nem tanácsos azokba beereszteni, mert az ilyen nagy odukban az eb igen könnyen el is veszhet. A főoduknál legbiztosabban a borz *kizárásával* érhetünk célt, mert ezáltal kényszerítjük a borzot, hogy a környék valamelyik menedékhelyében keressen szállást, melyből kevés fáradsággal kiásható.

A borz kizárása különösen ott ajánlatos, hol a fogás vagy más vadászati mód nem vehető alkalmazásba. A cél az, hogy a borzokat a hozzáférhetetlen főodukból kiszorítva, a közeli mellékodukba kényszerítsük.

Ezt legbiztosabban tüzeléssel érhetjük el. Éjjel a borzodu fölött, ennek közepén, tüzet rakunk s egyuttal az összes folyosók nyílásait vagy tuskéval vagy más módon, p. o. petróleummal meglocsolt papirdarabokkal elzárjuk, szagtalanítjuk s így a borzot más szállás keresésére késztetjük.

Ha másnap reggel a közeli menedékszállásokat az ebbel kikutatjuk, egyik vagy másikban a borzot megtaláljuk.

Ha a menedékszállások üresek volnának, akkor ez annak a jele, hogy a borz valahol a szabadban huzódott meg; tehát az összes odukhoz puskásokat kell állítani s a környéket ebekkel meghajtatni. A felzavart borz, esetleg borzok szokott tanyájuk felé fognak igyekezni, hol nem is nagyon nehéz elejteni.

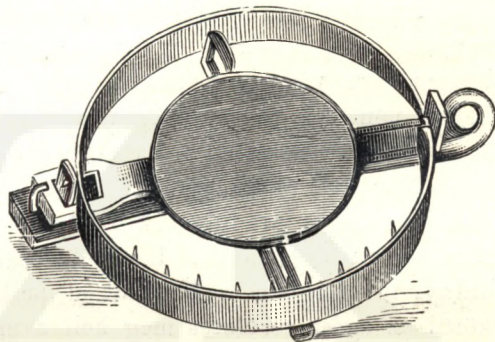
A borz *fogása* szintén nem tartoznék ezen munka keretébe, de miután a lövés a borzvadászathoz ritkán jöhet alkalmazásba, nem mellőzhetjük teljesen; tehát főbb vonásaiban közöljük.

A borz fogásánál használatos *eszközök* a különböző szerkezetű tányérvasak.

A tányérvasak vagy másképp tányéros kaptányok igen különböző szerkezettel bírnak s miután általánosan el vannak terjedve, ismeretüket feltételezhetjük. A borz fogására az *alsó rugójú* tányérvas a legelőnyösebb (32. ábra), mert ez a folyosók nyílásában a legjobban helyezhető el. Ennek a fontosabb részei az alatt fekvő rugó, a nyaklók vagy kengyelvasak a ravaszokkal, a vasból vagy fából készült tányér a ravasz-billentyűkkel és az alap vagy koszorú a biztonsági pecekkal.

A csapóvas fogásra állításának leírását egészen mellőzve, csak a *fogási hely* elkészítésének módját ismertetem részletesen.

A tányérvasat vagy a tányérvasakat a használt, a járt folyosóban vagy folyosókban kell elhelyezni; csak arra ügyeljünk, hogy ezeket sem túlságos mélyen, sem nagyon közel a nyíláshoz ne állítsuk, mert az első esetben a felállítás nagyon kényelmetlen, a másodikban a gyanakvó borz a vas mellett oldalt ásakozik ki. Az elhelyezés céljából a fogásra állított s a biztonsági pecekkal elzárt tányérvasat úgy állítjuk a folyosóban a földre, hogy a rugó a folyosó irányával párhuzamosan feküdjön s most 3—4 cm-nyire a tányérvas szélétől köröskörül késsel megjelöljük a helyét s a vasat kivéve a megjelölt helyről 10—12 cm mélységben a földet kiemeljük, úgy hogy a tányérvas az ily módon készült gödörbe kényelmesen elhelyezhető legyen. A vasat fogásra állítva behelyezzük és hogy meggyőződünk arról, vajjon a folyosó falai nem-e akadályozzák az összecsapódásban, felcsaptatjuk. Ha minden rendben van, a fogásra állított vasat mohával vagy homokkal egészen behintjük, úgy hogy abból semmi se legyen látható.

32. ábra. Alsórugójú tányérvas.

Mint minden fogásnál, úgy itt is lassankint s jóelőre kell a helyet előkészíteni, hogy a gyanakvó borznak a változás ne tűnjön fel.

A felállított tányérvas 2—3 m hosszú láncsal valami fatörzshöz vagy cövekhez jól megerősítendő. A hosszú lánc azért szükséges, hogy a borz a vassal egy darabig az odújába visszahúzódhassék, hol a szabadulási kísérletekkel rendszeren fel szokott hagyni, míg a rövid láncon folyton rángatódzik s addig cibálja, míg esetleg mégis kiszabadulhat.

A borzfogásra felállított tányérvas szagtalanítása sokkal egyszerűbben eszközölhető mint más ragadozó állatoknál. Elég, ha jól letisztítjuk s a folyosóból kiásott földdel, a környező fanemek leveleivel, rügyeivel bedörzsöljük. A hullott gyümölcsest való bedörzsölést szintén igen jónak tartják.

Ha a tányérvasat, illetve a tányérvasakat, fogásra akarjuk állítani, akkor e célra a legjáratott folyosókat válasszuk ki s a többit, mihelyt meggyőződünk,

hogy a borz benn ül az oduban, hosszú ágakkal, karókkal és kövekkel a lehető legjobban torlaszoljuk el. Igen célszerű az eltorlaszolásra használt anyag közé egy pár dohánylébe áztatott vagy asa foetidával kezelt rongyot tenni; ezáltal a borzot annyira elijesztjük, hogy meg se kísérli a torlasz eltávolítását, sőt inkább az odu gyors elhagyására, tehát a szabadon hagyott folyosóban a tányérvasba hajtja.

Bármilyen jól legyen is a vas elhelyezve, a borz első éjjel ritkán lép bele, de az éhség rövid idő alatt biztosan behajtja. Ha esetleg a vasat elkerülte, akkor közvetlen emellé egy második állítandó, melyet nem kell földdel befödni; így aztán, hogy az újat elkerülje, az elsőbe fog lépni.

Ha látjuk, hogy a vasba került, sietni kell a kivégzéssel s célszerű előbb a borzfogóval megfogni, mert könnyen megeshetik, hogy halálos félelmében kiszakítja magát a csapdából. A borznak már említett csapásain, melyeket rendszeren betart, szintén célszerű az éppen leírt módon tányérvasakat állítani.

Ámbár a *borzszákkal* való fogás, összekötve *éjjeli hajszával*, a vadállományt nagyon zavarja, azért egyes vidékeken, hol jó őz- és szarvasállományt, a kedvezőtlen viszonyok miatt, úgy sem lehet nevelni, egy vagy két ilyen hajsza nem sok zavart okoz, mégis alkalmazható.

Ezen vadászatnál a következő eljárás követendő:

Meg kell előbb arról győződni, hogy a borz tényleg elhagyta oduját, ekkor az összes járt folyosók befelé fordított borzszákokkal elzárandók s a többi rőzsével eltorlaszolandó. Ezen előkészület után az odutól körülbelül egy félórányi távolságban a kopókat el kell eresztetni s lehetőleg körben a borzodu körül az egész területet meg kell zavartatni.

Rendszeren könnyen megkülönböztethető, ha az ebek a borzot hajtják, mert a hajtás lassabb mint más vadnál s akárhányszor az ebek meg is fogják; így, mielőtt az odut elérné, az odasiető vadászok egyike kivégezheti.

A tulajdonképpeni hajszához erős és fogas, úgynevezett vaddisznóebek használandók. Mihelyt a nyomozó eb elvakkantja magát, a fogóebet csak el kell eresztetni, ez a borzot csakhamar elesípi s így csak az eb segítségére kell menni s kivégezni.

Ha a hajszolt borznak sikerül az ebek elől menekülni, mi igen ritkán történik, akkor az egyenesen az odu felé tart s elsietett beillanásával valamelyik borzszákba keveredik s a közelben csendesen meghuzódott ór azonnal végezhet vele. Igen gyakran megtörténik, hogy míg az ebek az egyik borzot gyomrozzák, addig egy másik, sőt néha egy harmadik is siet az oduba, hogy ott zsákba kerüljön. Tehát sohasem fölösleges, ha a hajsza alatt az odu közelében két ember marad, hogy a zsákba került borzot kihuzhassák és kivégezhessék, mert akárhányszor megesik, hogy míg az ór az egyikkel van elfoglalva, addig a másik kivágja magát és elillan. Akinek alkalmá volt ilyen éjjeli hajszánál részt venni, az ezen vadászatnak érdekességét és izgató voltát nem fogja tagadni, sőt ha eredménnyel végződött, a velejáró fáradságot és kellemtelenségeket is elfelejti.

Végezetül még azon *eljárási módok* említendők, melyeket a borz *kivégzésénél*, felbontásánál és feldarabolásánál követni szoktak.

Egy pár erős ütés az orra tövére a borzot is elkábítja, mint a rókát, de hogy kivégezzük, valami nehéz tárggyal kell a nyakszirtjére ütni; azonban itt is ajánlatos az óvatosság, mert igen könnyen megesik, hogy a borzot az ütés csak elkábítja s csakhamar magához tér; ilyenkor óvatosan kell megfogni, mert erősen harap. Legjobb azért a kivégzés után azonnal zsákba dugni. Miután az emberi érzésre, minek egyetlen vadász kebelében sem szabadna eltompulnia, kínosan hat a szegény állat hosszas haláltusájának látása, vagy a bizonytalanság, vajjon az állat csakugyan kimult-e, célszerű az ütéssel elkábított borzot a tarkókéssel a mellén keresztül leszúrni. Amint a vére kiömlik, biztosan ki is mulik s a fölelevenedés ki van zárva. A feldaraboláshoz addig nem szabad kezdeni, míg teljesen ki nem hült.

A borz bőrének lefejtésénél a következőleg járunk el:

Hasi oldalán a hullatójától egészen fel az állkapocsig a bőrt felhasítjuk, épen úgy a lábai belső oldalán is egészen a karmokig és azután nem nagyon éles kés segítségével az egész bőrt lefejtjük; a fejbőr és a lábak lehuzásánál óvatosan kell eljárni, mert ezen helyeken igen könnyen beszakadhat. A bőrt a szőrös felével, jól kifeszítve, megfelelő széles deszkára kell felszegezni, s irhás felét fahamu és konyhasó keverékével jól bedörzsölni.

Ezután a test felületéről a kettős kövérség egy darabban távolítandó el s csak később választandó szét. Végre a belső kövérséget kell kiszedni.

A borz téli bőre igen tartós és az esőnek nagy mértékben ellentáll, mi okból vadásztáskák, puskatokok stb. készítésére kiválóan alkalmas. Szőréből keféket, festő- s más ecseteket készítenek.

FARKAS.

Canis Lupus L.

Ki futja át mogorván erdeinket,
S vonit a sziklák mély nyílásiban?
Kié a szem, mely álnokul tekintget,
Vérszomjtól ég s mégis bátortalan?

chényi Könyvtár

H azánk észak-keleti s dél-keleti felföldjein, továbbá az ezek délen és nyugaton határos síkságok szélein majdnem a Tiszáig hol szórványosan, hol nagyobb számban mindenütt előfordul az erdőségek

ezen alattomos ragadozója, a farkas. Csak a Tisza és Duna közötti nagy síkságon és a dunántúli dombos vidéken hiányzik teljesen; az északnyugati felföldön már nagyon ritka, de Szlavon- és Horvátországban ismét gyakori.

A farkas testrészeit vadászosan ugyanazon kifejezésekkel nevezzük, mint az ebekét. Bőrét »bundá«-nak s bozontos farkának végét »bokrétá«-nak mondjuk. A farkas »prédá«-ját »üldözi«, »rabolja« és »ejti«; ejtett zsákmányát »vacká«-ba, »tanyájá«-ba viszi és »széttépi«. Párzasi ideje »koslatási idő« és a nőstény »kölykezik«. A farkas járása »kullogás«, ha prédáját kerülgeti, »ódalgás«, futása »ügetés« és menekülése »ugrás«, »elugrás«. Tél idején »csapat«-ba, »hordá«-ba verődik, hangja »üvöltés«.

A farkas *természetrajzilag* a húsevő ragadozók (Carnivora) és a kutya-félék családjába (Caninae) tartozik.

Testhossza 1.1—1.2 m., néha még több is, vállmagassága 70—75 cm. s a keresztcsont táján 65—70, farkának hossza körülbelül 40 cm. Testsúlya a kor, táplálék, az évszakok és vidékek szerint változik; átlagosan 30—40 kilogrammra tehető.

Szine a test hátrészén, vállain és combjain a fehérszürke, sárgásszürke, a barna és fekete színek keveréke, oldalai világosabbak és homokszürke színűek. Farkán a szőr olyan színű mint a hátán, csak a vége fehér. A rövidebb szőr a mellső lábak külső oldalán olyan, mint a lapockáján, úgyszintén a hátsó lábak külső oldalán is, míg a lábak belső oldala homokszürke és sárgásfehér.

Gereznája általában tömött és durvaszőrű; télen a felsőszőr nagyon hosszú s az alatta levő puha, de tömött gyapju egészen eltakarja. Megjegyzendő, hogy a farkas és farkashoz néha egészen hasonló kutya között éppen a gyapjuszőr a legbiztosabb megkülönböztető jelleg; az ebeknél oly jellegzetes gyapjut, mint a farkasnál, sohasem találni s ha a szőrt az eb hátán visszaborzoljuk, a hátbőrét láthatni.

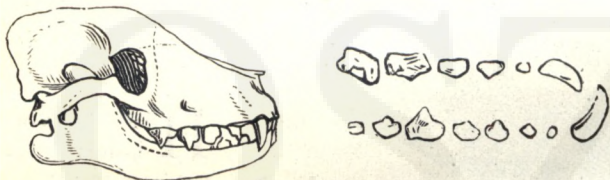
Orra fekete. A háta sárgásszürkével keverve, hátrafelé világosabb, néha fehéres, úgyszintén az álla, a nyak alsó része és a szügye világosabb és fehéresen jelzett. Kor, évszak és vidékek szerint a farkas színe is jelentékeny eltéréseket mutathat. Így megkülönböztethető a szürke és sárga farkas, az utóbbinak bundája értékesebb; néha előfordul még egészen fehéresbe játszó színű is. Általában a téli szőr sötétebb mint a nyári.

Ravasz és álnok szemei éjjel csillognak és a rókászerű, lapos homlokú fején inkább oldalt vannak elhelyezve, pupillájuk kerek. Füllei hasonló alkotásuak mint a rókéé, csak nagyobbak.

Fogazata (33. ábra) a fogak számát és elhelyezését tekintve hasonló az eb fogazatához, csak az egyes fogak, különösen az agyarai, hosszabbak és erősebbek, úgyszintén élesebbek és hegyesebbek. SzájmetSZete majdnem a füléig ér, minélfogva száját erősen kitérthetja. Nyaka rövid, de szerfölött erős, izmos, úgy hogy egy juhot vagy nagyobb vadat, p. o. egy őzet messzire képes szájában elvinni.

A szuka általában valamivel kisebb, feje hegyesebb és keskenyebb s farka valamivel kevésbé bozontos. Úgy a kan, mint a szuka farkát kinyujtva, de azért lefelé lógatva tartja.

Mint a fenti méretekből kitűnik, a farkas marja magasabb, mint a fara, tehát testének eleje magasabb mint a hátulja; elől szélesebb is, hátul pedig kissé összenyomott. Járása többnyire ügetés s amiatt, hogy a hátulja gyengébb, lassunak, ingadozónak, majdnem csipertesnek látszik; de ez csak látszik, mert a farkasok, éppen ügetésben, megszakítás nélkül több mértföldnyi távolságot képesek, aránylag rövid idő alatt, befutni. Ugrásban, azaz vágatva, ellenben

33. ábra. A farkas feje és fogazata.

nem kitartók, minek oka az, hogy hátsó részük alacsonyabb; de már azért sem szoktak hosszabb ideig vágtatni, mert nagy óvatosságuk gyakori megállásra vagy kullogásra készíti, hogy jobban neszelhessenek.

A farkas 14—16 évig, sőt tovább is él; az öregeknek az arcorrán és a fején a szőr megsűrűkül, agyaraik és fogazatuk jelentékenyen kopottak, vásottak s igen vén korában az összes fogai kihullnak.

A betegségek közül a koszon kívül főképe a borzasztó veszettség pusztítja nagy mértékben, mely különösen a koslatás, nagy hó és éhség idején szokott fellépni.

A farkas *prédáját* szarvasmarha, ló, juh, kecske, a szarvastól a nyúlig minden hasznos vad, a házi- és vadszárnyasok minden faja képezi. Az eb kedvenc eledele. Szükségben nem veti meg még a vakondokot, patkányt, egeret, sőt a csigákat sem, de felfalja megsebzett fajbelijét is, sőt az emberi hullát is kikezdi. A havasi juhnójának a farkas valódi réme, az ilyenekhez akárhányszor egyedül is odalopózik s jó széllel oly ügyesen közelíti meg, hogy a juhászok és ebek csak akkor veszik észre, ha borzasztó gyorsasággal és öldöklési dühhel már egy pár darabot prédául ejtett. Csak akkor elégszik meg egy darabbal, mellyel roppant gyorsan ugrik az erdőbe, hogy ott kényelmesen felfalhassa, ha megzavarják, vagy nem érzi magát biztonságban.

Egyes farkas a gulyát vagy ménest csak a legritkább esetben támadja meg; rendesen az ilyen rablókalandra egy egész csapat egyesül s így a gulyát vagy ménest teljesen körülvéve, kezdik meg a támadást. Nálunk ily esetek alig fordulnak elő s a legtöbb csikó és fiatal szarvasmarha úgy esik prédául, hogy az erdőn legelő pár darabot szétugrasztják s a leggyengébbet, vagy a melyik társaitól elvált, lerántják; ily módon egyes farkas is ejthet egy-egy darabot zsákmányul. Mióta a szabad legeltetés az erdőkön megszűnt, a farkaskárok azóta jelentékenyen csökkentek, de azért oly helyeken, hol a községek az erdő tövében vannak s a szabadlegelő összerug az erdővel, késő ősszel vagy hómentes télen még mindig okoznak károkat.

Hogy a lovak rugásukkal vernék vissza a támadó farkasokat, nem áll, mert a kirugó lónak a véknyát azonnal megkapná, inkább mellső lábaikkal igyekeznek a támadót levágni, mi már nem egyszer sikerült is, ha a legelő lovak nem voltak megnyögözve.

Az egyes farkas az embert csak a legritkább esetben meri megtámadni, sőt hordában is csak akkor, ha az éhség nagyon kinozza. A magános ember még azonban ilyenkor sincs feltétlen veszélyben, ha nem veszi el lélekjelenlétét és a farkas természetes félnkségét fel tudja használni. Ismeretes, hogy a lámpa igen jó szolgálatot tesz, úgyszintén a lánc zörgetése, valamint a lovak csengetyűi és zörgői is.

A farkasok csak télen szoktak csapatokba összeverődni s ekkor is csak a nagy inség tartja össze. Különben egyenként vagy kettesével kószálnak. A faluk vagy tanyák közelébe csak éjjel merészkednek; legnagyobb ügyességgel ássák be magukat az istállóba s többet gyilkolnak és tépnek szét, mint amennyit megemészteni képesek. Ha zavartalanul végezhetik munkájukat, akkor a helyszínén teleeszik magukat s azután, amit elvihetnek, elviszik.

Hegyvidékeken, hol a juhok télen is nyitott akolban vannak, még az egyes farkas is próbál itt-ott szerencsét, sőt, ha az éhség kinozza, nappal is betör az ilyen faluvégi akolba. A 60-as években Csík-Somlyón tanuja voltam, midőn délelőtt 11 órakor hajszoltak el egy ilyen elkeseredett farkast a falu végén levő juhakoltól.

A hazánkban előforduló ragadozók közül egyik sem képes a hasznos vadban annyi kárt tenni, illetve a vadállomány emelését gátolni, mint a farkas. A hiuz csakis szórványosan fordul elő s habár a kár, mit a hasznos vadban okoz, nem jelentéktelen, azért szemben a farkassal nem oly végzetes, mert ha ez valahol csak egy kissé elszaporodik, képes egy télen az egész őzállományt kiirtani. Háromszék megyében Torja, Karatna és Volál összefüggő erdőségeiben még p. o. 1890-ben aránylag a viszonyokhoz elég szép őzállomány volt; 1891 nyarán azzal a lesujtó hirrel fogadtak az ottani vadászok, hogy az egész területen két sutánál többet nem tudnak, mert a télen a farkasok az egész őzállományt elpusztították. És ez egy eset a sok közül. Ilyenről Biharmegye keleti hegyes részében is hallottam.

Nagy szükségben még saját véreiket sem kimélik; ha sebesült vagy beteg van a farkascapatban, ezt irgalom, kegyelem nélkül elejtik s felfalják. A farkast hallatlan étvágya és gyors emésztése képesíti, hogy egy-két birkát felfaljon anélkül, hogy gyomrát tulterhelné és amilyen sokat képes enni, oly gyorsan jelentkezik ismét az étvágya.

A *koslatás ideje* az állat korától és az időjárástól szokott függni. Az öregebb szukák rendszeren hamarabb lesznek koslatósak mint a fiatalok, s a koslatás egy-egy nősténynél 14 napig tart. A koslatási idő rendszeren december végétől február végeig tart. Erdély keleti részében András napját tartják a koslatási idő kezdetének; ez azonban igen korai s e nézet valószínűleg onnan származik, hogy már abban az időben kezdenek itt-ott csapatosan is láthatók lenni. Minthogy a farkasok között jelentékenyen több a kan mint a szuka, a kanok elkeseredett élet-halálharcot vívnak, melyben nem egy esik áldozatul.

A szuka a koslatás után 63–64 napra kölykezik, miután előzőleg valamelyik nyugalmas sűrűségben, sziklaoduban, vagy egy kibővített róka- vagy borzbarlangban puha mohából fészket készített. Kölykeinek száma 3–9, rendszeren 4–6; ezek kezdetben vörösbarna színűek, 9–14 napig vakok s miként az ebeknél, legnagyobb részök kan.

Az anyaállat kölykeit a legnagyobb gonddal ápolja és védi, míg a kan ezen érzést nem ismeri, mert csakis annyiban törődik velük, hogy az első időben folyton lesi az alkalmat, mikor falhatná fel saját fiait. Erre vonatkozólag ugyan eltérők a nézetek s a kannak ezen hajlamát többen tagadják. A szoptatási idő 6–8 hét s ettől az időtől fogva anyjuk — némelyek szerint apjuk is — bőven ellátja a megfelelő táplálékkal s lassankint betanítják az öregek a préda fogására is. Ekkor kezdődik az apróvadra a legveszedelmesebb időszak, mert nemcsak eledelül, hanem taneszközüül is kell a fiatal rabló nemzedéknek szolgálniok.

A következő koslatási időig a kölykek az öregekkel maradnak s ha egy évet betöltöttek, ivarérettek lesznek, de teljes nagyságukat csak harmadik évükben érik el.

A farkasok rendszeren éjjel járnak préda után s csak a nagy éhségtől kinezva szánják el magukat a nappali rablásra. Hideg téli éjszakákon utálatos vonításukat messze hallhatni. Különbösen csendesesen meghuzódnak rejtett tanyájukon, sűrűségekben, sziklahasadékokban, barlangokban, száraz ingoványokban, nagy kiterjedésű nádasokban, nyáron néha a gabonában. 1878 őszén Kolozsvárt a feleki-út közelében, gyakorlat alkalmával ugrattunk ki egy zabból egy farkast és az 51-ik ezred 20-ik századának őrmestere, M. egy golyólövessel le is terítette.

A farkas mozdulataiban kevésbé ügyes mint általában a többi ragadozó, de ezen hiányát pótolja roppant kitartása, ereje és oly nagyfokú ravaszsága és agyafurtsága, hogy ebben talán a rókát is felülmulja. Különbösen érzékszervei rendkívül élesek: hallása, látása és szaglása kitünő.

A farkasnak *megszelidítése* rendszeren csak ideig-óráig tart, mert mihelyt teljes fejlettségét elérte, felébred benne a veleszületett vad természet s gonosz és harapós lesz s rablási hajlama mindinkább előtérbe lép. Különbösen is csak

34. ábra. Az ügető farkas csapája.

az egészen fiatal, a fészekből kivett farkaskölykek szelidíthetők meg és csakis úgy, ha kizárólagosan növényi anyagokkal tápláljuk.

A *keresztelési kísérletek* a házi eb és a szelidített farkasszuka között, vagy obszuka és szelid kanfarkas között elég gyakran és tökéletesen sikerültek. A keresztelésből származó korcsok szaporodásképesek s bátorságuk és erejük által tűnnek ki. Ezen keresztelés annál bámulatosabb, mert tudvalevőleg alig képzelhető két állat között oly nagymérvű ellenszenv, mint éppen az eb és a farkas között. Az ebnek még a nagyobb s különös bátorságu fajtáit is nem ritkán elragadja ez az ellenszenv s mihelyt a farkast érzik, felborzolt szőrrel, a félelem és bátortalanság minden jelét mutatva, huzódnak gazdájuk lábához, oltalmat keresve; míg más, a farkasnál jóval erősebb állatokat, p. o. a medvét, az öreg agyarást bátran és rettenthetetlenül megtámadják.

A farkas csapája egy nagyobb fajta eb csapájához hasonlít, de ettől bizonyos eltérések következtében könnyen megkülönböztethető. A farkas lábnyoma hosszukásabb és keskenyebb mint az ebé s karmai elől jobban kihegyezettek. Továbbá a farkas, épen úgy mint a róka, vonalban kullog s ügetve a hátsólábaival gondosan a mellsők nyomába lép (34. ábra). A középső lábujjait erősen összeszorítja s ennek folytán lenyomatuk is jellegzetesebb és jobban látható mint az ebnél. Miután a farkas többnyire ügetve jár, nyomtávolsága is nagyobb mint az ebé.

Még a farkascapat is úgy üget, hogy egymásután az összes a vezető nyomaiba lép s a csapájukról azt lehetne hinni, hogy egyetlen farkasé.

Ezen természetrajzi bevezetés után áttérhetünk a *farkasvadászat* különböző módjainak tárgyalására. Megjegyzem, hogy csakis azon vadászati módokról lesz szó, melyek a farkas elejtését lőfegyverrel célozzák, tehát a mérgezést, csapdákat stb. mellőzni fogjuk.

A farkasvadászat fontosabb nemei a következők:

1. A hajtatas,
2. vadászat ebekkel,
3. a hívás és hajtatas együttesen alkalmazva és
4. a les.

Hajtóvadászat farkasra vagy taláalomra rendezhető, vagy akkor, és csak ez esetben lehet eredményt remélni, ha a farkas jelenléte valamelyik erdőrészben meg van állapítva, illetve a farkas be van körözve. Az elsőnek csakis ott lehet értelme, hol sok farkas van. Ilyen pedig, hála a gondviselésnek, ma hazánkban nincsen. Hol azonban ezen galád rabló ritkulni kezd s a cél lehető teljes kiirtása, ott a tél folyton megújuló havazásaival azon időszak, melyben tartózkodási helyét »a fehér vezető eb«, a hó segítségével megállapíthatjuk.

Az olyan finom szaglással és éles hallással bíró ragadozónál soha sem tanácsos kis körben körözni, de a szükségesnél nagyobb is fölösleges, mert alkalmazkodni kell a rendelkezésre álló segédeszközökhöz, t. i. a vadászfelszereléshez és a puskások s hajtók számához is. Semmi sem volna nevetésesebb, mintha valaki oly nagy hajtásokat rendezne, melyeket a rendelkezésére álló rémcafatokkal, hajtókkal és puskásokkal félig sem volna képes körülzárni s esetleg kénytelen lenne a legjobb váltókat fedezetlenül hagyni.

A farkasvadászatnál csakis toll- vagy könnyű szövetből készült cafatokat lehet alkalmazni, mert a másféle rémzsinegek szállítása és felállítása sok nehézséggel jár, pedig eredményre csak akkor lehet számítani, ha a cafatokat a *legnagyobb csendben és gyorsasággal állítják fel*.

Minden hangos beszéd, lármáról nem is szólva, kopogtatás, dohányzás stb. szigoruan eltiltandó, mert tekintve a farkasnak jó szaglását és hallását, ha ez még oly kicsinyes szőrszálhasogatásnak látszik is, *nem fölösleges*. Azért nem érnek a hivatalos hajtóvadászatok semmit, mert tulságos lármások, s mire a hajtókat felállítják, a farkasok már a harmadik határban járnak.

Mihelyt a farkasok megállapítása megtörtént, a körülcafatozandó területek azonnal meghatározandók, azután a rémzsinegek a megfelelő számú hajtóknak kiosztandók s vagy a két szárnytól össze, vagy egy pontból két irányban meg kell kezdeni a felrakást. Ha az egész hajtás körülkeríthető, annál jobb.

Az egyes intézkedések közvetítésével csakis megbízható egyéneket szabad használni s eleve figyelmeztetni kell a rémzsinegeket felrakó egyéneket, hogy

ha egyik vagy másik cafatcsomó összegomolyodnék, ne babráljanak azzal hosszasan, hanem vegyenek egy mást elé és azt időközben egyik ember rendbe hozhatja. Mert így nemcsak időt takarítunk meg, hanem a lármát is elkerüljük. A rémcafatok szagtalanítása a farkasvadászatnál nem szükséges, sőt a vadászat sikerét az erős szagtalanítás még rontaná is, mennyiben a farkas eleve nesztét vehetné a készülődésnek s kionsonhatna a hajtásból, mielőtt el lenne állítva.

Ha a hajtás végre körül van zárva, akkor bizonyos számú egyént a cafathoz kell beosztani, kik folyton le s fel járva, azokat mozgatják.

Oda, hol a rémcafatok nagy sűrűségeket zárnak el, tekintet nélkül a szél irányára, jó és biztos puskásokat kell állítani; ez azért fontos, mert ha a farkas azon oldalon megfordult, hol esetleg jó széllel állanak a puskások és talán puskaport is szagolt: az ilyen sűrűségnél igyekszik a hajtásból megugrani.

Ami a puskások felállítását és ezeknek viselkedését illeti, ugyanazon szabályok az irányadók, mint a róka hajtásánál.

Tapasztalt vadászok állítása szerint a farkas látása élesebb mint a rókaé, tehát az állások megválasztásánál még nagyobb óvatosság szükséges. Azt is ajánlják, hogy célszerű, ha a puskás valami vastagabb fatörzs mellé a földre ül, mert a farkas rendszeren fölfelé sunyit, tehát az alacsonyan ülő vadászt kevésbé veszi észre.

Ily módon, mondja *Webeser* porosz kir. vadász, nem egy öreg farkas jött már közvetlen közelébe és midőn puskáját arcához emelte, nemhogy nem ismerte meg, hanem éppen meghökölt és megállott előtte. Ezt ugyan a véletlennek lehetne talán tulajdonítani és bajosan hihető, hogy az óvatos farkas alacsony ellenfelében nem ismerte volna fel legveszedelmesebb ellenségét, az embert. Annyi bizonyos, hogy a farkasvadászaton a gondosan fedett állás, a jó csalvért vagy éppen a magas les, ú. n. löemelvény felette előnyös.

Rendes körülmények között azonban az utóbbiról szó sem lehet s a vadásznak úgy kell segítenie magán, amint a viszonyok engedik. A fő, hogy a vadász csendesen álljon vagy üljön a helyén, felhasználva természetesen minden lehető fedezetet és ne vegyen magára feltűnő, az erdő színétől elütő színű ruhát.

Éppen úgy mint a róka, a farkas is mindaddig, míg az ebek vagy a hajtók nem szorítják és nem készítetik megdondolás nélküli menekülésre, a szabad tereket, mezőt, réteket lehetőleg kerülni igyekszik s inkább a mély árkokban, szakadékokban és sűrűségeben bujkál, tehát legbiztosabban olyan helyen kerül a puska végére, hol két sűrűséget keskeny bokros köt össze.

A fiatal, tapasztalatlan farkas rendszeren minden nagyobb elővigyázat nélkül, lesütött fejjel üget a puskás felé, anélkül hogy sokat neszelne, míg az öregek a legnagyobb óvatossággal, előbb az egész környéket kikémlelve s minden gyanus tárgyat megfigyelve, lépnek ki rejtekhelyükből.

De térjünk vissza a vadászathoz.

Ha a hajtás körül van állítva s a puskások és hajtók helyükre rendszeren be vannak osztva, akkor egy pár hajtó vagy, ami még jobb, egy vadász megindul a farkas csapáján s így a farkast menekülésre készíti.

Megjegyzem, hogy a vadászat ezen módját csakis ott tartom kivihetőnek, hol az erdő nyiladékok által megfelelő részletekre van felosztva, tehát a vadászati követelményeknek megfelel. Nagy kiterjedésű erdőterületeken a hajtásnál csakis arra szorítkozhatunk, hogy a hajtók és puskások elállítása a legnagyobb csendben történjék s a rendező a szél irányára tekintettel legyen, a fontosabb váltók elállásáról gondoskodják és hogy végre a puskások ezen óvatos és furfangos vaddal szemben ne feledkezzenek meg a kellő óvatosságról.

A hajtás körülállítása a rémcafatok igénybevétele mellett oly módon is lehetséges, hogy minden két puskás közé egy hajtót állítanak. Hogy mily célszerű ezen módszer, kitűnik *Wildungen Taschenbuch*-jának egy fejezetéből, melyben a *Stollberg-Wernigerode*-féle grófi uradalomban tartott farkasvadászat van leírva, s melyet itt kivonatosan tanulságos volta miatt közlünk.

»Miután 1796 március 23-án ismét friss hó esett és a megelőző napon történt megállapodás értelmében a vadászszemélyzet az egész vadászterületet bejárta, végre egyik vadászlegénynek sikerült az ú. n. Pfortenbergen, a plessen-burgi urasági vadászaktól körülbelül egy órányira, a farkast bekörözni.

A helyet, hol a farkas, miután éjjel egy csapost széttépett, jóllakva megbujt, rémzsinegekkel igen jól körül lehetett zárni; tehát a szükséges felszerelést, a puskásokat és hajtókat azonnal odarendelték s ezalatt egyik erdész a farkast újra bekörözte és megállapította. Déli 12 órakor a szükséges hálók és rémzsinegek már a helyszínén voltak.

Maga a fiatal *Stollberg* gróf vendégeivel együtt segített és az egész hegyet 2 órára teljesen körülzárták. 32 vadászvendég s ugyanannyi vadász 80—80 lépésnyire egymástól úgy állották körül a hajtást, hogy minden két puskás közé egy hajtó került. Erre egyik erdész másodmagával megindult az erdőbe vezető csapán, hogy a farkast felzavarja, de már ezt a hajtásban ide-oda ügetve találta.

Nem sokkal rá, hogy a csapázó erdész megindult, a farkas hol itt, hol ott látható volt a puskások előtt, lövés is esett rá, de elhibázták, erre aztán a farkas eszeveszetten kezdett a hajtásban ide-oda száguldozni. Másfél órai hajsza után egyenesen *Stollberg* grófnak tartott, ki megvárta, míg elég közel jött, ekkor nyugodtan célba vette és lőtt — a farkas összerogyott, de azonnal ismét felugrott és a sziklák között eltűnt. A véres csapán utána menve, a lövés helyétől 100 lépésnyire kimulva feküdt.«

Mi ebből a tanulság? Az, hogy ha úgy jártak volna el, mint általában szokás és a hajtókat a hajtás egyik végén, a puskásokat a másik végén állították volna fel s a hajtók indián csataordítózással hajtottak volna, mint a mi hivatalos és nem hivatalos hajtóvadászatainknál, alig hihető, hogy a farkas másfél óráig a hajtásban maradt volna; inkább hihető, hogy valahol bizonyosan ép bőrrel tört volna ki a hajtásból.

Hivatalos hajtóvadászatoknál, hol puskás és hajtó majdnem a kelleténél is több szokott lenni, a hajtást a fent leírt mód szerint jól lehetne rendezni, mert végre a rémzsinegek elkészítése nem kerül se nagy fáradságba, se nagy költségbe.

A farkasvadászatnál divó szokás, hogy a puskásokkal szemben felállított hajtók pokoli lármával igyekeznek a farkast felzavarni, nem helyeselhető s csak kivételes esetben engedhető meg, mert az ily módon megriasztott farkas minden gondolkozás nélkül ott tör ki, hol az első akadályt találja.

Ha most valamelyik ügyetlen és figyelmetlen puskásnak megy, ez vagy elnézi vagy elhibázza s minden fáradság hiábavaló volt.

Míg ellenben a csendesen kullogó farkast, mely nyugodtan közeledik a puskás-vonalhoz, még a kevésbé gyakorlott puskás sem hibázza el egykönnyen s ha el is hibázza, a farkas megfordul és más puskásnál próbál szerencsét, mit a nagy lármával megriasztott farkas alig tesz meg.

A legjobb mindig, ha a csapat egy megbízható s a csapásban gyakorlott egyén követi és az összes hajtókat azon oldalakra állítják, hol puskások nincsenek, mert az ilyen módon felzavart farkas folyton körben mozog s végre azon oldal felé, hol a puskások állanak, mind nagyobb és nagyobb köröket vág, ott levén ugyanis a legnagyobb csend s így végre valamelyik puskának lőtávolába kerül.

Miután a farkas nagyon vigyázatosan szokott közeledni s közbe-közbe megáll, vagy lassan csúszva megy, nem nehéz golyóval leteríteni. És azt majdnem követelményül állíthatni fel, hogy farkasvadászatra minden jóra való vadász vegyescsővű puskával menjen, mert a tapasztalás bőven igazolja, hogy a golyóval lőtt farkas előbb-utóbb mindig megkerül, míg a szatymával vagy söréttel megsebzett rendesen elvész.

Ha a farkas sebes iramban van és a golyólövés nehéz és bizonytalan, ott van helye a sörétes balcső használatának.

A farkast ebekkel vadászni csakis ott lehetséges, hol előfordulása még elég gyakori, tehát az erre idomított ebek tartása érdemes.

A farkasvadászatra használt ebek alkalmazása olyan, mint a kopóké s maga a vadászat oly módon rendezendő, mint azt a róka vadászatánál leirtuk.

Hol azonban a farkasok állandóan nagyobb számban találhatók, ott bizonyos módosításokkal a Demeter Manó által ajánlott módszert (Vadászlap, 1886. 34. sz.) tartom a legajánlatosabbnak.

Ez a farkas vadászása hívással.*

»Az öreg farkasok hívása november hó elején veszi kezdetét s ha a nagy havazás és erősebb fagyok be nem állanak, december hó közepéig is eltart.

A farkas legkedvencebb tartózkodási és kölykezési tanyául a falvaktól távolabb eső, nagyobb terjedelmű oly erdős vidékeket avagy égerfákkal sűrűn benőtt oly nagyobb nádasokat választ, melyeknek csendje szénéégetés, kőtörés, bányamívelés, sertésmakkolás, nádvágás, marhalegelés zajától legkevésbé háboríttatik.

Az öreg farkasok, tavasztól kezdve csaknem ősz elejéig, ide hurcolják kölykeik táplálására azon tömérdek s leginkább szelid házi állatot, melyet

* A vadászati ismeretek kézikönyve III. köt. 160. l.

esteli alkonyodás, de főleg hajnal hasadta előtt, a legelőkön lecsapniok és zsákmányul ejteniök sikerült. Csalhatatlan bizonyosságai ennek és egyszersmind a farkastanya felfedezését lényegesen megkönnyébbítik a tanya környékén már száz ölnyi távolságban is szemlélhető szétszórt számos nagyobb csontmaradványok, valamint a szigorún tilalmazott sűrű vágások apró tisztásain buján felburjánzott nagy fűben, vagy nádasok csirittyásaiban még távolabbról is észrevehető nagymérvű járatok, csapások, egyes önálló bokrok körüli hancurozás okozta gázlások, melyeket a farkaskölykök, csapatban végzett társas kedvtelésük kielégítésének bizonyos jeléül, naponkint visszahagynak.

Szeptember hó eleje körül azonban a vén farkasok már felhagynak a zsákmánynak tanyájukra való hurcolásával, hanem kezdik a már jó erőben levő fiatalokat arra szoktatni, hogy a prédához ők jöjjenek el. Nehogy a többnyire nyílt legelőkön lecsapni szokott csikó, borjú, juh stb. elragadása alkalmával az ifjak tapasztalatlanságát még valamely veszély érhesse: kezdetben még maguk cipelik a prédát, de csak a tanyához legközelebb eső sűrűségbe s onnét néhány halkabb vonítással csalogatják fiaikat oda. Ezen vonítással mindig nagyobb távolságról gyakorolják be azokat. Végre november hó eleje körül már annyira ébren hallgatva várnak az ifjak tanyájukon a jóval hajnalhasadta előtt prédára távozott vének vonítására, hogy bármely táj felől hallatszik is az, elhangzását jóformán be sem várva, a legélénkebb ujjongásos vonítgatással torkukszakadtából felelnek valamennyien egyszerre vissza, s főleg ha éhesebbek, nyílsebességgel rohannak a hang egyenes irányában, egész biztossággal a kész prédához.

Midőn aztán a beállott nagyobb hóesés s erősebb fagyok a marhák szabadban való legeltetését megszüntetik, a vén farkasok az ifjakkal együttesen kezdik meg rablótámadásaikat az erdei hasznos vadakra. Ebbeli határt nem ismerő torkosságuk különösen az őzállományra — főleg ha az időjárás is nekik kedvez — gyakorta végzetes szokott lenni; mivel köztudomás szerint az őzek, hogy magukat a kegyetlen, viharos, zord hideg s havas szélfúvások ellen megóvják, rendszeren a nagyobb erdőlábak és töbrökbe összebujva szoktak elrejtőzve lenni. E folyton barangolók a havon könnyen kiszimatolván, rendszeres hajtóvadászatot rendeznek ellenük s ha esetleg a nagy hó annyira megvan fagyva, hogy a farkasokat megbirja, az őzek vékony lábai és éles körmei alatt pedig, mint rendszeren történni szokott, besüppedezik: kérlelhetetlenül valamennyien martalékul esnek, mert amit el nem fogyasztanak, azt másorra, hóba kaparva rejtik el.

A fentebb jelzett s pontosan megvagyázott tapasztalatokon alapuló ismeretéből a gyakorlott vadász önmagától is reá fog jönni, hogy a farkasok puszkacsó elé varázsolásának »mestersége« csupán a kellő időben, kellően utánzótt vonításban rejlik. A vonítás utánzása nem jár különös nehézséggel és mindössze abból áll, hogy guggoló helyzetből, a nyakat kissé hátra szegve: egy lélekzet vétel alatt kell az Á, U betűket egymásba folyva torokszakadtából — lehetőleg hosszan vontatva — elénekelni, vagyis egy lélekzetvételtre felszivott levegőt, kitelhetőleg vastag, mély, egész hangerővel: az Á-ból az

U-ba átmenő s abban elhaló hosszas vontatással kell kiadni, illetőleg elvonítani. Sokkal könnyebb megtenni, mint leírni!

Amely vidéken a farkasok tartózkodásának színhelyéről, a fennebbiek szerint, tudomást szereztünk, attól körülbelül 1—1½ órányi távolságra eső legterjedelmesebb erdőtest magasabb és sűrűsebb részének valamely kevésbé hirtelen meredek éle, vagy csúcsa alatt az oldalban kell kinézni a lesre legalkalmasabb természetes buvóhelyet. Erre legcélszerűbbek a dült fák, omlások, nagyobb kő- vagy fatörzsek. Az ülőhely jó előre akként igazítandó el, hogy előlről — amennyire lehet — takarva legyünk, de hogy onnét a majdan magukat hangjukkal elárult irányból érkező farkasokat akadálytalanul és lövésre alkalmas helyen szembe fogadhassuk.

A leshelyen hajnalhasadta előtt legalább egy jó félórával már ott kell lenni, s nesztelenül hallgatózni arra, vajjon a prédavadászatban levő öregek nem adtak-e már hangot, mivel igenlő esetben aznap szerencsét próbálni nem szabad, hanem másnap korábban kell kimenni, s mihelyt a hajnali szürkület 10 lépésre biztos célt venni enged, az erdőség legkiterjedtebb iránya felé egy erős vonítással meg kell kezdeni a hívást. Az erre azonnal nyert felelettel szembe fordítjuk gyorsan az ülést s a közeledő csörtetés iránya felé figyelve, arcba fogott fegyverrel várjuk az előnkbe rendesen hosszú láncsorban — egyik a másik után — itt már lassabban kullogókat s a legkedvezőbb pillanat kiválasztásával a tetszés szerint választott legszebb példányokra intézzük lövéseinket. Gyors kézzel s egy másik lövésre kész fegyverrel, melyet magunk előtt elhelyeztünk, a pillanat kedvező alakulásához képest többször is puskázhatunk.

Ha azonban az első hívásra rögtön kapott felelet igen messziről hangzott volna s azt a farkasok érkezése a szükségesnek talált idő multával sem követné: biztosabb tájékozásuk könnyítéseül tanácsos még egy halkabb vonítást megereszteni, mire alig szoktak felelni, de annál gyorsabb csörtetéssel rohannak elő.

A lövések után a meglövdözött farkasokkal mit sem kell törődni, hanem a rögtön megtöltött puskával, még egy jó félóráig, lövésre készen s helyben maradvá várakozunk az öreg farkasra. Ez, miután most már messze elhallatszó mély hangú vonítására az életben maradt, de a váratlan, közelből kapott lövésektől rendkívül megriadt s világba szaladt fiak rá sem hederítnek: e meglepő körülményből rosszat sejtve, hangadás nélkül a tanya környékére siet, s az ott kiszimatolt friss nyomon lassú, óvatos léptekkel mindaddig halad, amíg a reá várakozó vadász puskája elé kerülván, agyon lövetik.

Minden farkastanya vidékén, ezen módnak meglepően sikeres eredményét, csak az elmondottak tapintatos alkalmazása biztosíthatván, a főszűly arra fektetendő: hogy az itt előadottak az első kísérletnél szigorú, pedáns betartással érvényesüljenek.

Ha a kísérletet három vagy négy vadász akarná megtenni, akkor az ülések egymástól legfeljebb 7—10 lépésre és menedékesen lefelé választatnak ki, úgy hogy a hívó közepén maradjon; s ha netalán az érkező farkasok

láncolata már a legalul ülő vadász előtt kezdene elvonulni, lövés nélkül bocsátandók el mindaddig, míg a lánc eleje a legfelül ülő vadász elé ért; igen természetesen, a legközelebb esők egyikét ilyenkor mindig célban kell tartani, a lövéseket azonban a középső kezdje meg s abban a pillanatban a többi is folytassa. Az így elébb középből, utóbb a két végről eldördült lövésektől roppant megriadt farkasok elvesztvén a helyes menekülési irányt, megtörténik, hogy ide-oda rohanásuk közben, ismét lövésre kerülnek.

Az ilyen társas les azután, — miután az érkező farkaslánc hossza aszerint, amint az 8—10 vagy több darabot számlál, változik — pontosan alig rendezhető be és igen bizonytalan; csakis akkor foghat helyt, ha mindegyik vadásztárs megbízható, tapintatos magatartásáról személyesen meg lehetünk győződve; különben a jó siker kockáztatik, vagy egészen is meghiusul.«

A fönnebb leirt hivatást *Demeter Manó* kölyökfarkasokra is ajánlja. Mindenekelőtt a farkastanyát kell felfedezni, mire nézve a fönnebb előadottak utbaigazításul szolgálnak.

»Minél korábban sikerül a farkastanya felfedezése, annál nagyobb a kilátás a kölykek tapasztalatlansága mellett az egész, többnyire 10—12 tagot számláló család teljes elpusztítására.

A kölyökfarkasok már augusztus hóban jó erőben levén, eléggé bátrak nemcsak a tanyát jó távolságra elhagyni, de sőt a hívásra is kellő éber érzékkel bírván, a tanyától pár száz ölnyi távolságban mindig más-más irányban vett alkalmas leshelyből két-három napi időköz betartásával megeresztett halkabb csalvónításnak többször is fel fognak ülni, anélkül hogy megszokott tanyájukról, a közelből kapott lövések zaja s néhány társuk eleste miatt, végkép elriasztatnának. E cselet kizárólag csak reggel a hajnali csillag pitymallodása, esetleg borus időben a szürkület serkedezésekor kell alkalmazásba venni, amíg a vén farkasok a préda után éjjeli barangolásban, azaz távol vannak.

Az eldördült lövések után a leshely rögtön elhagyandó s a megriadt farkasok szaladása irányától kissé oldalt veendő fel, de úgy, hogy a buvóhely elfoglalásánál a szétfutott farkasok nyomait a vadász léptei meg ne tapossák, és hogy ezen nyomok irányában majdan teendő célzás-, illetve lövésre alkalmas rés legyen; mert inkább valószínű, mint nem, hogy az elriadt ifjak vijjongásait a még prédán levő vén farkasok meghallván, szokatlanságból rosszat sejtve, a tanya környékére fognak sietni s az itt kiszimatolt friss nyomon haladva, egyenesen a lesben ülő vadász puskacsöve elé kerülnek.

A felesleges hivatástól azonban nagyon kell óvakodni, nehogy a különben biztos siker kockáztassék, úgyszintén akkor is határozottan fel kell aznap hagyni a kísérlettel, ha sem az első, sem a második erőteljesebb vonításra rögtön felelet nem következne; mivel ekkor már biztosra vehető, hogy a nagyobb prédát ejthetett vén farkas hívása a lesen ülő vadász vonítását megelőzte s most mindnyájan a prédán együtt lakmározván, a csalhívásra rá sem hederítenek.«

Nincs okom kételkedni abban, hogy *Demeter M.* leírása a kölyökfarkasok hívására és elejtési módjára vonatkozólag is saját tapasztalatain alapul; de

némi kételyt nem hallgathatok el arra vonatkozólag, hogy ezt, ha megszakítással is, ismételni lehetne, vagy hogy a vén farkasok a meglődözött fiaik nyomát — »hallva azok vijjongatását« — követnék. Ismerve a farkas ropant óvatosságát, ez alig képzelhető, mert ha a fiatalok vijjongatását meghallották, akkor hallaniok kellett a lövések hangját is; s ha hallották, akkor nem hiszem, hogy egyhamar azt a helyet felkeresnék és hogy, megtalálva esetleg szétriasztott kölykeiket, azon a tanyán maradnának.

A farkasvonítás után és ennek utánzásával igen is kipuhatható a tanya helye, s ha ez meg van állapítva, akkor nem lesen, hanem hajtásban kell a farkascaládok vénjét-fiatalját, de első sorban a vénjét elpusztítani; a fiatalokkal azután könnyű boldogulni.

Erre vonatkozólag *Nolde* báró, kurlandi nagybirtokos és a vadászkörökben elismert, tapasztalt farkasvadász, annak idején a következőt írta:

»A farkastanya megállapításához a tapasztalt vadásznak sincsen szüksége órára — ilyen augusztus, szeptember még N. északi hazájában sincsen, — hanem csak szakértelemre, jó hallásra és pontos helyismeretre.

Ha egy farkastanyát pontosan megakarunk állapítani, hogy a vadászatot a benne levő családra biztosan rendezhessük, ez csakis a farkasvonítás utánzásával eszközölhető. Azon helyekre, hol a vén farkasok garázdálkodásait üzik, nem szabad tekintettel lenni; aki eszerint igazodnék és ott rendezne hajtóvadászatot, az eredményt nem érne el. A farkasok soha nem rabolnak tanyájuk közelében, mert ez fészüküket könnyen elárulhatná. A farkaskölykek kipuhatolásánál a farkasvadásznak a farkasok vonításához kell igazodnia s erre támaszkodva kell támadását megkezdenie. Ha azt hallja, hogy itt vagy ott farkaskár miatt kezdenek panaszkodni s tényleg a juhokban, csikókban feltűnő kárt kezdenek okozni, akkor biztos lehet, hogy egy pár mérföldnyi területen farkastanya van. Ekkor éjjelenként szakértő egyéneket kell a környékre kiküldeni és főképp azon helyekre, melyek farkastanyául legalkalmasabbnak látszanak, hogy a farkasok vonítását kihallgassák. Ha már egy párszor a vonítást, főképp ismételten, ugyanazon helyen hallották, megkezdődik a tanya közelebbi pontos megállapításának munkája.

Három-négy vadász, kiknek sem dohányozni, sem fegyvert magukkal vinni nem szabad, éjfél előtt a legnagyobb csendben kimegy azon pagonyba, hol a farkasok éjjeli vonítását konstatálták és körülbelül egy négyzet kilométernyi erdőparcella négy sarkát megszállva, figyelmesen hallgatóznak. A vén farkasok éjjelkor, néha még előbb, elhagyják kölykeiket, hogy rablásra induljanak s ilyenkor mindig egy pár vonítást hallatnak, mire a kölykek éles vijjongatással felelnek s ezáltal a hallgatózó vadászoknak elárulják a fészek helyét. Ez most annál könnyebben határozható meg, mert minden egyes külön-külön megjelölheti a helyet, honnan az áruló hangokat hallotta. A távozó farkasok vonítása még egy párszor ismétlődik s végre elvész a messze távolban. Ha most megbizonyosodtak arról, hogy az öreg ravaszdik eléggé eltávoztak tanyájuktól, akkor az egyik vadász, aki érti a dolgát, utánozza a vén farkas vonítását, mire az ostoba kölykek nem mulasztják el felelni. Ezen

kísérletet egy párszor ismételve, a fészek helye biztossággal meghatározható. A vonítást azonban csakis akkor szabad utánozni, ha teljes bizonyossággal meggyőződtek, hogy a vének már elég messzire távoztak, mert különben gyanujok azonnal felébred; éppen oly kevéssé szabad a vadászat előtt a tervezett hajtásba lépni, vagy azt nyugtalanítani. Ha nem zavarják, a farkascsalád magától csak egyszer változtatja tanyáját, azaz hagyja el a régit, hogy a közelben újat keressen. Ezen költözködésre a vizsükséglet készíti, mely akkor áll be, ha a kölykeknek az anyatej már nem elég szomjuk csillapítására. Ezek ekkorra már annyira megnőttek, hogy érdemesek a lövésre és a hajtás megkezdhető; de a vadászat napjáig az észlelést napról-napra folytatni kell. A vadászatot semmi szín alatt sem szabad d. e. 11 óra előtt megkezdeni, ha azt akarjuk, hogy a vén farkasok is a hajtásban legyenek; mert, mint említettük, a vén farkasok soha sem rabolnak tanyájuk közelében, hanem prédájukat messzebről hozzák s így csak 10—11 óra tájt kerülnek haza. Ha a hajtásban sikerült a véneket ellőni — és erre nagy súly fektetendő — akkor a kölykeket, ha már jó nagyok is, p. o. szeptemberben, biztosan kézre lehet keríteni. A kölykek még ilyenkor igen buták, s csakis tanyájuk közvetlen környékét ismerik, tehát *hívással* a szakértő vadász rövid idő alatt valamennyit elejtheti. Ha a hajtásból a vének közül bármelyiknek sikerült irháját megmenteni, akkor már baj van; mert ez a megmaradt kölykekkel azonnal elhagyja a tanyát, s anélkül hogy valahol állandóan megmaradnának, folyton ide-oda lézengenek s, míg a hó le nem esik, alig van kilátás elejtésükre.

Hátra volna még a *farkasles* tárgyalása, mi eredményesen csakis ott üzhető, hol farkas még bőviben van; mert a farkas is, miként a róka, kujtorgásai alkalmával nem tart be bizonyos váltót. Különben a farkasles, a hely megválasztását stb. illetőleg, annyira azonos a rókalessel, hogy csakis a már elmondottakat lehetne ismételni, tehát egyszerűen a rókáról szóló fejezet megfelelő szakaszaira utalva, még a következő megjegyzéseket csatoljuk hozzá:

A magas les, az ú. n. lőállvány, igen jó szolgálatot szokott tenni, úgyszintén a vonszalék alkalmazása és az élő csalétek, nagyban biztosítják a lesvadászat eredményét.

Miután a farkas, éppen úgy mint a róka, szereti a dőghelyeket felkeresni, a leskunyhó készítése igen ajánlatos. Néhai Köncei László karatnai birtokosnak (Háromszéken) a mezőre kinyuló kertje végében volt egy ilyen állandó leskunyhója, amelyből a 60-as években minden télen lőtt egy néhány ordast és nagyon sok rókát. Az igaz, hogy ilyen eredményt csakis az ő szívós természetével és lankadatlan vadászszenvedélyével lehetett elérni; mert nem mindenki képes, úgyszólván éjről-éjre, — ha holdvilág volt — néha 18—20 fokos hidegben egy egyszerű, sövényből és szalmából készült kunyhóban várni a bizonytalan szerencsét.

Főlöszleges is talán említeni, hogy a farkaslesen egy jó vadászkes, vagy egy jó balta igen jó szolgálatot tehet, mert a megsebzett farkas nem kicsinylendő ellenfél s végleges ártalmatlanná tevésénél nagy óvatosság ajánlatos.

A megsebzett farkas csak a legritkább esetben szokta a vadászt megtámadni, én legalább ilyen esetet nem tudok, de *Diezel* említi, hogy Bettenfeldben, a trieri kerületben, hajtóvadászat alkalmával egy megsebzett farkas az egyik vadászt vaddisznó módjára úgy sarokba szoritotta, hogy segítségért kellett kiáltania; mire egyik odasiető társa a farkast egy lövéssel ártalmatlanná tette.

A farkas bundájának lefejtése egészen úgy történik, mint azt a rókánál leírtuk. A farkasbundát, mely prémnek csak télen alkalmas, szőnyegeknek, bundabélésnek, muffoknak stb. szokták felhasználni; az utóbbinak és prémeknek a torok bőre a legalkalmasabb. A farkasbundák közül az egész sárgák és a nagyon világosszürke színűek a legértékesebbek.

Bőre kikészítve keztüknek s dobokra dolgozzák fel s miután nagyon tartós, igen becses. Agyarait az aranyművesek, rézmetszők, festők fényezésre használják.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A VADMACSKA.

Felis catus ferus L.

A cserkészet mostan kezdődik macskára ;
Csakhogy a vadmacska nagyon hamis pára ;
Azért ha körméről ólmunk nem venné le,
Hadd végezzen ebünk éles oga véle !

Széchenyi Könyvtár

A vadmacska hazánk hegyes vidékeinek, úgyszintén közép- és síksági erdősegeinek, valamint nádasainak még mindig elég gyakori ra-

gadozója. Kiirtása vagy szembetűnő kevesbbitése — vadászati szempontból bármily kívánatos is, mert roppant sok kárt okoz — azért nem remélhető, mert szerfölött félénk és óvatos lévén, a csapdába ritkán kerül s a hajtásokban megszokott sűrűségeiből nehezen mozdítható ki. Jóllehet hazánkban a valódi vadmacska is gyakori, azért tagadhatatlanul sok olyan kerül terítékre, melyeknek bölcsoje a kályha mellett, vagy valamelyik istállóban, szénapadláson stb. ringott. A vad- és házi macska közötti különbségekről alább lesz szó.

A vadmacska *természetrajzilag* a ragadozók (Carnivora) rendjébe, a macskafélék (Felidae) családjába s *vadászatilag* az apróvadhoz tartozik. Himjét »kandur«-nak, a nőivarut »nöstény«-nek nevezik. A macska párzása »pacsma-golás« s a fiatalokat »kölykek«-nek mondják.

Gereznájának uralkodó *színe* a sötétszürke. Hátán, nyakán és fején a mez színe a sárgásnak és vörhenyes szürkének, hamuszürke és barnásnak az elegye; a torkán és szügyén vörösésbe megy át. A vadmacskának hátán feketés hátcsikja és egy pár ilyen harántcsikja van, melyek a gerincétől a bordák fölött a hasig húzódnak s néha egészen elmosódottak.

Szőre finom és puha, télen hosszú és tömött; néha torkán fehéres, gyakran sárgás folt van; hasa fehéresszürke, a kanduré ellenben inkább vörösseszürke.

Az orra vöröses hússzinű; ez és a fehéres vagy sárgás folt a torkán a vadmacska karakterisztikus jellegei. Lábai sötétebb színűek mint a háta s különösen belső felükön majdnem feketék. Ajkai és talpai feketék s a farkán több fénylő fekete, egymáshoz közel álló gyűrű van s vége fekete vagy legalább feketés. »Magyarországi példányokon* a fark süvegalakú végfoltja előtt rendszeren két nagyon éles, mély feketebarna teljes gyűrű képződik ki, melyet két elmosódottabb, de még tisztán kivehető s többé-kevésbé teljes gyűrű követ, a sorozatot pedig két, már nagyon határozatlan, csaknem leheletszerű s csupán a fark hátán erősebben kifejezett gyűrű zárja be. Némely esetekben valamennyi gyűrű teljes, máskor a fark alsó oldalán már a másodiktól kezdve valamennyi megszakított; egyes példányokon az első gyűrű alsó fele a fark végfoltjával olvad össze, másokon még a harmadik gyűrű is oly éles, mint az első, szóval nagy az ingadozás.«

Feltűnő *színváltozatok* a valódi vadmacskánál ritkán fordulnak elő és a más színűek nem tekinthetők ilyeneknek, mert ezek a legtöbb esetben a valódi vad és elvadult macskák korcsai. Tudvalevőleg sok elvadult házi macska van és ezeknek korcsai a vadmacskával szintén gyakoriak; ezek a vadmacskához annyira hasonlítanak, hogy a megkülönböztetés még a szakértőnek is sok nehézséget okoz. A később felemlítendő biztos ismejeleken kívül egyesek a farkon levő gyűrűket is ilyeneknek tartják. Ezek ugyanis a valódi vadmacskánál teljeseek, azaz egészen zártak, míg az elvadultaknál, illetve korcsoknál, a fark alsó felén nyitottak s elmosódottaknak, bizonytalanoknak látszanak.

Méhely i. h. említést tesz egy teljesen fekete színű példányról (melanizmus), mely Nyitra megyéből származik és egy fehéres baracksárga színűről, melyet Temes megyében lőttek. Mindkettő a nemzeti muzeum tulajdona.

A teljesen kifejlődött, már 3 éves vadmacska *hosszusága* 60—80 cm, tehát megközelítőleg egyenlő a rókaéval; nagyobb példányok, ha fordulnak is elő, a legnagyobb ritkaságszámba mennek. A kandur mindig valamivel nagyobb és erősebb mint a nőstény. A fiatalok születésük utáni első őszön körülbelül házimacska nagyságúak. Farka körülbelül 30 cm, néha hosszabb; testmagassága 30—36 cm.

A vadmacskának *súlya* különböző és az állat korától és táplálkozásától függ; átlag 6—9 kg-ra tehetni.

A vadmacska kedvenc eledele az üregi nyul, s azt állítják, hogy azok a vadmacskák, melyek üregi nyulban gazdag pagonyokban élnek, különös nagyok és erősek lesznek. Ősszel néha 2—3 kg. kövérsége is van, mely igen kellemtelen szagú és elfagyott testrészek gyógyítására használják.

A vadmacska szeme egészen olyan alkotású mint a házi macskáé; pupillája hasítószzerű s a sötétben fénylő, csillogó.

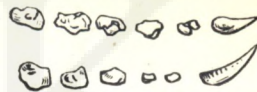
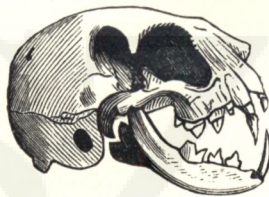
Fogazata (35. ábra) 30 fogból áll és pedig 6—6 apró metszőfoga, ezek két oldalán 1—1 hatalmas, barázdás felületű szemfoga, 2—2 előzáfoga, 1—1 erőteljes, kéthegyű tépőfoga s a felső állkapocsban jobbról, balról egy piciny utózáfoga

* Méhely Lajos. A vadmacska. A Természet. 1897. 1. sz. 8. l.

van. Fogazata általában hegyesebb és erősebb mint a házimacskáé s különösen szemfogai hosszabbak. Nyelve reszelőszerűen érdes. Feje lapítottnak látszik s a nőstényé kevésbé erős mint a kané.

Mellső lábai ötujjasok, a hátsók négyujjasok s az ujjai visszahúzható éles karmokkal vannak fegyverezve. A hátsó lábak talpain csak egy fekete folt van. A vadmacska himvesszője nem látható. Sűrűn szőrözött és fénylő feketén gyűrűzött farka a test hosszához viszonyítva rövidnek látszik s nem csúcsosodik ki, mint a házi macskáé, hanem úgy tűnik fel, mintha kurtítva volna. Mint már fentebb is említettük, a valódi vadmacska és a korcsok, néha a házi macska között nagy a hasonlatosság, tehát a hibás meghatározás könnyen lehetséges, miért is itt a főkülönbségeket röviden összefoglaljuk.

A teljesen kifejlődött vadmacska sokkal erősebb, sőt a kandur nem ritkán még egyszer olyan nagy, mint a házi macska. Nyaka hosszabb, feje lapítottabb, nyomottabb, fülei merevebbek a házi macskáénál; ez utóbbinak szőrözete is durvább, rövidebb és gyérebb. A vadmacska bele körülbelül egyharmaddal rövidebb a házi macskáénál; az előbbi bele tipikus husevőre, az utóbbié mindenevőre vall; a kizárólagos hústáplálék felszívódása ugyanis gyorsabban megy végbe mint a növényi anyagoké. Ezzel ugyan még nincs eldöntve az a kérdés, vajjon a házi macska a vadmacskától származik-e, mert még egyrészt állíthatni, hogy

35. ábra. A vadmacska koponyája és fogazata.

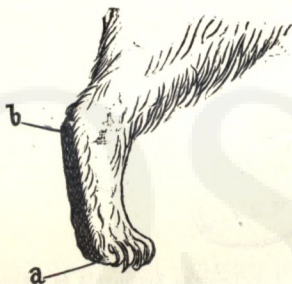
a házi macska bélszatornája az évszázadokon át tartó táplálékváltozás következtében, az alkalmazkodás törvénye alapján, lassanként hosszabb lett, addig viszont azt is állíthatni, hogy az átmenetek teljesen hiányzanak, mennyiben az összes vadmacskák belei rövidek és a házi macskáké hosszúak. A közepes hosszúságú bélel bíró macskákról a többi jellegek alapján kétségen kívül kitűnt, hogy mind korcsok voltak.

A vadmacska farka nem oly vékony, mint a szelid macskáé s nem csúcsosodik el a végén, hanem egész a végéig egyenlő vastagnak látszik. A vadmacska orra mindig hússzínű s szőrözete hosszabb és finomabb. A vadmacska az embert félénken kerüli s előle azonnal igyekszik lopva elhúzódni; ha tehát az erdőn olyan, különben a vadmacskához egészen hasonló macskát látunk, mely lassan s kevésbé félénken tér ki az ember elől, az biztosan nem valódi vad eredetű. Végre megemlítendő, hogy a vadmacska korántsem oly kegyetlen áldozatával szemben mint a házi macska, mely gyakran hosszú ideig játszik és kinozza prédáját, mielőtt megfojtaná; a valódi vadmacska zsákmányát azonnal megöli. Amelyiknél a fenti jellegek, valamint a fekete hátsáv és a harántcsíkok hiányzanak, vagy homályosan elmosódva látszanak, arról biztosan állíthatni, hogy vagy elvadult házi macska, vagy korcs. A testnagyságon kívül a legbiztosabb ismertető jellegek: a szőr hosszúsága, a

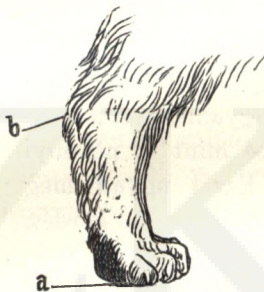
fark alakja, a hússzinű orr, a mindig fekete ajakok és a hátsó lábak fekete talpfoltjai.

A talpfoltokat először dr. *Nehring* berlini tanár említette fel s számos észleletre hivatkozik, melyeket részint kitömött, részint frissen elejtett példányokon eszközölt. Szerinte a két macskafaj között ezen tekintetben abban állana a különbség, hogy a házi macskánál a talp $a-b$, és itt bonctanilag vett értelemben a lábujjaktól a sarkig terjedő részt értjük, egyszínű s többnyire fekete; míg a vadmacskánál csak az ujjak felett, tehát a talp alsó részén, a -nál van fekete folt és a többi része b -ig sárgás színű (36. és 37. ábra). *Nehring* ezen hosszú talpfoltot, melyet a vadmacskához hasonló színezetű házi macskánál talált, a kistalpú afrikai vadmacskánál is észlelte, miből azt következtette, hogy az utóbbi volna annak az őse.

Nehring ugyan később odaváltoztatta nézetét, hogy azon macskák is, melyeknél a talpfolt látható volt, kinézésük alapján nem mind tekinthetők

36. ábra. A házi macska hátsó jobb lába.

37. ábra. A vadmacska hátsó jobb lába.

vadmacskának. Egy Liegnitzben elejtett macskára vonatkozólag ugyanis a következőket mondja:

»A leírás szerint ezen macskát nem tekinthetem tiszta vadmacskának; különösen a gerezna sötét csikoltsága késztet erre. De nem tarthatom házi macskának se, hanem korcsnak, milyen már több volt a kezemben. A talpfoltja tisztán ki van képződve; de erre vonatkozó vizsgálataim arról győztek meg, hogy ez egymagában döntő nem lehet, annál kevésbbé, mert házi macskáink Németországban, mostani nézetem szerint, részben az európai vadmacskától származnak, vagy legalább is többször kereszteződtek. Hogy az egyes példányról határozott véleményt adhassunk, tekintetbe kell venni a jellegek összeségét: színét, a gerezna jelzését, a fark alkotását, a koponyát és fogazatát, a belek hosszúságát stb. Nemrégén a Harzból három darab vadmacska került kezembe, melyek az európai valódi vadmacska jellegeivel bírtak s még a talpfolt is tisztán látható volt; egy, a Fichtelhegységéből származó példányt, a más jellegek alapján, különösen az aránylag hosszú bélcatornája miatt, mégis korcsnak kellett nyilvánítanom, pedig a talpfoltja ennek is megvolt.«

A vadmacska életkora 12–15 évre terjed. A vénség jelei: a színezet szürkülése, különösen a fejen és arcon, a hófehér bajuszserték, melyek

rendesen rövidek és kopottak, elkopott karmai és a fogazata, mely sárgás és nagyon vásott. A vadmacska élete rendkívül szivós s betegségei közül csak a sorvadás ismeretes, melyet — miként a rókánál is említettük — valószínűleg a cickányok gyakori élvezete okoz.

Hangja ugyanolyan mint a házi macskáé, csak erősebben nyávog és köpköd s köpködése haragosabb és gonoszabb.

»A vadmacska hazánkban (Méhely l. i. h.) nagyon széles elterjedésnek örvend. Legtömegesebben lép fel a nagy alföld déli részein, hol különösen a Dráva és Alsó-Duna mentén, valamint Horvátországban és Szlavóniában gyakori.

A nagyalföld keleti részein Aradmegyéből ismerik. Nagyvárad erdőségeiben sem ritka s Hajdumegyéből is említik.

Nem oly gyakori, de általánosan elterjedt Magyarország felföldjein is, noha az utóbbi időben mindenütt meggyérült. Az északnyugati felföldön csak szórványosan jelentkezik. . .

Az északkeleti felföldön sokkal gyakoribbnak látszik, különösen Mármarmegyében, hol szigorú, tartós télen a helységek közelébe huzódik s a baromfiólakat is megdézsmálja. A délkeleti felföldön a dombos vidék s az előhegységek erdőségeinek rendes lakója. . .

A Dunántúli részeket illetőleg Baranyamegyében gyakori s még Szombathely vidékéről és a budai hegyekből találom feljegyezve az irodalomban.«

Ezen utóbbi pontra vonatkozólag pótlásképpen felemlítem, hogy a vadmacska a Dunántúli részben Györmegyét kivéve, minden megyében előfordul.*

Az 1895. évi vadlelvési kimutatás szerint, az ország összes megyéi között legtöbb vadmacska, 115 db, éppen Somogy megyében esett.

Az egész évben magánosan élő kandurok február hóban, ha a tél igen szigorú, márciusban elkezdik a nőtényeket keresni; ezen időben kezdődik ugyanis a *pacsmagolási időszak*. Az ivarok hangos, síró nyávogással hívják egymást; többnyire több a kérő mint az eladó s ennek folytán se vége, se hossza a dühös marakodásnak, morgásnak és nyivákolásnak, míg végre a gyengébbek jól helybenhagyva, összekarmolva és harapdálva elhagyják a csatatért. A szerelmi harcok és a párosodás többnyire az odukban folynak le.

Az anyamacska 9 hétre a párosodás után, tehát körülbelül májusban, 3—6 fiat kölykezik, melyek 9—14 napig vakok. Az anya fiait 4 hasi és 4 melli emlőjéből szoptatja és élő prédával, kezdetben egerekkel s apróbb madarakkal bőven ellátja. A kandur mit se törődik a kölykekkel, sőt a nőtény folyton dugdosni, rejtegetni kénytelen előle, mert a kandur is, miként a kanfarkas, sóvárgással ólálkodik utánuk.

A vadmacska kölykeit faodukban, sziklabarlangokban, kőrakások, omladékok között levő üregekben, de mindig közel a föld színéhez, szokta elrejtetni; végre használja az üregi nyul, róka és borz odujt is. Miként a szelid macska, úgy a vadmacska is fiaival igen gyakran a legbohókásabban szokott játszadozni, s mihelyt a fiatal rablóivadékok képesek a fatörzsön felmászni, megkezdődik

* Vadász-Lap 1897. december 25. sz. 486—487. l.

a préda-rablásban a gyakorlati oktatás. Habár a vadmacska tulajdonképpen éjjeli ragadozó, fiainak tanítását nappal végezi s míg a gyermeknevelés gondjaival van elfoglalva, az anya is gyakran megy ki nappal zsákmány után. A tanítás kezdetben az egerek lesésére és fogására szorítkozik, azután a szárnyasokra és más apróbb vadra kerül a sor, végre záradékol az özgidák és szarvasborjúkkal próbálnak szerencsét, melyeket valamely ágról rájuk ugorva ejtenek el. A macskakölykek már egy éves korukban szaporodásképesek, de teljes nagyságukat két éves korukban érik el, a kandur néha még később. A fiatalok mindaddig, míg a mászásban és a préda elejtésében kellő ügyességet nem szereztek, anyjukkal maradnak s ez csak az új pacsomagolási idő kezdetével hagyja el őket.

A vadmacska kedvenc *tartózkodási helyét* nagy, összefüggő erdőségek sűrűségei képezik, hol nappal, különösen rossz időben, nedves időjárás alkalmával — mitől nagyon irtózik — valami szikla- vagy faoduban száraz nádcsomók között, borz és rókakotorékokban alussza át az időt, tekintet nélkül arra, vajjon az utóbbiaknak van-e lakója vagy nincs; különben rókakoma a nem szívesen látott betolakodó útjából magaszántából kitér. A vadmacskák szép napos időben a szabadban alusznak; nyáron néha a gabona közt ütik fel tanyájukat s ilyenkor a környéken levő nyulaknak és foglyoknak elébb-utóbb, de rövid idő alatt ütött a végórájuk. Hideg, de verőfényes téli napokon szeretnek köveken és ágakon a napon sütkezve heverni, de prédára, kivéve az említett időszakot, midőn kölykei vannak, nappal csak ritkán mennek s buvóhelyüket csakis éjjelre hagyják el. Zsákmány után jártukban is csak ritkán hagyják el az erdőt. Esős, zivataros időben még éjjel is tanyájukon maradnak, kivált ha van némi tartalékeledelük, mi különösen télen szokott előfordulni. Az emberi lakások közelébe csakis a legnagyobb éhség kényszeríti, különben az ilyen helyeket óvatosan kerülik.

Néha prédáért nagy területet kalandoznak be, s így nem egyszer megtörténik, hogy tanyájuktól messzire virrad rájuk; ilyenkor a napot valamely biztos buvóhelyen töltik, de állandó lakhelyüket minél előbb felkeresik. Általában nagyon ragaszkodnak szülőföldjük rögéhez s csak gyakori nyugtalanítás következtében szánják magukat a kivándorlásra. Ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy egyes pagonyokból, ahol befészkeltek magukat, tüzzel-vassal sem pusztíthatók el; holott a szomszédos területek teljesen mentesek maradnak.

A vadmacska a lesen ülő vadász türelmét roppant mértékben próbára szokta tenni, mert habár váltóját rendszeren betartja, kivonulásának és visszatértének ideje nagyon bizonytalan, miután ez nem csak az időjárástól függ, hanem attól is, hogyan lakott az előző napon.

Az erdők lézengő vörös lovagja, a róka, a vadmacska mellett valódi kontár; a vadmacska, tekintve rendkívüli gyilkolási vágyát és vadságát, erejét és ügyességét, kitarását és érzékszerveinek finomságát, a hiuz és farkas után legveszedelmesebb ragadozónk.

A vadmacska a vadászatra roppant kártékony, mert ha közbe-közbe szorgalmasan egerész is, azért ez csak mellékfoglalkozása s télen, midőn a hó

nagy, az egerészés egészen el is esik. Fő táplálékát a különböző nagyságú szőrmés és szárnyas vadak képezik, pusztítja a hörcsögöt és a mókust egyaránt, ráfanyalodik a hüllőkre is; a halakra sóváron vadász, csak hogy ezeknek fogása ritkán sikerül; a dögöt és a döghelyeket csak télen, a legnagyobb szükségben keresi fel. Rablásai alkalmával a legkülönbözőbb vadászati módokat használja; vagy rendkívül ügyesen lopózik prédájához, vagy a vad váltója fölött a fához lapulva, vagy kőrakások mellett, száraz galy mögött, a magas fűben meghúzódva várja áldozatát. Akár a fáról, akár a földről, egyetlen hatalmas ugrással zsákmányára veti magát, karmait belevágja s hatalmas fogaival vagy a tarkóját, vagy a gégejét harapja át. A nagyobb vad a halálfélelemtől és fájdalomtól kinezva a legnagyobb sűrűbe rohan, hogy gyilkosát ledörzsölje magáról, míg végre kimerülve összerogy.

Miután a vadmacskának érzékei, különösen szaglása, rendkívül jól ki vannak fejlődve, tanyája környékén egyetlen fészek sem marad felfedezetlenül; a tojásain ülő madarat

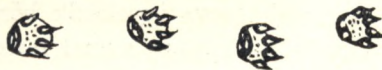
a legügyesebben lopja be s egyetlen ugrással prédául ejti. Ha véletlenül az üres fészekre akad, akkor biztosan meglesi a visszatérő madarat s kitartóan várja, ha ez még annyira próbára tenné is. A legmagasabb fákon levő mókusfészkek sem biztosak támadása elől. Az elmondottakból eléggé kitűnik, hogy mily kártékony s mily csekély szemben ezzel az a haszon, mit az egerek pusztítása által okoz; de nem is akad olyan igazi vadász, ki tekintet nélkül az év szakára, tekintet nélkül a vadmacska gereznjának állapotára, ne igyekeznék pagonyának ezen vészthozó vendégét tüzzel-vassal pusztítani, annál is inkább, mert elejtésének ingerét ritkasága is rendkívül fokozza.

A vadmacska közepes jó futó — akármelyik gyorsabb eb könnyen utóléri — de azért mozgulatai rendkívül ügyesek, ugrása és mászása igen gyors; szükségben, ha önvédelemről van szó, nagyon bátor s legádázabb ellenségeivel, az ebekkel szemben dühösen és vitézül védi magát, úgy hogy csakis a nagyon fogas eb képes megfogni és megfojtani. Az utolsó leheletéig védi magát s karmolása és harapása azért veszélyes, mert az ilyen sebek szerfelett nehezen gyógyulnak. A megsebzett vadmacska az emberrel szemben tanusított természetes féltékenységét is levetkőzi és a közeledő vadászt minden tétovázás nélkül megtámadja. Igen jellegző sajátossága, a féltenség mellett, bámulatos óvatossága. Mielőtt pihenésre térne, odujának minden folyosóját át- és átkutatja s mielőtt végleg benmaradna, kétszer-háromszor is előbujik. Hulladékát nemcsak hogy mindig elássa, hanem az oduja körül levő ételmaradékot is időről-időre eltávolítja, nehogy árulói legyenek.

A fiatal vadmacska kellő gondozás és növényi táplálék mellett megszeli-díthető ugyan, de kétes, vajjon szelidsége állandó marad-e. Előrehaladottabb

38. ábra. Az ólalkodó vadmacska csapája.

39. ábra. Az iramodó vadmacska csapája.

korában kitör vad természetű, rablásvágya és gyilkolási kedve s csak kárt és sok bosszúságot okoz.

A vadmacska *csapája*, midőn olálkodva lép, keresztező (38. ábra); iramodásában a rókáéhoz hasonló, és ehhez hasonlóan kullog is, csak az egyes nyomok nem képeznek egészen egyenes vonalat (39. ábra).

Csapája nagyon hasonlít a házi macskáéhoz, csak az egyes nyomok nagyobbak, inkább kerekesebbek s a talajban mélyebben és élesebben látszanak. Habár a vadmacska kullogása éppen olyan vonalozó mint a rókáé, azért az egyes nyomok kerekességéről azonnal megkülönböztethető.

Minden vadász, kit *Diana* istenasszony azon kegyben részesít, hogy vadmacskára lőhessen, tartsa szabályként szem előtt, hogy a fejére lőjön, mert a csak megsebesített, de nem halálosan talált, vadmacska nem megvetendő és kicsinylendő ellenféllel válhatik. A sebesítés folytán a legnagyobb mértékben feldühösített macska a vadászt vagy ebét, ha csak van annyi ereje, azonnal megtámadja. Nyakába vagy arcába ugrik s karmaival borzasztóan képes megsebesíteni és az ilyen sebek, mint már említettük, annál érzékenyebbek, mert rendkívül lassan gyógyulnak. Ha tehát az első lövés nem volt halálos, nem szabad a második lövéssel fukarkodni.

Erdeink ezen veszedelmes vadirtójának és a vadászat megrontójának pusztítására a következő *vadászati módokat* szokták alkalmazni:

1. *Véletlen elejtése hajtóvadászat alkalmával.* Habár a puskásnak minden hajtóvadászaton igyekezni kell, hogy állásán nyugodtan és csendesen maradjon, szomszédjait kocavadászos viselkedésével ne zavarja, ez kétszeresen szükséges akkor, ha a hajtásban esetleg vadmacskára is lehet számítani. A hajtásban levő vadmacska a képzelhető legnagyobb óvatossággal csuszik és lopózik a puskások vonala felé; többször meglapulva figyel mindenfelé s minden gyanus tárgyat szemmel tartva igyekszik bőrét megmenteni. A puskásnak legkisebb időelőtti mozdulata képes azonnal megtéríteni s vagy a hajtók között szökik meg, vagy alkalmas helyen meglapulva várja meg, míg azok elhagyják.

2. *»Kicsapázása« vagy »bekörözése« friss hó alkalmával.* A vadászat ezen fárasztó, nehéz módja nagy gyakorlottságot és szenvedélyt tételez fel; a legtöbb vadász kedvelőre aligha gyakorol ingert, annál kevésbé, mert nagy szívósság és kitartás nélkül nem lehet eredményt elérni. A vadászat ezen módjának leírását az apró szőrmés ragadozókról szóló fejezetben fogjuk bővebben és részletesen tárgyalni és ezen helyen csak arról leendő szó: mi a teendő, hogyha a csapát akadály nélkül követni lehet. Két eset lehetséges. A csapa vagy alacsony zárt sűrűbe, vagy gyér szálas erdőbe vezet.

Azon esetben, ha a csapa valami sűrű vágásba vezet, első teendő az illető sűrűséget körüljárni és megállapítani, vajjon a vadmacska tovább ment-e, vagy benne maradt. Szűk kört csinálni azért célszerű, mert hajtás esetén minél kisebb darab hajtódik meg, annál biztosabb a kilátás az eredményre.

Ilyen esetben a tacsokóknak, vagy a kajtolásra idomított vizsláknak jó hasznát vehetni, mert ezek előtt a vadmacska nem bujhat meg, hanem vagy a puskásoknak szorítják vagy, ha fára menekült, állóra csaholják s így könnyen lelőhető.

Azon esetben, ha a macska a hajtásban nem mutatkozott volna és az új körözés azt igazolja, hogy a sűrüből nem távozott, akkor biztosan gyanítható, hogy valami oduba menekült. Ilyen esetben kicsapázandó, mi rendszeren sok nehézséggel jár, mert a csapázást nemcsak a sűrűség nehezíti meg, hanem az a körülmény is, hogy a hajtók és az ebek a csapat az előző hajtás alkalmával részben eltaposták.

Ha csakugyan sikerült az odúig csapázni s meggyőződünk, hogy abból nem csuszott ki, a kiugratást kell megkísérteni. A kiásás azért nem lehetséges, mert a vadmacska rendszeren elhagyja a kotorékot, mihelyt a tacsó vagy foxterrier abba bebujt. Miután azonban az ilyen kotorékok körül a sűrűség miatt nem lehet biztosan löni, célszerű a folyosók kijárait zsákhalókkal elzárni, hogy a menekülő vadmacskát, ha az egyikbe vagy másikba belekeveredett, agyon lehessen verni. Ha borzszakok nem volnának kéznél, akkor egy jó fogas vizsla elkerülhetlenül szükséges, mert ez a macskát vagy a földön elkapva megfojtja, vagy fára hajtja s állóra csaholja.

Nincs kizárva ugyan az az eset, hogy a kotorékba szorult macskát nem képes az eb kiugratni. Ilyenkor az ásáshoz kell folyamodni; de tekintve ezen ragadozó természetét, a legnagyobb óvatosság ajánlatos, kivált a folyosó áttörése alkalmával, mert a minden módon menekülni akaró macska a legközelebb állónak azonnal az arcába ugrik.

Kedvezőbbek a viszonyok, ha a macska csapája többé-kevésbé átlátható államba vezet; itt is lehetséges az az eset, hogy a vadmacska valami kotorékba bujik be, mely esetben szintén az éppen leirt eljárás követendő. Az ugratás itt azonban azért előnyösebb, mert a puskások a folyosókat elállhatják s a kiugró macska még akkor sem igen menekülhet el, ha sem borzszakok, sem alkalmas vizsla nem áll rendelkezésre, sőt egyetlen tacsó segítségével egy puskás is terítékre hozhatja.

Ha a macska nyoma valami fához vezet s ott elvész, akkor vagy valamelyik erősebb, vízszintes ágon van meglapulva, vagy esetleg a fán levő mókus- vagy nyestfészekbe rejtőzött, hol, tekintve nagyságát, nem nehéz felismerni s lelőni. Rendes üzemű erdőben ritkán található oly odvas fák, melyekben az aránylag nagyobb testű vadmacska elbujhatnék; de azért még nálunk ilyen nem egy akad s ilyen helyről a törzs kopogtatása által lehet kiugrasztani. Csakhogy azért az elejtése akárhányszor nehézségbe ütközik, kivált ha az erdő alja sűrű; a vizsla alig nélkülözhető, mert ez a menekülő macskát valami fára ismét felhajtja, ahonnan könnyebben lelőhető.

3. *A les odújánál, váltójánál vagy szigorú télen a dőghelynél, továbbá vonssalék segítségével és hívással.* A vadmacska lesése az odújánál, akár kimenetele, akár visszatérte alkalmával, nagy kitartást és türelmet igényel, mert habár váltóját szereti betartani, kijövetelének ideje fölötté bizonytalan, mennyiben ez nem-

csak az időjárástól, hanem utolsó prédájának nagyságától is függ. A nedves időtől annyira fél, hogy ilyenkor nem szívesen hagyja el fészket. A dőghelyet csak a végszükségben keresi fel s még vonszalék segítségével talán legelőbb lehet odacsalni. A hívásra azonban könnyebben és hamarabb reagál mint a róka; s ha a vadász az ide-oda ólálkodó vadmacskát véletlenül megpillantja, a nyul sirását vagy eger cincogását utánozva, majdnem biztosan cső elé csalhatja. Megjegyzendő, hogy a szél irányára és a kellő fedezetre figyelemmel kell lenni.

Többé-kevésbé a szerencsétől és véletlentől függő ezen vadászati módoknak leírása után nem hagyhatjuk említés nélkül az apróvadnak azon ellenségeit, melyek talán éppen oly veszedelmesek mint a róka. Ezek az *elvadult*, vagy a pagonyokban csatangoló házimacskák, melyek különösen a fácánokban, foglyokban, fűrjekben hihetetlen károkat okoznak s tömérdek apró madarat és fanyulat pusztítanak el. Falun, sőt városon is, évenként számtalan fiatal macska nő fel, melyek egyszerűen a rosszul alkalmazott könyörületességnek köszönhetik létüket. Míg aprók, addig még itt-ott gondoskodnak róluk, később aztán kezdenek a házban alkalmatlanok lenni; elpusztítani azonban sajnálják, tehát sorsukra hagyják. Az éhség megtanítja a meg nem engedett kenyérekeregetre; elvadulnak, gyilkolásvágyuk a gyakorlattal mind jobban előtérbe lép s rövid idő alatt épen oly módon és ügyesen rabolnak és gyilkolnak, mint vad fajrokonai. Sőt annyiban veszélyesebbek is mint ezek, mert nem félnek az ember közelségétől, tehát a lakások környékén is garázdálkodnak. Rövid idő alatt elég ravaszokká és elővigyázókká válnak, hogy a vadászt a földmivelőtől meg tudják különböztetni; s míg az első elől meglapulva elbujnak, az utóbbival szemben semmi féltékenységet se mutatnak. De nemcsak az elvadult macskák okoznak kárt a vadállományban, hanem azok is, melyek napközben a házban és ház körül a legártalmatlanabb házi állatok képében a legszebb erényekkel látszanak ékeskedni, de mihelyt az alkony beáll, levetik álarcukat s megkezdik rabló csatangolásaikat. Kinek tehát vadállománya kedves, az tegyen félre minden melléktekintetet s pusztítsa irgalom nélkül a vadászterület ezen parazitáit; ne kegyelmezzon egyetlen egynek se, melyet a falutól, vagy tanyától egy-kétszáz lépésnyi távolságon túl a vadászterületében talál.

Ha ezt következetesen megteszi, örömmel fogja vadjának feltűnő szaporodását és gyarapodását észrevenni; akárhány hirhedt vadászterület, mely vadszegénysége miatt közel-távolban ismeretes volt, a macskák radikális pusztítása következtében szembetűnően megjavult. Tehát csak pusztítani őket, mihelyt a mezőn vagy erdőn csatangolnak, mert a macskának a házban és nem a vadászterületen van a helye.

A vadmacska gereznájának lefejtése ugyanoly módon történik, mint a rókaé. Szörmeje jó prémet szolgáltat s egyes csontjaiból vadhívó sípokot lehet készíteni. Beleit és inait húrok készítésére használják.

A VIDRA.

Lutra vulgaris Erxlb.

A vadász a parton vizsgálódva kémlel:
Vajjon nem történt-e valami az éjjel?
Nem költözött-e a vidra más tanyára,
Tolvaj ösztönének sarkaló szavára?
Végre csapára lel és megindul rajta,
Majd megáll, lehajol, majd útját folytatja;
Mindent, amit észlel, megjegyez magának,
S főként, hol beugrott: — végét a csapának.

Míg ezen munka legtöbb fejezete megkezdésénél — mondja Diezel — azt képzelem, hogy az olvasó, látva a fejezet címét, azt gyanítja, hogy ismert dolgokat fog olvasni, tehát ezen a téren otthonosnak érzi magát, addig másrésről akárhányan, kik az eddigiekből e könyv irányát megértették, bámulattal kérdezhetik, vajjon a vidra az apróvadnak lőfegyverrel való vadászatát tárgyaló mű keretébe beleilleszthető-e és vajjon tárgyalása nem-e a vadfogás és a halászat körébe tartozik?

Bizonyára nem egy derék, tapasztalt vadász van, kinek lőjegyzékébe jelentékeny számú vad van bejegyezve s kinek vadászási módja gáncsra soha nem adott alkalmat és okot, ámbar vidravadászaton soha sem volt és életében eleven vidrát sem látott. És ha végre meg is engedik, hogy a halászatra ezen oly kártékony ragadozó pusztítása a vadászok feladata, és bármennyire szeretnék is különben gazdag lőjegyzéküket az elejtett vidrákkal változatosabbá tenni: tekintve a vidravadászat háládatlan és időrabló voltát, inkább a hivatásos vadászoknak engedik át, hadd növeljék az elejtett vidrabőrök árával ügyis szegényes jövedelmüket.

Az ősfoglalkozások két neme, a halászat és vadászat, ikertestvérek; a kettő között szoros fejlődési összefüggés konstatálható s ha ma már egyik sem kizárólagos megélhetési forrás, azért oly fontos nemzetgazdasági tényezőkké fejlődtek, hogy az egyiknek a másikat segíteni, ahol szükséges, védeni, érdekeit előmozdítani, tartozó kötelessége.

A vidrára vonatkozólag még azt sem mondhatjuk, hogy nem fordul elő nagy számban. A hazai vadlelövésünk évi kimutatásában 600—700 darab van kimutatva; ez magában véve nem is volna sok, ha a valóságnak megfelelően, de én azt hiszem, hogy az egyes megyék kimutatása a dolog természetéből kifolyólag kevesebbet tartalmaz, mint amennyi évenként beszámol gereznájával. De tekintetbe kell venni azt is, hogy a vidra, épen úgy mint a róka, rendkívüli ravaszsága következtében, még nagyon távol áll a kiirtás stádiumától. Érzék-szervei rendkívül élesek, különösen hallása és látása, az utóbbi még sötétben is; nem kevésbé éles szaglása. Előfordulási viszonyai és az a körülmény, hogy tanyáját folyton változtatja, hogy rendszeren több oduja van, néha pár óra járásnyira egymástól, s hogy hol itt, hol amott tartózkodik, sokáig sehol sem marad: rendkívül megnehezíti pusztítását.

A vidra bőrét vadászosan »szórmé«-nek, vidrabőr-nek s lábait »uszók«-nak nevezzük. Midőn a vizet elhagyja, »kiszáll« a szárazra s ha egyik helyről a másikra megy, akkor »a szárazon jár«. Azon helyet, hol állandóan szokott kiszállani »kiszálló«-nak s azt a helyet, hol a vízbe »csuszik«, »csuszó«-nak nevez-zük. Üldöztetve »vizbe veti«, »beveti magát«. Hangja »füttyölés«, »füttyent« és »pisszeg«. Párzását »pacsmagolásnak« mondjuk. A »nőstény« »kölykezik«. A vidravasba került vidrát »agyonütik« s bőrét »lefejtik«.

A vidra *természetrajzilag* a ragadozók (Carnivora) rendjébe, a menyétfélék (Mustelina) családjába és a vidrák alcsaládjába tartozik. Vadászatilag az apró vadhoz számítjuk. *Testhossza* vidékek szerint különböző. A Nemzeti Múzeum legnagyobb példánya 1.2 m hosszú s ebből 80 cm esik a fejre és törzsre, 40 cm a farkra.* Azonban nincs kizárva, hogy egyes példányok hosszabbak ne lehetnének. Farka töben vastag, csúcsa felé vékonyodó s tompa csúcsban végződik. Hossza 30—40 cm. *Vállmagassága* 26—30 cm, *súlya* 10—15 kgr s életkora 12—15 évre tehető. A nőstény valamivel kisebb, karcsúbb, világosabb színezetű és 4 csecsbimbója van, melyek közül kettő köldökénél, kettő pedig a combjai előtt van. Hüvelye alatt egy zacskószerű bőrránca van, míg a hímnél a hullató végén két mirigy látható. Úgy a nőstény redője, mint a hím mirigyei a frissen elejtett vidránál kellemetlen szagú nedvet tartalmaznak; ha ezen folyadék megszárad, akkor a szaga többé nem oly kellemetlen és a pénzsmához hasonlít.

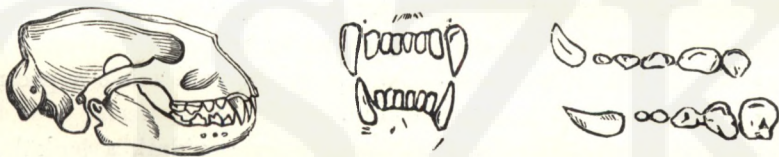
Mellső és hátsó lábain 5—5 ujjja van, melyeket erős uszóhártya köt össze; a mellső lábak uszóhártyája nem oly széles mint a hátsóké. A mellső lábak szőrtelen ujjain a karmok rendkívül élesek, a hátsókon ellenben tompábbak. Vaskos és nagyon erős lábai a testhez viszonyítva rövidek.

* A Természet. 1898. II. 1. Méhely, A vidra.

Szőrméje szép fénylő gesztenyebarna, mert a felső test és a fark szőreinek vége gesztenyebarna, míg alsó részük inkább szürké; a vidra szőre különben, mint a macskáé, villamos. A vidra gereznája egész évben használható, télen azonban becsesebb; a szőrözete két rétegből áll: az alsó puha és tömött, a felső keményebb és érdekesebb fogású.

A szőrözete az idősebb példányok fején néha erős szürkés, később vén korában az egész szín általában világosabb lesz. A vidrák téli szőre általában jelentékenyen sötétebb a nyári szőrözetnél. Végtagjai sötétbarnák, toroka, szügye és hasa szürkés s a fej mellső részén, az orrán és állán majdnem mindeniknél található egyes világos foltok. Az egészséges vidra szőre a vizet nem eresztí át, még ha órákig volna is benne, míg a kimult vagy megsebesített példányok szőrméje ezen tulajdonságát elveszíti. Bőre rendkívül erős és szívós, úgy hogy a legfogasabb eb által megfojtott vidra bőrén is csak ritkán lehet szakítást észrevenni.

A vidra *fogazata* (40. ábra) 36 fogból áll, még pedig 6—6 metszőfogán kívül 1—1 szemfoga, 3—3 előzáfoga, 1—1 tépőfoga és 1—1 utózáfoga van mindkét oldalon. A metszőfogak közül a középén levők kisebbek mint a szem-

40. ábra. A vidra koponyája és fogazata.

fogak mellett levők, a szemfogai belül fogazottak. Ha száját becsukja, a felső és alsó állkapocs zápfogai, a két elsőt kivéve, érintik egymást. Ajkai nagyon vastagok és izmosak s annyira záródnak, hogy a víz a szájüregbe nem hatolhat be, mit különösen azon körülmény segít elő, hogy a vidra alsó állkapocsa rövidebb és keskenyebb a felsőnél; továbbá az alsó állkapocs bütykei oly szorosán izülnek a koponya megfelelő vápájába, hogy csak le- és felfelé mozgathatja, de előre és hátra lehetetlen mozdulnia.

Apró lekerekített fülei a szemektől oldalt, egy kissé hátrafelé vannak elhelyezve. Szemei barnák, aprók, villogók, inkább felfelé, mint oldalt állanak. Feje a törzshöz viszonyítva kicsiny, lapított, arcra rövid és tompa. Arcorrát csupasz, hálózatosan barázdált és lapos szaruszemölcsökkel megrakott bőr fűdi; bajuszsertéi hosszúak. Törzse hosszú és hengeres. Nyaka rövid és vastag.

Az ivarok fűtűmentéssel hívják egymást és a figyelmes vadász ezen hangot különösen február hóban gyakrabban és élesebben hallhatja mint máskor; ez ugyanis annak a jele, hogy a pacsmagolási idő megkezdődött. A különböző számos észleletek azonban azt bizonyítják, hogy a vidra párzási ideje nem kizárólag február hónap, mert fiatal kölykeket minden időben találtak. A soproni áll. főreáliskola természetrajzi gyűjteményében levő egyik fiatal

példány is februári kölykezésből származik s egy halász még két testvérkéjével március elején a Fertő egyik nádszigetén fogta.

Már *D. Winkell* is hivatkozik Wildungen Taschenbuch-jának 1800-iki évfolyamára, melyben említve van, hogy úgy augusztusban, mint decemberben találtak kölyköket, és az újabb időből is elég bizonyíték van arra, hogy a vidra párzási ideje nincs határozott időhöz kötve.

Így *Pieper* a ragniti kerületből a következőt írja:

»Az Inster folyó mellett lakom s az évek hosszú során át, többnyire lesen, 9 darab vidrát ejtettem el. 1863 december hó 21-én, szép holdvilágnál, este 6 órakor két vidrát, egy himet és egy nőtényt, éppen párzás közben lőttem. 1874 december 23-án szép holdvilágos estén megint vidralesen ültem. Körülbelül 6 óra tájt megint láttam két vidrát a jégen pacsmagolni, de sajnos, nem lőhettem, mert tőlem legalább is 80 lépés távolságra voltak, én pedig 50 lépésen túl vidrára elvből nem szoktam löni, mert lövésemben biztos akarok lenni. A vidrák a párzás után beereszkedtek a vízbe s többet nem láthattam. Más években is találtam december végével több vidracapat egymás mellett, miből azt lehetne következtetni, hogy ezek párzás céljából verődtek össze.«

Badenben a *Fürstenberg* hercegi *friedenweileri* erdészség területén 1885 június 18-án egy 18 font súlyu vidra került csapdába, melynek méhében két teljesen kifejlődött kölyök volt. Ennél a példánynál tehát a pacsmagolásnak április hó első felében kellett történni.

A felhozott esetekből eléggé kitűnik, hogy a vidrák a legkülönbözőbb időekben pacsmagolnak, anélkül azonban, hogy a februárra eső fő párzási időt kétségbe vonnók, mert a felhozott eseteket épen azért hozták nyilvánosságra, mert a rendestől eltérnek. De ha a rendellenesség igen gyakori — és itt a látszat ezt mutatja — akkor ezt nem tekinthetjük tisztán kivételnek s önként felmerül a kérdés: hogy lehet az, hogy egy vadállatnál ezen fontos életműködés oly időbeli eltéréseket mutat, mint ezt csak a háziállatoknál tapasztaljuk? Ha azt vizsgáljuk, hogy a szabadon élő állatok milyen időben hozzák a világra fiaikat, azt találjuk, hogy az anyaállatnak, midőn fiait szoptatja, bőven van tápláléka s az elválasztott fiatalok is mindenütt terített asztalt találnak. Különben tönkre kellene menniök, vagy legalább is nyomorognának, mi p. o. késői szarvasborjuknál tapasztalható is.

A szabadon élő legtöbb állatnak és különösen a hasznos vadaknak tápláléka az időszakoktól függ, s a táplálék bősége és hiánya rendszeren váltakozik; de ezen eset tényleg a ragadozóknál is megvan; mert ha az anyatej elfogyott, a fiatal ragadozók más, gyenge, tehetetlen állatokra vannak utalva, melyeket, gyakorlatlanságuk mellett is, zsákmányul ejthetnek. Mi lenne az olyan rókából, amelyik p. o. októberben látott volna napvilágot? Vagy épenséggel mihez kezdene az a fiatal borz, melyet anyja már februárban megszűnne szoptatni?

Másképpen áll a dolog a fiatal vidrákra nézve; az elem, mely táplálékukat szolgáltatja, enyhíti a hideg és meleg közötti éles ellentétet s télen úgy

mint nyáron egyformán tartalmazza a vidra főtáplálékát képező halakat; miből önként következik, hogy a kölykezési idő bizonyos határozott évszakhoz nem szükség hogy kötve legyen.

A nőstény vidra 9 hétre kölykezik valami rejtett helyen, p. o. nagyon sűrű csigolyásban, nádcsomóban, parti lyukakban, padmalyokban stb. Kölykeinek száma rendszeren kettő, három, ritkán négy s ezek az első időben éppen nem mondhatók csinosoknak, tetszetősöknek. A vidrakölykek életük első heteiben majdnem egészen feketék, nagyon otromba kinézésűek és esetlenek s kilenc-tíz napig vakok. Anyjuk körülbelül 8 hétig, néha tovább is szoptatja, de már ekkor kezdi a haleledelhez is szoktatni. Nemsokára az úzásban és halászásban kezdi oktatni s mindaddig anyjuk gondos vezetése alatt maradnak, míg eléggé megerősödtek és ügyesedtek, hogy maguk is megkereshetik táplálékukat. A fiatal vidrák egy éves korukban teljesen kifejlődnek és szaporodásképesek.

A vidra, amilyen félénk — dacára nagy erejének — rendes körülmények között, ép oly bátor, ha fiai a kutyák ellen védelmezi. Épen ezért nagyon óvatosnak kell lenni s ilyen esetben a vizslát nem tanácsos a vidrára uszítani, mert ha a felbőszült vidra az ebet megkaphatja, ez menthetetlenül el van veszve. A vidra egykönnyen nem eresztí el s egyetlen harapásával képes p. o. a lábát összeroncolni.

A vidra párzás idején füttyent fájdalmában és ingerelve pisszeg, ha pedig igen jól érzi magát, s p. o. a part fővényében hienteregve fürdik, akkor halk nevetéshez hasonló hangot hallat.

A rendestől eltérő *színváltozatokat* a vidránál rendkívül ritkán észlelhetni. Erre vonatkozólag a természetrajzi művekben nagyon keveset találhatni s így egy pár esetet nem lesz fölösleges itt felemlíteni.

Lippe-Biesterfeld Lipót gróf Neudorfban (Posen) egy egészen világos-sárga színű vidrát lőtt. Szerencsés vadászatát következőleg írja le:

•1876 március 1-én töltött vegyescsővü puskával a vállamon, anélkül hogy több történyt vittem volna magammal, sétálni indultam. A hó olvadóban volt, de a neudorfi kastélykert mellett levő benscheni tavon a jég csak részben állott. Amint a parthoz értem, a víz felől zajt hallva, récéket gyanítottam. A tó szélé náddal van benöve s csak a nád között állott a jég, beljebb a víz jégmentes volt.

Amint lassan, folyton vigyázva előre cserkeltem, a jég szélén, körülbelül 60—70 lépésnyire, egy vidrát pillantottam meg. A golyós csőből odalöttem; a golyó becsapódását tisztán hallottam s láttam, hogy a vidra beugrott a vízbe, ott vergődött és azután visszatérve a jégre, görbült háttal leült és nyalni kezdte magát, tehát beteg. Jobbnak hiányában a sörétes csővel ismét rálöttem, mire a vidra egy hatalmas ugrással eltűnt a vízben s azután csend lett. Erre hazasiettem s csónakot kerítve nagy ügyel-bajjal a jég között átvergődve, a lövés helyén megtaláltam a már kimúlt vidrát. A sörétlövésnek nem látszott semmi nyoma rajta; a golyó a hátuljánál ment be s beleit összeszagatva, az ellenkező oldalon kicsapódott.

A meglehetősen erős vidra színe teljesen világossárga volt, semmi jel nélkül, körülbelül olyan mint a fakó lóé. A szőrök színe hegyüktől tövükig egyforma volt. Tömött és gyönyörű színű gereznájából a legszebb vadász-muff készült. Megjegyzem, hogy azon a helyen, hol ezt a vidrát lőttem, azelőtt soha sem lehetett vidrákat látni, de az Obra folyóban, mely a tavon keresztülfoly, a tótól feljebb, ugyanazon télen öt darabot észleltek és belőlük hármát meg is lőttek.«

Egy más színváltozatról *Baumbach A.* a következőket írja:

»*Mäkel* friedendorfi polgármester Kasseiben január első napjaiban vadászat közben egy halászó vidrára bukkant s meglőtte. A teljesen kinőtt himnek szürkésbarna gereznája az egész testen meglehetősen szabályos, hófehér pettyekkel volt tarkázva.«

Vonatkozással a fenti közleményre, *Echternacht* nevű pfeffelbachi erdész a következőt írja:

»1887 augusztus 22-én én is fogtam egy olyan vidrát, melynek oldalai, egészen a hátáig, borsó nagyságú fehér pettyekkel voltak behintve.«

Mindezekből azt lehetne következtetni, hogy a színváltozatok nagyon ritkák, de foltos vidrapéldányok az eltérések között aránylag gyakrabban fordulnak elő.

Egész joggal mondják, hogy a vidrának, szemben a hasznos víziállatokkal, ugyanazon káros szerepe van, mint a farkasnak és rókának szemben a hasznos vaddal: a legmegátalkodottabb ellensége, kegyetlen üldözője és rablója. Rablás-és gyilkolás-vágytól sarkalva, sokkal többet pusztít, mint a mennyi éhségének csillapítására és kölykeinek táplálására szükséges. Kijárójánál, de főképp oduja közelében, hányszor található félíg elfogyasztott halakat és a rothadó halak, illetve halmaradványok szaga már messziről elárulja ezen veszedelmes rabló tanyáját. Hisz még azt is észlelték, hogy a szorgalmasan halászó, látszólagos jóllakott, vidra egymásután több halat fogott, mindeniket agyon harapta és anélkül hogy evett volna belőlük, ott hagyta. Ha most egypár vidra valamely mesterséges halastavat szemel ki vadásztanyául, képzelhető a pusztítás és kár, amit ott rövid idő alatt véghezvisznek.

A »Wild und Hund« 1895. évi 45-ik számában a halastavak védelmére, a vidrák ellen, a következőket olvashatjuk: »A halastó vizének kifolyásánál egy kis malomkereket kell alkalmazni, milyeneket a gyermekek szoktak csinálni; ennek gerendelyére egy emeltyükar oly módon alkalmazandó, hogy az a tengely fordulása alkalmával egy vízszintesen álló kalapács nyelét lenyomja s a kalapács pedig egy bádoglemezre üt. Hogy ennek a hatását az egész tó körül érvényesíteni lehessen, a bádoglemeztől egy sodronyt kell az egész tó körül húzni, mit a lemez mozgása folytonos rezgésben tart. A sodronyt cövekekre, sodronyfülekkel, a földtől 12—15 cm-nyire lazán kell ráerősíteni, miáltal rezgése és zümmögése, elég erős hogy a közeledő vidrát eljessze.«

A vidra nem szokott állandóan és kizárólag egy helyen megmaradni. Lassankint az egész környék vizeit felkeresi s ecélből néha nagy utakat tesz a szárazon, különösen ha szűkebb hazájában a halászat nem eléggé kiadó; közben ismét visszatér, kivált ha nem rémítették el, s bánulatos helyismerete képesíti,

hogy a régi kiszállóját ismét megtalálja. Ezen sajátságának ismerete a vidra vadásznak igen fontos, mert munkáját nagyon megkönnyíti, mennyiben a ki- és beszállók mindig a legjobb les- és fogóhelyek, még akkor is, ha a vidra azokat látszólag rég nem használta volna.

A vidra egész Európában, Ázsiában és Észak-Amerikában el van terjedve. Legértékesebbeknek az amerikai gereznákat tartják, melyeket szép fényük miatt »tükörvidrák«-nak neveznek. A szücsök azon vidrák gereznáját, melyek sebes folyású, kis vizekben élnek, jobbaknak tartják, mint azoké, melyek folyamok mellékéről valók. A nálunk előforduló vidra a halgazdag folyókat, patakokat, vizeket és tavakat lakja, különösen azokat, melyeknek partjai erdővel vannak benöve, vagy bokrosokkal, illetve nádasokkal vannak szegélyezve. Kedvelt helyei azon vizek is, melyek sziklás hegyek között folynak s partjai nagyon szaggatottak. Kisebb erek, malomárkok különösen kedvenc tartózkodási helyei, mert valószínűleg ezekben könnyebben képes zsákmányhoz jutni.

A vidra verőfényes napokon, télen úgy mint nyáron, nagyon szeret a part mélyedéseinek bozótjában feküdni, hol, a napon sütkezve, néha úgy elalszik, hogy könnyen belopható. *D. Winkell* említi, hogy Berlinben a Spree partján levő faraktárakban igen gyakran találtak vidrákat, mi bizonyítéka annak, hogy az emberekhez még a vidra is hozzászokik. Így 1884-ben, Berlinben, a vidrák annyira elszaporodtak, hogy a Spreehidak egyikéről vagy másikáról nem egyszer lehetett halászgató vidrát látni.

A vidra a régebbi időkben nagyobb mennyiségben lehetett elterjedve mint jelenleg, mert a folyók és vizek általában halban gazdagabbak voltak, mielőtt a civilizáció hatása oly jelentékenyen meg nem apasztotta. A folyók szabályozása, a víz erejének különböző irányban való felhasználása, a gőzhajózás elterjedése s végre a gyárak szennye: mindmegannyi tényezője a halak kevesbedésének. A Tiszának régi híres halbősége soha többé vissza nem tér, a Fertőből végleg eltűnt a hal, pedig amint a hal fogy, fogynak a vidrák is.

Egyes vadászati írók, így p. o. *Döbel* szerint, a vidra itt-ott a vízhez közel levő borz-, illetve rókakotorékokat is el szokta foglalni, különösen akkor, ha tavasszal az áradások rendes tanyájáról kiszorítják. Így megtörtént, hogy áradás idején egy nagyobb üreginyulkotorékban két darab vidra esett zsákmányul. Mint fentebb is említettük, a vidra a környék vizeit rendszeresen látogatja s mindenütt van oduja, vagy más menedékhelye; aki figyelemmel kíséri, hamar rájön, hogy tanyáját meglehetősen egyenlő időközökben változtatja.

A vidra a vízben rendkívül ügyes, kitartó és hihetetlenül gyors, míg a szárazon mozdulatai kevésbé gyorsak, s habár járása ödöngő, azért meglehetősen kitartó. A vízben kitűnően és gyorsan bukik és fordul s e mellett mozgása síma, hajlékony és szép.

Úszása gyors és kitartó; lélekzetvétel nélkül meglehetősen hosszasan képes a víz alatt maradni. Midőn lélekzetet vesz, ritkán dugja ki az egész fejét a vízből, többnyire csak az orrát tartja ki, hogy fujva vegyen lélekzetet. Rendszeresen úszva és víz ellen szokott halászni. Az apróbb halakat úszás közben falja fel oly módon, hogy fejét a vízből kidugja, a nagyobbakkal a vízsodra

által addig viteti magát, míg valamelyik kiszállójához ér, hol kiszáll s nyugodtan költi el prédáját.

Halászni rendszeren éjjel, leginkább holdvilágnál szeret, nappal csak csendes, az embertől nem háborgatott vizekben szokott zsákmány után járni. De nemcsak úszás közben rabol, hanem macska és hiuz módjára valamely magasabb helyről: kövekről, cölöpökről, gátokról, bürükről is szeret leselkedni, ahonnan, a prédát megpillantva, nyilsebességgel és majdnem mindig biztos eredménnyel veti reá magát.

A vidra télen a jég alatt épen oly biztosan halász mint a nyílt vizen, s bezálloul a lékeket, a jégmentes helyeket használja és a jég alatt is a leghihetlenebb biztossággal képes a nyílt helyeket megtalálni. Kedvenc táplálékát a különböző halfajok, de főkép a ponty és pisztráng képezi; a rák valódi csemege s ezért a vidrafogásnál kitünően használható csalétek. Szükség idején patkányokkal, békákkal s más hullókkal is beéri.

Biztosan állíthatni, hogy a fiatal vizimadarakat, a vadréce tojásait stb., ha hozzáférhet, szintén nem veti meg.

Hulladékában nem ritkán található tojáshéjmaradványokat, sőt itt-ott növényi anyagokat is, miből azt lehetne következtetni, hogy a vidra azért eszik füvet, hogy az emésztést elősegítse, mint az ebek szokták, és a lenyelt erősebb halszálkákat, mennyiben ezek a füvel összekeverednek, ártalmatlanná tegye.

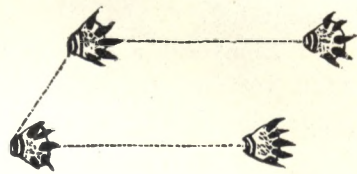
A vidra hulladéka mindig nagymennyiségű halszálkát, rákhéjjat tartalmaz és halzsír-szagú. A vidra hulladékát a vidravasak szagtalanítására igen ajánlják.

Kellő bánásmód mellett a fiatalon megfogott vidra végtelen szeliddé és ragaszkodóvá lesz. Mint az eb követi gazdáját, hívásra, füttyre engedelmeskedik, igen tanulékony és legkevésbé sem alkalmatlan, úgy hogy minden állatkedvelőnek élvezetet okoz.

A vidra megszeliidítésénél a következő irányelvek tartandók szem előtt: Csakis egészen fiatal vidra szeliidíthető meg teljesen, amelyik még halat nem evett, tehát 4—5 hetes korában került fogságba. Az ilyent körülbelül hat hétig tisztán tejjel és tejben áztatott kenyérhéjjal kell táplálni. A tejet mindig langyosan és kissé hígítva szabad adni, mert különben a fiatal állat a sűrű, zsíros tejtől könnyen elpusztul. Kezdetben az etetésnél célszerű kaucsuk-dugasszal ellátott szoptató-üveget használni.

Ha a fiatal vidra már idősebb, akkor főtt burgonyát, különböző főzeléket adhatni neki, de ezeket is mindig langyos melegen; húst vagy halat, akár nyersen, akár főve és vért semmi szín alatt sem szabad adni, nehogy vadállati ösztöne felébredjen. Nehogy lopásra, nyalakodásra csábítsuk, mindig bőven kell etetni. Legkönnyebben úgy szoktathatjuk magunkhoz, ha magunk etetjük és sokat foglalkozunk vele; ha etetéshez füttyel és nevéen szólítva hívjuk, mindkettőt hamar megszokja és megérti. Ha valami csinyt követ el, vagy piszkít, kezdetben soha se büntessük veréssel, csak feddéssel s a szobatisztaságra úgy szoktathatjuk, mint a fiatal ebeket.

Ily bánásmód mellett csakhamar annyira megszokja gazdáját, hogy mindenfelé követi s játszva az elhozásra is megtanítható. A vízből való elhozásra ne a szabadban kezdjük tanítani, hanem kezdetben egy nagyobb cseberből hozassuk el vele a különböző tárgyakat. Élő halakat csakis akkor szabad vele elhozatni, ha jól van lakva, s ha az elhozandó halat mégis megenné, egy vesszővel alaposan meg kell fenyeíteni. *Wildungen* szerint a vidrát Svédországban nemcsak halfogásra használják, hanem a halakat a hálóba is hajtják vele. Megjegyzendő azonban, hogy az újabb értesítések szerint a vidrának ily irányban való alkalmazása egészen jelentéktelen.

41. ábra. Az űgető vidra csapája.

Hogy a szelidített vidra párzás idején esetleg meg ne szökjék, célszerű a nyakára egy kis éleshangú csengetyüt tenni, mert ettől a szabadon élő vidrák elmenekülnek, s így látva, hogy fajbeli rokonai kikerülnek, inkább hazatér.

A *vidra csapáját* az úszóhártyák lenyomatai jellemzik, mert erről iszapban és hóban biztosan felismerhetjük.

A lábujjak talp kiemelkedései gömbölydedek, de alig feltűnők s csak nagyon puha talajon vehetők észre.

Űgetésben két-két nyom mindig ferdén van egymás mellett

(41. ábra), iramodásban pedig mind a négy ferdén egymás előtt van (42. ábra). A vidra csapáját puha talajon vagy hóban még az is jellemzi, hogy mellette balról oldalt mindig egy kis barázda látható, mit farka végével von; ezen barázda azonban nem folytonos, hanem egy pár lépés után többször megszakad.

42. ábra. Az iramodó vidra csapája.

A vidra *vadászatának* két módja van: a fásasztó és kétes eredményű les, továbbá a különösen Angliában szokásos vidravadászat az ú. n. vidraebekkel. A vidra elejtése más módon, lőfegyverrel, így p. o. bekörözése és hajtatása, ha esetleg valami nádcsomóban vagy sűrű füzesben huzódott meg, csakis véletlen eshetőségnek tekinthető.

A *vidralesnél* ugyanazon irányelvek tartandók szem előtt, mint általában minden más les vadászatnál. Födött és védett leshely, kedvező szélirány és jó meleg öltözet az első és legfőbb követelmények. A lessgödör használata, körülbelül 40—45 lépésnyire a vidra kiszállójától nagyon ajánlható, mert a vadászt ebben a rendkívül vigyázó vidra nem veszi észre és a hideg s a szél ellen is védve van. A puska legyen durva göbecessel töltve s csakis a vidra fejére szabad löni s erre is akkor, ha nincs nagyon közel a kiszállójához, mert ha a meglőtt vidra a vízbe bevetheti magát, a legtöbb esetben elveszett. Fölösleges is talán említeni, hogy mennyire hibás és vadászati szempontból helytelen a vidrára már akkor löni, midőn fejét a vízből kidugja. A vidra-

lesen célszerű nagyöblű puskát, a rendesnél erősebb töltényt és nullás sörétet használni. A puska mellett nem árt, ha egy jó bot is van kéznél, mellyel az esetleg csak megsebzett vidrát agyon lehessen ütni. Hol a vidra csapáját gyakran láthatni p. o. homokos partokon, oduja közelében, gátaknál, homokzátonyok mellett és sekélyes helyeken, a les a legtöbb kilátással kecsegtet.

Előnyösek a lesre az olyan befagyott helyek, melyektől jobbra és balra nyílt víz van, hol tehát a vidra ki szokott a jégre szállani. Ha a vidra ilyen jégdarabra kiszáll, akkor kell löni, midőn a víztől legtávolabb van, hogy lehetőleg a jégen maradván muljon ki.

A vidralesre a legalkalmasabb idő a tél s főképp január és február hónapok, midőn a pacsmagolás főidénye van. Elengedhetetlen feltétel továbbá a holdvilág és a hó; mert az utóbbi hiányában lehetetlen a sötét talajon mozgó alacsony alakot észrevenni s rá csak megközelítőleg is jól célozni. A már említett felszerelés mellett a vidravadásznak rendkívüli türelemre és kitartásra van szüksége, mert megtörténhetik, hogy 8—10, sőt több éjjel kénytelen hóban, fagyban átvirrasztani, anélkül hogy vidrát látna. Figyelmének egy percere sem szabad lazulni, mert ha a vidra váratlanul lepi meg, rendszeren felsülés a vége.

A lesre a legalkalmasabb a hajnalhasadta előtti és a naplenyugta utáni idő s addig kell helyt maradni, míg a világítás kedvező, illetve a hideg türhetetlenné nem válik. A lesen ülő vadász felváltása nem célszerű, mert ez több-kevesebb zajjal jár, s ez a közelben levő vidrát biztosan elijeszti. Ámbár fölötte szükséges, mégis akárhányszor lehetetlen a leshely megválasztásánál a kedvező szélirányra tekintettel lenni, mert a legtöbbször nem is tudhatni, vajjon melyik oldalról fog a vidra jönni. Ilyen esetben, bármily nehezen essék is, nem szabad dohányozni, mert a vidra tudvalevőleg igen éles szaglással bír. A galléros köpenyeg használata célszerűtlen, mert a gallért a legkisebb légáramlat is mozgásba hozza s a mozgása az esetleg közelben levő vidrát elijeszti. Ha a vidra a szárazon járva jelenik meg, midőn p. o. a part hosszában megy, akkor kétszeres óvatosságra van szükség, mert a szárazon rendszeren sokkal vigyázóbb mint a vízben s azonkívül nehezebben is vehető észre, mert gyorsan és zajtalanul szokott járni. Ilyenkor gyorsan és biztosan kell löni, mert különben a vidra egy pillanat alatt eltűnik. Bármilyen biztos volt is lövésünk, ha a a vidra még mozog s különösen ha sekély vízben van, nem szabad a második lövést sajnálni.

Ha oly mértékben van találva, hogy nem tud tovább menni, akkor oda kell sietni s a bot segítségével agyon kell verni. Csak ha meggyőződünk, hogy nincs élet benne, akkor nyuljunk hozzá, mert a megsebzett vidra egyetlen harapással az ujjunkat szétmorzsolhatja.

Ha a vidra jövetele a száraz felől ki van zárva, akkor csak a víz azon pontjára kell főképp vigyázni, honnan a vidrát várjuk. A vidra a vízben korántsem oly óvatos mint a szárazon, s midőn úszva közeledik, hangos tüzskölésével, a halászás közben okozott lubickolással, végre pázrás idején éles

füttyentésével már eleve elárulja jövetelét. Craus Géza* azt írja, hogy a vidravadászaton főképp akkor ért el nagyon jó eredményt, midőn egy vén kerülő tanácsára a vizen keresztül, leshelye előtt, egy

dorongot fektetett keresztül. Az igen óvatos és szemes vad ebben tört sejt s inkább kijön a partra, ahol azután le lehet löni.

Az ebekkel való vidravadászathoz a vadat vagy hálóba hajtják, vagy az ebek által sarokba szorítva, szigonnyal szurják le, vagy lőfegyverrel ejtik el.

A vidrának hálójával és ebekkel való vadászatánál két gyalomhálóra van szükség. A gyalom kátájának hossza 4–5 m és bősége $1\frac{1}{2}$ – $2\frac{1}{2}$ m mindkét oldalán két egyenlő, 2– $2\frac{1}{2}$ m magas szárnya van, továbbá parával és kövel van felszerelve; végre apacsa helyett leszúrható karóval van ellátva. Vastag, erős fonalból van kötve s a szemek 4–5 cm nyílásuk. A káta nyílásába a szemeken át jó erős és hosszú zsinór füzendő, hogy szükség esetén össze lehessen húzni. A káta csúcsára egy körülbelül 7 cm átmérőjű vaskarika alkalmazandó.

* Vadászlap 1891. 117. l.

A hálók alkalmazása, illetve felállítása a következőleg történik. Ha észrevesszük, hogy valamelyik patakban vagy keskenyebb folyócskában vidrák vannak, a két gyalomhálóval a vizet fent és lent elrekesztjük. A felső háló kátáját jól ki kell feszíteni és a végénél fogva egy cövekhez kell erősíteni, hogy a víz sodra össze ne nyomja, vagy ki ne fordítsa. A szárnyait két oldalt a partig kell kihúzni, s az apacsot helyettesítő karóval jól megerősíteni. A káta szájának zsinégét egy ember tartsa kezében, hogy mihelyt a vidra belekerült, azonnal összehúzhassa. Mihelyt a hálók felállítása ily módon megtörtént, göbülő-rudakkal a vizet felülről lefelé elkezdik zavarni; minden gübójét, padmalyát kizurbolják s a kéznél levő alkalmas ebekkel, tacsókkal, kopókkal, foxterrierekkel minden zegezugát felkajtoltatják, hogy a vidrát a hálóba hajtsák. Mihelyt a vidra bekerült a gyalom kátájába, a zsinéget össze kell rántani s az egész hálót gyorsan a partra húzva, azonnal agyon kell verni, nehogy kirághassa magát. Igen gyakran megtörténik, hogy a vidra valami parti lyukba menekül, hol az ebek állóra csaholják, ilyenkor a lyuk elé egy kéznél tartott farkashálót kell szorosan odatámasztani, s rudakkal a vidrát addig kell piszkálni és nyugtalanítani, míg beugrik a hálóba, hol agyonverhető.

A legújabb időben *Fürstenberg* báró Eresburgban és *E. Schmidt* Schalksmühlében, Westfaliában, tettek méltó hírnévre szert mint vidravadászok, kik rendkívüli eredményt értek el a szigonnyal és vidraeb-falkájukkal, mely utóbbiak külön e célra vannak idomítva.

Ezen vidravadászatokról *L. Beckmann* a »Weidmann« IX. köt. 15. számában a következőket írja:

»Ha a szíves olvasó ezen leírásból a stilszerű, modern angol vidravadászatot képzeletileg megismerni, melynél 10—15 füzér bozontos eb szerepel a vöröskabátos »huntsman« vezetése alatt, kísérve a környék sportkedvelő lakosságától, nagyon csodálódik. Miként általában minden vadászatunk Németországban csak a hasznosságra van alapítva, úgy a westfaliai vidravadászatoknak is csak az a célja, hogy a mesterséges haltenyésztésre oly rendkívül kártékony vidrát pusztítsa és irtsa. — A Ruhr és Lenne folyók halászatának emelésére és oltalmára alakult egyesület évi jelentéséből olvashatjuk, hogy »a vidra vadászása ebekkel a legjobban bevált«. — Továbbá, hogy *E. Schmidt* kitűnő vidravadász, Schalksmühlében, másfél év leforgása alatt ebei segítségével a háromágú dárdszigonnyal 80 darab vidrát ejtett el s így a Volmet és mellékpatakjait a vidráktól egészen megszabadította.«

Megjegyzendő, hogy a régi időkben Angliában és Skóciában a vidrát szintén egy- és kétágú hajító szakás-szigonnyal vadászták. Csak a legújabb időben kezdték parforce üzni és úgy a löfegyvert mint a szigonyt teljesen mellőzni. A vidrát az ebekkel hajtadják és fojtadják meg; de természetesen a parforcevadászatokat jellemző lovaskíséret nélkül.

A *Schmidt* által feltalált és körülbelül 12 évi tapasztalat által tökéletesített vidravadászati mód főképp abból áll, hogy a vidrát rejtekhelyéről egy pár fogas-ebbel kizavartatja és csaholva hajtadják. A menekülő vidrát az ebek akárhányszor utólérik s élet-halálharcra kényszerítik; a vidra azonban a

legtöbbször, azáltal hogy alábukik, üldözői elől egy időre eltűnik és valami hozzáférhetetlen buvóhelyre menekül. Rövidebb vagy hosszabb idő múlva azonban hallható lesz az ebek állóra csaholása és a vadász odasietve, menedék-helyéről kiugratja és háromágú szigonyát belevágja. A szigony még a vízben, sőt harmadfél—három méter mélységben sem téveszti el hatását; s mihelyt csak egy ága érte a vidrát, menthetetlenül el van veszve, mert a szigony szakája annak kiesését megakadályozza s a vidra rendkívül szívós és rugalmas bőréből nem szakad ki.

A szigony súlya 1·3 kg, az acélágak hossza 22 cm s a két szélső ág 18 cm-nyire áll egymástól. A szigony kőrifa nyelének hossza rendszeren a vadász magasságához van mérve, úgy hogy az egyenesen felállított szigony ágvégei a vadász szeménél egy tenyérnyivel magasabban álljanak. Ha a szigony nagyon rövid, akkor a vadász az izgató vadászat hevében könnyen megsértheti vele magát. Épen ez okból célszerű a szigonyt nem használás esetén a jobb vállon olyformán tartani, hogy ágai előre álljanak s ezenkívül könnyen lehúzóható bőrtokkal látandó el. A nyél felső vége 30—35 cm-nyire ki van furva, de a nyílása el van dugaszolva; ennek folytán az elhajított szigony a vízben nem süllyed le egész a fenékre, hanem könnyebb vége folyton emelkedik s így könnyen megtalálható és megfogható.

A hajtó-szigonyon kívül a vidravadásznál egy rövid puska is van, melyet azonban csak a legritkább, kivételes esetekben használ; de annál szükségesebb az erős tarkókés, mert a vidra akárhányszor úgy összeharapózik egyik-másik ebbel, hogy sem puskával, sem szigonnyal nem lehet az eb veszélyeztetése nélkül ártalmatlanná tenni. Főlöszleg is említeni, hogy a vidra vadászatának ezen módja feltételezi, hogy a vadász a vidra minden sajátságát, egész természetét jól ismerje, továbbá tetterős, kitartó és ügyes legyen.

És most lássuk, milyen ebeket használ *Schmidt* vidravadászatainál. Miután Németországban még ma különös vidraebek nincsenek, mint Angliában, úgy segít magán amint lehet s a legkülönbözőbb fajták korcsait használja, mennyiben addig próbál és válogat, míg olyan példányra akad, mely bír a szükséges tulajdonságokkal. Miután a vidrának rendkívül erős szimatja van, a vidraebnek nem szükség okvetlen valami különös jó orral bírnia; de elkerülhetetlenül szükséges, hogy szeressen a vízben dolgozni s emellett legyen marakodó, még pedig a javából és érzéketlen a sérülésekkel szemben. Kövesse a vidra csapáját úgy a szárazon, mint a vízben, kopómódon csaholva s csaholjon állóra, ha szükség, órahosszat és mihelyt a vidra valami csatornába menekül, kövesse azt tétovázás nélkül. Midőn ezen sorok írója *Schmidt*et vidravadászatra elkísérte, falkája csak négy, különböző fajtájú ebből állott, még pedig: egy alacsony, tacsakóyszerű terrierből, mely valószínűleg Diumont és Skye keresztezéséből származott, egy korcs neufundlandiból, egy hosszuszőrű vizslából és az öreg, teljesen süket s félig vak »Leo«-ból, mely a falka vezetője volt. Ez évekkel előbb a *Schmidt* atyjának az életét mentette meg.

Mint a fentiekből kitűnik, a vidraebnek egyesíteni kell magában a jó és kitartóan hajtó kopó, a vizeb és a tacsakó tulajdonságait. A vidravadászathoz

általában a rövid, merevszűrű ebek inkább alkalmasak mint a hosszuszűrűek, mely utóbbiaknak laza szűrőzete teleivódik vízzel és súlya miatt az ebet hamar kifárasztja. Nagy előnye a rövidszűrű ebeknek az is, hogy hamarabb megszáradnak, mint a hosszuszűrűek s így kevésbé vannak kitéve a meg-hülés utóbajainak, melyek az ebet idő előtt elpusztítják. Dicsérettel kell kiemelnem, hogy *Schmidt* nem híve a német vadászok között igen elterjedt balhitnek, mely az ú. n. »kuvaszok« vagy fajnélküli ebeknek kiváló jó tulajdonságokat tulajdonít, hanem ezen sorok írójának figyelmeztetésére, »hogy a német szálkásszűrű vizsla és a kopó keresztezéséből kellene egy új német vidraebet létrehozni,« azonnal és a sikerben föltétlenül bízva tette meg a kísérletet. *Schmidt* azon tapasztalatának is kifejezést adott, hogy azok az ebek, melyeket nyáron szoktatott a vízhez, sokkal kevesebb ellentálló képességet mutattak mint azok, melyeket télen a hideg évszakban, néha jéghideg vízben vezetett be és edzett meg az éles hőmérsékváltozások hatásának elviselésére.

E. Schmidt vidravadászatairól továbbá a következőket írja:

»Folyó évi június hó 22-én esős, borus időben indultam négy ebem kíséretében a Volme mellett fekvő lakhelyemről vidravadászatra. Az ebek csakhamar csapára akadva, élénk csaholással oly gyorsan rohantak vízmentén a felvett csapán, hogy a legnagyobb erőlködésem dacára sem tudtam követni. Körülbelül félóra alatt értem el az első gáthoz, mely a vizet egy árokba szorítja. Ezen malomárok körülbelül két láb mély, nagyon iszapos, mintegy 500 lépés hosszú, partja sűrű bozóttal van benöve s helyel-közzel falazva van. Az árokhoz érve a vidrát és az ebeket összegabalyodva találtam, de miután a küzdelem hevében az iszapot teljesen felkavarták, az egész egy alaktalan tömegnek látszott. Már a szigonyt dőfésre emeltem, midőn észrevettem, hogy a vidra az egyik ebet az állkapcsánál fogva megkapta s maga alá szorította. A szigonyt nem szabadott használnom, mert a vidra azon esetben még görcsösebben akaszkodott volna belé s félős volt, hogy az eb áldozatul esik. A marakodásnak azonban hirtelen vége szakadt, s az ebek hangos csaholással rohantak 10—12 lépésnyire az árok hosszában s ott a falazásban, közvetlen a vízszine alatt, rá is akadtam a folyosó nyílására, melybe a vidra menekült s hová az ebek nem követhették. Véletlenül nem volt semmi oly eszköz nálam, mivel a vidrát rejtekhelyéből kizavarhattam volna, tehát az ebeket elcsitítottam s elkezdtem vízmentén tovább vadászni, tudva azt, hogy a vidra rövid idő múlva rejtekhelyét el fogja hagyni s ekkor az ebeket csapájára vezetve, kedvezőbb körülmények között kényelmesen elejthetem. Miután körülbelül egy óráig hiába jártam, három vagy négy óra múltán visszatértem az illető helyre, hol arról győződtem meg, hogy a vidra még mindig bent van, mert az ebek erősen ostromolták a folyosó falazatát. Tehát nem maradt más hátra, mint a már többször kipróbált eszközökkel kizavarni. Mihelyt a vékony vesszőt a fal repedésébe bedugtam, hol a vidra gyaníthatólag meghúzódott, azonnal és oly gyorsan ugrott ki, hogy nem volt időm a szigonyt kézbe venni, s az árkon fel elkezdett szaladni. Az árok jobb partján folyton nyomában voltam, de a sűrű bokrok és az ebek miatt nem voltam képes a szigonyt használni.

Amint elébe kerültem, hogy a kedvező pillanatot felhasználhassam, észrevettem, hogy a vidra az árok bal partján kiszállott s a meredek, sűrű bokrokkal benőtt hegyoldalon igyekszik elmenekülni. Míg az árkon átgázoltam, az ebek a hegyoldalban mintegy 150 lépésnyire utólérték s dühösen összemaragodtak. A vidra azonban ismét kiszabadult, a hajsza megindult le a lejtőn s már hallottam a vidra ugrásait; egy pár perc múlva meg is pillantottam s szigonyom nyakszirten találta! Hogy zsákmányomat az utána rohanó ebek elől biztosítsam, a vidrát szigonyomon föltartottam, de amint az árok felé siettem, hogy ott a vízbe fojtsam, a bosszútól lihegő és folyton a vidrára ugráló ebek egyikét mégis megkapta, úgy hogy egyszerre a vidra és egy eb volt a szigonyon s az utóbbi csak úgy szabadult el, hogy alsó állkapcsából egy darab bőr a vidra fogai között maradt. Végre a mély vízhez érve a vidrát megfojtottam, mire 3 óraker a vadászatnak vége volt. Megjegyzem, hogy a vidra majdnem 24 fontot nyomott, s úgy látszik, már valahol egyik első úszójának 2 ujja a vidravasban maradt.«

Angliában a vidravadászatot a régi időkben szintén szigonyval üzték s e célból ú. n. vidraebek segítségével a vidrát a patak vagy folyó partján álló vadászok felé hajtották. Az újabb időkben azonban Angliában a vidravadászat is parforcevadászattá alakult; a vadászok semmi fegyvert nem használnak hanem az ebekre bizzák a vidra megfojtását. Az angol vidraebek szálkásszőrű, csontos, szikár, a »bloodhound«-ra emlékeztető ebek, melyekből 20—40 füzért vagy egyesek vagy társulatok, a master of the hounds felügyelete alatt, úgy tartanak, mint a rókakopókat szokták. A vidraeb-falkák a vadászatra vagy halászatra jogosítottak meghívása folytán az országban hol ide, hol oda vándorolnak; egyszóval ott vadásznak velük, hol a vidrák pusztítása a halászat érdekében szükséges. Miután a vidra mindig azé, kinek a birtokán elejtették, a szomszédoknak rendesen nincs ellenvetése, ha a vadászatot az ő területükön folytatják is, míg végre el nem ejtették. Angliában a vidravadászatokat nyáron, ha már melegebb van, szokták tartani. Reggel korán vonulnak ki, hogy az éjjeli friss csapán dolgozzanak s véleményük szerint a vidrát könnyebben megtalálják.

Hogy az olvasónak az angol vidravadászat lefolyásáról fogalma legyen, talán nem lesz fölösleges egy ilyen vadászatnak leírása.

A »The British royal Sports« szerint: »A master pont $\frac{1}{2}$ 8 óraker jelt adott a vadászat megkezdésére. John biztató szava »keress, keress!« hallható a friss reggeli légben. Az ebek a folyóhoz rohannak, de egyik sem megy addig a vízbe, míg a part minden követ és gyökérzetét ki nem fürkészték.

Megjegyzendő, hogy az Ayr folyó széles, de nem mély; partjai sziklások, szaggatottak s a bokrok néhol egészen a vízig terjednek; a partmenti sűrűségekben sok vad, különösen szép őzállomány van, tehát az ebeknek nagyon biztosan kell tartani a vad nyomát. A parti gyökérzet és a mély padmalyok miatt gondos és lassú keresés kívánatos.

Már egy angol mérföldnél tovább követtük a kereső falkát, midőn »Rattler« a folyó közepén álló sziklához úszva csaholni kezdett. »Old Comely,«

»Nailer« és »Dazzler«, melyek sarkában voltak, rögtön kontráztak. Míg »Old Comely« a sziklán ülve csaholt, a falka többi része is odaért.

Ettől a helytől mintegy két angol mérföldnyire hideg csapán haladtunk. Midőn az egyik mellékfolyóhoz értünk, mely nagy pisztrángjairól híres, itt a helyzet megváltozott; »Lambton«, mely különben a munka könnyebb végét szokta fogni s inkább a többit engedte keresni, most egyszerre nagy buzgósággal kezdett ide-oda keresni; hol a vízbe ment be, hol borzolt szőrrel és merev farkkal egyik kőről a másikra ugrált, míg végre egy kis fücsomó mellől a vidrát kiugratta. Csengő hangja az egész falkát odacsődítette, s az ebek, úgy látszik, már tudták, hogy a komoly vadászat csak most kezdődik. Csak úgy csengett az egész környék a zezzugban haladó vidra csapáját követő ebek csaholásától. A vidra ezúttal szokása ellenére a vízzel szemben úszott. Valóban gyönyörű látvány volt az együtt hajtó falka; öregje, fiatalja úgy összetartott, hogy egy lepedővel az egészet le lehetett volna takarni.

»Előre, előre!« hallatszott a biztató vezényszó, míg végre a Barskiming House alatti kis szigetet elértük. Ezen helyen egy széles, mély és csendes víztükör terül el, alsó részén egy csekély gázlóval; jobbról a part sziklás és magas, balról meredek földpart emelkedik, melyen egy sor platánfa áll. Ide érve az ebek kezdetben hamis nyomon hajtottak. Bizonyosnak látszott, hogy a vidra a gázló végénél beereszkedett a vízbe; *John* keresztülgázolt s kürtjének hívó hangjára az egész falka összegyűlt körülötte, s most a csendes víz felső széléhez vezetve, kerestetni kezdett.

Nem tartott sokáig a keresés, mert »Old Baly«, mely folyton a parti gyökérzet között szimatolt, egy nagy platánfa törzsökénél csaholni kezdett, »Ringwood« azonnal csatlakozott társához s az egész falka odarohant. Semmi kétség, a veszedelmes ellenség otthon volt.

A két tacskót, »Pincser«-t és »Charlie«-t, azonnal eléhozták s ezek egy pillanat alatt eltűntek a víz által kimosott gyökérzet között. Nem voltak tovább egy percnél az oduban, már a vidra az ebfalkán keresztül a vízbe ugrott, alámerült, a középetáján fölütötte a fejét, de látva leskelődő üldözőit, megint eltűnt a habok között.

Az olvasónak talán fárasztó volna, ha leírnók az összes fortélyokat, miket a menekülni akaró vidra véghezvitt; de a hajszában résztvevőkre nézve rendkívül érdekesítő és mulatságosak voltak. Majd valami gyökér alá huzódott, majd csendesen feküdt a vízben, hogy csak az orra hegye látszott ki, majd megpróbálta a gázlón át a menekülést, de ezt úgy elállottuk, hogy csak a vízen fölfelé volt nyitva az út előtte. Két órát tartott a hajsz, s már félni kezdtünk, hogy az ebek nem bírják ki tovább a hideg vízben. Most a vidra egyszerre eltűnt. *John* azonban sokkal gyakorlottabb vidravadász, hogy ilyesmi kihozza sodrából. Meghagyta, hogy a vizet figyelemmel kísérjük és az ebekkel mintegy 500 méternyire tovább kezdett kerestetni. A falka élénk csaholására gyorsan odasiettünk.

Midőn odaértünk, egy odu nyílásánál heves küzdelem folyt. A két tacskozó hangja élesen kihallatszott a többi eb csaholásából; az ebek folyton csaholva

tépték a földet és gyökereket az odu nyílásánál. Közöttük *John*, övig vízben állva, majd az ebeket csitította, majd versenyt ázott velük. Hogy eközben a föld alatt mi történt, azt nem láthattuk. Végre az ebek és *John* együttes munkájának a mart engedett s pár pillanat múlva *John* első lábainál fogva kiemelte az erős vidrát, melynek a két tacsó úgy csüngött a fején, mint két pióca. Csak annyi ideje volt, hogy a vidrát kevésbé veszedelmes helyen kapja meg, már a falka ott volt. Nagy ügyel-bajjal és többek segítségével egy füves téren összegyűjtötték a feldühödt ebeket s *John* egy »hallo« kiáltással, mi csakúgy visszhangzott a szikláról, a vidrát az ebek közé dobta. Hosszabb és elkeseredettebb harcot még nem láttam soha; az összes ebekről csurgott a vér s a két tacsóról rongyokban lógott a bőr. A vidra csapáját 10 óraker vettük fel s 3 óraker végződött a hajsza, a 22³/₄ fontos zsákmány elejtésével.«

És most lássuk a hazai viszonyokat.

A vidra, külön mint ilyen, nem képezi a vadászat tárgyát, mert annak dacára, hogy hazánkban nem ritka vad, csak esetleg kerül a vadász puska-csőve elé. Ennek két oka van. Amint már említettük, a vidrales oly fáradtságos és megerőltető, hogy a legtöbb vadásznak nem veszi be a természete; a hajtatas, külön e célra szolgáló ebekkel, pedig költséges és az egyik, úgy mint a másik esetben, az eredmény nem áll arányban a ráfordított idővel és áldozattal. Pedig kellene hogy álljon, mert a halászat érdeke úgy kívánja. »Tudva a hal becét az ember háztartásában« — mondja *Herman Ottó** — hamar reájövünk, hogy a védelmére, életének megkönnyítésére fordított gondot ezerszeres haszonnal fizeti meg.« Továbbá ezt mondja: »Vajjon megérjük-e, hogy a Kárpát hosszú hegláncának, előheglységének ezernyi remek patakja ismét megnépesedik; hogy a ponty hizlalótavakban százezerrel legel; hogy a halászó nép száján elnémul a panasz s újra szárnyra kél az enyelgő dal, a nép jólétének e kedves virága!

Megérhetjük tudással s a tudásból fakadó erős akarattal...«

És hogy ezt megérjük, a vadász sem nézheti összetett kézzel, közömbösen, a haltigris garázdálkodását, hanem törekedjék minden rendelkezésére álló eszközzel és módon pusztítani és irtani. Ezáltal, hacsak egy szemernyivel is, hozzájárul a természetért és a halászat felvirágzásáért ifju hévvel rajongó, ősz tudós óhajtasának teljesedéséhez.

A vidra *esetleges* vadászati módjainak egyike a borzodukban, illetve róka-kotorékokban való megállapítása, különösen áradások alkalmával, midőn az ár rendes oduját használhatatlanná teszi, s ilyen menedéklakások elfoglalására kényszeríti. Az ásás ezen esetekben ritkán válik szükségessé, s miként a vad-macskánál irtuk, a vidrát is tacsó segélyével könnyen ki lehet ugratni.

A vidrának legérzékenyebb testrésze, épen úgy, mint az eddig leirt ragadozóké, az orra. Egy pár erős, az orrára alkalmazott ütéssel a legkönynyebben végezhető ki. Ha ki van végezve és kellőleg kihül, bőrét egészen oly módon fejtik le, mint a többi ragadozókét. Legelőször a végtagon a bőrt

* Herman Ottó. A magyar halászat könyve 550. l.

felhasítjuk, még pedig a hátsó lábakon az ujjaktól a hullatóig, a mellsőkön a mellkasig, végre a farka alsó felén a hullatótól a csúcsáig; azután ezekről a bőrt lefejtjük, a hátsó lábait a sarkinnál átkapcsoljuk és hogy a bőrt tovább fejthessük, hátsó lábainál fogva felakasztjuk. Ha így a bőrt a törzséről egész a mellső lábakig lefejtettük, fejtsük ki gondosan ezeket is. Épp ilyen gondosan fejtsük le az orra hegyével együtt a fejbőrét is, ügyelve, hogy a füleinél meg ne sérüljön. Minél gondosabban történik a bőr lefejtése, ez annál szebb és annál értékesebb. Nincs valami csunyább, mint a hebehurgyán lenyúzott s össze-visszaszaggyalt, rosszul kezelt gerezna. Éppen úgy mint a rókánál mondtunk, a lefejtett bőrt, szőrös felével befelé fordítva, deszkára húzzuk. A vidrabőr részére valamivel hosszabb deszka szükséges, hogy jó hosszúra lehessen feszíteni, mert a szücsök főképp hossza szerint becsülik. Az irhás részét só és fahamu keverékével kell jól bedörzsölni és száraz, szellős helyre akasztani. Ha megszáradt, a már ismert módon kifordítandó s a deszkára felhúzza többször jól ki kell kefélni. A végtagok és fark irhás részére ennél is papirszeletek ragasztandók, hogy össze ne töpörödjének. Kámfor és törött borszal behintve, kivált ha szüroktartalmu deszkára van kifestve, nyáron át a molyok ellen jól megvédehetjük. *D. a. d. Winkell* azt ajánlja, hogy nyáron át prémfélék legjobban és legbiztosabban oly kályhában tarthatók el, melyet télen át fűtöttek. A vidrabőr egyike a legértékesebb hazai gereznáknak; leginkább prémeket, sapkákat, vadászmuflákat készítenek belőle. Farkszőre kitűnő festőecseteket szolgáltat.

Függelék. A nyérc* (*Putorius lutreola* L.), melyet hazai íróink *vidran*estnek és *vidramenyét*nek is neveznek, Németországban pedig *kisvidra*, *rákvidra*, *kövi-kutya*, *vizimenyét* stb. néven ismeri a nép, a menyétfélék családjába tartozó ragadozó állat. Nagysága, bozontos farka és koponyájának alkata tekintetében a görényhez hasonlít, azonban fényes, barna bundája s egész termete a vidrára emlékeztet. A fiatal, még nagyon rövidszőrű példányok első tekintetre meglepően hasonlítanak a vidrához, de fél uszóhártyával egybekötött lábujjaik, rövidebb farkuk és karcsubb fejük révén már felületes vizsgálattal is megkülönböztethetők tőle.

A nyércet számos természetvizsgáló a görény és vidra közt álló átmeneti alaknak tekinti, pedig voltaképpen vízi élethez alkalmazkodott görényt kell benne látnunk, s ha a német »Nörz«-ből származott »nyérc« nem felelne meg nyelvérzékünknek, magyarul nem vidranestnek, hanem »vízi görény«-nek nevezhetnők. Közeli rokonságát a görénnyel nemcsak fentebb említett vonásai, hanem az a talán Felső-Olaszországból származó korcspéldány is elárulja, mely a nyérc és görény kereszteződésének bizonyult s 1870 óta az eberswaldei erdészeti akadémiai gyűjteményét díszíti.

Leginkább el van terjedve Ázsia északkeleti részében. Európának keleti és északi részeiben, Lengyel-, Orosz- és Finnországban gyakoribb; az Uraltól

* *Méhely*. A Természet 1898. XII. számában közölt értekezése alapján.

és Kaukázustól nyugot felé száma fokozatosan mindig kevesbedik. Valamikor Skandináviában, Franciaországban, Németországban, Svájcban, Ausztriában és Magyarországon is széltében el volt terjedve. Szórványosan még ma is előfordul Cseh- és Morvaországban, Sziléziában, Galiciában, Bukovinában és Magyarországon. Németországban Porosz-Sziléziában, Hannoverben és Brandenburgban észlelték. Hazánk hegyes-dombos vidékein régesrégén gyakoribb lehetett, de hazai írónk már egy félszázad előtt is mint nagy ritkaságról emlékeztek meg róla.

A nyérc testének hossza körülbelül 50 cm, ebből a farkra 15 cm esik. Gereznája felül-alul fényes vörhenyesbarna. A felső szőr merev, az alsó gyapjas szőr puha, tömött és világosabb sárgásbarna. Törzse nyulánk, karcsú, végtagjai rövidek. Feje nem oly vaskos mint a vidráé; füle rövid, szélesebb mint hosszú, végén lekerekített s a bundából alig látszik ki. Apró fekete szemei tojásdadok. Nyaka olyan vastag mint a feje. Farka hengeres és meglehetősen bozontos. Fogazata 34 fogból áll, nevezetesen 6—6 metszőfogán kívül jobbról is, balról is 1—1 szemfoga, 2—3 előzáfoga, 1—1 tépőfoga és 1—1 hátsó zápfoga van.

A nyérc többnyire éger- és fűzfákkal szegélyezett folyók és tavak szakadékos partján s különösen a nádasok szélén tartózkodik.

Természetes, avagy magaásta sűrű gyökérzet közé rejtett parti lyukakban lakik és vackából több kijárót készít a víz felé. Nappal a vackában tartózkodik s éjjel jár zsákmánya után, mely rákókból, halakból és békákból áll, azonban az apró emlősöket, vizimadarakat és tojásaikat sem veti meg. Prédáját többnyire vackában költi el.

Állítólag márciusban pacsmagol s a nösténynek 3—6 kölyke van, melyek a következő tavaszig teljesen kifejlődnek.

Fogása és vadászata, ritkaságánál fogva, csakis a véletlentől függ, s legfelebb friss hó alkalmával csapázható vagy körözhető s tacsókó segélyével, mint a vadmacskánál is említettük, vadászhatjuk. Csapája a görényéhez hasonló s ettől alig különböztethető meg, mert féluszóhártyái sem a friss havon, sem a lágy iszapban nem nyomódnak le tisztán. Egyetlen megkülönböztető jele, hogy helyenkint a hó alá megy, s csak 20—30 lépésnyi távolságban jön felszínre. A görény nem tesz így, s e jel biztosan elárulja a nyércet.

Gereznája keresett és becses prémet szolgáltat. Legdrágábbak azok, melyek Észak-Oroszország s még inkább azok, melyek az Amur vidékéről kerülnek a kereskedésbe; ezeket gyakran a cobollyal egy áron fizetik.

AZ APRÓ RAGADOZÓK.

A nyest.

A nyuszt. — A görény.

A közönséges menyét.

Ott a korhadt tölgyfa közelében
A vadász most nyestnyomokra lelt . . .

Gereznája a nyestnek mi szépen
Ékesíti majd a szűz kebelt!

W.

1. A nyest.

Mustela foina Briss.

Miután az apró ragadozóknak vadászati módja, mint később látni fogjuk, meglehetősen azonos, továbbá kártékonyosság tekintetében is ugyanazon jellegekkel bírnak, azaz egyformán vérszomjasak s csak nagyságban és a táplálékban mutatnak némi eltéréseket: célszerűnek láttuk ezeket egy fejezetben foglalni össze.

A vadászkedvelők legnagyobb része, sajnos, keveset, vagy éppen semmit sem törődik a kártékony irtásával; s ha volna is érzéke hozzá, személyesen nem foglalkozik vele, így rendszeren ebe sem emelkedik a használati eb nivójára, melynek egyik fő jellemvonása a kártékony megfojtása. Azonban ez nem akar szemrehányás lenni; mert a látszólagos közömbösség a legtöbb esetben a körülményekben rejlik, amennyiben a vadászkedvelők többsége nincs azon sze-

rencsés helyzetben és az anyagi javakkal nincs oly mértékben megáldva, hogy minden idejét a vadászatnak szentelhesse és p. o. a tilalmi időben is, ha más-

sal nem lehet, a kártékony pusztításával foglalkozzék. Egészen más a hivatásos vadászok helyzete. Ezeknek lépten-nyomon kínálkozik az alkalom, mert a pagonyban való tartózkodásra vannak utalva s azt hiszem, vajmi kevés azoknak a száma, kiket a kártékony irtására biztatni, buzdítani kellene — ha a lőpénz nincs fukarul kiszabva.

Igen sok helyen az a rossz szokás dívik, hogy a lőpénz kevés, de pótlás-kép a bőr a vadászé. Ennek azután az a természetes következménye, hogy nyáron át a kártékonyt, tekintettel értéktelen gereznájára, nemcsak kíméli, hanem, mondhatnók, óvja s télen pedig a rendes kötelességét is elmulasztja, hogy egy nyestet kicsapázhasson. Ily eljárás mellett azután fölösleges volna fejtegetni, mennyi hasznos vad esik az egész nyár folytán ezen apró, de vérszomjas ragadozóknak áldozatul. Hány fácán- és fogoly-fészek semmisül meg s mennyi fiányul végzi idő előtt pályafutását! S még így is kérdés, vajjon a nyáron át garázdálkodó és szaporodó kártékony télen beszámol-e bundájával?

Ezen rövid bevezetés után áttérhetünk a nyest *természetrájának* tárgyalására.

A nyestet, szerfölött nagy rablás- és gyilkolásvágya mellett, rendkívüli ügyessége és ravaszsága jellemzi, melyekhez kitünő szaglása és nagyon éles látása, mint előnyös tulajdonságai járulnak. Ki nem tapasztalta már, hogy mily pusztítást képes a hasznos, különösen a szárnyas vadban okozni; ki ne hallotta volna egyik-másik gondos háziasszonynak panaszkodását a nyest garázdálkodása, sőt az összes majorság megsemmisítése miatt. Habár a vadállományban okozott kár inkább a nyuszt rovására esik is, a baromfiólakban elkövetett tömeges gyilkolások a nyest lelkiismeretét terhelik.

A nyest nemcsak éhségből rabol s nem annyit, amennyit fiaival megemészteni képes, hanem öl és gyilkol, hogy gyilkolásvágyát és telhetetlen vérszomját kielégítse.

Csak a bádoglemezek alkalmazása, ott hol átrághatná a baromfiólak vagy galambdúcok oldalát, nyújt kellő oltalmat ellene, s ha az alapzat nem elég mély, vagy a padló nem elég erős, igen ügyesen képes beásakozni az ólba. Ismeretes, hogy úgy a galambok, mint a baromfi is nehezen szoktathatók ismét olyan ólba, hol a nyest megfordult. Ez ellen az egyszerű szellőztetés nem segít s csakis az alapos surolás, füstölés vagy klórozás használ.

A nyest *természetrájlilag* a ragadozók (Carnivora) rendjébe s a menyét-félék (Mustelina) családjába tartozik. *Vadászatilag* az apróvadhoz számítjuk. *Leszálló-jának* azt a helyet nevezzük, hová első lábait teszi, midőn a magasból leugrik; *felszálló-nak* ellenben azt a pontot mondjuk, honnan valamely magas tárgyra felmász.

A nyestnek *testhossza* 42—46 cm, *súlya* az évszak és a táplálék szerint változik, átlag 3—4 kg.

A nyest *hazája* Európa; leggyakoribb a középső részeiben, északfelé mind ritkább és a legészakibb részeiben teljesen hiányzik. Szép és télen értékes gereznája az egész testen vörhenyes szürkésbarna, télen gyakran sötétbarnába megy át, mennyiben a felső szőr csúcsa feketébb lesz; csak a hasa

valamivel világosabb. Az alsó gyapjuszőr puha, tömött és világosszürke színű s a fej és lábak kivételével az egész testet fűdi. A fejen és lábakon csak rövid, tömött és merev szőr van. A tulajdonképeni hosszú és sötétbarna felsőszőr a gyapjú közül nő ki s csak annyira sűrű, hogy a világos gyapjuszőr közülről jól kilátszik. A nyest torkán tiszta fehér folt látható, mely néha a szügyére is kiterjed; itt-ott azonban ezen folt sárgába hajló, néha vörösés vagy szürkés színű. *Diezel* egy olyan nyestet is említ, melynek a torkán csak tallérmagyságú tiszta fehér folt volt. Mint általában az összes prémes állatoknál, a nyestnek is a nyári gereznája kevésbé fényes és tömött s a szőrözet a test minden részén jóval világosabb és tömöttebb. A nőstény szőrméje sötétebb, mi különösen télen tűnik fel s ekkor fényesebbnek is látszik mint a hímé. A nőstény általában karesubb, végtagjai is rövidebbek és nyolc csecsimbója van. A nyest felső ajakán hosszú, sötét bajuszserték vannak. *Színváltozatok* fordulnak ugyan elő, de csak igen ritkán. Tiszta fehér, szürkés és sárgásfehér nyestekről *Bechstein* tesz említést. Ismeretesek olyan példányok is, melyeknek torka félsárga és félfehér; a tiszta fehér nyestek szeme vörös.

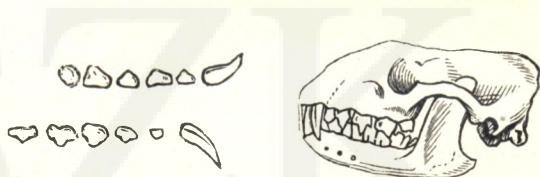
A nyest körülbelül 12 évet ér el, de korának meghatározása nagyon nehéz. A fogain kívül, melyek vén korában kopottak és sárgák és az arcorr szürkésbe menő szőrözetén kívül más jele az öregségnek alig vehető észre. A nyestnek egyetlen sajátos *betegsége* sem ismeretes; koszos nyestet itt-ott már ejtettek el.

A nyest hosszú, hengeres törzse elől éppen olyan erősnek

látszik, mint hátul, nyaka majdnem olyan vastag, mint a feje, mely fent kissé lapított, hátul gömbölyű és az egész testnek legszélesebb része; innen van, hogy a nyest bárhol képes átbujni, hol a fejét keresztüldughatja. Fülei rövidek és lekerekítettek, szemei barnásba játszó, orra sötétfekete és nedves. Az egyenesen tartott farka tövében a hullató szélén két kerekded mirigye van, melyek pézsmaszagú nedvességet választanak ki. Rövid végtagjainak ujjain éles, fehér színű karmok vannak, a hátsó lábak nyoma rövidebbnek és keskenyebbnek látszik mint a mellsőké. A nyest fogazata (43. ábra) 38 fogból áll s fogai rendkívül élesek és hegyesek. Ugy a felső, mint az alsó állkapocsban van $\frac{6}{6}$ metszőfoga, ezektől jobbra és balra is $\frac{1}{1}$ szemfoga, melyek közül a felső állkapocsban levők hosszabbak és hegyesebbek mint az alsók; $\frac{3}{4}$ előzáfoga, $\frac{1}{1}$ szakítófoga és végre $\frac{1}{1}$ utózáfoga.

A nyestnek ritkán hallhatni a *hangját*; dühében és fájdalmában herreg, mit különösen akkor hallat, ha kaptányba került s feléje közeledünk; ezenkívül néha fűj és köpköd, mint a macska.

A nyest *pacsmagolási ideje* rendszeren februárra esik, habár nincs kizárva, hogy egyesek később is párzanak, mert egészen fiatalokat néha nyáron is láthatni, sőt már augusztusban is láttak. Miután rendszeren több a hím mint a nőstény, a hímek nőstény bírhatásáért erősen veszekszenek és folytonos her-

43. ábra. A nyest fogazata és koponyája.

regés között marakodnak. A nőtény kilenc hétig viselős s ezen idő alatt jól elrejtett és hozzáférhetetlen helyen, farakások között, széna- és szalmakazalokban, kő- és rózserakások alatt szalmából, tollakból s más hasonló puha anyagokból kényelmes fészket készít, 3—4 fiát, melyek 10—14 napig vakok, gondal ápolja és védi s nyugtalanítás esetén azonnal más helyre viszi. Fiait három hónapig, néha tovább is szoptatja és rablott zsákmánnyal bőven ellátja. Ezen idő alatt alig hagyják el fészküket, legfeljebb ennek közvetlen közelében játszadoznak, csak négyhónapos korukban kezdik esténként vagy éjjel követni anyjukat, hogy világot lássanak és életbölcseiséget tanuljanak. Háromnegyedéves korukban már szaporodásképesek, de teljes nagyságukat csak második évükben érik el.

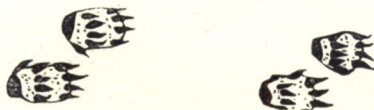
A nyest *tápláléka* nagyon változatos és állati s növényi anyagokból áll. Baromfit, szárnyas vadat és apróbb madarakat, mely utóbbiakhoz csak a költés idején férközhetik, egyaránt rabol; a tojás előtte valódi csemege. Vadászik egerekre, vakondokra, fiatal mókusokra és a hörsögre. Éppen úgy mint a róka, szorgalmasan látogatja a cseklyéket, honnan nemcsak a madarakat, hanem a bogyókat is leszedi. A növényi anyagok közül különösen szereti a kendermagot és a különböző gyümölcsöket, főképp a szilvát és körtét, úgy frissen, mint aszalva, azután a cseresznyét, az egrest, szőlőt, berkenyét és csipkebogyót; szükségben még a fák rügyeire is ráfanyalodik, de a döghez nem nyúl soha, vagy talán ha éhhalál fenyegeti. Erős pézsmaszagú hulladékában a különböző magvak mellett gyakran találni egyes rovarok szárnyfedőinek maradványait, különösen a lótetűét, mi azt bizonyítja, hogy a rovarokat is megeszi. Szereti a halakat és a tejet. Aszalt szilva és körte, továbbá a tojás a legjobb csalfalatok. Az elmondottakból világosan kitűnik, hogy a nyest által okozott kár sokkal nagyobb mint az a haszon, amit egerészésével okoz, mire különben is csak jobbnak hiányában szánja reá magát.

A nyest *életmódja* meglehetősen rendesnek mondható; a nappalt rejtett helyen, szénapadlásokon, elhagyott házakban, omladékok között, fa- és rózsecsomók, hidak alatt, faodukban stb. alvással tölti. Mint a macska, összegöngyölődve, fejét a farka alá dugva alszik. Este és éjjel jár zsákmánya után és kirándulásaiban, különösen télen, pontosan betartja az időt; csak midőn a nőtény szoptat, szokott rendkívüli időben, így pl. néha még alig alkonyodik, prédára járni. Rendesen este 8—10 óra között először és éjfél után 1—4 óra között másodszer tesz kirándulást. Igen fontos és a nyest fogását nagyon megkönnyíti, hogy váltóját, fel- és leszállóját pontosan *betartja*; tehát igen fontos szabály, hogy hulladékát, mely ilyen helyen gyakran található, nem szabad eltávolítani, mert különben az óvatos rabló gyanakodni kezd s azonnal lakást változtat.

A nyestnek rendkívüli álomosságán kívül még *sajátos tulajdonsága* szeretlen izgatottsága nagy veszély, szokatlan zaj vagy zivatar idején. Ilyenkor az ijedtségtől és félelemtől egészen elbódulva, vakon rohan ide s tova, nem találja a menedékhelyét s gyámoltalanságában valami hasadékba dugja a fejét, azon meggyőződésben, hogy így biztonságban van. Kinek alkalma volt a nyest

kikopogtatásánál jelen lenni, észlelhette, hogy a dobolás, vagy a kerepelés mennyire elbolondítja; a lánc zörgetése, bádoglemezek egymáshoz verése, a kasza fenése még nagyobb zavarba hozza.

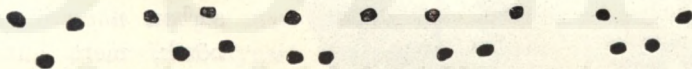
A nyest nemcsak ügyes és kitűnő mászó, hanem egyúttal nagyszerűen ugrik és még a legsebesebb folyású vízben is gyorsan, biztosan úszik. Futása ugrásszerű s nem valami gyors. A mászásban a macskával majdnem kiállja a versenyt s nemcsak fára tud ügyesen mászni, hanem simára gyalult oszlopra is gyorsan felkúszik, dacára, hogy karmai nem oly alkalmasok e célra mint

44. ábra. A nyest lépése.

a macskáé. Az ugrásban különös ügyességet és bátorságot fejt ki, mennyiben veszély alkalmával oly ugrásokat tesz, hogy az ember azt hinné, hogy szétloccsan, mielőtt a földre ér. Azonban oly ügyesen esik egyszerre mind a négy lábára, hogy semmi baja sem történik. Habár a nyest elég okos és ravasz, ebben mégis messze mögötte áll a rókának, mert a kaptányba sokkal hamarabb belekerül mint ez, minek oka talán nagy étvágyában, rablásvágyában és nyalánkságában is keresendő.

A nyest egész fiatalon megfogva megszelidíthető, ha tejjel és kenyérral, kendermaggal, főtt tojással és mézzel etetik. Szelidsége azonban nem tartós,

45. ábra. A nyest csapája.

mert szeszélyes s ha felbecsankodik, harap; pacsmagolás idején pedig minden alkalmat és módot felhasznál, hogy szabadulhasson. Különben is rendkívül kellemetlen szaga miatt alkalmatlan s így tartása nagyon kétes értékű.

A nyest *csapája* abban különbözik a macskáétól, mellyel nagyságra egyezik, hogy talpa hosszúkásabb, a középső ujjai és ezek karmai előrenyúltabbak; tehát az egész csapa hosszúkás és nem kerek mint macskáé. Szökdelő futása alkalmával a hátsó lábait majdnem mindig az elsők csapájába helyezi, s két nyom mindig rézsút van egymás mellett (44. ábra). A nyest csapája néha nagyon hasonlít a nyúléhoz (45. ábra).

2. A nyuszt.

Mustela martes Bris's.

A nyuszt *elterjedése* [azonos a [nyestével, csakhogy aránylag sokkal kisebb számban fordul elő mint emez, amihez talán az is hozzájárul, hogy gereznája értékesebb levén, több üldöztesnek van kitéve. A kereskedésbe kerülő gereznák nagy része különben Ázsia északi részéből és Észak-Amerikából származik, ahol még nagy számban található.

A nyuszt a nyesttől első sorban *nagysága* által különbözik, mert ennél nemcsak nagyobb, hanem erősebb is. Testhossza 50—55 cm s magassága 22—25 cm és a nyest

tet súlyban is fölülmúlja. Lábai hosszabbak, törzse nyúltabbnak látszik, feje vastagabb, barna szemei jobban kiállanak és serteszerű szőrökkel vannak körülveve. A *színelterés* a két faj között még szembeötlőbb. Míg rokonának torka és szügye fehér, addig a nyuszté sárga; a fiataloké tojássárga színű, az öregeknél valamivel világosabb. A tömött és hosszabb szőrű, gesztenye-barna gereznájában a [felső szőr alatt levő fehéres-sárgásszürke gyapjúszőr kevésbé tűnik elő mint a nyestnél. A nyuszt gereznájában gyakran kis kopasz foltocskák találhatók, melyek valószínűleg viaskodásokból eredő sebek forradásai; ezeket a vadászok »mézfoltok«-nak nevezik. A nyuszt kerek fülei rövidebbeknek látszanak. Végtagjai sötétbarnák, lefelé mind sötétebbek s a lábujjak felé majdnem feketék; talpai is erősebbek és tömöttebben szőrözöttek mint a nyestéi, mit csapáján tisztán láthatni. Téli gereznája nemcsak tömöttebb, hanem sötétebb színű is.

Eltételezve *életmódjuktól* és *tartózkodási helyüktől*, a két faj csakis az épen felsorolt jellegekben különbözik, mert fogazatuk és testalkatuk teljesen egy-

forma. Kegyetlenségben, gyilkolásvágyban, ravaszságban és alattomoságban a nyuszt azonban összes fajrokonait felülmúlja. A mászásban és ugrásban is ügyesebb és gyorsabb, úgy hogy ebben még a gyors mókussal is versenyez.

A nyuszt életkora 10—12 évre tehető. A nyuszt és nyest két teljesen különálló fajt képeznek, mert keresztezések köztük nem fordulnak elő és a termékenyítés ki van zárva. A kérdés azonban még teljesen nincs tisztázva, mert egyesek a fehéres-sárga torkú nyesteket a nyest és nyuszt korcsainak tartják.

Színtérések a rendestől a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. *Bechstein* olyan nyusztról tesz említést, melynél a sárga torokfolttól egy piszkos-sárga sáv egészen a hullatóig huzódott, mellső lábai feketék, hátsó lábai és farka ellenben, miként a háta, gesztenyebarnaszínűek voltak. A németeknél »Wildmarder« név alatt ismeretes varietás nem egyéb, mint nagyon erős, de öreg, remetéskedő példány, mely félrehuzódva fajtabeli rokonságától, a leg-sűrűbb erdőrészben valami odvas fában, ragadozó madár fészkében, mókusfészkekben tanyázva magánosan él és a hasznos vadnak a legkegyetlenebb ellensége. Társainál nemcsak nagyobb és erősebb, hanem sötétebb színezetű is; néha egészen feketebarna, toroka és szügye élénk sárga. Rendkívül vigyázó s a sok keserű tapasztalatból okulva, nehezen keríthető kézre; amelyik vadásznak sikerül ilyeneket elejteni, az méltán büszke lehet diadalára.

A nyuszt edzettebb levén mint a nyest, pacsomagolási ideje is korábbra esik; rendszeren január végén vagy, ha a tél erősen szigorú, februárban párzanak. A nősténynek 8 csecsbimbója van; kilenc hét múlva 2—4 fiat szül, melyek 10—14 napig vakok s körülbelül addig szoptatja, míg félnagyságukat elérték. Eközben prédával is ellátja, mert csak akkor képesek maguk is préda után járni, ha félig kinőttek. A nyuszt fészket többnyire vén fák oduiban, sziklahasadékokban, vagy nagyobb ragadozó madarak fészkeiben készíti. A fiatalok világosabb színűek, s következő tavaszon már ivarérettek. Habár vadabbak és vérengzőbbek mint a fiatal nyestek, fiatalon befogva sokkal szelidebbek lesznek mint ezek, és állandóan szelidek is maradnak.

A nyuszt nagyobb kiterjedésű erdőségekben mindenütt előfordul; rendszeren magánosan és az erdő legsűrűbb és legelhagyatottabb részeiben tartózkodik. Leginkább a vegyes állabokat kedveli, de található tisztán, tülevelű vagy lomblevelű erdőkben is. Lakhelyét ideiglenesen csak akkor változtatja, ha p. o. ebekkel folyton nyugtalanítják, vagy lakása körül az erdőt levágják; többnyire azonban visszatér kedvenc tartózkodási helyére. Zsákmány után nappal ritkán jár, rendszeren éjjel keresi prédáját; nappal csak igen csendes és sűrű erdőkben és akkor látható, ha étvágyat kap kedvenc fajtájára, a mókusra. Különbösen valamely faoduban vagy sziklahasadékban alszik; meleg, napos időben szeret a mókus, vagy valami ragadozó madár fészkében pihenni. Rablókirándulásai alkalmával rendszeren körülmények között nem hagyja el erdőterületét, habár elvétve az erdővel határos mezőt is felkeresi; falvakba és tanyák közelébe, melyek az erdőben vagy mellette fekszenek, csak a nagy éhség kényszeríti, de ilyenkor a baromfiak között érzékeny kárt szokott okozni.

A nyuszt tápláléka épen oly sokféle mint a nyesté, csakhogy a nyuszt a vadállományra sokkal veszedelmesebb mint a nyest. Vadóvás szempontjából tehát nagy hiba volna, ha az értékes téli gereznája kedvéért nyáron kímélnők, mert a nyuszt is, mint a róka, az egészen fiatal őzgidákra, valamint a fiatal és öreg nyulakra roppant veszedelmes.

Hogy ez csakugyan így van, bizonyítja az is, hogy a nyusztot az őzhívó hangjára, ha a gida sipító hangjának utánzását hallja, akárhányszor látták közeledni. Erre vonatkozólag a »Wild und Hund« 1896. évi 35. számában a következő közlemény olvasható:

»Folyó év július havában csalsippal egy bükk sarjerdőben őzre vadásztam. Az első nagyon halk és gyenge hívó hangra a száraz lomb zörgését hallottam s a zörej után mindjárt róka vagy nyuszt közeledését gyanítottam. Még egy pár hívás és csakugyan előttem, mintegy 6 lépésnyire tisztán láttam a nyuszt szép sárga nyakát. Gyorsan megnyomtam a vegyescsővű puska sörétes csövének ravaszát, mire a rögtönzőn álló golyós cső ravasza is lecsattant. Nyuszt, bokor, kő, lomb szilánkokban vágódott szét, úgy hogy csak a nyuszt állkapcsát vihettem haza emlékül. Különbözik ez nem első eset, hogy az őzhívás alkalmával nyusztot lőttem.«

A nyuszt a süket- és nyirfajdnak, a császármadárnak, fácánnak és fogoly-nak halálos ellensége; ezeknek nemcsak tojásait és fiait pusztítja, hanem belopja a kotló tojót, sőt az erős fajdkakast is zsákmányul ejti. Ezt egyesek ugyan tagadják, de emellett bizonyít egy eset, midőn ugyanis *Schaffmann* nevű erdészsegéd a partenkircheni pagonyban egy odvas fát, melybe egy nyusztot becsapáztott, kivágott, a fészekben az öreg nyusztot és fiait kívül három fajdtojást és két süketfajdkakast a fejét találta.

Az állati tápanyagok közül legjobban a mókust kedveli, azután a vakondot és a különféle rovarokat, úgyszintén szorgalmasan pusztítja az erdei egereket is. Ez utóbbi azonban egyáltalában nem jöhet számításba szemben azzal a kárral, mit a különböző madárfészkek pusztítása által okoz. Éppen úgy mint a nyest, a nyuszt is nagyon szereti a mézet és a cseklyéknek szintén szorgalmas látogatója. A dögöt csak a legnagyobb inségben eszi meg, de azért rókalesen a dögkunyhónál már nem egy nyuszt számolt be bundájával.

Növényi tápanyagai közül kedvenc eledele a berkenye, azután az áfonya, s a különböző vad és nemes gyümölcsfajok, nyersen és aszalva vagy szárítva.

A nyuszt csapája a nyestéhez majdnem egészen hasonló s ennél is két-két nyom rézsútosan áll egymás mellett. A talp szőrözöttebb levén, a lábujjak domborodásai kevésbé vehetők észre mint a nyestnél, miért is a kettő csapája között ez tekinthető a főkülönbségnek. Lépései gyakran, miként a nyesté, a nyúléhoz hasonlóak, sőt a nyusztnál gyakrabban találjuk ezen hasonlóságot mint a nyestnél.

3. A görény.

Mustela putorius L.

A görény *testalkatában* hasonlít a nyesthez és a nyuszthoz, de ha behatóbban vizsgáljuk, többféle eltérést fogunk találni. A görény kisebb ezeknél, farka szintén rövidebb, feje nem annyira lapos, hanem inkább előre hegyesedő, rókaszerű; fülei távol állnak egymástól s ennek következtében feje majdnem háromszögűnek látszik. Fülei lekerekítettek, szélesebbek és rövidebbek, nyaka nagyon hosszú, de nem túlságosan vastag; hengeres törzse hátán görbült és széles, farka és végtagjai rövidebbek és lábujjai nem állnak annyira előre mint a nyestnél. Száraz orra sötétfekete, érdes nyelve hosszú s ennek folytán a tojások tartalmát, melynek héjába csak kis nyílást tör, igen ügyesen tisztára képes kiszopni.

A görény azonban leginkább *fogazatának* alkotásában tér el a nyesttől és a nyuszttól, mert ezeknek fogazata 38 fogból áll, a görénynek pedig csak 34 van, azaz minden oldalon egy-egy zápfoggal kevesebb.

A görény *vadászati*lag az apróvadhoz, *természetrajzilag* a ragadozók (Carnivora) rendjébe és a menyétfélék (Mustelina) családjába tartozik. Testhossza, a farkon kívül, 40–43 cm., farka 16–18 cm. és magassága 15–17 cm.

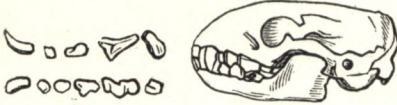
A görény *hazája* Európa és Ázsia mérsékelt öve; hazánkban, mint Közép-Európában mindenütt, nagy számban fordul elő.

Gereznejának szép *színe* a sárga, gesztenyebarna és feketének keveréke; a halványsárgától a sötétsárgáig változó színű alsó gyapjuszőr a meglehetősen gyér, de hosszú és fénylő felső szőr között mindenütt kilátszik. Feje, torka és szügye feketésbarna, végtagjai és farka majdnem egészen feketék. Téli gereznejája tömött szőrzetű, különösen sok benne a gesztenyebarna felsőszőr, minek következtében sötétebb mint a nyári gerezna, melynek színezése rendszeren szabálytalanabb és világosabb is. A *színeltérések* nem gyakoriak s csak fehéres színű példányokról van tudomásunk.

A görénynek szintén van a farka tövénél két mirigye, melyek váladéka azonban nem pézsmaszagú, hanem undorító bűdös; általában az egész állat kellemetlen szagú, különösen a pacsmagolási időszakban; hulladékának szaga

igen kellemetlen, miért is a nőstény kölykeinek hulladékát a fészek környékéről gondosan eltávolítja és elássa, nehogy annak utálatos szaga tanyájukat elárulja.

A görény *hangja* haragjában kaffogó, rikácsoló; pacsmagolás idején, marakodásaik alkalmával, úgy a hím, mint a nőstény, morognak, fújnak, köpködnek és sziszegnek; ilyen hangokat hallhatunk akkor is, ha a görényt az ebek megtámadják.

46. ábra. A görény fogzata és koponyája.

A görény *pacsmagolási ideje* rendszeren február végére esik, de enyhe tél alkalmával már a hónap közepén, sőt

néha elején is kezdődik. A nőstény 9 hétre a párzás után jól elrejtett, mohával, tollakkal kipárnázott fészkeben 4—6 fiat szül, melyek két hétig vakok. Az anyaállat fiait addig szoptatja és látja el prédával, míg félig kinőttek és elég erősek és ügyesek, hogy maguk is rabolhassanak. Egyéves korukban már teljesen kifejlődnek és már az első februárban születésük után saját családi tűzhelyt alapítanak.

A görény vérengző természete miatt a vadállományra roppant veszedelmes, mert az üregi nyulakon kívül, melyeknek a kotorékait vadászmenyét módjára felkeresi, elpusztít minden fészket és fiatal foglyot, fácánt, amit csak megkaparinthat. Roppant ügyesen lopózik a tojásain ülő szárnyashoz, hogy aztán egy biztos ugrással hatalmába kerítse; még a vadrécék, de nagyobb madarak is, mint a fajdfélék, vadludak, túzokok sem biztosak támadásai elől. Zsákmányának a nyakát átharapja, vérért kiszívja, vagy ha a kotlót nem sikerült megfogni, ezt elzavarja s tojásait szopja ki. A milyen kártékony az erdőn-mezőn, oly nagy veszedelme, különösen télen, a házi szárnyasoknak. Ilyenkor az emberi lakások közelében üti fel tanyáját, hogy a baromfi-ölokat és galambdúcokat döntse végveszélybe. A leghihetlenebb módon és a legszűkebb nyílásokon képes ezekben behatolni vagy beásakozni, hogy prédára tegyen szert. Habár nem is gyilkol annyit, mint a nyest, mégis sok kárt okoz, mert egy éjjel többször is tesz rablókirándulást. Zsákmányát rendszeren lakásába viszi, hogy ott kényelmesen elkölthesse.

Szereti a halat is és ügyesen tudja a vízből kikapni; télen szorgalmasan látogatja a lékeket s a pisztrángos patakokban jelentékeny károkat okozhat. Mivel épen nagyon szereti a halat, könnyen csapdába kerül ha a haltartó fölé tányér-vasat alkalmazunk. A görény szorgalmasan vadász a hörcsögre, patkányokra, egerekre, vakondokra; megeszi a békát és a kigyót is, sőt még a keresztes viperát is minden veszély nélkül falja fel; nem veti meg a csigákat és a különböző rovarokat sem. Növényi tápláléka bogyókból és különféle gyümölcsökből áll. A mézet különösen kedveli.

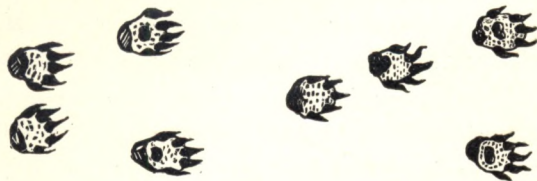
Az épen elmondottakból kitűnik, hogy a görény egyes kártékony állatok pusztítása által némi hasznot hajt ugyan, de azért a kár, melyet okoz, jóval nagyobb, mert patkányt, egeret stb. csakis akkor eszik, ha jobbat nem talál, és hogy legyen valami jobb a vadászterületen, az minden vadásztulajdonosnak a főcélja.

Télviz idején a görények az emberi lakások közelébe húzódnak s itt, ólak padlásain, széna- és szalmakazalokban, fa-, kő- és rőzserakások között bújnak meg. Nyáron inkább a szabadban szeretnek tanyázni; erdő, mező, kertek és rétek a rendes tartózkodási helyei, hol vagy önásta üregekben, vagy róka-, illetve üreginyúlktorékokban laknak. A halászat kedvéért a folyók és patakok partján szeretnek parti lyukakban, alámosott fűz- és égerfák gyökérzete között, padmalyokban, odvas fűzfákban, száraz árkokban, hidak, bürük és gátak alatt, száraz nádcsomók és rőzse között meghúzódni.

Néha azonban az emberi lakások közvetlen közelében üti fel tanyáját, sőt nem riad attól se vissza, hogy valamelyik gazdasági épületben rendezze be otthonát. Így évekkkel ezelőtt egy ilyen betelepedett görénycsalád anyámnak majdnem az összes baromfi-állományát elpusztította; végre észrevették, hogy a fészkek a baromfiól tőszomszédságában levő fáskamrában van, hol a nőtényt 5 fiával meg is találták s ártalmatlanná tették. Egy másik esetben a kocsiszín alól hajtott ki egy záporosó négy darab, már jókora nagyságú fiatal görényt, melyeket az ebek fogdostak meg az udvaron.

Épen úgy mint a nyestet, a görényt is nagy mértékben izgatja a fémtárgyak zörgetése és csörömpölése. Ha p. o. lánczörgést hall, egészen fejét veszi, észnélkül szaladgál idestova, sőt annyira dühbe jöhet, hogy fogvicsorgatva, fújva és tüsszögve az embert is megtámadja. Általában mondhatjuk, hogy amily kicsiny, ép oly nagy bátorság lakik benne. A legnagyobb halálmegevással védi magát ellenségeivel szemben; fogain és karmain kívül ropant hatásos és győzelemre segítő védő eszköze azon szokása, hogy utálatosan bűdös vizelletét ellenségének szeme közé fecskendezi. Az ebekkel való küzdelemben igen nagy előnye az is, hogy bőre a testén nagyon laza, minek következtében az eb nehezen tudja úgy megkapni, hogy megfojthassa, mert többnyire csak a bőrt s nem a testét fogja meg.

A görény igen könnyen kerül a csapdába, úgy hogy a gyakorlatlanabb csapdaállítónak is nem ritkán sikerül a fogás. Velezületett kapzsisága vigyázatlanná teszi, mert különben érzékei igen jók, látása és szaglása igen éles, míg hallása állítólag kevésbé fejlett; emellett rendkívül ravasz, ügyes és erős; azonban nem tud oly jól mászni mint a nyest. A fészkekből kivett fiatal görények tejjel, kenyérrel s általában növényi táplálékkal tartva, könnyen fölnevelhetők. Célja ennek azonban csakis az lehetne, hogy valaki vadászmenyét helyett akarná használni; azonban erre a célra épen nem alkalmas és a kísérletek ebben az irányban még eddig teljesen meghiúsultak.

47. és 48. ábra. A görény csapája.

A görény helyváltoztatása ugrás és szögdelés és csak a csapák állásában mutat némi hasonlatosságot a nyesttel, de más sajátos jellegeiben attól lényegesen elüt. Először is az egyes ujjak jobban lenyomódnak a talajba, mert közöttük

nemcsak keskenyebb a hártya, de kevésbé szőrös a talpa is; továbbá a görény ugrásai jóval kisebbek mint a nyesté, végre a csapája is más alakú (47. ábra): úgy a mellső, mint a hátsó lábak nyomai közelebb esnek egymáshoz s nem állnak rézsútosan. A hátsó lábak nyomai közelebb vannak egymáshoz mint a mellsőké s maguk a nyomok kerekesebbek és kisebbek. Kisebb távolságig szintén hasonlít a csapák elhelyezése a nyúléhoz (48. ábra), csak hogy olykor három, négy lépés is közelebb van egymáshoz.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

4. A menyétek.

Mustela Erminea L. — *Mustela vulgaris* Briss.

A menyétek a természet háztartásában nem csekély hasznot hajtanak, mert az egereket, patkányokat, pockot és más kártékony állatokat szorgalmasan irtják, pusztítják; ezen haszon annál kevésbbé tagadható, mert nemcsak az éhség hajtja erre, hanem a gyilkolásvágy, mely még akkor is ölésre készíti, ha jól vannak lakva. Sajnos azonban, hogy kártékonyságuk szintén rettenetes, úgy hogy amennyire kíméletet érdemelnének, annyira kívánatos másrésztől szakadatlan üldöztetésük és pusztításuk. Majdnem leírhatatlan a kár, mit különösen a jó fogolyállománnyal bíró területeken és fácánosokban okozni képesek, miért is az értelmes vadász pusztítja ott, ahol éri s azon módon, amint lehetséges.

De nemcsak a vadász érdeke kívánja irtásukat, nem is azért törünk pálcát fölöttük, mert a baromfi között is sok kárt tesznek, hanem leginkább azért, mert nagy mennyiségben pusztítják a hasznos rovarévókat s minthogy földalatti üregekben laknak, gyakran közveszélyesekké is válhatnak. Néhol a gátakban, földtöltésekben annyira elszaporodnak s ezeket annyira össze-vissza lyuggatják, hogy a gát, áradás idején, nem képes kellő ellentállást kifejteni. Gyakran a menyétlyukak egészen keresztülmennek a töltésen és az ilyen kis csatornák az első veszélyes okozói akárhány gátszakadásnak.

Aki a menyétekben legfőképpen az egérpusztítókat látja és hiszi, hogy kiirtásuk az egerek elszaporodását vonja maga után, az nyugodt lehet, mert a menyétek kiirtása még a legbuzgóbb üldözés mellett sem fog soha sikerülni. Már nagy szaporaságuk, ravaszságuk és óvatosságuk is védi ettől, de nincs mit félni attól, hogy kipusztulnak azért se, mert gereznájuk nem elég értékes

arra, hogy a saját zsebét a vad jóvolta elé helyező vadászt túlságos buzgalomra készítetné.

A menyétek *vadászati* szempontból az apró vadhoz, *természetrajzilag* a ragadozók (Carnivora) rendjébe, a menyétek (Mustelinae) családjába tartoznak.

A *hermelin*, vagy *nagy menyét* (Mustela Erminea L.) egész Európában, Ázsiában és Amerikában honos. Testhossza körülbelül 31 cm., farka 13—15 cm. s magassága 5—8 cm. Szőrméje a hátán nyáron világos piszkosbarna, néha vörösbarna, nyáron fehér, a hasi rész mindig fehér, kissé sárgásan befuttatva, farka vége télen-nyáron tiszta fekete. A téli színváltozás a hidegek beálltával a legnagyobb valószínűség szerint a szőrök elhalványodása folytán hirtelen, egy pár nap alatt jön létre, míg a nyári színváltozás szőröcserének az eredménye.

A szibériai, északoroszországi, norvégiai és északamerikai hermelinek valamivel nagyobbak mint a nálunk élők, gereznájuk is szebb, tömöttebb és fehérebb; a kereskedésben ezeket tartják valódi hermelineknek s gereznájuk *drágább is s hogy ez ne romoljon, nem lövik, hanem fogják.*

Színeltérések a rendestől, p. o. szürkésbarna és hamuszürke felső szőrüek vagy barna-fehér tarkák, eléggé gyakoriak, valamint a színváltozás alkalmával fehér-barna tarkák gyakran láthatók.

A hermelinnek feje nem vastagabb, mint a hengeres törzse; arcorra előre hegyesedik, orra feltűnően hasított, nyaka meglehetősen hosszú. Kerek, rövid és széles fülei szorosán simulnak a fejhez; meglehetősen előre álló fekete szeméből bátorság és ravaszság sugárzik. Tompa orrán hosszukás likacsok vannak s habár szaglása rendkívül finom, úgy látszik, a kellemetlen szagok iránt teljesen el van tompulva, mert a menyét lakásának folyosóiban mindig található félig vagy egészen rothadó állati *maradványokat, melyek kiállhatatlan büzt terjesztenek. Végtagjai rövidek, a hátsók hosszabbak mint a mellsők,* különösen a combrészt; ujjai erős, éles karmokkal fegyverezettek. Meglehetősen hosszú szőrű farka tövében két mirigycske van, melyekből a pézsmára emlékeztető, de igen kellemetlen szagú nedvességet választ ki, minek utálatos szaga különösen akkor érezhető, ha az állat meg van ijedve. Nagyon éles és hegyes *fogazata* egészen olyan, mint a görényé. Nyelve síma, közepén finom barázda van s csúcsát annyira összecúcsoríthatja, hogy a tojások tartalmát ennek segítségével egy egészen parányi kis nyíláson át kiszophatja.

Hangja haragos cincogás, melyet akkor hallat, ha veszélyben van.

Párzási ideje rendszeren március eleje, enyhe tél idején február vége és 12—14 napig tart. A pacsmagolás után körülbelül 4—5 hétre a nőstény 4—7, néha 8 fiat szül, melyek 9—12 napig vakok; színük barnás-vörös, szürkével vegyítve. Puha anyagokkal gondosan kibélelt fészket odvas fáknak, jól elrejtett barlangokban vagy önásta földalatti lyukakban készíti, melyek rendszeren több kijáráttal bírnak. A legcsekélyebb nyugtalanítás esetén az anyaállat fiait azonnal biztosabb rejtékhelyre viszi; fiait hosszú ideig szoptatja s félig kinőtt korukig ellátja prédával. Hogy a fiatalok a rablást és zsákmány megfogását minél hamarabb megtanulják, anyjuk a prédát — kezdetben egereket és apróbb madarakat — elevenen hordja nekik.

A menyét *táplálékát* nagyobb és apróbb, különböző vad és szelid szárnyasok, ezeknek fiai és tojásai, ritkábban hal, továbbá béka, csiga, egér, patkány, vakondok, hörsög, nyúl és üregi nyúl képezik; de még az őzgidák és szarvasborjúk sincsenek ezen parányi vérszomjas ragadozótól biztonságban, sőt azt is állítják, hogy tehenek tögyéből a tejet kiszopja.

A baromfiólakra nézve nem kevésbé veszélyes, mert habár egyszeri látogatása alkalmával legföljebb két darabot fojt meg és mindig egyetlen egy darabot visz el, azért ezt többször ismétli. Ha a baromfióban tojást talál, akkor először ennek esik, s ha jóllakott, vagy megzavarják, még a legnagyobb sietségben sem felejtí el egy-két darabot ügyesen elvinni, oly formán, hogy az egyiket a szájába veszi, a másikat pedig ügyesen az álla alá szorítja. A menyétek ritkán nyúlnak növényi táplálékhoz, az aszalt gyümölcsöt és mézet szeretik, a döögöt csakis éhinségben eszik meg.

Igen kevés azon hasznos vad, mely biztonságban érezhetné magát ezen gonosz vérszomjas ragadozóval szemben, mert nemcsak a foglyot, császarmadarat, nyirfajdot, fáciánt, vadrécét és vadludat stb. támadja meg, hanem az őzgidákat, sőt az öreg őzeket és szarvasborjúkat is veszélyeztetí. Ha nem is sikerül p. o. a nagyobb szárnyasokat elcsípnie, tojásaikat és fiaikat elpusztítja. A megfojtott nagyobb szárnyasok tarkóján, melyeket nem képes elcipelni, figyelmes észleléssel négy parányi lyukat találunk, melyek a menyét szemfogaitól származnak.

A fiatal őzeket, szarvasborjúkat, nyulakat fekvésükben lopja be, egy hatalmas ugrással tarkójukra ugrik s úgy beleharapja magát, hogy a szegény pára nem képes lerázni magáról.

Bármilyen óvatos és félénk is a menyét, s bármennyire kerüli is az embert, vérszomja még nagyobb s midőn áldozatának vérét szívja, se lát, se hall, úgy hogy ilyenkor könnyen megközelíthető és agyonverhető.

A menyét *oduját*, rejtekhelyét, melyet csak éjjel, nappal azonban ritkán hagy el, nyáron odvas fákban, sövények és bokrok alatt füves helyeken, kő-, fa- és rözserakások alatt, alámosott parti padmalyokban, fák gyökérzete alatt, üregi nyúl és hörsög kotorekában, a vakondok folyosóiban készíti. Télen az emberi lakások közelébe vonul, különösen magános épületekben fa- és kőrakások alatt, szalma- és szénakazalokban szeret meghuzódni. Megjegyzendő, hogy ezt a hermelin kevésbé, úgy szólva nagyon ritkán, míg a közönséges menyét rendszeren teszi.

A menyét kegyetlensége és öldöklési vágya annál veszélyesebb, mert ravaszságát és bátorságát rendkívüli ügyessége és gyorsasága tetemesen fokozza. Szaglása, hallása és látása igen éles, kitünően fut, ugrik és úszik, továbbá épen oly biztosan és gyorsan ugrik egyik fáról a másikra, mint a mókus; hihetetlen szük hasadékokon és nyílásokon képes átfurakodni, gyorsan és ügyesen fut s emellett folyton jobbra-balra tekintget, e közben le is ül hátsó lábaira és így neszel.

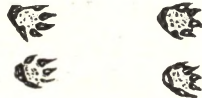
A hermelin csapája egészen a görényéhez hasonlít, de megfelelőleg a kettő közötti nagyságkülönbözetnek, kisebb. (49. ábra.)

A *közönséges menyét* (*Mustela vulgaris* Briss.) előfordul Ázsiában, Észak-Amerikában és Európában mindenütt. Nálunk is, mint mindenütt, sokkal gyakoribb mint a hermelin. Ennél körülbelül félszer kisebb; hossza 15–16 cm., s magassága 4–5 cm., tehát a kettő között a különbség e tekintetben oly jelentékeny, hogy még a laikus sem tévesztheti össze; ezenkívül a közönséges menyét 4–5 cm. hosszú farkának vége *sohase* fekete s nem végződik hirtelen, mint a hermeliné, hanem elvékonyodik s röviden szőrözött.

A közönséges menyét színe nyáron egészen olyan, mint a hermeliné: színe a test hátoldalán nyáron világos-barna, télen sötétebb és vörösbarnába menő. Bajuszsertéi részben fehéresek. Pofái, alsó ajaka, álla, torka, szügye és hasa nyáron sárgásfehér, télen hófehér. Északon a közönséges menyét is

49. ábra. A hermelin csapája.

50. ábra. A közönséges menyét csapája.

változtatja színét, ott ugyanis télen az egész teste fehérszínű, míg ez nálunk a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

Testalkata és fogazata egészen olyan, mint a hermeliné. Természete azonban még vérengzőbb, s miután télen gyakrabban kerül emberi lakások közelébe, esetleg a baromfiólakban több kárt okozhat. Erre vonatkozólag azonban megjegyzem, hogy soha sem tapasztaltam, hogy a baromfiakat bántaná és a székelyföldön nemcsak nem üldözik, de a nép azt tartja, hogy elpusztítása szerencsétlenséget von maga után. Hogy a mezőn és erdőben a vadállományra kártékony, nem lehet tagadni, mert magam is tanuja voltam, midőn az ökölyinél jóval nagyobb nyúl-süldőt megfojtotta. A fark alatti mirigyei szintén megvannak. A nőstény 4–7 fiát egészben oly módon táplálja, mint a hermelin.

A közönséges menyét *érzékszervei* igen jól ki vannak fejlődve; gyorsaságban, ügyességben és ravaszságban pedig még nagyobb fajrokonát is felülmúlja. Fájdalmában vagy haragjában cincogó hangot hallat. Fiatalon megfogva és tejjel felnevelve rendkívül szelid lesz.

Csapája a hermelinétől könnyen megkülönböztethető, mert jóval kisebb és lépése is attól elütő. (50. ábra.)

AZ APRÓ RAGADOZÓK VADÁSZATA.

Áttérve az apró ragadozók vadászatának tárgyalására, nem hallgathatjuk el azt a gondolatot, mely ezen szakasz megírásánál szemünk előtt lebegett, t. i. megismertetni úgy a vadászatkedvelőket, mint a hivatásos vadászokat, azon vadászati módokkal, melyek ezen veszélyes kártékonyok pusztítása céljából, a csapdákon kívül, alkalmazhatók. Egyik-másik talán hibául rója fel, ha az őzre vagy szarvasra lesen ülő vadász, azáltal hogy esetleg görényre vagy nyestre lőtt, saját multságát rontja el; de ha meggondoljuk, hogy az őz és a szarvas rendszeren állandó vad, tehát tartózkodási helyét egyetlen lövés miatt, mely közelében esett, nem fogja elhagyni: a legnagyobb baj, ami érheti, az, hogy a várt vad egy-két nappal később kerül lövésre. De egészen másképp áll a dolog azon ragadozóval, melyet a véletlen állít a vadász puskacsöve elé; erre többnyire elmondhatjuk, hogy az elmulasztott jó alkalom nem tér többé vissza. Hasonlót mondhatunk a hajtásban elénkbe kerülő nyusztra vonatkozólag; p. o. augusztus hóban, midőn a hizott szarvast hajtadjuk; magától értendő, hogy egy nyusztért senki sem fogja szomszédjainak a multságát azáltal elrontani, hogy az esetleg közelben levő vagy közeledő kapitálist lövésével visszariasztja. De ez el is kerülhető. P. o. a hajtás alatt egyik vagy másik puskás felé egy gondtalanul játszadozó nyusztcsalád közeledik; amint a legközelebbi hajtó kopogtatását vagy füttyentését meghallják, mintegy varázsütésre mindannyi meglapul s mozdulatlanul néznek a zaj felé. Miért ne lehetne az ilyenekre löni akkor, midőn a hajtók láthatók lesznek s mikor a puskás látja azt is, hogy jobbra és balra nincs semmi nemes vad a hajtásban, kivált ha még hozzá, előzőleg, a szomszéd területet is meghajtották.

Az apró ragadozókra a következő vadászati módok jöhetnek alkalmazásba:

1. Csapázás friss hó után,
2. a kopogtatás vagy kizörgetés,
3. a les,
4. az ebekkel való kajtoltatás.

A *friss havon való csapázásról* már a vadmacskáról szóló fejezetben tettünk említést, még pedig hivatkozással ezen fejezetre, melyben ezen fáradságos, de a vadásznak mindig dicsőségére és büszkeségére szolgáló eljárást megkísértjük behatóbban jellemezni; megjegyezve azonban, hogy a gyakorlat itt is minden elméletnél jobb tanácsadó. Miként azonban az alábbiakból kitűnik, a friss havon való fáradságos és rendkívül megerőltető csapázást igen gyakran oly mellékkörülmények hiúsítják meg, melyeknek elhárítására a vadász képtelen.

Nem minden friss hó alkalmas a csapázásra; mert ha a hó az előző nap estéjén esett, akkor a vadász esetleg az egész utat meg kell hogy tegye, melyet az aránylag igen gyors állat az éj folyamán bejárt. Mi valóban a rövid téli napon, nagy hóban nem kis feladat.

Legkedvezőbb a csapázásra, ha a havazás mindjárt éjfél után elállott; míg ha a havazás majdnem hajnalhasadtáig tartott, akkor a rabló már elébb visszatért tanyájára, vagy csak véletlenül akad a vadász az el nem havazott, aránylag rövid csapájára.

Azon esetre, ha meggyőződünk, hogy hajnalig tartott a havazás, akkor kár is csapázáshoz kezdeni s jobb azt a következő napra hagyni.

A csapázáshoz korán reggel, mihelyt a csapa felismerhető, kell kezdeni, mert előre sohase tudhatni, mennyi utánjárásra lesz szükség; pedig a téli napok rövidek. Egyenesen azon helyeket kell felkeresni, hol ragadozót gyanítunk; ha nyusztról van szó, akkor az erdőbe megyünk, ahol különben a többi menyétfélék is található; a nyest ugyanis szívesen ellátogat a közeli erdőbe, míg a nyuszt az emberi lakásokat lehetőleg kerüli. A görényről sokan azt állítják, hogy csak a községek, tanyák, majorok, stb. közelében tartózkodik, ezzel ellentétben többen észlelték az emberi lakásoktól távolabb eső erdőkben is. Én már Sopronmegyében nemcsak láttam, de lőttem is a várostól 3—4 km. távolságban görényt. A menyét a zárt erdőterületeket nem szereti, hanem inkább a széleken, mezőkön, árkok és sövények mentén tartózkodik.

De térjünk vissza az erdőbe. Legelőször azon szélesebb úton és nyiladékokon járjunk, melyeken a nyest, illetve nyuszt nem képes ágról-ágra ugorva átváltani, míg csapára nem akadunk. Ezen csapát mindenekelőtt addig követjük, míg keresztező csapához érünk, azaz míg ugyanazon vadnak az előbbit keresztező csapáját, mely csaljárásból származik, meg nem találjuk. Most legelőször azt kell eldönteni, melyik a kettő közül a frisebb, mert ha ezt követjük, akkor nagyon sok hiábavaló járástól kiméljük meg magunkat. Ha a két csapa egyes lépései fődik egymást, akkor az újabb keletűt igen könnyen felismerhetjük; felismerhetni akkor is, ha a sötétben még keveset havazott, mert a frisebb csapa tisztábban kivehető mint a régi. Úgy az egyik, mint a másik esetben a csapa megkülönböztetése nagy gyakorlottságot és jó szemet tételez fel. Különben a megkülönböztetést néha az is megkönnyíti, hogy a szél a régiebb csapát jobban befújja mint az újabbat.

Ha a felsorolt esetek egyike sem fordul elő, akkor nem marad más hátra, mint a véletlenbe és *Diana* istenasszony kegyébe bízva, tovább követni a csapát. Különben igen gyakran megesik, hogy a keresztező csapát meg se látni, mert tiszta téli éjszakán a nyuszt akárhányszor egy hatalmas ugrással régi csapáján átvált, anélkül hogy ezt érintené. Ha elég korán kezdünk a csapázáshoz, egyik-másik ilyen kerülő még nem okoz nagyobb fennakadást. Általános szabályul tartsuk szem előtt, hogy a követett csapát eltapossuk.

Gyakran előfordul, hogy a követett csapa valamelyik fa törzse tövében eltűnik, anélkül hogy a fa törzsén valami nyílás volna látható. Ezen esetben a ragadozó »felszállott« a fára; ha a fa magánosan áll, illetve koronája más közeli fák ágaival nem érintkezik, akkor a további eljárás nem okoz sok nehézséget, mert csak két eset lehetséges, t. i. vagy a fában, illetve a fán huzódott meg, vagy pedig a törzs túlsó oldalán leszállott. Első teendő tehát a fát körüljárni s a csapa folytatását keresni; ha megtaláltuk, tovább követendő.

Ha azonban a csapának nincs folytatása, akkor a rabló a fán van s most rejtekhelyét kell kikutatni, mi szerfölött nagy figyelmet igényel. Először a fát megkerülve, az odvas ágakat kell szemügyre venni, vajjon nem-e vezet valamelyiken keresztül nyílás a törzs belsejébe. A nyílás alsó széléről levert hó elárulja, vajjon bujt-e be valami, de épúgy ki is bujhatott, tehát a fa ágait egyenkint kell megnézni, vajjon nem huzódott-e meg valamelyik tövében s azt is, vajjon nincs-e a fán nagyobb madár- vagy mókuszéscék, melyeket az ilyen ragadozók szeretnek buvóhelyül használni. Azon esetben, ha a fán fészek van és a nyuszt azt elfoglalta, könnyen felismerhető a levert hóról és az apró töremoráról, mely akkor hullott le, midőn fekhelyet készített a fészekben. Igen gyakran megtörténik az is, hogy a nyuszt valamelyik vastagabb, vízszintesen álló ágon végig nyúlva húzódott meg, hol akárhányszor nem is könnyű felismerni.

A levert hó- és moha-szilánkok a figyelmes észlelő előtt ezen rejtekhelyét is elárulják, úgyszintén a nyusztnek azon különös tulajdonsága is, hogy folyton a vadászt nézi, tehát fejét feléje fordítja.

Ezen esetben nem nehéz a nyusztot lelőni, mi az értékes bőr kimélése szempontjából apró söréttel ajánlatos; csakhogy aztán jó, ha egy fogas eb is van kéznél, mely a leeső nyusztot megfojtja, vagy az elhibázottat — mi előfordulhat, mert a cél igen kicsiny — megint felszállásra kényszeríti; ez esetben nem igen van ideje búvóhelyet keresni s így könnyebben lőhető.

Ezen alkalommal nem hagyhatjuk említés nélkül a nyusztnek azon tulajdonságát, hogy valami idegen és gyanús tárgyat — legyen az élő vagy élet-telen — megpillantva, arról szemeit nem veszi le. Ha a vadásznál p. o. nincs puska, midőn a fán véletlenül egy nyusztot észrevesz, nem szükség mást tegyen, mint szemben a nyusztal akasszon egyik bokorra egy ruhadarabot; mire nyugodtan hazamehet puskáért, mert a nyuszt mozdulatlanul fog helyén maradni, míg a visszatérő vadász le nem lövi. Különben ezen eljárás csak oly vidéken ajánlatos, hol a vagyonsbiztonság jó lábon áll, különben könnyen megtörténhetik, hogy a visszatérő vadász úgy a kabátnak, mint a nyusztnek hült helyét találja!

A fészekben rejtőző nyusztra hiábavaló apró söréttel lőni, mert a fészek alján levő vastag moharéteg a sörét erejét teljesen elveszi; itt a golyóval vagy durva göbeccsel való lövés van helyén, habár ezáltal a bőr néha nagyon szenved. Különben a halálos lövés nem is kívánatos, mert az esetben a vadász kénytelen volna a zsákmány után mászni, mi igen sok esetben nem kis feladat, míg a megsebzett nyuszt, amint elhagyja rejtekhelyét, végleg és biztosabban meglőhető a második lövéssel.

Ha a fa, melyre a ragadozót csapáztuk, nem magánosan áll, hanem közvetlen közelében más fák is vannak és a fa másik oldalán sem a csapa folytatását, sem a vadat a fán nem találjuk, akkor feltehető, hogy ágról-ágra ugorva ment tovább és most az ágakról levert hó után kell indulni, míg megint csapára akadunk. Ha azonban ettől nem várhatunk biztos eredményt, akkor folyton nagyobbodó, csigavonalszerű körben kell körözni azon ponttól, hol a csapa utoljára látható volt. Ha ily módon egy nagyobb területet beköröztünk és a csapa folytatására nem akadunk, akkor a bekörözött terület minden egyes magános fáját gondosan át kell kutatni, vajjon nincs-e rajtuk odu vagy fészek. Természetes, hogy ezen eljárás sokkal könnyebben fogantósítható lomblevelű erdőben mint tűlevelű állabban, hol a sűrű ágak között majdnem a lehetetlenséggel határos a keresett állatot meglátni.

Legkedvezőbb körülmény, ha a nyuszt valamelyik magános fa odvában bújt el, melyet szükség esetén ki lehet vágni. Ilyenkor a puskás lehetőleg úgy áll fel, hogy minden irányban szabadon lőhessen s emellett igen jó, ha egy fogas eb áll rendelkezésére. A ragadozó rendszeren nem várja be, amíg a favágók a törzset ledöntik, hanem legkésőbb, midőn inogni kezd, elhagyja rejtekhelyét; a leggyakrabban már az első fejszeccsapások után menekül. Azonban előfordul az is, hogy a már ledöntött fa odvából úgy kell karóval kipiszkálni,

néha még így sem lehet kiugratni, tehát a fán lévő összes lyukakat be kell dugni s azon részén kell nyílást vágni, hol a vadat gyanítjuk. Azért igen gyakran megtörténik, hogy minden fáradság kárba vesz, ha esetleg az ilyen fa p. o. sűrű vágásban áll, mert a kiugró nyusztot nemcsak könnyen el lehet hibáztatni, hanem az eb sem levén képes elég gyorsan követni, elmenekülni.

Ilyen esetben egyesek azt tanácsolják, hogy a fa körül a tért nyúlfogó hálókkaal kell bekeríteni; csak az a kérdés, vajjon melyik vadásznak állnak ilyenek rendelkezésére s ha igen, hogyan képes azokat a helyszínére vinni a szükséges pillanatban?

Csak a jó és megbízható ebbel lehet eredményt elérni, melyik a vad csapáját követi, a ragadozót fára szállani kényszeríti s állóra csaholja mindaddig, míg a vadász oda ér. Ezen tekintetben a foxterrier ér legtöbbet, mert a legtöbb vizsla nem bír a kellő ügyességgel és hajlammal, a tacsó pedig, a csapázás alkalmával, a sok járásban-kelésben kimerül s ha a hó nagyobb, teljesen felmondja a szolgálatot.

Azon esetben, ha a fát nem szabad kivágni s vesszővel, rúddal a nyusztot nem lehet kipiszkálni, akkor a kifüstöléshez folyamodhatunk. Mi akkor eszközhető a legkönnyebben, ha a törzsön két lyuk van s a nyuszt gyaníthatólag a kettő között húzódott meg. Mihelyt az alsó nyílásnál kény, kócot, turfát vagy más hasonló anyagot gyújtunk meg, a nyuszt a felső nyíláson menekülni fog.

Ha a fán azonban csak egyetlen lyuk van, amelyen a nyuszt bemene-kült, akkor a következő módon járhatni el. Egy töltényhüvelyt félig puska-porral töltünk meg, ezt egy darab taplóval lefojtjuk s a tapló külső részét meggyújtva, a töltényt a faoduba dobjuk, hol az rövidebb vagy hosszabb idő múlva felrobban s a kártékonyt kiugratja.

Erdőégést ugyan nem okoz ezen eljárás, mert ez havazás idején ki van zárva, de a fa, melyben a töltény felrobbant, esetleg belülről kiéghet, tehát ezzel az eshetőséggel, mielőtt alkalmaznók, számolni kell.

Nordenflycht báró egy esetet említ fel, midőn ugyanis egyik község közepén a pap kertjében álló öreg hársfa ilyen töltény használata következtében meggyült s csakis a tűzoltók közreműködésével tudták eloltani. Az odvas fába menekült nyest többet nem levén látható, nem tudni, vajjon a füst, tűz vagy a befecskendezett víz okozta pusztulását.

A görény kicsapázásánál nem fordul ennyi körülményesség elő, mert rendszeren vagy a föld alatt, vagy közel a földhöz van meghúzódva. Kedvenc búvóhelyei a korhadó gyökértörzsök alatti üregek, honnan néha, ha a folyosói elágaznak, nehezen zavarható ki. Itt tűnik ki a jó eb szükséges volta és kiváló haszna, a melyik t. i. ásásával és csaholásával megmutatja, hol keresendő az ellenség. A görény és a nagy menyét kicsapázásánál nem annyira a bejárando nagy távolság, mint inkább a sok csaljársuk okoz sok nehézséget. Néha ezen ragadozók csak egyszerű, rézsútosan lefelé menő lyukakban bujnak meg, melyekből egy sajtár vízzel kiönthetők, ha t. i. ilyesmi kéznél van. Az eb azonban itt is nélkülözhetetlen, mert a villámgyorsan kiugró görényt vagy hermelint nem nehéz mesterség elhibáztatni.

Midőn a nyest vagy görény az épületek között üti fel tanyáját, kicsapázása friss hó alkalmával magában nem sok eredményre vezet, mert legfennebb azt állapíthatjuk meg, hogy ebbe vagy abba az épületbe vonult be, de azt nem tudhatni, hogy melyik helyén rejtőzött el. Fogas ebekkel néha sikerül a rejtekhelyét megtalálni, de ha a csűr p. o. takarmánnyal stb. van tele, a rablót csakis *zörgetéssel* és *dobolással* lehet rejtekhelyének elhagyására kényszeríteni.

Az e célra szolgáló eszközöket nem szükséges vadászati cikkek árjegyzékéből keresni ki, mert egy pár bádogfedő, egy bádogtepsi, lánc, kasza és hasonlók igen kitűnőknek bizonyultak az ilyenfajta macskazene rendezéséhez. A mint a fülsértő koncert kezdetét veszi, a nyest vagy görény eszeveszetten igyekszik menekülni s feledve minden óvatosságot, a legelső nyílason a szabadba igyekszik.

Természetesen előbb minden menedéknyílás eltorlaszolandó, kivéve azt, vagy azokat, melyekhez puskás van állítva, vagy a melyeknél egy-egy jó fogas ebet tart valaki kéznél, hogy a kiillanó görény, illetve nyest után eressze. A fogas, gyors ebek sehol jobban nem érvényesülnek, mint ilyen vadászat alkalmával, kivált ha a lőfegyver használata korlátozva van, vagy egyáltalában nincs megengedve.

Ilyen helyen a foxterrier megbecsülhetetlen, mert a tacsó nem elég gyors és a vizsla, ha meg is van benne a hajlandóság a kártékony megfojtására, akárhányszor nem bír a különböző gazdasági eszközök s más útban álló akadályok közé, nagyságánál fogva bejutni. A foxterrier a legtöbb esetben a leugró nyestet már a levegőben elkapja és egy pár erős szorítással végez vele.

A les csakis igen korlátozott mértékben vehető igénybe, mert a váltóját legfennebb a nyest tartja be annyira, hogy eredményesen várhatni jövetelére. Természetesen a nyest éjjel jár s így a holdvilág és a hó, melyek együttesen a célzást lehetővé teszik, a lesnek elengedhetetlen előfeltételei; továbbá alig szükséges említeni azt is, hogy az épületek között, általában az emberi lakások közvetlen közelében, a kellő óvatosságot egy percre sem szabad szem elől tévesztetni. A kedvező szélirány és a fedezet szintén tekintetbe veendő, mert az éjjeli ragadozóknak nemcsak szaglása éles, hanem látása is.

A dögkunyhónál való lesen csak nagy hidegben és a szerencés véletlen folytán kerülhet esetleg egy nyuszt lövésre, mert a menyétfélék csak a legnagyobb éhínségben szánják magukat a dögevésre. Annyi azonban igaz, hogy rókalesen már nem egy nyuszt került terítékre; ha tehát valaki észreveszi, hogy nyuszt fordul meg a kitett dögnél, jól teszi ha másért nem is — p. o. a rókák koslatása idején ezekre lesni úgy is hiábavaló volna — csakis a nyuszt kedvéért lesre ül.

Az apró ragadozóknak pusztítása, ide számítva az elvadult házi macskákat is, talán az összes eddig felemlített vadászati módok között legeredményesebben e célra betanított ebek segítségével történhetik. A vadásznak csak télen áll a hó segítségére s ekkor is sokkal ritkábban, mintsem kívánatos volna. A ragadozó egész éjjel csatangolva már jóval viradat előtt felkeresi búvóhelyét s midőn a vadász másnap csapására talál, az már kihült. És ha a jóorrú eb,

a csapat követve, meg is találja, még csak azután következik a nehéz munka, mert a vadat rendszeren nem egykönnyen hozzáférhető rejtekhelyéből ki kell venni. Ebből világos, hogy ebekkel a vadászat ily fajta ragadozókra éjjel, midőn a csapa meleg s midőn a ragadozó távol van esetleg hozzáférhetetlen vackától, lehet a legeredményesebb.

Fácánosok körül a vadászat ezen módját, az apró ragadozók irtása céljából, rendszeren üzték a század elején.

Krieger kamarás »Die hohe und niedere Jagd in ihrer vollen Blüthe zu Zeiten des regierenden Fürsten *Günther Friedrich Karl I. von Schwarzburg-Sondershausen*« című, igen érdekes művelődéstörténeti munkájában több érdekfeszítő vadászélmény mellett a fogas juhászebekkel való éjjeli vadászatot és hajszoltatást a különböző kártékony ragadozókra a mult század első negyedében, külön fejezetben tárgyalja. Ezen vadászatnak két nemét különbözteti meg; az első a borz hajszoltatása, a második a nyest, görény, házi macska és sündisznó éjjeli vadászata. Az elsőről már a borzról szóló fejezetben tettünk említést; magától értetődik, hogy ehhez erősebb és fogasabb ebek voltak szükségesek mint a másodikhoz. A főfeltétel egyiknél mint a másikinál az volt, hogy az ebek a nyúlal szemben közömbösek legyenek.

Abban az időben a Schwarzburg-féle fácánvadászok két ilyen ebtartás díját, az elfogott kártékony gereznáját és még külön fogásdíjat is kaptak, mi jövedelmüket jelentékenyen emelte. Október elején, midőn a mezőről már minden be volt takarítva, a teljes sötétség beálltával kiindultak a mezőre, ma ebbe a részbe, holnap a másikba s ebeikkel elkezdtek kerestetni. Az ebek úgy voltak idomítva, hogy a ragadozó csapatját hang nélkül követték s ha elcsíphették, azonnal megfojtották s gazdájukhoz vitték; ha pedig a vad fára menekült, csak addig csaholtak állóra, míg a vadász közelükbe jött, és ez volt a főelőnyök, mennyiben az ilyen éjjeli vadászatnak legtöbbsnyire a kóborló házi macskák esvén áldozatul, nem akarták a lakosság figyelmét ezen éjjeli vadászatokra felhívni. E célból lőfegyvert sem igen használtak, mert a nyest vagy macska a fa kopogtatására vagy rázására rendszeren leugrott a reá várakozó ebek közé, melyek azonnal végeztek vele.

Az apró kártékony irtásának ezen módja tagadhatatlanul többet ér akár a csapázásnál, akár a lesnél s erre a célra föltétlenül a foxterriert lehet a legalkalmasabbnak tartani.

Vadóvás szempontjából mindenesetre kívánatos volna, ha hazai vadász-közönségünk, ha nem is az éjjeli hajszánál, de minden más alkalommal, úgy a föld alatt, mint a föld felett, több súlyt fektetne a foxterrier alkalmazására mint eddig.

Angliában a foxterrier a rókakopó falkák kísérfője s hivatása a rókát felkajtolni vagy a hajtás közben kotorékba menekültet kiugratni. A »Deutsche Jäger-Zeitung«-ban *Pelissier* porosz főerdész a foxterrier vadászati használhatóságáról többek között a következőket mondja:

»A foxterriert tapasztalataim alapján igen sok tekintetben feltétlen használhatónek és a vadászatra alkalmasnak találtam, még pedig:

1. A házban az ember társaságában kedves, tanulékony, figyelmes, jóindulatú és emellett a legnagyobb mértékben éber és fogas;

2. Iovaglás alkalmával kellemes kísérő, mert gyorsaságánál fogva a lovat nemcsak könnyen követi, hanem azáltal, hogy az akadályokat a legelegánsabban képes venni, különös élvezetet is okoz;

3. *Mint rendkívül fogas, megbízható és kitartó eb a kártékony pusztításánál, különösen a borzra és rókára a földalatti munkánál, megbecsülhetetlen.*«

Ezen utóbbinak igazolására *Pelissier* számos bizonyítékot hoz fel s végre a kártékornynak a földfeletti vadászására is ajánlja. Mióta *Pelissier* ezen értekezését megírta, évek multak el; időközben épen az ő kezdeményezésére megalakult a német s nem régen az osztrák-magyar foxterrier-klub is, mely utóbbi azonban, sajnos, nem igen tud hazánk területén tért hódítani. *Pelissier* későbbi tapasztalatait ezen munka részére a következőkben fejti ki:

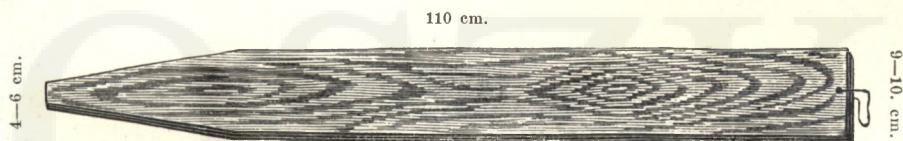
»A foxterrieren tett tapasztalataim időközben, ha nem is nagy mértékben, mindenesetre annyira gyarapodtak, hogy a fentebbi nézetemet egész terjedelmében fenntartom, t. i. azt, hogy a foxterrier úgy a föld alatt, mint a föld felett kiváló eredménnyel használható; feltéve, hogy megfelelő nevelésben és gyakorlatban részesült s hivatásának megfelelőleg van idomítva. Ezen utóbbi feltétel tudvalevőleg minden vadászebre áll, amelyiktől valamit kívánhatunk.

A foxterrier, tapasztalatom szerint, rendkívül erős, ügyes, bátor, fogas, kitartó és értelmes; mind oly tulajdonságok, melyek nagy mértékben emelik használhatóságát a kártékony pusztításánál. Habár orra nem is oly finom, mint a tacsóké, azért *jónak* mondható; rendkívüli gyorsasága folytán a megsebzett kártékonyt könnyen utoléri s, dacára tüzes temperamentumának, jóval engedelmesebb, legalább könnyebben engedelmessé tehető, mint a tacszó. A kotorékban, dacára a látszólag erre nem alkalmas testalkatának, kifogástalanul dolgozik. Fogassága minden akadály legyőzésére sarkalja s, ha nem is tud oly gyorsan ásni mint a tacszó, ereje és macsktermészete pótolja ezen hiányát, úgy hogy a legszűkebb nyíláson is keresztülfúrja magát. Az én foxterrierjeim legalább nem találtak a kotorékban oly akadályt, melyet ne lettek volna képesek elhárítani, kivéve az olyan szűk folyosókat, melyekbe eb egyáltalában nem hatolhat be. Általában munkájuk a kotorékban egyenértékű a jó tacsókéval...

Arról, hogy a foxterrier a tacskót a kotorékban való munkánál teljesen fölöslegessé tenné, nincs szó, nincs is ok rá; de azért a mozgékony, gyors és marakodni szerető foxterrier használata épen a hivatalos vadászoknak ajánlatos. Nagyobb magassága és gyorsasága, nézetem szerint, a tacszó fölé helyezik, mihelyt a megsebzett kártékony üldözéséről van szó, vagy ha rossz időjáráskor a kotorékokat kell átkutatni, mikor a rövidlábú tacszó, dacára fogasságának és temperamentumának, a sárban és kivált a nagy hóban kidől...«

A foxterriernek a kotorékban való kitűnő használhatóságát részletesen tárgyalva, *Pelissier* áttér a földfeletti vadászatra.

»Ami a földfeletti vadászatot, azaz a kártékony irtását illeti, tapasztalataim alapján biztosan állíthatom, hogy két foxterrier többet végez, mint a legfogásabb vizsla és egy tacszó együttesen; a macskát egy pillanat alatt megfojtják. Se szó, se beszéd, a foxterrier hang nélkül rohan a macskára — akár csendesen ül, akár ellentáll — és egy harapással oly ügyesen fogja tarkón, hogy ideje sem marad ellentállást kifejteni. Futás közben biztos fogással torkon kapja s amint összegomolyodnak, egy harapással a bordáit összeropantja. Ebeim a menekülő macskát akárhányszor épen abban a pillanatban kapták el a levegőben, midőn egy ugrással a fára akart felszállani, s amint az egyik derékon kapta, csak egyet rázott rajta, a macskának vége volt. A foxterrier támadását ugyanis a nagy hevesség jellemzi, mellyel ellenfelét legázolja s ebben a pillanatban már torkon vagy tarkón is fogta. Ezt már az egészen fiatal s játszadozó foxterriereknél tapasztalhatni; de különösen ha más ebekkel marakodnak. Hogy egy pár ügyes foxterrier a kóbor macskák pusztítása által mily nagy hasznot hajt egy nagyobb mezei vadászterületen, azt mindenki azonnal tapasztalni fogja, mihelyt nem sajnálja a kísérletet. Rövid idő alatt az összes vadászó macskákat kipusztítják. De más apró kár-

51. ábra. A nyest, nyuszt és nagyobb görénybőrök szárítására szolgáló deszka.

tékony, pl. görény, nyest, menyét stb. époly kevésbé menekül el előlük, mint a macska, és itt ebben az esetben határozottan előnyben vannak szemben a sokkal lassúbb tacszóval. Foxterrierjeimet vidravadászatra is használtam s velök órákon át kerestetem a sekély hegyi patakokban; sajnos, eredményt nem érhettem el, mert a vidra már előbb elhagyta azt a helyet, vagy mielőtt az ebek meglátták volna, mély vízbe menekült. Hogy azonban a foxterriernek a vidrától sem riadnak vissza, teljesen meg vagyok győződve.

»Az elmondottakat röviden összefoglalva kimondhatjuk, hogy a foxterrier kiváló jó tulajdonságainál fogva, milyenek a bátorság, fogasság, erő, ügyesség, kitartás, értelem, engedelmesség és gyorsaság, a kotorékban való munkánál a legjobb tacszóval is kiállja a versenyt és hogy a föld felett, a kártékony pusztításában ügyessége, gyorsasága és heves támadása folytán a tacszó fölé helyezendő.* Különben is szép, nemes formájú, érdekes állat, mely úgy a vadásznak, mint az ebkedvelőnek csak örömet okoz. Egyetlen hibája, ha ez általában ilyennek mondható, hogy ha felbosszantják, néha majdnem meg-

* Szűk helyen, hol a vizsla nagysága miatt kellően nem érvényesülhet, ezt is felülmulja. Nekem a múlt évben volt egy foxterrierem, mely az erős hosszúszörű német vizslát s bármely nagy ebet megvert, úgy hogy épen túlságos marakodó természete miatt kellett az őszön túladnom rajta. *Mika.*

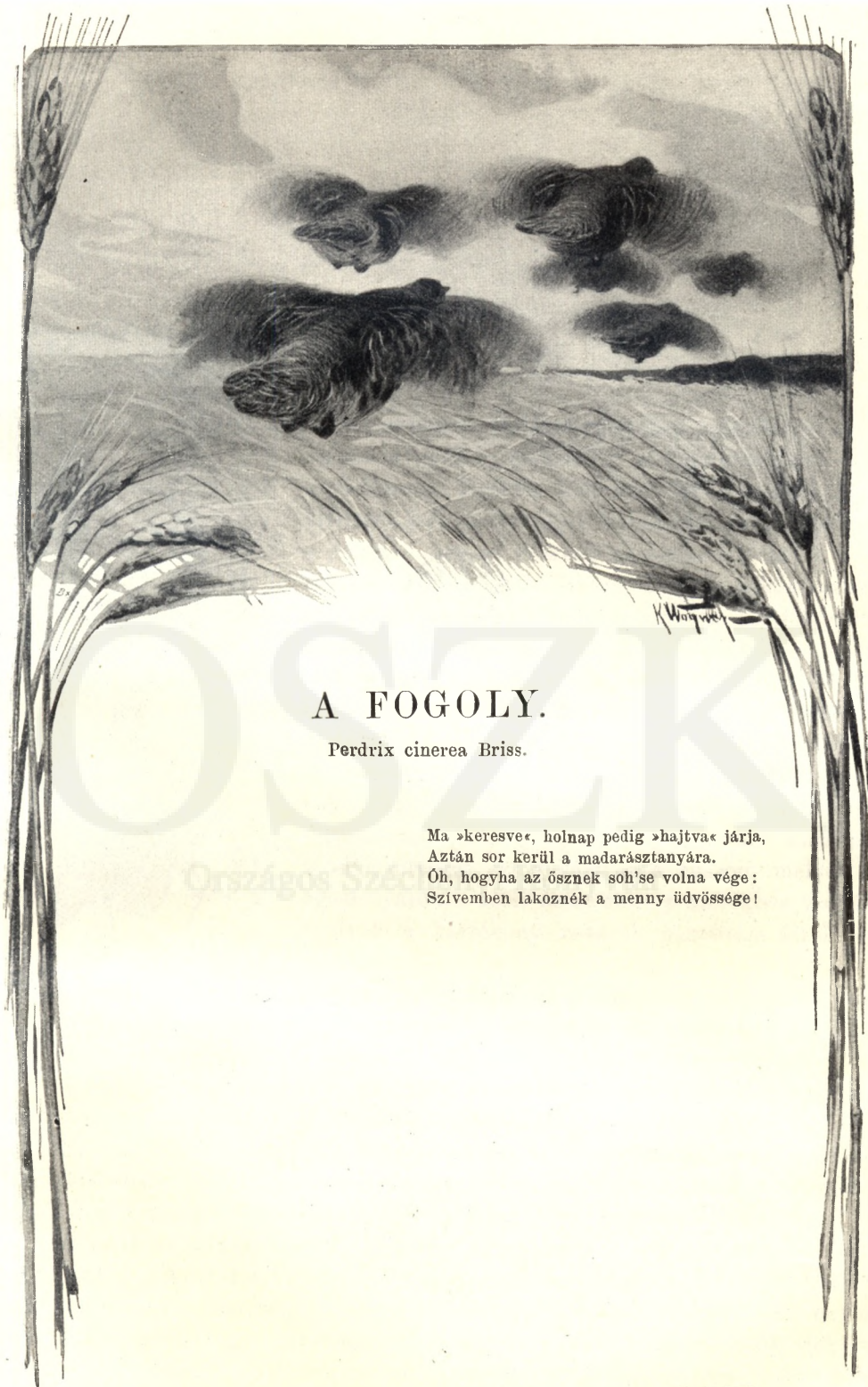
fékezhetetlen s az emberre is veszélyessé válhatik. Ez azonban elkerülhető, ha a nevelésénél kellő eréllyel s vezetésében óvatosan járunk el...«

Az apró kártékonyról szóló fejezetet azzal az óhajtással fejezem be, hogy a foxterrier azoknak a vadászoknak, kiknek a csapdákkal való bajlódás unalmas és kellemetlen, kik a mérget nem tartják a korrekt vadászhoz méltónak, sok kellemes vadászórát szerezzen!

Az elejtett kártékony bőrének lefejtése oly módon történik, mint azt a rókánál részletesen leírtuk; természetesen, a bőr gyengébb voltára való tekintettel, óvatosabban kell eljárni, mi különösen az értékes nyuszt és görény bőrének lefejtésénél ajánlatos. A bőr további kezelésénél épen úgy járunk el, mint a róka- és vidrabőrökkel, csak természetesen megfelelő nagyságú deszkára kell feszíteni (51. ábra), melyből célszerű különböző nagyságúakat kéznél tartani. A közönséges menyét bőre ritkán értékesíthető.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A FOGOLY.

Perdix cinerea Briss.

Ma »keresve«, holnap pedig »hajtva« járja,
Aztán sor kerül a madarásztanyára.
Óh, hogyha az őszenek soh'se volna vége:
Szívemben lakoznék a menny üdvössége!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

endszeresen kezelt vadászterületeken céltudatos vadászással a nyúl és őz mellett a fogolyvadászat okoz a vadásznak legtöbb kellemes órát, anélkül hogy mellette kellemetlenségei volnának; mert rendszeren a *fogolyra* ott se szoktak panaszkodni, hol a nyúl nyomában is vadkárt látnak. Hogy a szőlőkben szeretnek tanyázni, az ismeretes; azt sem lehet tagadni, hogy az érett szőlőbogyóknak nem ellenségei s nemcsak azokat a fürtöket csipkedik meg, melyeket a földről kényelmesen elérnek, hanem — miként a többi tyúkfélék — a magasabban csüngő fürtökhöz is felugrálnak, hogy azokat megdézsmálják. Azonban a kár, mit ily módon okoznak, még ott sem feltűnő, hol gazdag fogolyállomány van; különben is ellensúlyozza ezt a kárt az a haszon, melyet az egész nyáron, a szőlő érése előtt, a szőlőkben tanyázó foglyok a kártékony rovarok pusztítása által hajtanak.

A foglyot, bár nagy számban tenyésztjük is, a gazdasággal nem jövünk ellentétbe; emellett igen jól értékesíthető, mert vevője mindig akad s gondozása kevés költséggel jár.

A fogoly *vadászatilag* az apróvadhoz, *természetrajzilag* a tyúkfélék (Gallinae) rendjébe és a mezei tyúkok (Perdicidae) családjába tartozik.

El van terjedve nemcsak Európában és Ázsiában, hanem Amerika különböző területein is; kedvenc tartózkodási helyei azonban mindig a mérsékelt éghajlatok s a nagy forróságot inkább kibírja mint a túlságos hideget.

A »kakas«, »tyúk« vagy »tojó«-ból és a »csirkék«-ből álló család: »csapat«, »sereg«. Azon kis, kerek mélyedést, melyet a foglyok a földben kaparnak, hogy abban összebújva, pihenjenek, »kaparás«-nak, »fekvés«-nek nevezük. A páronkint vagy csapatban együtt levő foglyokról azt mondjuk »feküsznek«, p. o. vetésben, burgonyában stb.; ha maguktól felrepülnek, akkor »felszállanak« s midőn a földre szállnak, »leereszkednek«, szeles időben »lecsapódnak«. A vadász, vagy a vizsla »felröbbsenti«, »felzavarja«. Ha lábon mennek

odább, akkor »szaladnak«, tehát azt mondjuk, »a foglyok a vizsla előtt szaladnak«.

Ha a foglyok közel a földszínéhez egyenletes magasságban repülnek, akkor azt mondjuk »elszállanak«, »tovaszállanak«, míg ha p. o. lövés után egyszerre magasán felemelkednek, akkor »felvágódnak«. Ha a csapat tagjai egyenkint, egymástól többé-kevésbé távolabb szállva, ereszkednek le, akkor »szét vannak verve, szét vannak szórva«, »szétröbbszentek«, ilyenkor »cserre-géssel« hívják össze egymást.

Midőn fedett helyükről táplálékot keresni repülnek, »legelőre szállnak«, legelés közben szerteszét futkosva »elterülnek«, »bogarásznak«. A porban, meleg homokban »fürdenek«. Ürüléküket »ganéj«-nak mondják.

Tavasszal a csapat »párokra szakad«. Azt a párt vagy egyes foglyot, melynek tojásai, illetve csirkéi nincsenek, »meddő«-nek mondjuk. A páros foglyok »fészkelnek«, a kakas a tojót »megtermékenyíti«. A tojásokból a csirkék »kikelnek«; ha már akkorák, hogy felröbbsenni s tovaszállani képesek, akkor azt mondjuk, hogy »repülősök«; a fiatalok együtt egy »fészkealj«-at képeznek. Megkülönböztetünk első és második fészkealjat, »költést«.

A kakas mellén levő élénk barnavörös félhold alakú foltot, mi által a tyúktól különbözik, »paizs«-nak nevezzük s ez a fiataloknál csak négy hónapos korukban fejlődik ki; ekkor azt mondjuk: a foglyok »színesednek«.

Ha a lövés a foglynak vagy más szárnyas vadnak a lábát töri össze, akkor »csüdözve van«, míg az, amelyiknek a lövés szárnyát törte, az »szárnyazott«, »szárnyaszegett«.

A fogott vagy sebzett foglyot »letollazzák«, azaz egy kihúzott evezőtollának csévéjével letarkozzák; azután egy sodronyból vagy fából készült horog segítségével a beleit a hullatónál kihúzzák, »kibelezik«.

Közvetlen a vadász lába elől kelő foglyra nem szabad azonnal löni, hanem a kellő lőtávolságba »kieresztjük«, hogy a lövés össze ne szaggassa. Midőn tollazatukat változtatják, épen úgy mint a többi szárnyasok, »vedlenek«. A farka a »kormány«, a szárny nagyobb tollai »evezőtollak«. Midőn a vadász este, de főképp korán reggel, hajnalban, kimegy a mezőre, hogy a foglyok tartózkodási helyét megtudja, »kihallgatja őket«. Ha a foglyok repülési irányukból hirtelen jobbra vagy balra eltérnek, »elcsapódnak«, s ha a vidéket elhagyják, »elhúzódnak«, »elvonulnak«.

Miután a tojók kimélése a fogolyállomány fenntartása és gyarapítása érdekében nagy jelentőségű, de az ivarok megkülönböztetése repülés közben, a szín után, nagyon nehéz és sok gyakorlatot igényel, megkíséreljük a kakasnak, a tojónak és a fiataloknak *szín-* és *alakbeli* jellemzését összeállítani.

A *kakasnak* a mellén levő paizsa kezdetben vörösbarna, később gesztenyebarna, körülbelül tenyérnagyságú, félhold, illetve patkóalakú s homorú részével a has felé van fordulva. A paizstól jobbra és balra a tollazat szép világos-szürke, finom feketés és vörösbarnás harántcsíkokkal.

Hasa szürkésfehér, a végbélnyílás körül vörhenyesfehér. Combjai belül vörösesfehérek, kívül vörösszürkék, feketén szálkázottak és fehércsíkosak.

A körülbelül 5 cm. hosszú csüd kezdetben halvány husszínű, később mind sötétebb, majdnem ólomszürke lesz; elől és

hátról kétsoros nagy pikkelyekkel van fődve, az oldalpikkelyek aprók. A szárszürke karmokkal bíró ujjak barnább bőrrel vannak fedve s tövüktől az első izületig két hártáival vannak ellátva. A középujj hossza $4\frac{1}{2}$ cm., ebből a karom egy fél cm., a valamivel magasabban izuló hátsó ujj hossza $1\frac{1}{4}$ cm.

Széles és éles csőre kékes színű, a vége zöldes. A felső kávának szélei és csúcsa jelentékenyen az alsó fölé hajolnak. A csőr töve és az ornyílás fölött szarulemez s a kettő között keskeny viaszhártya van. Szeme körül a bőr csupasz és vörös szemölcsös. Homloka sötét narancssárga s ez a színezés a szem fölött e mögé húzódik; pofája és toroka rozsdavörös, feje barnás és sárgásan vonalozott. Nyaka a hátig és a mell közepéig halvány hamuszürke tollazatú, feketén hullámozott s a nyak felső oldalán rozsdasárgával befuttatott.

A hát, a farktő és a fark fedőtollainak színe a világos hamuszürke és halványsárga keveréke, többé-kevésbé finom fekete és sötétbarna harántcsikozással; a farkon egyes széles, gesztenyebarna csíkok vannak. A tizennyolc kormánytoll közül a négy középső olyan színezésű, mint a fedőtollak, a többi sötét vörössárga, végük rozsdasárga, fekete harántcsíkokkal. Felső szárnyfedői rozsdabarnák. A sötétbarna evezőtollak befelé görbültek és világos rozsdabarna harántcsíkokkal bírnak. A madár hossza 31—34 cm., kiterjesztett szárnyai 44—48 cm., a szárny hossza mintegy 17 cm., farka 8—9 cm.

A tojó halványabban színezett és jelzett, különösen testének alsó része fehéresszürke; a kakast jellemző gesztenyebarna és rozsdavörös foltozottság

csakis a nagyon vén tojónál jelentkeznek s ennél is nagyon halvány szokott lenni. Egyes tojóknál, azt mondják, — különösen a nagyon öregeknél — a paizs egészen hiányzik, a legtöbbnek azonban a paizs helyén több szabálytalan, kerek és össze nem függő barna foltja van. Repülés közben a kakast a tojótól legbiztosabban a farkáról lehet megkülönböztetni. A tojó farktollai világos rozsdaszínűek, a tollak egészen egyszínűek és sokkal világosabbak mint a kakasé, azonkívül a tojó repülés közben a farkát rendesen késő őszig szétterjeszti. A tojónál továbbá a rozsdabarna homlok halványsárga, tojásdad foltcskákkal van behintve; hátán a tollazat sötétebb színű és a szárnyfedők foltjai, melyek a kakasnál rozsdabarnák, a tojónál majdnem fekete barnák és a szem alatti csupasz szemölcsös folt kisebb.

A *csibék* kezdetben sárgások, hátukon barnán pettyezettek s az egész tollazatuk pelyhes. Csüdjük az első időben sárga bőrrel fődött, lassankint zöldessárga lesz, míg végre a tollazattal együtt az öregekéhez hasonló szint nyer. A színesedés idejétől kezdve, mi rendesen szeptemberre — a késői költésből valóknál néha novemberre — esik, igen gyorsan nőnek s csakis a csüd szaruképződményéről és a csőrükről ismerhetők fel, mely első évükben szarubarna marad. A teljesen kiszínesedett fiatal foglyokat az öregektől biztosan megkülönböztethetjük, ha a fogoly csőrének alsó káváját mutató- és hüvelykujjunkkal megfogjuk s a madarat lelógatva gyengén megrázzuk; a fiatalok csőre vissza fog bicsaklani a test súlya alatt, míg az öregeké nem. A még ki nem színesedett fiatal foglyokat, körülbelül szeptemberig, pettyezett fejükről, a nyak felső részének inkább kékesbe menő színéről, de különösen a szárnyfedőkről, melyek közül a mellsők sokkal vörösebbek mint a tojóké, s általában egész tollazatuk világosabb mint az öregeké, ismerhetjük fel. Egyesek szerint a fiatalok első evezőtolla kihegyezett, míg a következő évi vedlés alkalmával ezen toll lekerekítettvé válik. Ez a jel azonban nem tekinthető teljesen biztosnak, mert ugyanazon fészekalj egyedeinél lehet kihegyezett és lekerekített végű szélső evezőtollakat találni. (52. ábra.)

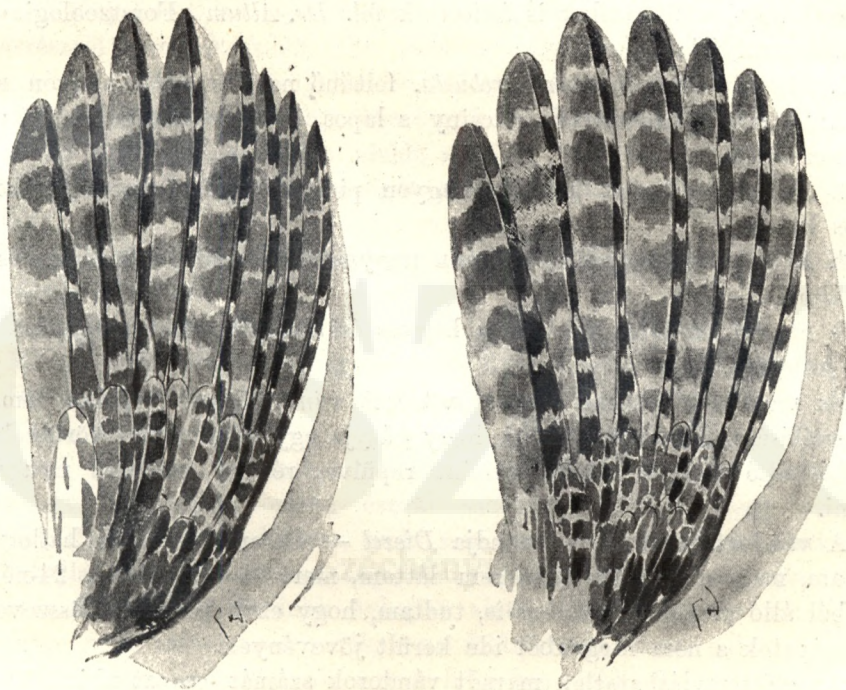
A fogolynál *színváltozatok* és rendellenes csőrképződmény (keresztcsőr stb.) igen gyakran észlelhetők. Szín tekintetében a fehér és fehértarka példányok nem nagyon ritkák; találhatóak olyanok is, melyeknél az evezőtollak fehérek, vannak továbbá sárgásbarna színűek, fehérörvesek, fehérfejűek, továbbá izabellasárgák (fakó), sötét-, majdnem fekete barnák.

R. v. *Schmiedeberg* »Das Rebhuhn, dessen Naturgeschichte, künstliche Aufzucht, Jagd und Fang« című monográfiájában a következőt írja: »Már többször lőttem ki egyik-másik csapatból tiszta fehér foglyot, hogy megtudjam, vajjon albinók-e, de ezt egyetlen esetben sem találtam; tehát azt hiszem, hogy az albinók rendkívül ritkák. Az utolsó fehér foglyot a hohenschönhauseni pagonyban lőttem Berlin mellett, egy rendes színezetű 12 darabból álló csapatból. Csőre sötét volt, a szemei nem voltak vörösek, mint az albinóknál szokott lenni s csüdje majdnem tejfehér színű volt.«

Nálunk Magyarországon szintén fordulnak elő fehérek és fehértarkák, de hogy egyes vidékeken mégis nagyon ritkák, bizonyítja az a körülmény, hogy

én Sopronmegyében 14 év alatt és az ország különböző vidékein már 25 év óta, az ezrekre és ezrekre menő fogoly között, mit láttam, nem volt alkalmam egyetlen egyet se észlelni.

D. a. d. Winkell a 475. lapon azt mondja: »*Bechstein* a válfajok közé számítja azon mezei tyúkot, melyet *Frisch* »*Abbildungen der Vögel Deutschlands*« a 124. B. táblán, mint hegyi foglyot sorol fel, mennyiben ezt vén kakasnak tartja, melynek feje barna s testének egész alsó része olyan színű, mint a paizs. Külön fajnak tekintendő a *Brisson* által *Perdix Graela* elnevezés alatt leírt s *Meyer* által a németországi madarak között felsorolt *Perdix*

52. ábra. Fialat és öreg fogoly szárnya.

saxatilis, kövi fogoly. Ennek a toroka fehér, nagy fekete, nem pettyezett szalaggal szegélyezve; homloka, nyaka, tarkója, melle, háta és középső kormánytollai világos hamuszürke, gyengén sárgászörössel vannak befuttatva; a sárgás, félholdalakú, fekete csíkokkal ellátott oldaltollain alig észrevehető narancssárga szegély van, csőre és csüdje vörös. Hossza 37—40 cm. A tojó jóval kisebb, csőre sötétebb, a hamuszürke szín piszkosabb s jobban be van futtatva sárgászörössel. A nyakat szegélyező fekete örv keskenyebb, az oldaltollak fekete szegélyei keskenyebbek s a narancssárga csíkok világosabbak. Előfordul Németországban az Alpokban, a középhegységeken; legfennebb nyár közepén vonul magasabbra s a mélyebb fekvésű völgyekbe soha. Állandó madár. — Tápláléka füvekből, magvakból, rovarokból s főképp hangyatojásból áll; télen rügyekkel, bogyókkal s a különböző fenyőfélék tüleveleivel táplálkozik. Fész-

két fák gyökerei, kinyúló sziklák alatt, bokrokban vagy az avar fűben készíti s ebbe rakja 15—20 vörhenyes, feketén foltozott tojásait.

Megjegyzés: A tulajdonképeni *Perdix rufa* Lath. mint faj a *P. saxatilis*-től különbözik, habár egyes ornithologusok ugyanazon fajba sorozzák. A Franciaországban — általában Dél-Európában, Ázsiában, Afrikában stb. — előforduló fogoly, mely Németországban s általában Közép-Európában nem fordul elő, kisebb s tojásai fehérek vörös pontokkal. A Spanyolország sziklás vidékein, a Baleári szigeteken, Sziciliában, a kalabriai félszigeten, Szardiniában és Észak-Afrikában előforduló fogolyfaj a *Perdix petrosa* Lath.«

Elteltekintve ezen válfajoktól, még bizonyos, az éghajlat és táplálék által előidézett helyi változatokat is állítottak fel. Dr. Altum »Forstzoologie«-jában öt ilyent sorol fel:

1. *Starna (Perdix) cinerea robusta*, feltűnő nagy s színe nagyon szürke.
2. *St. cin. sphagnetorum*, kicsiny s lapos területeken fordul elő; színe általában sötét.
3. *St. cin. scanica*, kicsiny, nagyon pici paizzsal, feje és nyaka igen világos barna.
4. *St. cin. lucida*, jellemezve van nagysága, feltűnő élénk barna és fehér színe által.
5. *St. cin. barbata*, főképen a hegyes és szakállszerűen megnyúlt toroktollak jellegzik.

És most áttérhetünk a sokat vitatott *vándorfoglyok* érdekes témájának megbeszélésére. Naumann említi, hogy bátyja egy alkalommal körülbelül 500 darabból álló sereget látott, részint repülve, részint szaladva nyugat felé vonulni.

A vándorfoglyokról — mondja Diezel — életemben sokat hallottam és olvastam, magam azonban soha sem láttam, mert ha kivételesen 24-nél több darabból álló csapatot találtam is, tudtam, hogy ezek véletlenül összeverődött honi csapatok s nem idegenből ide került jövevények.

Az előttem láthatatlan maradt vándorok számát csapatonként 30—40-re becsülték, de be kell vallanom, még így se hittem volna egyébnek, mint az elbeszélő akaratlan tévedésének. Mennyire bámultam tehát, midőn Naumannak, a híres ornithologusnak, iratai között a fenti elbeszélésre akadtam.

Annyi bizonyos, hogy olyan elismert szaktekintélynek, mint Naumann, nyomós okok nélkül nem szabad ellentmondani; habár nehéz az önként jelentkező kételyt ily nagy szám hallatára elnyomni, midőn tudjuk, hogy a foglyok csak családonként tartanak össze, nem úgy mint a varjak, csókák és seregélyek, melyek óriási seregekben vonulnak egyik vidékről a másikra. Ötszáz fogoly egy csapatban!!! Nem-e merül föl önkéntelenül a kérdés, merre van az a szerencsés vidék, hol ily tömegben van ez az érdekes vad, hogy ötszáz darab a pagony elnéptelenedése nélkül elvándorolhat, hiszen gyakran a legjobb vadászterületeken alig van több vagy még ennyi is?

Hol van az a vidék, kérdezhetnők, melynek térségein az 500 kivándorló letelepedett, párosodott és költött? És hogyan van az, hogy semmit sem

tudunk a fiatalok ezreiről, melyeknek ilyenemű telepedés folytán, a dolgok rendes folyása mellett létre kellett volna jönniök? Pedig az elbeszélő részéről az optikai csalódás ki van zárva, s ki van zárva az, hogy tévedésből egy zérus helyett kettő került az ötös után, mert ez adat oly egyéntől származik, kinek igazságérzetéhez kétség nem fér s ki emellett tapasztalt természetvizsgáló és mint kitűnő szemmel bíró vadász volt általában ismeretes; tehát teljesen ki van zárva, hogy másfajta madarakat nézett volna foglyoknak.

Mint már említettem, sok oly vadászt ismertem, ki a vándorfoglyok létezését határozottan tagadta, mert soha sem észlelték ezeket, s magam is — mondja *Diezel* — ezek közé tartozom; azonban ez még nem elegendő ok arra, hogy valami tény felett, mit saját tapasztalatunkból nem ismerünk, kételkedjünk.

Másrészről igen sok, talán több vadászt ismertem, kik ilyen vándorfoglyokat gyakran láttak, oly helyeken is, hol soha fogoly nem költött, p. o. a Spessart közepében és kisebb, összefüggő erdőterületek által környezett mezőkön, hol különben a költés idején soha se volt fogoly látható, tehát semmi kétség, hogy az ily nagy seregek csakis, idegen területről jöve, átutazók voltak.

Az ilyen esetek elbeszélése alkalmával soha se mulasztottam el a következő kérdések felvetését:

1. Honnan jöttek a foglyok?
2. Mi indította hazájuk elhagyására és ilyen hosszú vándorútra?
3. Hová mentek?
4. Végre mi lett belőlük?

Az első kérdésre rendszeren nem kaptam feleletet s csak itt-ott válaszolták, hogy talán Németország északi vidékeiről jöttek. Hogy azonban *miért* keltek ily hosszú vándorútra, senki sem tudta megmondani, mert hisz sem az éghajlat, sem az élelemhiány nem lehetett oka; az éghajlat azért nem, mert a fogoly még zordabb éghajlat alatt is tenyészik és az élelemhiány szintén nem, mivel azon vidékeken a földművelés, illetve gabonatermelés épen olyan jó mint nálunk, sőt egyes helyeken jobb. Ezen okok tehát melyek a többi vándormadarakat költözködésre készítetik, ezen esetben esznek, mert a fogoly nem vándormadár, sőt még nem is kóborló, hanem *állandó madár*.

Épen oly kevésbé kaptam feleletet a harmadik és negyedik kérdésre. Nem hallottam soha, hogy a hirtelen megjelent vándorsapat *hova lett* s mi lett belőlük. Egyetlen vadásztól vagy vadászattulajdonostól sem hallottam, hogy p. o. valamely fogolyban szegény területet *az ilyen hirtelen jött vándorsereg benépesített volna*. Összevetve mindent, mit a vándorfoglyokról tudunk, kitűnik, hogy a vándorfoglyok csakis *késő ősszel* láthatók s ritkán vagy soha se kerülnek lövésre, mert sem az ebet, sem a vadászt nem várják be lőtávolságra. Legyen szabad ennek igazolására egy pár példát felhoznom.

Steinbrenner erdőőr Rothenbuchban a Spessart közepén fekvő mezőn egy 50—60 darabból álló fogolycsapatra akadt, mely lőtávolon kívül, majdnem merőlegesen felemelkedve, a legmagasabb bükkök fölött gyorsan eltűnt.

Egy igen figyelemreméltó rheinhesseni észlelő, az ezen ügyben hozzáintézett kérdésekre a következőt válaszolta:

»Az úgynevezett kóborfoglyokról az utolsó időben nem olvastam semmit s *habár magam még nem láttam*, sok vadásztól s atyámtól is hallottam róluk. A hallottakból még a következőkre emlékszem:

Kóborfoglyoknak azokat nevezik, melyek októberben és novemberben, más csapatokkal összeverődve, születési helyüket elhagyják s nagy seregekben más vidékekre vonulnak.

A régebbi időben, midőn a gazdasági üzem más volt és a foglyokat nem zavarták annyira, egyes teljes csapatok p. o. Odenwald vidékén, más csapatokkal összeverődve, felkerekedtek és a Rajna melletti síkságokra, illetve oly területekre húzódtak, hol szőlők voltak. Az ilyen foglyok különösen a szőlőkben és a köles-földeken voltak gyakran találhatók, hol aztán késő ősszel hetekig maradtak. De hogy azután hová lettek, nem lehet tudni; de gyanítható, hogy inkább a melegebb, termékeny területeken maradtak, ahelyett hogy zordonabb hazájukba tértek volna vissza.

Atyám emlékszik, hogy fiatal korában látott vándorfoglyokat, még pedig oly mezőségben, hol már az ott levő csapatok erősen meg voltak dézsmálva. Számukat százakra becsülték, mert mindenfelé voltak láthatók; de egyáltalában nem tartottak s ha felriasztották, roppant messzire repültek.

Darmstadtól két órányira az Odenwald felé, Oberramstadt környékén a vándorfoglyok minden ősön jelentkeztek s akárhányszor vadásztak is rájuk, de, mint gondolható, rendszeren csekély vagy semmi eredménnyel, mert ritkán lehetett megközelíteni s általában messzire repültek.

Annak, hogy nem tartanak, igen egyszerű a magyarázata; először abban az időben, mikor a vándorfoglyok jelentkezni szoktak, a mezőn nincs semmi fedezet, másodsor az ilyen kóborló sereg, mely eddigi hazája helyett jobbat keres, folytonos mozgásban van és azon elvnek hódol: *ubi bene, ibi patria* harmadszor a vándorlás ideje összeesik a vedlés idejével, mikor a tyúkfélék különben is röbbenősebbek mint rendszeren, és végre negyedszer, az ilyen kóbor cigánycsapatot bizonyos nyugtalanság jellemzi, mely egyik helyről a másikra hajtja.

A Majna m. Frankfurt vidékén alig ismerik a vándorfoglyokat. Erről a vidékről csak annyit tudtam meg, hogy ezelőtt mintegy 15 évvel egy fiatalosban egy pár száz fogoly napokig tartózkodott.

Ebből a seregből az ottani erdész durva göbecessel, egyetlen lövéssel, 11 darabot lött, miből, ha az értesítés való, következtetni lehet a sereg roppant nagyságára. Kisebb csapatok most is jelentkeznek szőlőérés idején Rajna-Hessenben, ezekről azonban tudják, hogy a közeli mezőterületekről verődnek össze ezen időben 80—100 darabból álló seregekbe.

Az ilyen foglyok rendszeren már rövid idő alatt meghíznak, mit egyes vadászok a szőlőévsnek tudnak be, holott valószínűbb, hogy ennek oka a szőlőkben nagy mennyiségben található apró csigák élvezetében keresendő, melyeket roppant mohón esznek.

Ezen szőlőbeli foglyokról azt is állítják, hogy tollazatuk fényesebb és simább, mint a mezei foglyoké; ez azonban vagy csak képzelődés vagy attól lehet, hogy a szőlők között a talaj tisztább és szárazabb lévén, mint a mezőn, nedves időjárás alkalmával nem piszkolódhatnak el annyira. Ilyen foglyokat Mainz mellett Bodenheim vidékén is láttam, de ezek, mihelyt a tél beállott, szétverődtek s nyom nélkül eltűntek.«

Szerzőnek csak egyetlen egyszer volt alkalma oly nagy mennyiségű vándorfoglyot látni, hogy ezeknek létezését elhiggyje.

Egy mezei hajtóvadászati alkalmával olyan vidéken, hol a fogoly soha sem szokott bővíben lenni, oly nagy mennyiségben kelt csapat csapat után s roppant magasra emelkedve tűnt el a hajtók és puskások fölött, hogy a jelenlevő vendégek egy része ezáltal elvakítva, elhatárolták, hogy vagy kibérlik ezt a területet, vagy legalább is meghivatják magukat a jövő őszi fogolyvadászatokra, melyek a látottak alapján valóban fényeseknek ígérkeztek. De amint gyakran történni szokott, a látszat csal, és a következő évben a területen épen oly kevés foglyot lehetett látni, mint annakelőtte. Honnan jöttek ezek a foglyok, vagy az egész területről verődtek-e épen akkor össze és hová lettek, nem lehet tudni; annyi bizonyos, hogy ott nem maradtak, mert különben a következő évben jelentékeny gyarapodást kellett volna észlelni.

Végre megfontolásra méltónak tartja a szerző *H.* birtokosnak a vándorfoglyokra vonatkozó megjegyzéseit.

»Habár nem volt soha alkalmam vándorfoglyokat láthatni, pedig figyelmes észlelő vagyok, nincs okom az ön által felhozott észleletek valódiságában kételkedni; és ha merésznek tűnhetik föl oly jelenség magyarázataba bocsátkozni, mit magam nem észleltem, még sem hallgathatok el egy pár megjegyzést.

Azon madárfajok, melyeknek táplálékát növényi anyagok mellett férgek rovarok stb. képezik, ez utóbbiakat rendszeren jobban kedvelik. Ezt az előszeretetet az állati táplálék iránt a házi tyúkoknál lehet észlelni, melyekről tudjuk, mily buzgósággal kapargálnak a különböző férgek után. Évekkel ezelőtt 14 darab fogolytojást, melyet a mezőről hoztak be, egy házi tyúkkal költtettem ki s a tojásból kikelt fiatal csibéket hangyatojással etettem, mi oly jól sikerült, hogy a 14 közül egyetlen egy pusztult el; ilyen eredményt más táplálékkal alig érhettem volna el. Ezen etetési módnak azonban az volt a természetes következménye, hogy midőn már szinesedni kezdetek, alig tudtam szemre szoktatni. Ebből következtetem a foglyok nagy előszeretetetét az állati táplálék iránt.

Az utóbbi időben mindenfelé mutatkozik a hajlam, a vadat gazdasági szempontból kártékonynak tekinteni; ezen nézettel szemben *Gloger* tanár nem csekély érdemet szerzett, midőn kimutatta, hogy a foglyok a gazdaságnak nem kárt, hanem az apró, fekete csigák pusztítása által, igen nagy hasznot hajtanak. Különben ön is utalt arra, hogy ha a foglyok az apró, kövér csigákkal táplálkoznak, rendkívül nehezek és kövérek lesznek.

Ha tehát azon ismeretes jelenségből, hogy ahol az egerek nagy számban mutatkoznak, ott az egerészölyvek is nagy mennyiségben jelentkeznek, következtetni lehet, akkor a vándorfoglyok jelensége is magyarázható. Ugyanis azt hiszem, hogy ha valamely vidéken a meztelen csigák, más rovarok és férgek nagyobb mennyiségben lépnek fel, míg a szomszédos vidékeken hiányzanak, akkor akárhány csapat fogoly felhagy a helyhez kötött étellel és kóborlásra adja magát. Ebből magyarázható egyes seregeknek megjelenése bizonyos helyeken; mi azonban, nézetem szerint, nem szokott gyakran előfordulni, mert a foglyok ezen kedvenc eledelének rendkívüli elszaporodása ritkán fordul elő. Az ilyen vándorfoglyok vadsága és félénksége is könnyen magyarázható. Minél jobb húsban van a fogoly, annál jobban képes repülni; azonkívül az olyan vad, mely nem szokta meg a vándorlást, az idegen területen sokkal félénkebb, mint a megszokott helyén. Ezek a vándorfoglyok pedig olyanoknak tekinthetők, melyek csak rendkívüli körülmények folytán hagyják el állandó helyüket.

Az okkal elesik az okozat is s mihelyt beáll a kedvenc táplálék hiánya, az összeverődött seregek szétszakadoznak csapatokra s régi tanyájukra visszatérnek. A vándorfoglyok jelensége, nézetem szerint, csakis az őszi időnyre szorítkozhatik, mert télen csiga és hasonló nincsen s tavasszal a nemi ösztön, nyáron pedig a még gyenge, fiatal foglyok röpképessége annyira helyhez köti, hogy a vándorlásra ösztönző inger ezeket a marasztó okokat nem képes legyőzni.

Megjegyzem, hogy mindaz, mit felhoztam, csupa feltevés s azért említettem fel, hogy azok, kiknek a foglyok vándorlását volt alkalmuk észlelni, talán nem is gondoltak arra, hogy a táplálék szintén befolyással lehet ezen jelenség létrejövetelére.«

A »Wild und Hund« 1898. évi 5. számában *André Nissen*, dán alkonzul Dél-Oroszországból, a Don mellékéről a vándorfoglyokra vonatkozó észleleteit igen érdekesen írja le s leírása hivatva van egyes jelenségeknek megvilágosítására.

»Az iskolában azt tanultam, hogy a foglyok állandó madarak, szülőhelyüket nem hagyják el és ott telelnek, hol egész nyáron tartózkodtak. Ez nyugagaton, hol a rendszeresen kezelt vadászterületeken a vadat télen át gondozzák és etetik, így is van.

Itt azonban, Oroszország déli részeiben, máskép áll a dolog. Itt is volnának egyének, kik a vadat télen óvnák, csakhogy télen a foglyok egyszerűen eltűnnek, egyetlen egy se látható! Régebben, midőn Odessában tartózkodtam és ősszel alkalmam volt Bessarábiában, Podoliában és a chersoni kormányzó-ságban vadászni, akárhány olyan helyet ismertem, hol a fogoly nagy számban volt található és ahonnan mindig gazdag zsákmánnyal tértem haza, míg ha télen ezen helyeken nyúlra vagy farkasra vadásztam, sohase láttam egyetlen foglyot se. Akkor ezt a véletlennek és annak a körülménynek tulajdonítottam, hogy a foglyok tél idején nagyobb területeken szoktak kóborolni.

Csak midőn a Don mellé, Rostoffba kerültem, jöttem tisztába a dologgal. Október elején délután öt órakor egyik vadászismerősöm ezen szavakkal

lépett be hozzám: »Nem jön-e el velem foglyászni?« Alig hittem füleimnek s gyanakvólag néztem reá, vajjon az ebéd ártott-e meg neki, vagy engem akar bolonddá tartani, --- mert naplemente előtt félórával foglyászni indulni, mondhatom, különösnek tűnt fel előttem. Miután ismerősöm teljesen komoly maradt a dologban, érdeklődni kezdettem. Arra a kérdésemre, hogy tulajdonképpen hová akar menni, hisz egy félóra mulva teljes sötét van, holott annyi idő alatt nem is juthatni alkalmas telepre, nem is szólva arról, hogy én itt még sohase láttam foglyot. — »Mindjárt itt a közelben, a katonai lövölde melletti mezőre« — volt a felelet. A dolog még talányszerűbbnek kezdett feltűnni, mert a jelzett hely lakásomtól alig volt tíz pernyi távolságra s azonkívül puszta kopár terület volt s a hazatérő csordák még az utolsó fűszálat is letaposták rajta. Ismerősöm látva tétovázásomat és bámulatomat, felvilágosított, hogy naplementekor északról délre nagy sereg foglyok szoktak ezen hely fölött átvonulni s miután igen alacsonyan repülnek, könnyen lőhetőek. Ez aztán víz volt a malmomra s nem telt tíz perc bele, már a jelzett helyen voltam, hol már több vadász egész rajvonalat képezett, várva a vonuló foglyokat. Alig közeledett a nap a horizonthoz, már láttam messze észak felől egy csapat foglyot egyenesen felénk húzni s midőn közelünkbe érve szomszéddaimmal közibük lőttünk, hat darab esett ki a csapatból. Mindennek dacára nem voltam képes addig elhinni, hogy valóban foglyok, míg az elsőt vizslám el nem hozta s kezembe nem vettem. A fegyverropogás után pár pillanatra ismét új csapat jött; egyik csapat követte a másikat s ha a lövöldözés folytán oldalt el is tértek, egy se ment vissza északra, hanem a város és a Don fölött átrepülve, délfelé tovább huzódtak. Az egyes csapatok alig repültek 25 lábnál magasabban és amint a város fölött átvonultak, majdnem a háztetőket érintették. A vadászok állítása szerint ezen csapatok a nádasokban háltak meg s reggel ismét tovább vonultak. Annyit biztosan állíthatok, hogy a vonulás naplemente előtt félórával kezdődik s a sötétség beálltával megszűnik, tehát legfeljebb félóráig tart, mert itt hosszú esti szürkület nincsen s mihelyt a nap leáldozott, beáll az éj. Reggel napkelte előtt ismét kezdetét veszi a vonulás s addig tart, míg teljesen meg nem virrad. Ezután többször kimentem, hogy ezt a sajátságos vonulást tanulmányozzam s most éveken át szerzett tapasztalataimon át konstatálhatom, hogy

1. a foglyok ezen vándorlása ősszel északról dél felé és tavasszal délről észak felé teljesen összeesik a szalonka vonulásával;

2. a vonulás vagy húzás éppen úgy mint a szalonkánál, bizonyos irányokra és területekre szorítkozik s másutt ezen vonulás nem észlelhető.

Ebből érthető, hogy akárhányan mit sem tudnak a foglyoknak ezen húzásáról Dél-Oroszországban, míg másrésről azok, kik ilyen útvonalon laknak s évről-évre látják, egész természetesnek találják s még afölött csodálkoznak, ha valaki ezt nem hiszi s nem érti. A doni kozákok területein nagyon sok a fogoly s habár Podoliában s az előbb említett többi kerületekben is szép fogolyállomány van, az elenyésző csekély az ittenihez képest. Ezen tekintetben a doni kozákoknak körülbelül 25.000 ha. területű Rowali nevű ménes-

telepe tünt ki. Ezen a nagykiterjedésű területen egyetlen szál gabonát se termelnek, az egész pusztá legelő, átszeldelve apró, kellemes völgyekkel, melyek a pusztánál kezdődve, lassan mélyednek s mint egy pókháló szálai, futnak össze ott, hol a ménes istállói és a hivatalnoki lakások vannak s hol egy szép nagy völgyet képeznek, melynek meredek oldalfalai szakadásszerűek, mitől a ménes nevét is nyerte. Ez a hely szép tölgyekkel és körisfákkal van benőve s a mellékvölgyek felé bokros, csalitos lesz, keverve vadrózsával, kökénnyel, vadkomlóval, földi szederrel stb. Ez a foglyoknak valódi Eldorádója. Annyi foglyot mint itt, még sehol sem láttam. Itt rendszeren másodmagammal szoktam vizslázni oly módon, hogy az egyik a völgy egyik szélén, a másik a másikon haladva, a vizslákkal a bokrosban kerestetünk. A vizslák folyton új és új csapatra akadnak, melyek rendszeren közel a bokros szélén, az árnyékban hűsölnek s miután a bokros nem nagyon sűrű, a röviden kereső vizsla többnyire minden egyes csapatot áll s így mihelyt felkelnek, kényelmesen lőhetők. A felvert csapatot tovább üldözni nem szoktuk, mert ez sok idővesztéssel és fáradsággal járna és egy-kétszáz lépéssel tovább úgyis biztosan akadunk egy új csoportra. Ily módon szoktunk a völgyön lefelé egészen a ménestelepig vadászni, anélkül, hogy ebeinket kifárasztanók . . .

És télen nem egyszer, de százszor kerestem ezeken a helyeken foglyokat s nem találtam egyetlen egyet se! Kérdezősködéseimre megtudtam, hogy ott télen fogoly soha sincsen és tavasszal térnek ismét vissza. Tehát teljesen egyetértek *Diezellel*, midőn azt állítja, hogy azok a foglyok, melyek állati anyagokkal (rovarokkal) táplálkoznak, ősszel, midőn a fagyok beállanak, ha az alsóbbrendű állatélet megszűnik, kénytelenek elvándorolni. Meg vagyok arról is győződve, hogy a fogoly az állati táplálékot a növényinél jobban kedveli. Rowaliban a foglyok gabonát s általában szemet nem találnak, hanem annál bőségesebben sáskát, bogarat, lepkét, legyet stb. De a foglyok még olyan vidékeken is, hol a földművelés virágzó, hol búzát, árpát, kölest eleget találnak, tehát a szemes táplálékban hiányt nem szenvednek, néha ősszel elvonulnak. És én azt hiszem, hogy ezen csapatok, melyek nyáron a Don mellékén voltak, azonosak azokkal, melyek télen a Kaukázus tövében, a Kaspi-tó partján, Kislár és Petrovsk között található. De lehetséges, hogy egy része még tovább huzódik délre, Perzsia felé. Hogy a foglyok ott csakis áttelelnek, azt az ottani tatároktól tudom, kik azt állítják, hogy nyáron náluk ilyen madarak soha sincsenek. Az is bizonyos, hogy ezen téli szállásaikon folyton kóborolnak; ma itt, holnap ott vannak és ebből azt következtetem, hogy ezek azon csapatok is, melyek enyhe időjárás alkalmával nálunk ismét feltűnnek.

Tapasztalásból mondhatom, hogy ősszel a csapatok szeretnek összeverődni s ilyenkor 50—70 darabból álló seregek láthatók. Bessarábiában egy alkalommal este a vadászat után 100 és 100 foglyot láttam a legelő szarvasmarha között elterülve s mint a seregélyek vagy varjak, úgy futkostak össze-vissza, a félelemnek legkisebb jelét sem mutatva. Egy lövéssel felriasztva, nagy zajjal tünt el a százakra menő csapat az est homályában. Honnan jöttek, hová

mentek, nem lehet tudni; másnap már az ismert honos csapatokon kívül több foglyot nem találtunk.«

Én a foglyok vándorlására vonatkozólag a következőket tapasztaltam. A hatvanas évek közepétől körülbelül 1871-ig Csíkban, hol abban az időben a fogoly a legnagyobb ritkaságszámba ment és még mostanság is az évi lelövés az egész megyében 300—400 drb körül van, akárhány tavaszon, husvét táján, a szalonkák húzásával egyidejűleg, olyan csapatokat láttam, melyekben száz és több darab volt. Ilyen csapatokat rendszeren estefelé, egy-egy réten elterülve lehetett látni, de megközelíteni, épen fődözet hiányában, majdnem lehetetlen volt. Egy esetben emlékszem, hogy Fel-Csíkban délelőtt láttunk ilyen vándorcsoportot. Megriasztva, roppant magasra emelkedtek és úgy eltűntek, hogy többet híroket sem hallottuk; általában ezek a jövevények két nap egymásután nem voltak láthatók.

Itt Sopronmegyében vannak egyes területek, hol ha az időjárás csak némileg kedvező, csak úgy hemzseg a fogoly. Ha az ilyen területen a lelövés bármi okból nem áll arányban az évi szaporulattal, azt tapasztalni, hogy a fődözet fogyásával, amint a zöldség, pl. a burgonya szára, a répa levele — kivált hol nagyobb táblák vannak — kezd fonnyadni, a foglyok kezdenek nagy seregekbe összeverődni s ezek már néha szeptember végével oly vadak és felhajtva oly magasan repülnek, hogy eredményesen rájuk lőni nem lehet. Ilyen sereget, melyben 80—100, sőt több darab is van, egy-egy helyen a kisebb csapatok mellett néha kettőt is találhatni; ezek egy pár hétig is ugyanazon helyen maradnak s azután nyom nélkül eltűnnek.

A felhozott összes észleletekből kettős következtetést vonhatunk le. A foglyok általában rendes körülmények között állandó madarak; de ha az életviszonyokban változás áll be, kóborlásra, illetve vándorlásra adják magukat. Úgy a kóborlásnak, mint a vándorlásnak fő indító oka, az élelem kevesbedése vagy a megszokott táplálék teljes hiánya.

Fogolyterületeken minden figyelmes észlelő tapasztalhatta, hogy még a leggondosabb óvás és gondozás mellett is a fogolyállomány egy bizonyos, a pagony területével arányban levő, maximumnál többre nem szaporítható. Minden párnak bizonyos területre van szüksége s ha a helyek le vannak foglalva, a fölösleges párok a szomszédos, fogolyban szegényebb területekre húzódnak. Ebből magyarázható meg azután azon körülmény, hogy egyes területeken mindig van fogoly, habár a legkevésbé sem kímélik, sőt néha az utolsó darabig kilövik, mert a jól gondozott szomszédterületek fölöslegéből minden tavasszal jut egnéhány pár magnak valóul.

Mi készíti a foglyokat a kivándorlásra? Más nem, mint a táplálkozás, mennyiben nyár elején a fiatal csibék csakis állati táplálékra lévén utalva, hogy ezt kellő mennyiségben találhassák, bizonyos területre van szükségük.

Miként tavasszal egyes párok elhagyják szülőhelyüket, hogy biztosítsák a fiatal nemzedék fennmaradását, úgy indulnak vándorútra egész seregek, ha a szokott állati táplálék szűkülni kezd és oly helyekre húzódnak, hol ezt bőségesebben találják. Ez az alapja a fogoly kóborlásának.

Ha azután a viszonyok és életfeltételek évről-évre ugyanazok maradnak, a kóborlás rendszeres vándorlássá alakulhat át, mint ezt *A. Nissen* Dél-Oroszországban tapasztalta. Én hajlandó vagyok a Csikban észlelt vándorfoglyok megjelenését a *Nissen* észleleteivel kapcsolatba hozni. Odesszától északkeletre, a Dnyeper, Pripet és Dnyeszter mellékén szintén vannak oly nagykiterjedésű területek, melyek egészen hasonlítanak a *Nissen* által leírt donmelléki vidékhez s mint ő is említi, télen ezen helyekről is eltűnnek a foglyok. Ezek természetesen nem a Kaukázus, hanem természetesen Dobrutsa felé húzódnak s tavaszi visszatérésük alkalmával verődhetett el véletlenül egy-egy sereg az Olt völgyébe.

A fogoly *teste*, ha jó húsban van, nehéz; ennek dacára könnyen emelkedik fel s mozgása úgy futva, mint repülve, erőteljes és gyors. Repülése a rövid, boltozott szárnyai miatt, zajos, kereplésszerű hanggal jár, de azért gyors és gyakran elég kitartó. A fogoly nem igen szeret magasan repülni s repülését lehetőleg úgy szereti irányítani, hogy a szél ne fujjon a tolla közé; sajátságos, hogy a leggyorsabban és legjobban októberben és novemberben képes repülni, épen mikor a legjobb húsban van, tehát a legnehezebb. Futása rendkívül gyors és sebes; nyakát futás közben kinyújtja s fejével gyakran bólint. Ha farkát nyugtalanul billegteti, ez biztos jel, hogy hamar szárnyra kel.

Érzékszervei közül a *látása* van a legjobban kifejlődve. A családi összetartás mellett jellegző sajátsága a megható szülői szeretet és hitvestársi hűség. A foglyok félénk, ijedős természetüknél fogva bármily csekély veszélynek látszatára azonnal meglapulnak; ha a csibék már nagyok, akkor az egész család futva menekül s csak később kel szárnyra; télen ellenben nem szoktak szaladni vagy csak igen keveset, hanem már nagy távolságból felrepülnek s messze elvonulnak. Csak a ragadozó madarak közeledtére húzódnak meg ott, ahol vannak, igen jól tudva, hogy azonnal veszve vannak, mihelyt felrepülnek.

A foglyok hívó hangja sajátságos *cserregés*, felriasztva pedig ijedt, sítító pityegést hallatnak.

A foglyok *tápláléka* vegyesen növényi és állati anyagokból áll. A tojásból kikelt csibéket szülőik kezdetben hangyatojással, apró rovarokkal s főképp mezei meztelen csigákkal táplálják. A növényi anyagok közül főképp a gabona, különösen a búza és másféle magvak, fiatal zöld növények hajtásai, továbbá a bogyók szolgálnak rendes táplálékul.

A foglyok *kedvenc tartózkodási helyei* tavasszal az olyan helyek, hol szántóföldek csalitasokkal, bokros területekkel váltakoznak, melyek tehát, különösen a költés alkalmával elegendő oltalmat nyújtanak. Nyáron és őszön főképp a lóhere-, gabona-, burgonya- és répaföldeket kedvelik; szeretik a kaszálókat felkeresni, különösen meleg délutáni időben, kivált ha fűz- vagy tuskobokrok vannak rajta, vagy az olyanokat, melyeknek közelében fiatal vágások vannak; végre igen szívesen tartózkodnak a mezővel határos és füves ültetvényekben is.

A tél szigora a faluk és tanyák közelébe hajtja, hol sajnos, igen gyakran a legnagyobb része a két- és négylábú ragadozók zsákmányául esik. Nagy

hóesés alkalmával összehúzódnak egy kupacba, úgy hogy a hó néha egészen betemeti; ha a havazás megszűnt vagy az éhség kezdi kinozni, akkor kibujnak a hótakaró alól, hogy nyomorúságos táplálékukat megkeressék, mely ilyenkor vetésből, a bokrok rügyeiből, repceből stb. áll.

A foglyok párzása nincs egészen bizonyos meghatározott időhöz kötve, mert ezt, mint más állatoknál is, az időjárás nagyban befolyásolja. A csapat rendszeren már február végével párokra szakad, de azért akárhányszor megesik, hogy ha az idő meghidegül, a párok ismét csapatba verődnek, mert így csapatban jobban képesek ellentállani az idő viszontagságainak.

Egyes írók szerint a tyúk már április közepén elkezd tojni, ez azonban nem állhat minden körülmény között, mert áprilisban még mindig együtt látható a pár, mi annak a jele, hogy a tyúk nem kezdett tojni. Május közepén már a kakasok magánosan láthatók, habár messze a tojótól sohasem távoznak, mely csakis időről-időre száll le a tojásairól, hogy valami táplálék után nézzen.

A fogoly fészket a pusztta földön, valami mélyedésben, néha ló- vagy ökörnyomban, a lehető legegyszerűbben készíti; néha valami bokor alját választja ki, a legtöbbször azonban egész szabadon van, sőt néha közvetlen a járt út közelében rakja le tojásait.

A fogoly tojásainak száma 9—17 között változik. Ha kilencnél kevesebb tojás van, valószínűséggel feltehető, hogy az első fészke valami módon elpusztult. Tizenhétnél több tojás egy fészekben ritkaság ugyan, de azért nem fogadható el az a nézet, hogy az olyan fészekbe, melyben húsznál több tojás van, két vagy több tojó rakta tojásait, mit egyesek azzal indokolnak, hogy néha egy tojót több kakas addig kerget és nyugtalanít, hogy nincs ideje fészket készíteni s így kénytelenítve van tojásait idegen fészekbe rakni. Miután ez csak feltevés, melyet kellő észleleti adatok nem támogatnak, továbbá rendszeren nem találhatni közvetlen közel egymáshoz két tojót, a kakukoskodás kizártnak látszik.

Különben is a fogoly fészket nem oly könnyű megtalálni, mint azt az ember képzelné, hacsak a fészkeről felriasztott tojó ezt el nem árulja; a tyúk ugyanis, midőn fészkeről önszántából felkel, a tojásait mohával, száraz fűvel, vagy giz-gazzal úgy betakarja, hogy azt a környezettől nem lehet megkülönböztetni.

A *kotlás* ideje három hét; 21 nap multán a csibék kikelnek a tojásból s még jóformán meg se száradtak, már követik szülőiket.

Első eledelüket a leggyengébb férgek, kukacok képezik, melyeknek felkeresésére a gondos szülők megtanítják. Míg egészen aprók, a szülők épen úgy mint a házi tyúk a csibéit, kiterjesztett szárnyaik alá veszik s így védelmezik az eső és hideg ellen. A szülők legcsodálatraméltóbb gondossága azonban akkor mutatkozik, ha valami ellenség közeledik. Az anyjuk intő hangjára az apróságok egy pillanat alatt, amint csak lehetséges, elbujnak, míg az öregek aggodó vergődéssel igyekeznek az ellenséget fiaik közeléből elcsalni; ebben különösen a kakas a mester; folyton cserregve, hol szalad, hol felrepül, majd látszólag szárnyaszegetten vergődik az utána menő ragadozó vagy

eb előtt, folyton reményt nyujtva ennek az elfoghatásra.

Amint azonban ily módon a fiataloktól már eléggé eltávoztak, szárnyra kel és faképnél hagyja üldözőjét, hogy ezalatt anyjuk által összehívott fiaihoz csatlakozzék. A csibék két-három hetes korukban már röpködősek lesznek s ha az időjárás elég meleg, gyorsan nőnek.

Hol az ivarok közt nincs meg a kellő arány, tehát hol sokkal több a kakas, mint a tojó, ott az utóbbiakért a kakasok nemcsak elkeseredett harcot vívnak, hanem a szaporulatot azáltal is kétevé teszik, hogy a pár nélkül maradt kakasok a már páros tyúkokat tolatkodásaikkal folyton zaklatják és nyugtalanítják, úgy hogy nem lévén képesek rendesen fészkelni, tojásaikat egyenkint hol itt, hol ott rakják le. Néha az ilyen zaklatott pár egészen el is távozik rendes helyéről, kivándorol.

Azon állítás, hogy egy kakas esetleg két tyúkkal is párosul, már azért sem hihető, mert alig képzelhető oly terület, hol a tyúkok nagyobb számban volnának, mint a kakasok, hisz tudvalevőleg minden fészkaljban jelentékenyen több a kakas, mint a tyúk.

A tojó csak akkor kezd kotolni, ha tojásait mind lerakta, azután csak itt-ott, rövid időre, hagyja el fészket s oly szorgalmasan és hűségesen kotol, hogy a hasáról a toll egészen kimegy és teljesen lesoványodik.

Habár az egyes családtagok roppantul ragaszkodnak egymáshoz s ugyanazon terület csapatai is békésen megvannak egymás mellett, azért két család nem egyesül egymással; bármily közel tanyázzon is egymáshoz két csapat, azért az idegen betolakodót nem tűrik meg maguk között; csak akkor lát-szanak kivételt tenni, ha egy csapat teljesen elárvult. Az ilyen árvákat beveszik a csapatba s az öregek épúgy gondozzák a jövő tavaszig, mint saját fiaikat.

Ha a csapat legelés közben bogarászva szétterül, mi különösen füvel benőtt vágásokban gyakran történik, a szürkület beálltával az öregek hangos cserregéssel hívják össze. Anyjuk a vele levőkkel kiröpül vagy kiszalad a mezőre, míg a kakas az erdőben ide-oda szaladva, igyekszik a még elmaradottakat összehívni; ha mind összegyűjtötte, akkor a tyúk hívó hangját követve, a többihez csatlakozik. Mihelyt a szülők észreveszik, hogy a csapatból egy-két darab hiányzik, akkor a gondos apa ismét visszatér a vágásba s addig hívogatja az elmaradottakat, míg az utolsóig össze nem szedte s aggdódó anyjukhoz nem vezette. Hasonlóan járnak el a mezőn is, csakhogy itt a szétterült csapat összeszedése könnyebben megy.

Valóban megható az a buzgóság, az a gondosság és aggdódás, melyet az öregek vadászat után szétvert és megtizedelt fiaik összehívásánál mutatnak; addig hívják és keresik, míg csak fáradságuk hiabavalóságáról meg nem győződnek s a nagy csapás után annál nagyobb odaadással gondozzák a megmaradottakat. Ha ilyen alkalommal a szülők egyike szintén áldozatul esik, akkor a megmaradt fél veszi magára a családfentartás gondjait, s ha apa és anya is elveszett, akkor a megmaradt csibék összehívják egymást, feltéve, hogy már elég nagyok és valamely más csapathoz csatlakoznak, melynek még van vezetője.

Ha az öregek az éj beállta előtt végre összeszedték a családot, hogy együtt megháljanak, akkor nem maradnak a gyülekező helyen, hanem egy darabig odább repülnek s leereszkedve az öregek hívására összegyűlnek, innen egy darabig szaladnak, azután ismét odábbszállnak és azon helyen, hol meghálni szándékoznak, szorosán egymás mellett leereszkednek. Ezt valószínűleg elővigyázatból teszik, hogy csapa ne maradjon utánuk, melyen a ragadozó követhetné. Éjjeli tanyájukban nem is mennek szét, hanem gyorsan egy közös mélyedést kaparnak, melybe fejfel szembe fordulva, körben megbujnak, nem feledkezve meg egy ór kiállításáról.

Hasonlóan járnak el reggel is, mint lefekvés előtt; ha hajnalhasadtával a hálóhelyüket elhagyják, az öregek folytonos hívással a csapatot összetartják, hogy együttesen elszálljanak; ez rendszeren háromszor történik egymásután és minden leszálláskor hallható az öregek hívó cserregése, mellyel a csapatot összetartják. Csak midőn harmadízben hallható a hívás, tehető fel majdnem biztosan, hogy azon a helyen maradnak. Óvatosan körültekintve, feltartott fejfel várják a napkeltét, hogy legelőre vonuljanak. Ha jóllaktak, azután elkezdnek tollászodni, a porban fürödni s pihenő helyet keresnek, hol aztán rendszeren egész napon át meg is maradnak.

A foglyok ezen sajátságának leírásával azért foglalkoztunk valamivel részletesebben, mert mint később látni fogjuk, a foglyok *kihallgatása* ezen alapszik s különben is, azt hiszem, minden vadásznak érdekében áll vadjának életmódját ismerni.

A *fogolyvadászat* nálunk Magyarországon augusztus elsején veszi kezdetét s december 31-éig tart; vajjon azonban helyes-e, célszerű-e a foglyok lelövését már augusztus 1-én megkezdeni, az vita tárgyát képezheti. Nem hiszem, hogy akad korrekt vadász, ki az augusztus elején országszerte meginduló tömeges fogolylelövést feltétlenül helyeselné; de miután »sokan vannak a hivatottak s kevesen a választottak«, a többség, jól tudom, az ellenkező nézetet vallja, azaz a törvény intézkedését helyesnek tartja. Eltekintve attól, hogy augusztus elején még a zabok s akárhány helyen még a buza és árpa is a lábán áll, tehát a vadászat gyakorlása folytonos akadályokba ütközik, a legtöbb fogolycsapat oly apró, hogy azokat lőni valóságos vétek. Még ezen is lehet segíteni, ha a puskásban van elég akaraterő s nem akkor kezd gondolkozni, midőn puskájának mindkét csöve üres és »Káró« megérkezik a fűrj-nagyságú, még félig csupasz, lágyhúsú prédával, melynek csak a feje s a két csüdje lóg ki a vizsla szájából; vagy épenséggel lődühében az első felkelő darabot puffantja le. Igaz, hogy ez rendesen az öreg kakas, de ez a csapatnak éppen olyan nélkülözhetetlen támasza, mint a tojó. Éppen ezért megfoghatatlan azon nézet elterjedése, még a szakértő vadászok között is, »hogy az öreg kakast minél előbb el kell lőni, mert különben a csapatot a pagonyból elvezeti.« Igen, talán, ha a pagony akkora, mint egy köpölda, de különben hová vezetné, hol a jó orrú vizsla meg ne találná. Ezen tévhit azon tapasztalásra vezethető vissza, hogy alig van még állat, mely fiait oly leírhatatlan gondossággal és gyöngédséggel óvna, mint az öreg kakas. Tehát megbocsáthatatlan hiba, ha valaki a kakast ellövi, mielőtt a fiatalok ki nem szinesedtek.

Az embernek akárhányszor a szíve vérzik, midőn látja, hogy a felkelő öregek egyike vagy éppen mindketteje a barbár keresztűzben mint a rongy esik le s ezáltal a kiskorú fiatal fészekalj menthetetlenül az éhhalálnak van odadobva, mert a tehetetlen jószágok nem tudnak vezetőjük nélkül megélni s ha tudnának is, az öregek gondosságát és fáradhatatlan éberségét nélkülözve, rövid idő alatt ragadozók prédájává válnak.

És most képzeljünk el egy hosszú vadászvonalat, köztük 3—4 szeles lődühönc s ugyanannyi szelekóla, csélcsep, vizslának csúfolt kutya: mi mindent nem vétenek ezek Diana istennő ellen?

A fogoly vadászatának a következő módjait gyakoroljuk:

1. A kerestetést vizslával,
2. pásztázó vadászatot és
3. a hajtatást.

A foglyászásra, ha *vizslával kerestetünk*, legalkalmasabbak a kissé hűvösebb napok, kivált ha gyenge szellő is lengedez, mert ilyen napokon a jóra-

való vizsla egész nap képes dolgozni, anélkül, hogy kifáradna s ilyen időben a vadász is könnyebben kibírja a fáradságot. A forró augusztusi napokon, midőn néha a talaj a nagy szárazságtól össze-vissza van repedezve, a fáradság és áldozat nincs arányban a vele járó élvezettel s az egész napi vadászatról szó sem lehet, már azért se, mert a legjobb gyakorlatban levő vizsla is egy-két óra után, ha nem is dől ki, egészen elveszti szaglását. Én augusztusban rendszeren délután három óra után kezdtem és kezdek a vizslával kerestetni s vadászok körülbelül három óra hosszát. Ez nem megerőltető sem a vadászra, sem a vizslára, mert ha melegben kezdi is a munkát, azáltal, hogy az idő folyton hűvösödik, nem merül ki s nem veszti el szaglását. Délelőtt kezdeni azért nem igen érdemes, mert míg a harmat fel nem szárad, nem lehet megkezdeni s délfelé már meg kell kezdeni a nagy déli szünetet, hacsak nem áll egy második pihent vizsla rendelkezésünkre.

A foglyászás eredményének biztosítása céljából igen célszerű eljárás a foglyok *kihallgatása*.

E célból egy megbízható egyén hajnalhasadtával oly helyen, hol több csapat fogoly van, valamely emelkedettebb ponton állást foglal, hogy mindenfelé figyelhessen.

Pitymalatkor az öreg foglyok elkezdik a hívást, mire a fiatalok azonnal felelnek, miután előbb a közös éjjeli tanyájukat elhagyták. A fiatalok hangjára azért kell különösen ügyelni, mert ebből nemcsak a csapat nagyságára, hanem minőségére is lehet következtetni s ha esetleg aprók volnának, a kereséstől megkímélhetjük magunkat.

Aki a kihallgatást végzi, különösen azon helyeket jegyezze meg, hol utoljára s közvetlen előtte beszállottak. Ennek dacára mégis megtörténhetik, hogy a kihallgatás és a keresés között eltelt idő alatt valami vagy valaki elzavarja s ilyenkor nehezen találhatók meg. Ha tehát biztosra akarjuk venni a keresést s érdekünkben áll p. o., hogy vendégünk jól mulasson, akkor a kihallgató ne távozzék el a kipuhatolt csapatok közeléből, hanem tartsa szem előtt, hová szállnak, ha esetleg felzavarnák.

Különben én az egész kihallgatást majdnem fölöslegesnek tartom, mert alig képelek valamire való foglyászó pagonyt, hol erre a fáradságos s esetleg költséges előkészületre szükség lenne. Akit vadászterületének állapota érdekel, az a vadászat megkezdése után rövid idő alatt tisztába jöhet a foglyállományával, kivált ha nem restel egy pár délutánt kizárólag erre a célra szentelni.

Midőn 1892 nyarán Sopronban nemzetközi vizslaversenyt rendeztünk, a versenyt rendező bizottság reám ruházta a verseny-, illetve a vadászat-rendezői tisztet. A verseny részére az ú. n. Dudles-társaság engedte át a területét, amelyen abban az évben még nem vadásztak, tehát a foglyállomány minőségéről és mennyiségéről, továbbá az egyes csapatok hollétéről magamnak kellett meggyőződést szereznem. E célból a verseny előtti héten két délelőtt s két délután, tehát négyszer, két vizslával a kiszemelt területet lekerestetem s ezzel a foglyállománnyal tisztában is voltam és a verseny helyét úgy

megállapíthattam, hogy a versenyző 54 vizsla megvizsgálásánál egyetlen egyszer sem volt fennakadás amiatt, hogy foglyot ne találtunk volna.

Az ilyenmű *előkerestetés* sokkal biztosabban vezet célhoz, mint a kihallgatás és ez rendes körülmények között a vadászat napján, egy-két órával a vadászat megkezdése előtt is eszközölhető. Természetesen ez két fontos körülménytől függ: jó orrú, gyorsan kereső vizsla, és hogy a vizsla a foglyoktól visszahívható legyen, mert a talált foglyokat nem célszerű felzavarni és nyugtalanítani. Ha azonban vizslánk állási modorából nem tudjuk, vajon foglyot, fürjet vagy nyulat áll-e, akkor a felröbbsentésük nem kerülhető el s ez még magában nem is oly nagy baj, ha p. o. a foglyok oly helyre szállnak be, hol előreláthatólag meg is maradnak.

A vizslával való foglyászatnál első szabály, hogy nagyon meleg időjárás alkalmával inkább valamivel hamarabb kezdjük reggel a vadászatot, p. o. 8 óra tájt, mint későn. Igaz, hogy ilyenkor még rendszeren nagy a harmat és ha a vizsla orrába víz megy, az a találást megnehezíti; de azért ez, szemben a későbbi kiállhatatlan nagy

meleggel, kisebb baj, mert ha a talaj nagyon ki van száradva, az ebeknek, kivált, ha szélcsend is van, még rosszabb a szaglásuk. Augusztusban, délelőtti 11 és délutáni 2 óra között, akárhányszor oly nagy a hőség, hogy ebben az

időben a vizslával kerestetni valóságos állatkinzás. De önmagunkkal szemben is könnyelműen járunk el, ha egészségünket egy-két fogolyért vagy fürjért kockáztatjuk. Ha 11 órától délután 2—3 óráig a vadász és ebe pihent, három óra felé megint lehet tovább kerestetni. Ettől az időtől kezdve folyton észrevehető a levegő hűvösödése s az ebekre látható jó hatást gyakorol, mennyiben még az olyan vizsla is, mely már gazdája sarkától nem mozdult el, estefelé újult erővel és kedvvel kezd a kereséshez.

Az elhizott, kövér vizslák meleg időben rövid idő alatt földig lógó nyelvvel lihegnek gazdájuk mögött s folyton a vizet keresik s ha víz nincsen, teljesen hasznavehetetlenné válnak. Ez okból nem is tanácsos a fiatal vizslát kellesténél többet a vízhez vezetni s ezáltal úgy reá szoktatni, hogy víz nélkül aztán nem tud meglenni.

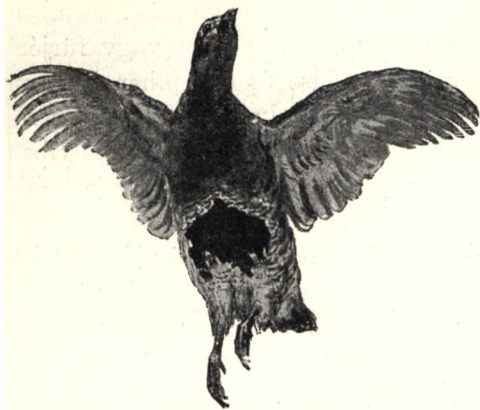
Egyik vizslámmal fiatal korában oly vadászterületen vadásztam, hol legfeljebb minden két órában kerültünk vízhez; a vizsla éveken keresztül a vízhiány miatt nem is adott okot a panaszra. Később egyik nyáron, július- és augusztusban, Szabolcs megyében az acsódi uradalom zsembékos tavain récézttem vele s itt úgy reá szokott a vízre, hogy később foglyászás alkalmával alig tudtam vele boldogulni, ha vízhez nem juthatott.

Ha társaságban többen vadásznak és sikerült az első csapat foglyot szét-
röbbszteni, célszerű, ha a puskások is szétmennek s mindenki magának keresetet belőlük. Ezáltal nemcsak a vizslák lesznek nyugodtabbak, hanem a puskások is, mert nincsen ok az elhamarkodásra s így természetesen mindenik jobban is lő és ennél fogva jobban is mulat. Ha ellenben, midőn az egyik vizsla áll, az egész társaság egyszerre odarohan, rendesen nem ér semmit, mert mindenik első akar lenni, pedig a hibázást semmi sem idézi annyira elő, mint az *irigység* és az ebből folyó *szeleburdiság*.

Ilyenkor legjobb, ha a két legnyugodtabb puskás összebeszél és a támadó vonal két szárnyára állva, a szélső foglyokra lőnek, vagy megvárják, míg a központ sortüze eldördül s azután lőnek. Nincs valami komikusabb, mint az ilyen közös támadásoknál látni, hogyan igyekszik mindenki az esett foglyokra saját jogát érvényesíteni, még akkor is, ha nem abba az irányba lőtt egyik-másik, hol a fogoly esett.

Hárman, négyen kiabálva küldik ebeiket elhozni; mi rendesen fölösleges, mert a »Káró«, »Treff«, »Lord« stb. már a lövés pillanatában teljes tevékenységet fejtenek ki, hogy gazdájuknak valamit hozzanak. És ha a vizslája

az ilyen puffogatónak csakugyan hozott is foglyot, nemcsak maga hiszi el, hogy ő lőtte, hanem másoktól is megkívánja, hogy ezt elhigyjék.

A nyugodt puskást az ilyesmi kezdetben meglehet hogy nem bántja, talán még mulat is rajta, de ha gyakran ismétlődik, bosszantja s így p. o. másodmagával vadászva, végre maga is elkezdi hinni, hogy rosszul lő s társa a Carver. Hogy ilyesmi velem megtörtént, tény. Másodmagammal vadásztam; a foglyok jól tartottak, s amint

a csapat a vizslák előtt felkelt, a négy lövés mindjárt el is dördült s egy, két, három darab fogoly esett, melyből társam csak akkor juttatott nekem egyet, ha három esett. Nekem kezdetben csak az a sajátságos véletlen tűnt fel, hogy társam is mindig ugyanarra a fogolyra lőtt, melyet a lövésemre a tűzben láttam esni. Végre elhatároztam, hogy nem fogok lőni. A legközelebbi répából három darab foglyot keltettünk, társam duplázott s a három fogoly vígan repült tovább. Nemsokára azután egy egész csapat kelt, az eredmény ugyanaz, csak társam nézett kérdőleg reám. Mikor azután egy egyes foglyot szintén elhibázott, tisztában voltam; de társam is megértette minden magyarázat nélkül, hogy miért nem lőttem.

A vizslázásnál első szabály a felvert, illetve szétvert csapatot addig üldözni, amíg csak idővesztegetés nélkül lehetséges. Ebben egyesek csakugyan valóságos virtuozitást fejtenek ki s p. o. B. L. barátom képes addig nem nyugodni, míg a legbámulatosabb türelemmel az egész csapatot egyenkint össze nem szedte.

Tagadhatatlanul szükséges és hasznos az egyes foglyok felkeresése, de ha igen messze verődnek szét, úgy hogy 600—1000 lépésre is vissza kell menni egy-két fogolyért, akkor a fáradság nem áll arányban az eredménnyel, mert még az is megtörténhetik, hogy a foglyot, melyért ily nagy útattettünk meg, egyáltalában nem vagyunk képesek megtalálni, holott ezen idő alatt talán új csapatot találhattunk volna.

Ha a felvert csapat p. o. szálas erdőbe szállt le és tovább üldözni nem lehet, akkor vagy meg kell várni, míg kijönnek, rendszeren úgy sem maradnak sokáig bent, vagy addig, míg kijönnek, egy kerülőt téve, egy óra mulva ismét visszatérünk s lehetőleg az erdő felől igyekezünk megközelíteni, hogy az erdőbe való beszállást megakadályozzuk. Megjegyzem azonban, hogy az ilyen csapat rendszeren még a puskás feje fölött is az *erdő felé menekül* s más irányban nem engedi tereltetni magát.

Arra vonatkozólag, ha a vizsla a foglyokat állja, hogyan közeledjék a puskás, illetve melyik oldalról közeledjenek a puskások a foglyokhoz, a vizsla felől-e vagy ezzel szemben, a gyakorlat alapján kétféle nézet van.

Szerző az utóbbi mellett foglal állást és a következő érveket hozza fel:

Ha a vizsla felől közeledünk, tehát a vizsla nem lát, minden legkisebb nesz, minden lépés, melyet a vizsla *a háta mögött* hall, előremenésre izgatja, kivált ha a vizsla irigy és izgatottabb természetű, mert azt hiszi, hogy egy másik vizsla akarja megelőzni. Ha ellenben vezetőjét *maga előtt* látja, már a büntetéstől való félelem miatt sem fog mozdulni, annál kevésbbé beugrani.

Ha a vizslával szemben állva, keltjük fel a foglyokat, sokkal könnyebben tudjuk az öregeket a fiataloktól, vagy a kakast a tyúktól megkülönböztetni, mint mikor tőlünk elrepülve, *csak hátulról* láthatjuk, mert az első esetben a foglyok a puskás előtt, *oldalt* repülnek; az pedig tagadhatatlanul igen fontos, hogy az *öreg tojó* megmaradjon.

Továbbá a foglyok a vizsla és a vadász közé kerülve, jobban tartanak, mint midőn mindakét ellenségük egy oldalról támad s a csapat szétverése is így könnyebben sikerül.

A nyugodt és körültekintő puskás ily módon gyorsabban veszi észre, hol repül két, erősebb csapatnál esetleg három fogoly szorosán egymás mellett s a kedvező pillanatot felhasználhatja, hogy egy lövéssel két darabot ejtsen el s emellett még a második csőből is lőjjön, mert így ívalakban fordulnak el tőle, tehát több ideje van a lövésre, mint ha egyenesen tőle elröpülnének.

Végre nem hallgathatom el ezen módszernek azt az előnyét, mely úgy a vizslára, mint a puskásra igen fontos. A vizsla felől közeledve, megtörténhetik ugyanis, hogy a fiatal, szeles eb a felkelő s alacsonyan repülő foglyok után beugrik; a nyugodt és gyakorlott puskást ez ugyan nem zavarja, mert a kedvező pillanatot ezen esetben is fel tudja használni, hogy lőhessen, de a kevésbbé gyakorlott puskás, ha eléggé körültekintő, nem mer lőni, ha pedig szeles természetű, meggondolás nélkül oda lő s igen könnyen a vizsla kapja a lövést, mi a fogolynak volt szánva.

Ha a vizslával szemben közeledünk a foglyokhoz, ezt biztosan elkerülhetni, mert a foglyok akár jobbra, akár balra röbbennek fel, nem lehet attól tartani, hogy az esetleg beugró vizsla megsérüljön.

Egy igen derék vadász és kitűnő lövő erre vonatkozólag a következőket írja:

»Különös érdeklődéssel olvastam a fogolycsapatok támadására vonatkozó értekezését s szíves felszólításának engedve, kijelentem, hogy egészben egyetérték azzal, azonban a negyedik pontra vonatkozólag a következőket jegyzem meg:

Nézetem szerint minden puskás könnyebben lövi az előtte felkelő s tőle egyenesen elrepülő foglyot, mint azt, mely keresztbe repül előtte, még akkor is, ha ez nem repül teljes gyorsasággal. Az egyenesen repülő s irányától el nem térő célpont találásához nem szükséges annyi ügyesség, mint ha az irányát folyton változtatja és bizonyos távolságban vagy szeles időben csakis úgy található el, ha sebességének megfelelőleg, elébe lövünk, mi a keresztben repülő s teljesen kifejlődött fogolynál szükséges is. Pedig ha a puskás a vizslával szemben közeledik a foglyokhoz, az ily módon felvert csapat jobbra-balra

verődik szét és részben a feje fölött fog elrepülni s így a puskás vagy a keresztben repülő foglyokra kell hogy lőjjön vagy azokra, melyek a feje fölött szállottak el; miután pedig az utóbbi nehezebb, az elsőt fogja választani, hacsak a lövésben nem akarja gyakorolni magát.

Az ily módon szétröbbsített csapatnál azonban a legnagyobb ritkaság, hogy két vagy több fogoly kereszteznék egymást vagy oly közel repülne egymás mellett, hogy egy lövéssel le lehetne lőni; míg azon csapatnál, mely a vizsla elöl kel s anélkül, hogy szétverődne, egyenesen előre repül, ez az eset sokkal gyakoribb. És ha az előbbi esetben is ez néha előfordul, a nyugodt és gyakorlott vadász gyorsan és biztosan észreveszi az alkalmat, hogy egy lövéssel több darabot is lőhet.

A foglyok összetorlódása azonban, mint fennebb is említettem, a szét nem vert csapatnál sokkal gyakrabban fordul elő és miután a puskás az *egész csapatot* együtt látja maga előtt, célját könnyebben is éri el, mert a célzáshoz emelt puska csöve fölött is észreveheti, hol van több fogoly együtt. Ha ilyen kedvező körülmény lőtávolon belől nem kínálkozik, miután célzásban van, még elég ideje marad egyes foglyokra két lövést tehetni.

Szerény nézetem szerint azonban a kezdőnek nem tanácsos ilyenemű remeklések próbálgatása; inkább ajánlatos, hogy válassza ki a *legkedvezőbbben* repülő darabot s ha sikerült ezt lelőnie, még mindig próbálhat szerencsét a második lövésével. Csak ha már bizonyos gyakorlottságra tett szert, akkor tehet itt-ott egy-egy nehezebb kísérletet; ha korán kezdi, midőn még a könnyű lövésben sem biztos, akkor a tőltényét hiába puffogatja el; elveszti önbizalmát, nem tanul meg soha jól lőni s még hozzá a vizsláját is elrontja.

Mint ezekből kitűnik, ezen módszernek vannak úgy *előnyei*, mint *hátrányai*. Előnyei a következők:

1. a vizsla kevésbé van kitéve a beugrás veszélyének;
2. a foglyok kora és neme könnyebben felismerhető;
3. a foglyok rendszerint jobban tartanak, könnyebben szétverhetők s ennek folytán egyenkint felkereshetők és elejthetők;
4. a vizsla beugrása el van kerülve s a puskás a jobbra és balra felszálló foglyokat bátran lőheti, anélkül, hogy vizsláját veszélyeztetné.

A vizslával szemben való közeledés ellen a következő érvek hozhatók fel:

1. a kevésbé nyugodt puskás egészen elveszti a fejét, ha a foglyok közte és a vizsla között nagy zajjal felkelve, mindenfelé, jobbra, balra s a feje fölött repülnek;
2. a találás bizonytalanabb, mintha tőle egyenesen elrepülnének;
3. több fogoly összetorlódása ritkábban fordul elő, mint az egy irányban menekülő csapatnál;

4. csakis a nagyon gyakorlott vadász képes könnyen felismerni és *fel is használni* a kedvező alkalmat, hogy egy lövéssel egynél több foglyot lőhessen, míg a kevésbé gyakorlott vagy rossz puskásnak ez igen nehéz feladat, mert az ehhez szükséges tulajdonságok nála hiányzanak;

5. ha több puskás van együtt s egyesek közülök nem elég nyugodt és higgadt, könnyen szerencsétlenség is történhetik, ha egyik-másik fogoly a puskások között repül keresztül.

Én tehát a közeledést a foglyok felé szemben a vizslával, csak *feltételesen* ajánlanám, még pedig:

1. ha a puskás vagy a puskások elég *gyakorlottak*, hogy a belőle származó hátrányok a találás tekintetében nem zavarják, tehát a belőle származó előnyöket kihasználják;

2. ha a kevésbé gyakorlott vagy szeles puskás *egyedül* vadász, mert elkerüli, hogy vizslája beugorjon, pedig ez fontosabb, mint a találás nehézségéből származó hátrány.

Ellenben okvetlen mellőzendőnek tartom ezen módszert:

1. a személyes biztonság szempontjából, ha a társaság egészben vagy részben szeles kezdőkből vagy megbízhatatlan puskásokból áll;

2. ha a kezdőnek az ebe teljesen nyugodt, mert a beugrásra nem hajlandó vizsla épsége nincs veszélyeztetve és a puskást az előtte minden irányban nagy zajjal felkelő foglyok nem hozzák ki a sodrából, az egyenesen tőle elrepülő foglyokat könnyebben eltalálhatja s ennek következtében hamarabb tehet szert a lövésben való ügyességre.

De számot kell vetni a helyi viszonyokkal és a nap állásával is. Ha a foglyok p. o. a szálas erdő tövében fekszenek s előreláthatólag abba fognak beszállani — mint ez rendszeren történni szokott — sokkal helyesebb az eb felől közeledni, mert különben az amúgy is nehéz találást még jobban megnehezítenők. Míg ellenben, ha azt látjuk, hogy a foglyok az alacsonyan álló nap felé fognak repülni, tehát a nap miatt nem fogunk lőhetni, ha semmi más indok nem szólana is mellette — a foglyokhoz az ebbel szemben kell közelednünk.«

A fogolyvadászat második módja a *pásztázó-vadászat*. Pásztázva foglyászni azonban csak nagyobb társaságban és oly területeken lehetséges eredményesen, hol fogoly bőven van és a helyi viszonyok lehetőségessé teszik, hogy reggel a vadászat megkezdése előtt, egy nagyobb területről a foglyokat megfelelő helyre hajtókkal összeszorítani lehessen. Erre különösen alkalmasak az olyan területek, hol nagyobb répa, lóher, burgonya, kukoricatáblák tarlóval és főleg vágásokkal, illetve csepőtés legelőkkel váltakoznak; egyszóval, uradalmi területeken; mert itt az egyik táblán megkezdve a vadászatot s a többi táblákon folytatva, mindig kerül fogoly a puskások elé.

A puskások egymástól 30—40 lépésnyi távolban állnak fel s minden két puskás közé 3—4 hajtó van beosztva. Adott jelre a vonal megindul s lassan haladva a felkelő foglyokat folyton lövi s a szomszéd tábla felé nyomja, hol a szél iránya és a helyi viszonyok tekintetbe vételével, újra történik a felállítás.

Ilyen vadászatoknál a vizslákkal nem szokás kerestetni, de nem is célszerű, mert a legtöbb vizsla a folytonos lövöldözéstől megvadulva, több kellemetlenséget és bosszúságot okoz, mint hasznot; tehát a vizslának a gazdája háta mögött van a helye s csak az elhozásra használandó.

A rendezőnek ügyelni kell arra, hogy a vonal mindig lehetőleg egyenes maradjon; egyes puskások ne szaladjanak előre, mert ezáltal szomszédaik akadályozva vannak a lövésben; általában legyen gondja arra, hogy az egész vonal egyenletesen és lassan mozogjon, főképen a hajtás vége felé. Ennek az az előnye, hogy a puskások és hajtók között fogoly nem marad el, a puskások nyugodtabban lőnek és midőn a hajtás a vége felé közeledik, azáltal, hogy nagyon lassan mennek előre, nem verik fel egyszerre a végére szorított foglyokat.

Kukoricatáblákban kétszeres elővigyázatra van szükség; mert ha a puskások és hajtók nem maradnak egyenes vonalban, igen könnyen szerencsétlenség történhetik, mint már — fájdalom — elég gyakran történt is. Ez okból célszerűbbnek is tartom a kukoricatáblák hajtását. Ha azonban a kukorica nem túlságosan magas és sűrű, akkor pásztázva is lehet vadászni, de ezen esetben a puskások és hajtók csak a tábla kétharmadán mennek együtt keresztül, ekkor a rendező jelt ad, a hajtók megállnak és a puskások lassan kimennek a tábla szélére, hol a hajtók felé fordulnak, kik az adott jelre lassan kinyomják a foglyokat az előálló puskások felé. Az előre menő puskások előtt egy része a foglyoknak felkel ugyan, de a legtöbb akkor fog felrepülni és egy része előre, a többi visszafelé igyekezni, ha a hajtók és az előálló puskások között a tér szűkülni kezd. A visszarepülő foglyokra csak akkor tanácsos lőni, ha magasan repülnek, mert különben a meglőtt foglyok tolláról visszapatogó göbecs egyik vagy másik hajtót könnyen megsértheti. Azonkívül arra is tekintettel kell lenni, hogy az oldalakon levő és a hajtókkal egy irányban levő két puskás felé se lőjjön senki; ezek viszont csak azon foglyokra lőjjenek, melyek egyenesen visszarepülnek vagy mellettük repülnek ki a hajtásból.

Oly területen, hol sok természetes vagy mesterséges csenderes van, vagy hol ősszel csak a nagykiterjedésű kukoricatáblák nyújtanak a vadnak fedezetet, az utóbbi helyen, az egész idény alatt, az előbbieken, ha a foglyok már a vizsla előtt nem tartanak, *hajtatással* lehet eredményesen vadászni. — E célból a puskások egy része elől áll, a másik része pedig a két oldalon mozgó falat képez, hogy az oldalt kitörő foglyok lövés nélkül ne repülhessenek el. A hajtók lassan és feltűnő zaj nélkül haladjanak s a bokrokat, illetve a kukoricaszárat folyton zörgessék, hogy a szétvert egyes foglyok ne maradozzanak el, mert a szétvert foglyok még késő ősszel is oly jól szoktak tartani, akár augusztusban. Megjegyzem azonban, hogy minél későbbre haladt az idő, annál nehezebben verhetők szét.

Már többször olvastam arról, hogyan kell kukoricában foglyászásakor a vizslát vezetni: az egyik vizslát röviden engedi keresni, a másik nem is ereszti egyáltalában előre, hanem megvárja, míg a mellette menő vizsla jobbra, balra vagy előre jelez s csak akkor küldi abban az irányban. Én megfordultam az ország különböző részeiben s nem egy helyen volt alkalmam vadászni, hol a kukoricatermelés jelentékeny, de azt sehol sem találtam, hogy ahol nagy kukoricatáblák vannak, vizslával foglyászni érdemes lett volna, mert még ott

is, hol aránylag több fogoly van, azt a pár darabot, amit az ember aggatóra fűzhet, véres verejtékkal és kimondhatatlan sok bosszúsággal szerzi meg. Ilyen helyen csakis hajtókkal lehet vadászni, mi természetesen nem minden embernek az ízlése, már azért sem, mert a hajtott fogoly, kivált ősszel, igen sebesen repül és egészen másképp kell a puskát reátartani, mint a vizsla elől felkelő s embermagasságban egyenesen előre repülő fogoly után.

Török Ödön, uradalmi erdész, a »Vadászlap« 1898 július 5-iki számában a késő ősszel tartott fogolyvadászatok legújabb módját a következőkben írja le:

»Midőn pagonyaink már jól benépesedtek, a már több ezerre menő állománnyal meg lehet kezdeni a fogolyvadászatot.

Fő gondja a vadászat-vezetőnek, hogy jól tudja a foglyok húzását.

Ennél a vadászati módnál a foglyokat lehetőleg a pagony belsejébe, már magasabb és sűrűbb csenderesbe kell szorítani az egész pagony környékéről, a vadászok pedig az előtt állítatnak fel és vagy az előttük levő csenderesbe hajtott vagy abból kiszálló foglyokra kell lönniök. A foglyokat tehát a legnagyobb csenderesbe kell szoktatni, ez azután a hajtás központja lesz. Az ilyen csenderes 6—10 méter magas legyen; ha pedig ennél kisebb, akkor köröskörül ültetjük hosszú fenyőpóznákkal, amelyeken azonban a korona háromnegyed részig rajta van s alól is állítunk kisebb fenyőket, hogy a foglyok minél magasabban szálljanak a vadász felett. Az ily módon ernyőkkel ellátott csenderes körül készítettnek az állások a vadászok részére. Ezek szintén fenyőgalyból készült kör-alakú, 2 m. átmérőjű, alacsony sövények, hogy belőlük kényelmesen lehessen kilőni. Jó az állásokat az ernyőktől 10—12 méternyire elhelyezni, hogy a villámgyorsan szálló foglyokra rá lehessen löni.

Ennek a vadászatnak ideje akkor van, mikor a foglyok már tökéletesen kifejlődtek és kibírják a sok ide-oda kergetést, épen akkor, midőn sokan már lemondanak a foglyászatról, mivel, mint mondják: »aranytolla van már a fogolynak.«

A vadászat, illetve a hajtás a következőleg történik: A központtól négy szárnyvezető, mindegyik a neki kiosztott hajtókkal — a hajtás nagyságához képest 50—60 emberrel — a maga helyére indul, akik azután 200—240 emberrel 3—4 ezer méternyire egy nagy négyszöget formálnak. A szárnyvezetők, valamint a hozzájuk beosztott hajtók is karukon viselik az illető szárny számát, hogy kiki azonnal megtalálja a maga embereit.

Midőn a hajtóvonal a hajtásra így készen áll, a vadászat-vezető a lövőket az előbb már megszámozott állásokra vezeti, azután megfújja az indulásra szóló jelzést. Erre mind a négy oldalról elindul s lassan a középpont felé mozog az egész hajtósereg. Ha igen nagy a hajtás, úgy annak szabályozása végett, körülbelül a közepén, egy kisebb négyszeg tüzetik ki, hogy azon a hajtóvonal kiigazíthassa magát és szabályosabban mehessen előre az egész hajtósereg. Ép így a központ körül mint egy 200—300 lépésnyire is egy egész szűk kör jelöltetik ki; itt megáll a hajtóság, hogy most borzasztó lármaival megzavarja az ide-oda szálló foglyokat, hogy azok ne egyszerre szálljanak el. Ilyenkor való-

ságos öldöklés támad s szélcsendben egész füstfelhők keletkeznek, ha t. i. mindenki fekete lóporral lő.

Igen jó, ha a vadászat-vezető egy emelkedésről intézheti az egész előre-nyomulást; mert minden vigyázat mellett is megesik, hogy vagy elmarad egy-egy szárny, vagy nagyon siet; ilyen esetekben, vagy ha igen sűrűn jönnek a foglyok, mindig éberem kell ügyelni a vezetőnek, mert a vezetéstől függ első-sorban ennek a kényes vadászatnak a sikere. Ilyenkor az illető a szükséghez képest lassítja, sietteti, tömöríti vagy széthúzhatja az illető szárnyon ballagó hajtóvonalat, esetleg időközönként meg-megállítja az egész hajtást is. Minden szárnyban nemcsak egy, de több vezető is megy, akik a vadászat-vezetőtől trombitán kapott jelzéseket mindig tovább adják. Egy rendesen vezetett ilyen vadászat nem mindennapi élvezet.

Jól kezelt pagonyokban, naponként 4–5 ilyen hajtásban 2000–2500 foglyot lőttek egy felsőmagyarországi uradalom bérelt vadászterületén. Egy hajtást — mint már említém — 4–5-ször lehet egy nap alatt ismételni s néha jobb a reá következő, mint a legelső, mert a foglyok már némileg megvannak zavarva.

Tudom, hogy ezt a vadászati módot sokan nem vadásziasnak fogják mondani, mert szerintök az nem kedvtelés, ilyen tömegben lődözni foglyokra. De hát azt könnyű mondani! Tessék csak október végén vagy novemberben egy fogolyra lőni, kivált szemközt vagy utána! Hihetetlen gyorsasággal repül a fogoly ebben az időszakban, kivált ha annyiszor kergetik ide-oda. Sok lövés megy ilyenkor a levegőbe, amint hogy ősszel vagy télen nyúl vadászatokon is csak igen kevés fogoly kerül aggatóra, meg a legügyesebb puskások előtt is. Ennek oka a gyakorlat hiánya és kivált a fegyverek tökéletlensége.

Az itt leírt vadászati módnak, igaz, hogy csakis angol és francia úrvadászok hódolnak, de azoknak minden lövése aztán mesterlövés ám! Kéthárom fegyvert használva, azoknak úgyszólván minden csövével lőnek egy-egy foglyot, úgy az egyenként szállókból, mint a seregből. Sokszor lehetetlen volt a fegyvereket tölteni, anélkül, hogy valami védőeszközt ne használtak volna a csöveken, úgy megizzasztotta azokat a gyorstüzelés, de azért soha egy fegyvernek sem esett baja.

A világhírű *Earl Gray* egy-egy hajtásban 100–200 darab foglyot is lőtt egy pár tizenkettes kaliberű fegyverrel, fekete lóporral és 12-es söréttel; volt eset rá, hogy ilyen gyors tüzelésben 100 lövésre 90 foglyot is lelőtt. Csak így érthető, hogy e lapokban is ismertetett lőjegyzékében foglalt rengeteg vadat csakugyan ősszel lődözhetette a világon.«

Egyes helyeken az utolsó időben divatba kezd jönni a *papírsárkány* segítségével való vadászat, midőn t. i. késő ősszel a foglyok a vizsla előtt egyáltalában nem tartanak.

Ha a foglyok olyan ragadozó madarat pillantanak meg, melytől okuk van félni, azonnal megbújnak valami közeli bokorban vagy más fedezet között, ahonnan egyetlen darab sem merészkedik elő, míg veszélyt gyanítanak; ha ilyenkor a vadász reájuk akad, biztos lehet, hogy nagyon jól tartanak.

Az már régóta ismeretes, hogy a foglyokat a levegőben szálló ragadozó madár mesterséges utáztatásával meg lehet ijeszteni. Sziléziában egyes vadászok, ha késő ősszel a foglyokat valami csepőtésbe vagy nagy fűvel benőtt mélyedésbe láttak beszállani, már e célra kéznél tartott olyan tárgyat dobtak el

lapos ívben fölöttük, mely némileg a madárhoz hasonlított. Így p. o. mindig volt a táskájukban egy pár darab nagy burgonya és egy csomó toll; adott alkalommal a burgonyába egy pár tollat beleszúrtak a szárnyaknak és farknak megfelelőleg s amint ez a foglyok fölött eldobva, elsurrant, ettől akárhányszor annyira megijedtek, hogy egyenkint lehetett felkelteni s ily módon sokkal több került aggatóra, mint enélkül, mert különben az egész csapat egyszerre kelt volna fel s legfeljebb két lövést lehetett volna tenni reájuk. Megjegy-

zendő, hogy ezen eljárás csak akkor alkalmazható, ha a foglyok a puskást annyira bevárják, hogy az említett tárgyat fölöttük eldobhatta, tehát a foglyokhoz lőtávolságba amúgy is közeledhetett.

Tulajdonképen ezen észleletet értékesítették, midőn a *papírsárkányt* kezdték a vadászatnál alkalmazni, minek a ragadozó madárrá változtatott burgonya fölött az az előnye van, hogy szélben a letarolt mezőn, mindig használható és már nagy távolságból megvan a hatása. A közönséges papírsárkányt a vadászterületen 80—100 méter hosszú zsinegen egy fiúval feleeresztetik s ez abba az irányba vezeti, hol foglyokat gyanítanak vagy beszállani láttak, a puskás eközben a röviden kereső vizslával szintén lassan abban az irányban halad. Az irányt mindig úgy kell megválasztani, hogy széllal haladjanak, mert így a sárkány ereszkedése esetén visszafelé futva lehet ismét fennebb eresztetni.

Az természetes, hogy a sárkányt olyan színre festik, mely a ragadozókéhez leginkább hasonlít, tehát szürkére vagy barnára; az alakját is megfelelőleg lehet formázni, habár ez nem okvetlenül szükséges. Hol a sárkány lassan keresztül száll, a foglyok bámulatos jól tartanak, úgy hogy olyan időben, midőn már rendes módon nagyon nehéz löni — mint mondani szokták — »aranyos a farkuk«, rövid idő alatt igen sokat lehet aggatóra fűzni. Másrésztől azonban ezen vadászati mód ellen azt hozzák fel, hogy vele nagyon ki lehet a fogolyállományt pusztítani. Azonban ezzel is úgy vagyunk, mint akárhány vadászati móddal: ha nem tartunk mértéket, minden módszer vadirtássá fajulhat, mert önmegtartóztatás és önmérséklés nélkül jó vadállományt fenntartani nem lehetséges. Különben a sárkánnyal való vadászatot már azért sem lehet túlságba hajtani, mert a hozzávaló főtényező, a szél, nem mindig, sőt egyes helyeken ugyancsak ritkán áll rendelkezésre akkor, mikor épen kellene.

Hogy a fogolyvadászatnál szintén nagyon kell ügyelni a vad jelzésére a lövés után, talán fölösleges is felemlíteni; de hogy eredményes is legyen, minden vadásznak ismernie kell a *jelzést*, melyről a lövés minőségét megítélheti s a továbbiakban ehhez tarthassa magát.

Ha a fogoly *szárnyának* felső karcsonjtját zúzta össze a lövés, akkor ez azonnal leesik, míg ha a szárny *végét* törte el, még egy darabig repül, de repülése erőltetett, vergődésszerű.

Mindkét esetben, mint ezt a szalonkánál is tapasztalhatni, egy párszor felugrik, próbál felrepülni s aztán igen gyorsan lábom elmenekül; ezáltal igen gyakran, különösen erdőben, gabonában, szőlőben, oly nagy előnyt nyer, hogy a leggyakorlottabb vizsla is alig találja meg, kivált ha nem elég gyorsan tudja a csapat követni.

A fiatal, tapasztalatlan vizslákat főképen az zavarja, hogy azon a helyen, hol a csapat feküdt, sokáig elszaglászhatnak s az egészséges foglyok nyomán annyi időt elfecsérelnek, hogy a szárnyazott fogoly ezalatt igen messze menekülhet. Különben szorgalmas gyakorlás mellett a jófajú vizsla hamar megtanulja a különbséget a sebesült és egészséges fogoly csapája között.

Nem szabad szem elől téveszteni ama fontos szabályt, mely a szalonka-vadászatnál is mint sarktétele szerepel, hogy ne legyen a vadász türelmetlen, ha a vizsla netalán más irányban keresné a foglyot, mint amelyen gyanítja, vagy kerestetni akarja; ne kényszerítse se kemény szóval, se más büntetéssel oly irányban keresni, melyben a vizsla nem szívesen keres, mert *ösztöne* és orra rendszeren helyesebben vezet, mint minden más utasítás. Ellenkezőleg, minél több szabadságot adunk a vizslának s minél kevesebbet dirigáljuk, annál jobban kifejlődik az önállósága. Ha hamis csapán van, magától reá jön a hibára, de ha helyes csapán indul, mely néha egészen más irányú, mint hinni lehetne, a folytonos visszahívás által annyira megzavarnók, hogy végre önbizalmát teljesen elvesztve, felhagy a kereséssel.

Amelyik foglyot a lövés a keresztcsont táján érte, egyszerre mindkét lábát lelógatja s többé nem húzza fel; imbolyogva repül tovább, rendszeren magasan felemelkedik a levegőbe és kimúlva esik le. Ha a lövés ellenben a hasát érte, a lábait akkor is azonnal leereszti, de mindjárt fel is húzza; azonban beteg voltát azzal árulja el, hogy elmarad a csapattól és repülése merev.

Az ilyen fogoly gyakran ismét felrepül, ha a vizsla reáakad, sőt néha lövés nélkül nem is lehet elfogadni; a legtöbbször azonban csak vergődik a vizsla előtt, anélkül, hogy képes volna felrepülni.

A lábán sérült fogoly, habár a legtöbbször el is válik a csapattól, nem veszi fel valami különösen a sebesülést. Gyakran nem is marad el a társaitól s csak akkor marad el, ha beszállottak. Az ilyen csüdözött fogoly, midőn a vizsla megint megtalálja, ritkán tart jól s elfogni egyáltalában nem képes. Különben nem egy esetben tapasztalták, hogy a csüdben eltörött láb összeforradt. Ha azonban a fogolynak a combja van eltörve, akkor nagyon jól tart s a sérülésben hamar el is pusztul. A *horzslövés* arról ismerhető fel leginkább, hogy a *tolla* nagyon hull; a fogoly lapos ívben ereszkedik is, de gyorsan magához tér s akárhányszor hangot adva, teljes erővel tovább repül.

A fejlövés halálos; a fogoly vagy már kimúlva esik le a levegőből vagy a földről még egy párszor feldobja magát s aztán helyben marad.

Nem ajánlhatom eléggé, hogy a csapatot, melyre rálöttünk, figyelemmel kísérjük s különösen azokra

legyünk tekintettel, melyek a csapattól elválnak, mert akárhányszor megtörténik, hogy a fogoly nem jelez, vagy a csapatban a jelzés elkerüli figyelmünket és egyik-másik darab 200—300 lépésnyire esik ki hirtelen a csapatból, vagy válik el ettől.

Egy pár év előtt, midőn *dr. L.* barátommal a soproni határban foglyász-tunk, míg én egy sebzett foglyot kerestem egy sűrű lóherben, társam tőlem mintegy 500—600 lépésnyire egy csapatra akadt s közéjük duplázott. A lövésre odanézve, láttam, hogy a csapat együtt repül tőle rézsütosan felém s midőn tőlem 200 lépésnyire lehettek, két darab kivált a csapatból s alig repültek 100 lépést, mindakettő leesett. Odasiettem, ahol a foglyokat leesni láttam s csakugyan két fogoly feküdt élettelenül a szántáson, egymástól alig két méter távolságban. *Dr. L.*-nek, ki egy szárnyazott fogoly keresésével volt elfoglalva, fogalma sem volt arról, hogy lövéseire még két darab esett.

Ebből és még számtalan hasonló esetből világosan kitűnik, hogy soha sem lehetünk eléggé elővigyázók és hogy hány és hány fogoly vész el, mert sok puskásnak csak az előtte leesett fogolyra van gondja, de azzal nem törődik, hány lehet még a csapatban megsörétezve. Ez azonban még hagyján; hanem hány darab vesz el a puskások türelmetlensége folytán, mert egy fogoly keresésével nem akarják az időt vesztegetni. Számtalan esetet tudnék felhozni, de jobb erről nem beszélni. Még a dilletáns is hibát követ el, ha a meglőtt foglyot nem keresteti meg, pedig ezeknek eljárását más szemüvegen át nézem, mint azokét, kik korrekt vadászoknak tartják magukat.

Mielőtt a fogoly vadászatával végeznék, szükségesnek tartom, a lőtt foglyok kezeléséről egyet-mást elmondani.

Meleg nyári napokon, midőn a fiatal foglyok még nyálkás húsuak, igen nagy gond fordítandó azok kezelésére, mert ha nem járunk el szakszerűen, a foglyok már egy pár óra alatt megromolhatnak. A legjobb mód az eddigi tapasztalat szerint, ha a foglyot akasztószijjra — a zsineget nem ajánlom, mert arról könnyen leszakad — aggatjuk, oly módon, hogy a hurok ne a fejénél, hanem a melléhez közelebb szoruljon a nyakára. Az akasztó vagy a táskán lóg, vagy a vadhordó gyereknel van, de a vadat mindkét esetben a *levegő szabadon* járja; ennek következtében a fogoly szépen kihül, tollazata, ha még annyira össze volt is borzolva, lesimul, combjai lenyúlnak s az egész madár tetszetős formát nyer. Ha azonban valaki a hálóba rakja s abban többet összezsúfol, három-négy óra múlva a hasuk már zöld lesz s nemcsak izléstelenné válnak, hanem teljesen meg is romlanak.

Az úgynevezett kibélelésnek határozottan ellene vagyok. Nemcsak azért, mert piszokmunkának tartom sodrony- vagy fahorgocskával a beleit a hullatónyíláson át kihuzogatni; de azért is, mert ez anélkül nem lehetséges, hogy a bél el ne szakadjon, miáltal tartalma a testürbe jutva, a fogoly gyors megzöldülését, megromlását idézi elő.

A rothadásnál talán még veszedelmesebbek a *dongólegyek*, melyek petéiket azonnal lerakják vagy a szája szélére vagy a véres helyekre és a vad egy pár óra alatt megkukacosodik. Ez ellen sokan az illető sebhelynek törött bors-

sal való behintését ajánlják; mi rendesen pihenés alkalmával a szétterített foglyokat frissen tördelt zöld galyakkal szoktuk betakarni s azonkívül a vad-hordó gyerek folyton legyezi. Nagyobb vadászatoknál, hol 150—200 fogoly esik, a foglyokat e célra készített s belül tüllel bevont kosarakba szokták aggatni; ezekben a levegő jól járja s a dongólegyek nem férhetnek hozzá.

Ha valamely területen, lehető rövid idő alatt, *gazdag fogoly-állományt akarunk teremteni*, akkor bizonyos intézkedéseket nem szabad elhanyagolni; mert ezek nélkül még a meglevő jó állományt sem lehet állandóan fentartani.

Ilyen intézkedés elsősorban *a rossz helyen levő tojásoknak felkeresése* és azoknak házi tyúkokkal való kiköltetése, mely célra a törpe tyúkok a legalkalmasabbak. A kikelt fiatal foglyokat természetesen, ha elég erősek, a pagony alkalmas részében szabadon kell eresztetni. Továbbá igen fontos, hogy a költés ideje előtt a páros foglyokat a lóher-földekről lehető gyakran elzavarjuk; ezekben ugyanis leghamarább találnak fedezetet, tehát előszeretettel keresik fel fészkelés céljából. A lóheretáblákban talált fészkek megjelölése nem mindig célszerű, mert ezzel akárhányszor az arrafelé járó kíváncsiságát keltjük fel s ahelyett, hogy védenők, kitesszük a tudatlanságból vagy rosszakaratból származó elpusztításnak.

Ezen fáradságos és költséges intézkedések azonban rendesen csakis uradalmi területeken érvényesíthetők eredményesen, míg a községi bérelt vadászterületeken már azért is kivihetetlenek, mert a tulajdonosok a földeken való folytonos járkálás ellen, nem épen joggalanul tiltakoznának.

A foglyoknak azon szerencsétlen hajlama, hogy a lóher-földeken előszere-tettel költenek, kaszálás alkalmával igen sok kotlónak okozza halálát s a kotlóval természetesen az egész fészek tönkre megy; de elpusztul a fészek még akkor is, ha a kotló csak megsebesül, mert ez többé a fészekre vissza nem tér. Ilyen esetben csakis úgy segíthetünk, ha a tojásokat még mielőtt kihülnének, házityúk alá helyezzük. *Nordenflycht* saját tapasztalatai alapján azok részére, kik saját birtokukon vadászhatnak, mint igen célravezető módszer ajánlja a kaszásokat minden idejében észrevett és megmentett fészekért megfelelő jutalomban részesíteni. Igaz, hogy ez költséggel jár, de miként a tapasztalat mutatja, a kiadást és eredményt összehasonlítva, az összehasonlítás az utóbbi javára dől el, mert ha egy fészekért 2—3 koronát fizetünk, a megmentett fészekalj jelentékenyen nagyobb értéket képvisel, nem is szólva természetesen azon jóleső érzésről, mely minden igaz vadász keblét eltölti, ha látja, hogy kedvenceire fordított fáradsága és anyagi áldozata nem veszett kárba.

Azonban ne higye senki, hogy ezzel minden tekintetben elég van téve. Az, hogy a fészket a kaszás idejében észrevette, még nem menti meg a fészek-aljat a végromlástól; először is a fészek körül, 10—12 lépés átmérőjű körben, a lóhert nem szabad lekaszálni, másodsor az ilyen fészkekre, úgyszólván éjjel-

nappal kell vigyázni, különben a varjak és a szarkák, melyek a tojásoknak különös kedvelői, hamar rájönnek, hogy az ilyen foltok csemegét tartalmaznak s elpusztítják. Bérelt területeken ez kétszeres pénzázdozattal jár, mert ha a tulajdonos bele is egyezik az ilyen foltok meghagyásába, ezt csakis oly árért teszi, mely mellett bizonyára nincsen kára.

Igen sok fészket pusztítanak el a mezőn, de különösen a mezővel határos vágásokban a gyermekek is, kik virág-, földieper- és gombaszedés ürügye alatt, folyton az erdőben csatangolnak s a talált fészkek tartalmát, részint tudatlanságból, a legtöbbször azonban rosszakaratból, összetörik, egyszóval elpusztítják. Ezekkel szemben a vadászat bérlője majdnem teljesen tehetetlen, mert a fenyegetés nem használ semmit, talán inkább árt és a tettesnek nem fog nyomára akadni. Csak egy mód van ezen esetben is, mely eredményre vezethet; díjak kitűzése. De nem a fészkekről *elárulójának*, hanem annak, ki a talált fészket *megőrzi*. E célból tudtára kell adni a falusi gyerekek közül egy pár megbízhatónak és nem az összesnek, hogy minden oly fészkekért, melyet egyedül ő ismer s melyből a fiatalok ki is kelnek, a kikelés után, a helyi viszonyoknak megfelelőleg, 1—2 koronát kap jutalmul. Biztosak lehetünk, hogy ezek, azért a pár fényes pénzdarabért, úgy ügyelnek a talált fészkekre, mint saját szemük fényére s igyekezni fognak ezektől minden veszélyt lehetőleg elhárítani.

Különben, ha a foglyokat, a felhozottakon kívül, más veszély nem fenyegetné, mindezt el lehetne szívelni; csakhogy ellenségeiknek száma, mondhatjuk számtalan: a róka, a szelid- és vadmacska, a nyest és nyuszt, a görény, a menyét, a különböző ragadozó madarak és az annyit dédelgetett gólya. A nyúl óvásánál már volt szó ezen álszenteskedőről s csak annyit hozhatni még fel, hogy akárhányan szemtanui voltak garázdálkodásának. Tehát ezen »enfant gâté« nem megbízható személyiség!

A költés idejében különben a ragadozó madarak legkevesebbet ártanak a foglyoknak, mert a tojó mozdulatlanul s elrejtve ül a fészken és a kakas sem távozik messzire, mint máskor szokott; tehát nem igen vehetik észre.

A fogoly-állomány emelésének, a kártékony pusztítása mellett, egyik legfontosabb tényezője a *csenderesek* készítése. Bármily csekély, különben hasznavehetetlen terület, felhasználandó csenderes készítésére, mert nincs oly kis bokros hely, mely haszonnal értékesíthető nem volna.

A csenderesek készítésének módjáról a nyúlról szóló fejezetben volt részletesen szó; a foglyok részére ezek teljesen megfelelők lévén, arra utalunk. Ott azonban, hol a helyi viszonyok következtében, csak kis csenderesekről lehet szó, ott a »Wild und Hund« 1896. évi 29. számában ismertetett s *Luther* porosz királyi fővadász-mester által alkalmazott csenderesek ajánlhatók. Ezek segítségével és a folytonos felügyelettel sikerült neki a felügyelete alatt álló pagonyban az évi 100 db fogoly lelővést 1300-ra és még ezen felül emelni.

Egy ilyen csenderesnek tervrajzát az 53. ábra mutatja. Az *a*-val jelölt tér, tehát a közepe, mely a helyi viszonyok szerint kisebb vagy nagyobb lehet, fenyőfélékkel ültetendő be; a következő három területre, *b*, *c*, *d*, melyek-

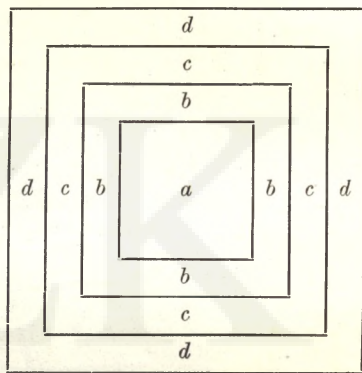
nek szélessége $1-1\frac{1}{4}$ m., célszerű lomblevelű cserjéket ültetni, még pedig kökényt, *Quercus ilex*-et, magyalt és fűzféléket, mert ezek mind jól olló alatt tarthatók. A csenderes csakis akkor felel meg céljának, ha legfeljebb $1-1\frac{1}{4}$ m. magas. Megjegyzendő azonban, hogy a csenderes készítéséhez, a helyi viszonyoknak megfelelőleg, más fanemeket is lehet használni, pl. nálunk az Alföldön e célra az ákác vegyesen más bokrokkal igen jól használható. A csenderes akkor felel meg teljesen céljának, ha nemcsak nyáron nyujt menedéket és oltalmat a vadnak, hanem télen is, mikor talán még nagyobb szüksége van erre. Mint általában, minden jónak van rossz oldala, a csenderesnek is nagy hátránya, hogy nemcsak a hasznos vad keresi fel, hanem védő tanyául szolgál a kártékonyoknak is, mi okból nem szabad megfedkezni a kellő számú csapdák felállításáról.

Úgy a természetes, mint a mesterséges csenderesekben nem eléggé ajánlható a boróka és földi szeder ültetése; a foglyok mindkettőnek szeretik a bogyóit s a boróka bogyói épen télen, midőn más táplálék nem igen van, igen jó táplálékot szolgáltatnak. A kopár, hasznavehetetlen helyeknek borókabokrokkal való beültetése mindig meghozza a velejáráó fáradság kamatját, mert, ha nem is nyujt valami nagy oltalmat, a szükség idején szerfölött egészséges táplálékot ad.

Az *etető-helyeket* a foglyok részére már jó előre el kell készíteni s nem szabad addig várni, míg a nagy hideg és hó már egészen elgyengítette, úgy hogy többé nem képesek ezeket felkeresni. Az etető-helyek készítése sem nagy fáradsággal, sem sok anyagi áldozattal nem jár. Oly helyeken, hol a foglyok előszertettel tartózkodnak — ha csenderesek vannak, természetesen ezekben — több helyen, — 8—10 lépésnyi területen, a havat el kell hányni és ezen helyen $\frac{1}{4}$ —1 méter magasan kökényágakat kell oly sűrűn felhalmozni, hogy a foglyoknál nagyobb madarak alája ne férközzenek. Az etető-helyen kihintett ocsú közé célszerű egy pár fej salátát, káposztát, néhány darab répát, burgonyát, zsását tenni, mert ezeket a foglyok szeretik csipkedni. Ily módon jelentékenyen megvédhetjük, az embert kivéve, a legtöbb ellenségeiktől.

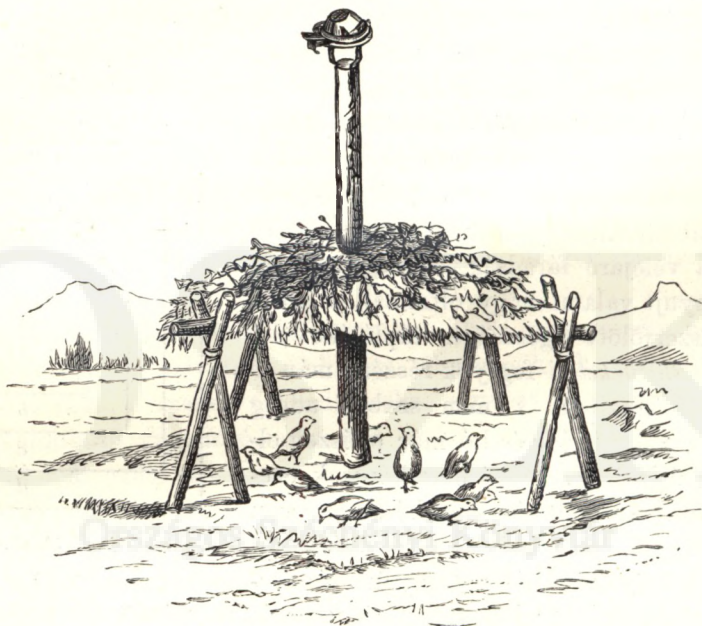
Az épen leirt etető-helyen kívül még kétfélének közöljük a leírását melyek mindkettője, az eddigi tapasztalatok alapján, melegen ajánlható.

Szigorú télen, midőn a hó felső rétege megfagy és a foglyok nem képesek a hó alatt levő táplálékhoz jutni, az éhségtől elgyengülve, könnyen zsákmányul esnek a különböző ragadozóknak. Ezekkel szemben úgy védhetjük meg legbiztosabban, ha védő-fedelet készítünk s ezeket egyszersmind a ragadozó madarak fogására is felhasználjuk. Az ilyen meglehetősen biztos oltalmat nyujtó védő-fedél az 54-ik ábrán látható. A középső, a fedél fölé emelkedő oszlopra van a csapóvas erősítve.

53. ábra.

A második módja az etető-hely készítésének a következő 3—4 darab, körülbelül másfél méter hosszú, 3 cm. vastag és ez alsó végükön kihegyezett karót felső végüknél sodronnyal annyira kötünk össze, hogy a karók alsó végei 40—50 cm.-re szétterjeszthetők s így a földre szúrhatók legyenek. Ezen földévázat a földre erősítve, majdnem a földig zsupszalmával fedjük be s csak egyik oldalán hagyunk egy ajtószerű nyílást, melyen át a takarmányt a földel alá szórhatjuk; az 55-ik ábrán az ajtó helye *a*-val van jelölve. A szalmafedél alsó széle és a földszíne között csak annyi hézagot szabad hagyni, hogy a foglyok épen átférjenek, mert csak így kerülhető el, hogy a takarmány nagy részét ne a varjak szedjék fel. Hogy a foglyokat az etető alá szoktassuk,

54. ábra. Fogoly-etetőhely védőfödéllel.

időnként eledelt kell elszórni az etető-hely környékén. A földel kiálló karóira, egy kerek deszkán, helyezhető el a csapóvas.

Dombrowski az 56-ik ábrán látható, zezzugban menő, kerítésszerű etető-helyet ajánlja. Ez 1.25 m. magas ágasfákból áll; ezek fennt, hasonlóan hámozatlan, karókkal vannak összekötve, melyekre a födelet képező fenyőgalyakat aggatják (57. ábra). A varjak elijesztésére, a földélen színes pamut-fonalak feszítendők ki.

Akárhány évben általános a panasz, hogy a foglyok tenyésztete egyáltalában nem sikerült; hol más években százával lőhettek, az ilyen évben alig található egy-egy gyenge csapat. Mi lehet az oka a különben annyira szaporavadfaj megfogyatkozásának! Erre nézve eltérők a nézetek.

Egyesek az erős telet, a sok havat és ennek utókövetkezményeit tekintik a rossz tenyésztet okozójául, mások a nedves időjárást a költés idején és

vége egyesek, kiknek leginkább lehet igazuk, mindakettőt együttesen. Tény az, hogy a nagy hó, melynek felső rétege megfagy és a tavaszi havazások, roppant károsan hatnak a vadállományra. A táplálék hiánya, kivált ha hosszú ideig tart, nagymérvű elgyengülést idéz elő s az elgyengült vad könnyen zsákmányul esik az ólálkodó ragadozóknak.

Ha a vizsla segítségével vagy bármi más módon fogolyfészekre akadunk, távozzunk el onnan azonnal, nehogy a kotlót megzavarjuk; a kotló fogoly nagyon érzékeny s ha gyakrabban háborgatják, egészen elhagyja a fészket.

Ha bizonyos idő multán azt találjuk, hogy a tojások héjjai közepükön kettétörve vannak a fészkek mellett, akkor ebből következtethetjük, hogy a fiatalok kikeltek; minden más állapot arra mutat, hogy a fészket vagy ragadozó vagy emberi kéz pusztította el.

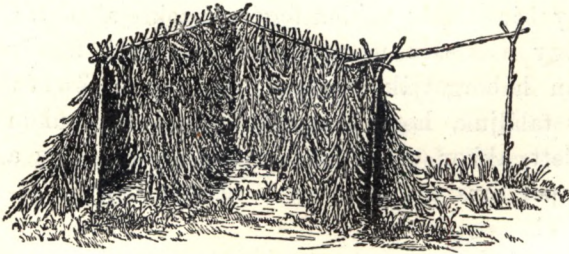
55. ábra. Etetőkunyhó, a tetején csapóvassal.

Az utóbbi esetben, ha még nem multa idejét, a tojó másodszor is fészkel; azonban ezen második tenyésztésre biztosan nem lehet számítani; először is nagyon kevés, 6—8 tojást tojik, másodszor az utó-költésből kikelt csibék nem igen fejlődnek kellőleg. Lassan nőnek, mindig gyengék maradnak s nagy részét nemcsak a ragadozók, hanem a varjak és szarkák is elpusztítják, pedig ez utóbbiak rendszeren csak a tojásokat szokták zsákmányul ejteni.

A költés idején óvakodni kell oly ebbel kerestetni, melynek megbízhatósága kifogás alá esik; mert ezen időszakban a lehető legnagyobb elővigyázat szükséges. Nem egyszer fordult már elő, hogy a sebes szelekóla vizsla a kotlót vagy a fészken fogta el, vagy amint felröbbsent, egy ugrással a levegőből kapta el és fojtotta meg. Az ilyen jelenetek nemcsak hogy kellemetlenül érintik a szemlélőt, hanem rendkívül károsak, mert nemcsak a kotló vesz el, hanem tönkremegy egyúttal az egész fészkealj is.

A »Beiträgen zur praktischen Forst- und Jagdkunde« I. kötete 1. füzetében a következő áll:

»A fogoly a termékeny sík mezőkön, különösen homokos területeken, hol a könnyű, laza talajban könnyen kaparhat, sokkal nagyobb mértékben

56. ábra. Az etető-kerítés.

szaporodik, mint a hegyes, erdős vidékeken vagy kemény talajú síkságon, még ha ezek oly termékenyek volnának is; kivételek azonban a helyi viszonyok szerint és egyes években, itt is fordulnak elő. Hol sok a fogoly, ott az egyes csapat kisebb területre szorítkozik, mint ahol kevés van; épen

57. ábra. Az etető-kerítés átmetszete.

ezért az előbbi helyeken némely évben, nem is érdemes a csapatot üldözni, mert eközben úgyszólván több új csapatra akadni. Hol ellenben a fogoly kevés s egyszer felferve, messze elszállanak, néha igen nehéz ezeket, még ha a legjobb vizslák állnak is rendelkezésre, s a legszorgalmasabb keresés mellett is

ismételten megtalálni; ilyen helyen az eredménytelen, hiába való keresés igen gyakori, mint ezt mindenki tapasztalhatta, ki ilyen vidéken vadászott. Amely vidéken a viszonyok nem felelnek meg a fogoly életmódjának, ott még a leggondosabb vadovás és gondozás mellett sem lehet észrevehető, jelentékenyebb szaporulatot elérni, habár tagadhatatlan, hogy a kártékony állatok pusztítása és a helyes, okszerű gondozás nagy befolyással van a szaporulatra.* Még akkor sem érni célt, ha egész csapatokat fogunk be és telettetünk ki, mert

ha az első évben költenek is ott, hol kieresztettük, később elvonulnak s más alkalmasb költő-helyeket keresnek.

Némelyek azt ajánlják, hogy minden csapatból bizonyos számú foglyot, a tovább tenyésztés szempontjából, meg kell hagyni. Ez annál kevésbbé szük-

* Ilyen terület p. o. Biharmegyében Rév, Élesd stb. községek határa. Néhai Zichy Jenő gróf erdész-személyzete éveken át minden lehetőet megtett a fogolyállomány szaporítására: évenként 30–40 pár foglyot eresztettek ki, kimélték, a kártékonyt pedig tüzzelvással pusztították s célt még sem értek.

séges, minél alkalmasabb a vidék az illető vadnemre nézve, azaz minél jobban szeretik a foglyok ezen helyet. Ilyen területen még akkor is fogunk annak idején a kedvenc helyeken páros foglyokat találni, ha az egész állományt lelőttük, mert a bizonyos helyek iránti előszeretet nem egyedi hajlandóságon alapszik, hanem ez a foglyoknak általános tulajdonsága; miért is az ilyen helyeket oly következetesen felkeresik, mint a róka és a fővad a váltóját, és csakis kivételesen térnek el ettől.

Oly vidékeken, melyek a fogolynak nem kedvezők, igen kevés befolyással van a szaporulatra, ha a csapatok nagy része, körülbelül a fele megmarad. A következő évben nem található mégse több csapat, mint ha az öszzest ellőtték volna s ezek a csapatok is csak azokon a helyeken lesznek, hol máskor is lehetett találni. Igen érdekes jelenség, hogy ezen vadnem, mely Svédországban különben csakis a déli kerületeken fordul elő, lassankint északra, Norvégia felé elterjedt és csak kivételesen és csakis a hidegebb éghajlat alatt költöző, p. o. Szibériában, honnan a délibb fekvésű Tatórország felé vándorol. Habár ez bizonyítéka annak, hogy a fogoly még az északi szélességek alatt is megmarad, ha a talajviszonyok rá nézve kedvezők, mégis kevésbé lehet feltűnő, mint az, hogy Németország egyes helyein, hol rendes körülmények között kevés fogoly van, számuk egyszerre tetemesen nagyobbodik. Így pl. vannak területek, melyek látszólag igen alkalmasok a fogolytenyészetre; hol a vadásztulajdonosok, úgy a vadóvás, mint a gondozás tekintetében, minden lehető megtesznek s még sem képesek az állományt gyarapítani; a csapatok száma évről évre meglehetősen állandó, legalább nem vehető észre szaporodás, mint ezt a ráfordított fáradság és költség után várni lehetne.

Ellenben nem egy terület van, hol a vad gondozásával úgyszólván mitse törődnek, hol a lelövésben határt nem ismernek, hol a rókákat csak télen lövik, a különböző ragadozók irtásáról szó sincsen s a foglyok mégis mindig nagy mennyiségben találhatók. Habár a fogoly Németországban, mint említettük, s mint minden vadász tudja, sem nem vándorló, sem nem kóborló madár és a legnagyobb hidegben sem változtatja tartózkodási helyét, csak késő ősszel szokott nagyobb távolságokra elvonulni táplálék után, azért tavasszal, midőn a csapatok párokra szakadnak, a fiatalok elhagyják születési helyüket, hogy új költő-helyeket keressenek, míg az öregek rendszeren megmaradnak rendszer tanyájukon.

Ezen körülményre nincsen befolyással az, vajjon a vadászat alkalmával megdézsmálódtak-e vagy nem; az elszóródás, az egyik esetben, úgy mint a másokban, esetleg okokra vezethető vissza és az a nézet, hogy a teljes csapatok, melyekre lövés nem történt, késő ősszel az öregek vezetése mellett a pagonyt elhagyják, nincs beigazolva.

Mi az öregeknek, különösen a vén kakasnak elsősorban való ellövését illeti, melyről azt hiszik, hogy a csapatot elviszi, azt mondhatni, hogy ezen eljárás a vadászatra igen nagy mértékben hátrányos; mert a fiatal csibék, kivált ha még nagyon aprók, az öregek, kivált a vén kakas vezetése hiányában sokkal könnyebben esnek a görénynek, nyestnek, macskának, rókának s

más ragadozóknak martalékául, melyek képesek egyetlen éjszakán az egész fészekaljat megsemmisíteni. De még akkor is, ha sikerülne ezek elől menekülniök, a nedves időjárástól és az éhségtől sokkal többet szenvednek és nyomorognak, mintha az öregek gondolnák, legalább addig, míg kiszínesednek. Néha az elárvult csibék más csapathoz csatlakoznak; innen van, hogy egy és ugyanazon csapatnál különböző nagyságú fiatalok találhatók. Ebből látható, hogy az öregek ellövése a csapatok fennmaradását semmi esetre sem segíti elő és hogy mindenkor hátrányos.

Továbbá el kell ismerni azt is, hogy az idősebb tyúkok termékenyebbek és a csibéiket sokkal jobban tudják gondozni, mint a fiatalok; tehát az ilyen idősebb tyúkok lelövése lehetőleg kerülendő. Azonban mindenki igen jól tudja, ki hosszabb idő óta úzi a foglyászatot, hogy igen nehéz s csak a gyakorlott szemű vadász képes a már kiszínesedett és egyszerre felröbbenő csapatban az anyát megismerni és hogy csak a legnagyobb nyugodtság mellett képes, ha felismerte is, kímélni. Azon jó tanács tehát, hogy a kotlót lehetőleg kímélni kell, a felhozottak alapján, írott malaszt, mint sok más elmélet a vadászat és erdészlet terén. Sokkal biztosabban érhető el az öregek megkímélése, ha egyes csapatokat a lövéstől teljesen megkímélünk, minek az a további előnye is megvan, hogy az egészben maradt csapatok jobban kitelelnek s még a legszigorúbb tél viszontagságainak is jobban képesek ellentállani; továbbá kevesebbet szenvednek a ragadozóktól, mint a csonka-csapatok, melyeknek nagy része az ősz folytán aggatóra került. A természet maga utal eme körülmény hasznosságára, azáltal, hogy beléjük oltotta a társas együttlét ösztönét, mely a csapatot összetartja a tavaszi pázás idejéig. Az öreg kakas, mint a házi kakas, az együtt maradt csapatot minden veszélyre eleve figyelmezteti s így könnyebben elkerülük ezt, mintha csak egy pár van együtt. Minden vadász tudja, hogy a teljes csapatok késő ősszel nem tartanak olyan jól, mint a csonkák, vagy épen az egyes szétvert foglyok, tehát ennek folytán nehezebb is lőésre kapni; rendszeren még a legóvatosabb vizslát is észreveszik s szemben a ragadozókkal még éberek és röbbenősebbek.

Az is ismeretes tény, hogy télen, nagy havazások alkalmával, az éhség és hideg miatt, igen sok fogoly pusztul el, mert elgyengülve, könnyen zsákmányul esnek a különféle ragadozóknak és kapzsi vadászoknak. A megfagyás veszélye csak akkor forog fenn, ha a hideg rendkívül nagy és a csapat kevés számú egyedből áll, mert a teljes számú csapatok könnyebben dacolnak a hideggel.

Akárhány esetben tapasztalták, hogy a 4—6 darabból álló csonka csapatok, a hideg következtében, elpusztultak, míg a 16—18 darabból állók a tél folytán bár megfogytak, de nagyrészt mégis jól kiteleltek, úgy hogy a következő őszön a csapatok kevesbedése nem volt észrevehető.

Az előzőkből tehát a következő szabályok vonhatók le:

1. »A pagonyban megállapított csapatoknak 2—3 tizedét, még pedig azon csapatokat, melyek legkevesebbé vannak úgy ragadozók, mint az emberek nyugtalanításának kitéve, lövetlenül kell hagyni;

2. a többi csapatot pedig, az öregek kivételével, mennyiben ezeknek kímélése lehetséges, teljesen ki kell lőni, mert a megmaradt csonka csapatok *nagyon szigorú tél* alkalmával, vagy a kártékonyoknak esnek martalékul, vagy az éhségtől pusztulnak el.«

Mennyiben ezen értekezésben, mondja *Diezel*, azon elv nyer kifejezést, hogy a foglyok főkép a homokos talajt kedvelik, még pedig azért, mert ebben könnyebben kaparhatnak, nem vagyok hajlandó ezen nézethez feltétlenül csatlakozni, habár elhiszem, hogy oly pagonyokban, hol laza és kötött talaj vegyesen van, a foglyok az előbbit választják tartózkodási helyül, de azt nem hiszem, hogy ez okból hazájukat elhagynák és kivándorolnának.

Ezen nézet ellen szól már azon tapasztalati tény is, hogy a foglyok a gabonával dúsan benőtt területeket ösztönszerűleg inkább kedvelik, mint a sovány talajt, melyen a gabona oly gyér, hogy a ragadozó madarak ellen nem képes védeni. Tekintetbe veendő az is, hogy nincs olyan vidék, hol nem találnának a foglyok alkalmas helyet a kaparásra és a homokban való fürdésre.

Ezen észlelettel összhangzó végre azon körülmény is, hogy sík, homokos területeken, kivált ha ezeken nincs sem erdő, sem bokros ciheres, tehát a költésre alkalmas, védett hely, a foglyok szaporodása sokkal korlátozottabb, mint a dombos vidéken, hol tudvalevőleg a talaj kötöttebb, agyagosabb, tehát keményebb s így kevésbé alkalmas a kaparásra, mint az előbbi.

A két, egymással ellentétes nézetet kiegyenlíteni igyekszik a következő vélemény:

»Bizonyos, hogy a homoktalajon, melyen a kalászos növények nagyon szegényesen teremnek, kevés fogoly szokott lenni. Ennek oka azonban nem annyira a gabona gyér voltában és az ebből származó hiányos oltalomból, szemben a ragadozó-madarakkal, mint inkább a hiányos és szűk táplálékon és száraz években a homokos területeken fellépő vízhiányban keresendő. A fenti értekezés szerzője azonban nem ilyen homoktalajt ért, mert termékeny mezőről beszél, tehát olyan talajt ért alatta, melyet gazdaságilag agyagos homoknak, vagy jobban homokos agyagnak neveznek, melyek közül az elsónél a homok, utóbbinál az agyag az uralkodó, melyek azonban együtt, szemben a kötött talajjal, homokos jelleggel bírnak. Az ilyen homokos talaj, összehasonlítva a síksági kötött talajjal, kétféle előnnyel bír:

»1. A homokos talajon, költés idején és midőn még a csibék nagyon fiatalok, záporok alkalmával a víz nem szokott megállani, míg a kötött talajon, ha nincs nagy esése, rövidebb-hosszabb ideig, néha órákig több centiméter magasságban áll.

2. Tartós esőzés alkalmával a fiatal csibék lábára a homok nem ragad rá s nem akadályozza a járásban; minél több azonban az agyagtartalom, annál nagyobb mértékben jelentkezik e baj.

Azon körülmény tehát, hogy a foglyok, tapasztalás szerint, a dombos vidékeken jobban szaporodnak, a talajnak ezen előnyös szerkezetére vezethető vissza. Minél inkább előtérbe kezd lépni a víznek csatornákon való levezetése, annál jobban fognak a foglyok szaporodni.«

Ezen utóbbi nézetre a legjobb példát a Fertő melléki Hanság szolgáltatja. Oly helyeken, hol még 3—4 év előtt fél méteres víz állott, ma igen szép fogoly-csapatokat és elég sok nyulat láthatni.

Azon állítás, hogy erős csapat egyedei összebujva, egymást jobban melegíthetik s így a hidegnek könnyebben képesek ellenállani, igen valószínű, sőt azt is feltehetjük, hogy a *számos tagból álló csapat* könnyebben kaparja el a magas havat is, hogy a zöld vetéshez, tehát táplálékhoz jusson.

Azon helyeket illetőleg, vajjon hol hagyandók meg, továbbtenyésztés szempontjából, az egész csapatok, elsősorban — ha ilyenek vannak — a pagony, közepén levő csenderesek, továbbá a kisebb erdőterületek és szőlők ajánlatosak melyekben meglehetősen jó oltalmat találnak.

Hogy az ősszel meghagyott foglyok nagy számából nem mindig lehet és szabad rendkívüli szaporulatra következtetni, a következő eset igazolja:

Egyik szomszédom, mondja a szerző, október vége felé sürgősen meghívott fogolyvadászatra. Azon megjegyzésemre, hogy ilyen késő ősszel kevés kilátás lehet jó eredményre, annál inkább, mert szeptemberben sokat vadásztak, röviden azt válaszolta: »sok fogoly van«.

A meghívást nem annyira a vadászat kedvéért, mint inkább udvariasságból fogadtam el. A gyönyörű, valóban ideális fogoly-területen, csakugyan alig három óra alatt legalább tíz, többnyire még teljes számú csapatot találtunk.

A rákövetkező tél enyhe volt, a kedvező tavaszi időjárás a legszebb reményekre adott jogot. És ezen kedvező előzmények után mi volt az eredmény? Midőn a nyár végén részt vettem a foglyásaton, kétszer annyi vizsgálval és puskással, mint az előző őszön: *alig találtunk annyi foglyot, mint amennyi az őszön megmaradt.*

Egészen ilyen sajátságos jelenséget nem egyszer tapasztaltam Bihar- és Sopronmegyében is.

D. a. d. Winkell a foglyok fogyasát többek között a következő okokkal hozza kapcsolatba:

1. *A vadászság hanyatlásával, azaz a fiatal vadásznemzedék tudatlanságával, mely a már meglevő jó állományt sem képes fentartani, annál kevésbbé a kipusztított pagonyt jó karba hozni. Hogy a kártékonynak főleg fogás által való pusztításában való járatlanság ebben a főtényező, kétséget sem szenved,* azonban a felhozott kárt kiegyenlíti részben azon körülmény, hogy igen sokan azon *fiatal* emberek közül, kik tudományos erdészeti intézeteinkből kikerülnek, a *gyakorlati* vadászathoz nem értenek, így a foglyokat nem is bántják.

Tehát a vadászat iránt mutatkozó ezen ellenszenv inkább előnyös, mint hátrányos a foglyok szaporodására.

2. *A legtöbb vadásznak a kártékony fogásában való járatlansága.* Mint az 1. pont alatt is említettük, szomorúan konstatalható, hogy a kártékony irtása nem oly mérvben történik, mint azt várni lehetne.

3. *A vadász tekintélyének folytonos sülyedése a földművelő előtt, ki nem akarja belátni, hogy ebének és macskájának otthon, a háznál van a helye.* Ezen mondat első részének valódiságáról bárki könnyen meggyőződhetik, ki téli

hajtóvadászatok alkalmával a parasztok viselkedését figyelemmel kíséri. Ami pedig az ebeknek és macskáknak otthontartását illeti, erre vonatkozólag a vadászat tulajdonosa csakis magának tehet szemrehányást, ha kárt okoznak, mert ha a jóindulatú intések nem használnak, akkor lőjjön agyon mindent, amit a pagonyban talál. Mihelyt látják, hogy a vadásztulajdonos nem tréfál, óvakodni fognak s ebeiket nem eresztik ki a mezőre. Ha valamelyik panaszra menne, mi ugyancsak ritkán történik, a törvény védi a vadászat tulajdonosát, mert az ebek csatangolása a vadászterületen tilos.

Azonban egészen őszintén szólva, mondja *Winkell*, elismerem, hogy ezen szigorú rendszabályt nem ajánlom. Mindig az lebeg szemem előtt, hogy nem az eb érdemli a büntetést, mely csak ösztönét követi, hanem a *gazdája*, kinek nem volna szabad ebét kóborolni engedni.

4. A foglyok fogyásának további okául tekinti *D. a. d. Winkell a falusi gyermekeknek azon rossz szokását, hogy a madárfészkeket keresik és megsemmisítik* s meg vagyok győződve, hogy napjainkban ily módon több kárt tesznek, mint régen. Ez ugyanis kifolyása a népben a vadászat, jobban mondva a vadászok iránt folyton erősödő ellenszenvnek.

5. *A vadorzás.* Ha a gyalog-cseklyék felállításáról van szó, lehetséges, hogy egyes helyeken az okozott kár nem jelentéktelen, de hatását a foglyok szaporulata következtében igen fontosnak nem lehet tekinteni, mennyiben

a) ezen módszer nem eléggé jövedelmező, mert egyrésztől kevés foglyot lehet vele egyszerre fogni, másrésztől a különböző ragadozók egy részét megesszik, mielőtt a cseklyerakó leszedné és

b) a töröző, ki ezt a mesterséget űzi, folyton aggodás és félelem közt van, mert a felfedezés veszélyének leginkább ki van téve; hurkait csakis a *szabad mezőn* a kisebb csenderesekben és bokrosokban rakhatja fel, hol késő ősszel és télen nincs sok keresete; végre a megfogott, de különösen a ragadozók által a hurokban talált és széttépett példányok széthulló tollai a figyelmes vadászszemélyzetnek azonnal elárulják a bűn helyét.

A hurokrakók által okozott kárt nem lehet jelentékenynek venni s még kevésbé jöhet számításba az a kár, mit a vadorzók *lőfegyverrel* okoznak; mert az egyes, ismétlődő lövések csakhamar feltűnést okoznának. Ezenkívül a vadorzónak nincs vizslája s ha volna is, nem vinné magával, pedig ennek segítsége nélkül jelentékeny eredményt nem lehet elérni.

6. *A bokrok és csenderesek kiirtása a mezőn.* A védő csalitok kiirtása nagyon hátrányos a fogolytenyészetre, de amennyit a mezőn 30 év óta kivágtak, ugyanannyi irtás-földdel biztosan megszorodott a mezőterület s így a kettő, hatásában meglehetősen kiegyenlíti egymást.

7. *A szigorú telek.* Erős telek régebben is voltak s az éghajlat számbavehetőleg nem változott.

Különben is csak azon telek veszélyesek a foglyokra, melyeken a hó felső rétege csontkeménységűre fagy vagy a hóréteg oly magas, hogy nem képesek az alatta levő vetéshez jutni; ha ebben gátolva nincsenek, még a legnagyobb hideg sem sokat árt nekik.

8. *Rossz időjárás tavasszal és ősszel.* Ha kora tavasszal az időjárás hideg és havazások vannak, ez még magában nem volna befolyással a szaporulatra, mert ha későn párosodnak is, ebből észrevető baj nem származik. Sokkal fontosabb a *nyári* időjárás, mikor a zivatarok és az állandó *nedvesség* a legszebb reményeket is megghiúsíthatják.

9. *A nagyobb mérvű lóher- és repcetermelés.* Kétséget nem szenved, hogy a lóhernek és repcének nagyobb mértékben való termelése hátrányos az apróvad vadászatára. A korán zöldelő lóher fészkelésre csábítja a tyúkot s az első kaszálás alkalmával menthetetlenül elvész; s ha mégis sikerül a kaszát kikeznie, a fészkek okvetlenül elpusztul.

10. A kakasoknak és tyúkoknak aránytalan száma. Ezen kérdés már elejétől fogva érdekelt és állásomnál fogva volt is alkalmam oly mérvű észleleteket és kísérleteket tenni, melyeknek nem mindenütt lettek volna lehetségesek.

Azon meggyőződésből indulva ki, hogy a fogolyállomány gyarapodásának első feltétele a nemek közötti helyes arány és hogy a kakasok száma jóval nagyobb a tyúkokénál, Rödleinban való tartózkodásom első éveiben, mennyiben ez kivihető volt, csakis a kakasok lelövésére szorítkoztam.

A Majna-folyó partján levő, többnyire keskeny és igen kedvező fekvésű csendereseket, melyekbe nyár végével a foglyok nagyrésze található volt, szembe hajtottam s más darabra nem tettem lövést, csak amelyiknek barna mellpajzsát tisztán láthattam. Igaz ugyan, hogy néha egy-egy tyúk is esett áldozatul, melyeknek erősen kiszínesedett pajzsa volt s *így* a kakastól röptiben nem lehetett megkülönböztetni. A két őszi évad alatt 80—90 darab mellett azonban 16—20 tyúknál többet sem lőttem és ezen eljárásom után, melyre senki sem kényszerített, méltán kedvező eredményt várhattam.

Türelmetlenül és kíváncsian vártam az eredményt, melyet a harmadik év nyara hozni fog. Miként azonban akárhány szép remény, mint a szappanbuborék semmisül meg az első fuvalatra, úgy csalódtam én is várakozásomban. Reményeim nem teljesültek! Már az aratás idején meggyőződtem, hogy foglyaim nem szaporodtak oly mértékben, mint vártam; az állomány ugyanolyan volt, mint az előző évben. Midőn ősszel, *novemberben* a lelövést *nemi különbségre való tekintet nélkül* megkezdtem, kitűnt, hogy a terítékre került foglyok között *több volt a tyúk*, mint a kakas. Meggyőződtem tehát, hogy a kakasok lelövésével az előző években *nem értem célt* és a fölösleges tyúkok nem hoztak férjet a szomszédból, hanem nagy részük *meddő* maradt.

A kakasok lelövését ez okból nem merném annyira ajánlani, mint ezt előbb tettem; ezen kérdésnek folytonos felújulása élénken emlékeztet az őzek valódi üzekedési idejének örökké vitatott kérdésére. Emellett nem ajánlhatom eléggé, hogy a fölös kakasok lelövését, melyhez rendkívüli nyugodtság, hidegvér, tapasztalat és jó szem szükséges, csakis teljesen megbízható egyénnel szabad végeztetni. A tapasztalatlan lődühönc csak kárt okoz a pagonyban. Arra nézve, vajjon mennyire válik szükségessé a kakasok számának apasztása, legmegbízhatóbb adatokat a *lelövési idő alatt* szerezhetünk. Míg alkalmam volt jó pagonyokban foglyászni, soha sem mulasztottam el a vadászat után a lőtt

foglyokat ivar szerint osztályozni, sőt az ebből származó számadatokat éveken át el is könyveltem, hogy az ivarok arányáról helyes képet nyerjek.

Igy azt találtam, hogy a tyúkok száma *rendesen* kevesebb, néha a kakasokéval egyenlő volt; csak egyes években s ritka kivétellel volt a tyúkok száma nagyobb, mint a kakasoké. Ezen adatok alapján kell a következő tavaszon a kakasok lelövését eszközölni.

Az első esetben a kakasoknak csekély számban való ellövését helyeslem, de csak *mérsékei*t számban, mert előnyösebbnek tartom inkább valamivel *többet* meghagyni, mint igen sokat ellőni. Nem tanácsos az sem, ha csak a pagony egyik részében eszközöljük a gyéritést, sokkal jobb ezt egyenletesen mindenütt tenni.

Az előzményekből önkénytelenül azon kérdés merül fel: »Ha igaz, hogy minden tavasszal annyi és annyi kakas marad pár nélkül, hová lesznek ezek?« Mire azt a feleletet kapjuk: »Ezek elvonulnak.« De ha tovább kérdezzük: »Hová vonulnak?« Felelet: »A szomszédos pagonyokba.« Ez a felelet azonban nem kielégítő, mert a szomszéd pagonyok tulajdonosai szintén ugyanezt felelik s így tovább a végtelenségig. A világból azonban nem mehetnek ki; tehát ha az elvonulásban volna valami igaz, akkor valahol nagyobb számban kellene találni az öreg kakasokat, mint *rendesen*; de hol?

A bölcs természet mindig és mindenütt gondoskodik az egyenetlenségek elsimitásáról s így a foglyok ivarbeli különözeteit időnként kiegyenlíti, tehát ha a természetes kiegyenlítést meg akarjuk előzni, ezt csak a *legnagyobb elővigyázattal* szabad tenni.

A második esetben, midőn az ivarok száma egyenlő, a természetnek szabad folyást kell engedni, mert a természet ritkán szorul javításra; a harmadik esetben pedig, midőn a tyúkok száma kivételesen nagyobb a kakasokénál, a fölösleges tyúkok lelövése, határozottan hiba volna.

Dr. Gloger ismert ornitológus azon tételt állította fel: a kakasok nagyobb száma tavasszal azért nem vehető észre, mert a legtöbb télen elpusztul; ennek oka pedig az volna, *hogy a ragadozó madarak a kakast, vörhenyesebb tollazata miatt, hamarabb veszik észre a távolból, mint a tyúkot.* Miután nem tagadom, hogy ezen nézettel szemben némi kételyeim vannak, észrevételeimet a következőkben foglalom össze:

1. Midőn a sólyomfélék, melyek a legveszedelmesebb ellenségei a foglyoknak és ezeket rendszerint csakis reptükben kapják el, a távolból valamely repülő foglyocapatot észrevesznek és nyilsebességgel utánuk rohannak, aligha képesek az egyes egyedek színét vizsgálni. Én azt hiszem, hogy ez akkor lehetséges, ha a foglyok a sötét talajon csendesen meg vannak húzódva, mert ilyenkor a kakasnak vörhenyesebb váll- és szárnytollait még az ember is észreveszi; pedig mennyivel élesebb a ragadozó madár látása az emberénél s mennyivel könnyebben veszi észre, mint a talaj színéhez hasonló piszkos-szürke tollazatú tyúkot.

2. De igénytelen nézetem szerint, ugyanaz áll, mint repülés közben, ha a foglyok a hóban szét vannak szóródva. A fehér havon nem épen oly könnyen észrevehető-e, még nagy távolságból is, a tyúk, mint a kakas?

3. Miként a négy lábú ragadozók, a róka, macska, görény stb. nem tesznek különbséget, vajjon a prédául ejtett darab milyen ivarú, úgy a sólymok sem válogatnak, midőn a repülő csapatból egyet zsákmányul ejtenek. Másképen áll a kányákkal, melyek tudatában annak, hogy a levegőben nem képesek zsákmányukat elfogni; ezek lassú kereső repülésük közben egész figyelmüket a talajra irányítják, hol természetesen a világosabb színű kakast gyorsabban észreveszik, mint a tyúkot.

Végre azt hiszem, hogy nem is csupán a világosabb szín teszi a kakast hamarabb észrevehetővé, hanem nagyobb mozgékonyága, nyugtalansága és ébersége is, mely folytonos mozgásra készíti. Mint a csapat elővédje és őrszeme folyton mozgásban van s így a veszélynek is jobban ki van téve, mint a tyúk, mert az élesszemű ragadozó hamarabb észreveszi.

Mindaddig tehát, míg más elfogadható nézet ezen kérdésben nem merül fel, *dr. Gloger* véleményét, mint az egyetlen, mely a valóságot megközelíti, elfogadhatjuk.

Országos S. nyvtár

A FÁCÁN.

Phasianus colchicus L.

»Ubi bene, ibi patria.«

Országos Széchényi Könyvtár

Az eredeti német munkában sem *Diezel*, sem *Nordenflicht* nem adtak helyet az apróvadakhoz tartozó két tyúkfélének, a fácánnak és a császármadárnak. Miután azonban hazánk

madárvilágában vadászati szempontból mindkettő igen fontos szerepet játszik, a magyar kiadást nem tekinthetnők teljesnek, ha ez a két vad hiányzanék belőle. Igaz, hogy az Ázsiából származó fácán nem honi, — csak honosított madár, mely a mesterséges gondozást elfogadva és az internationalisták elvét követve: »Ubi bene, ibi patria!«, lassankint hazánk minden vidékén, hol tenyésztésére a helyi és éghajlati viszonyok alkalmasok, elterjedt, de ma már épen ezen elterjedtségénél fogva s mert vadon is tenyész, jogot szerzett a honosságra.

A fácán * *természetrajzilag* a tyúkfélék (Gallinaei) rendjébe és a fácánok (Phasianidae) családjába tartozik.

Habár fémfényű tollazata és feltűnő hosszú farka eléggé megkülönbözteti a többi madaraktól, általános jellegeinek felsorolását mégsem mellőzhetjük. A fácánok családja a többi tyúksaládoktól a karcsúbb termet, a hosszabb lábak, a hosszabb nyak és fark által különbözik. A határozott nemi dimorfizmus, azaz a kakasnak és tyúknak elütő tollazata is fontos jelleg. A fácánok éjjelre rendszeren fára szállanak, habár napközben, táplálékot keresve, a földön tartózkodnak; ezért az erdei tyúkok közé soroljuk. Többnejűségben és csapatosan élnek; táplálékukat részben növényi anyagok, főleg magvak, bogyók, fiatal levelek és rügyek, részben rovarok, férgek és csigák képezik; hogy táplálékukat könnyebben emészthessék meg, apró kavicsokat nyelnek el. Párzá-

* Dr. D. Wurm: Jagdthiere Mittel-Europas, illustriert nach Momentaufnahmen. 1897. Goeddes Fasanenzucht v. Staffell. 1895.

suk alkalmával, dürgéskor, sajátos hangokat hallatnak, mozgásuk nagyon élénk s a szemük körüli csupasz foltok élénk piros színt nyernek.

Eltekintve az Észak-Amerikában honos pulykaféléktől és az afrikai gyöngytyúkoktól, melyek szintén ezen családba tartoznak, a fácánok őshazája Dél-Ázsia és a Hátsó-Indiával valaha összefüggésben volt Szunda-szigetek láncolata.

A monda szerint a fácánt az Argonauták, midőn az aranygyapjuért Colchisba, a mostani Mingréliába mentek, hozták Görögországba. Már akkor is, mint most, nagy számban volt Transkaukáziában, különösen a Phasis (később »Fasso« vagy »Rioni«) folyó környékén, honnan nevét is nyerte. A görögök útján ismerték meg a rómaiak s áthozták Itáliába, hol mint dísz- és áldozatállatot, továbbá húzáért, rendkívül becsben tartották s valószínűleg innen terjedt el Közép-Európa többi országaiba. Részint tenyésztve, részint teljesen vad állapotban, az évszázadok alatt jelentékenyen elszaporodott s különösen Csehország gazdag fácánokban. Kis-Ázsiában 800 m.-ig a tenger színe fölött tenyészik; különösen gyakori a Fekete- és Kaspi-tenger környékén, a Kuban mentén a Volga deltájánál stb. egészen Brussáig és délre Ephezusig, Görögországban az Olympuson, Akarnaniában stb., Albániában és Ruméliában. Az Osztrák-Magyar monarchia területén mindenfelé s egyes helyeken igen nagy mennyiségben található. Közép-Németországban csak helyenkint fordul elő, úgyszintén Franciaországban, Angliában és Írlandban is. Olaszországban majdnem teljesen kiirtották. Spanyolországban és Portugáliában a honosítási kísérletek állítólag nem sikerültek.

Hazánkban a fácán ma körülbelül 40 vármegye területén fordul elő; egyes megyékben az évi lelövés 10–15 ezerre tehető és az egész országban az évi lelövés 60–70 ezer között ingadozik. Legnagyobb számban van elterjedve a dunántúl és az alföldön, ritka vagy egészen hiányzik az északi és délkeleti megyékben.

A nálunk előforduló európai, igazi fácán, közönséges fácán 30 mm. hosszú, erős, boltozott, végén kissé hajlított csőre világos barnás, barna színű. Hasíték-szerű ornyílásai közvetlen a csőr tövében a homlok alatt vannak; a duzzadt vörös rózsák a szem körül, melyek az öreg kakasoknál, különösen párzás idején az egész arcon elterjednek, sajátos fejdíszt képeznek. Fején a tollak nem feltűnő hosszúak, csak közvetlen a fülnyílásuk mögött van egy-egy mozgékony tollpamatja, melyek csak akkor vehetők észre, ha a madár gerjedelemben van. A tollatlan, paizskákkal fedett lábain három elő-lábujj és egy kisebb s az előbbieknél magasabban illeszkedő utó-lábujj van. A kakasnál a hátsó-lábujj fölött egy, körülbelül 1 cm. hosszú sarkantyú látható. Lekerekített boltozott szárnyaiban a negyedik és ötödik evezőtoll a leghosszabb. Csontváza és bélcatornája egyezik a többi tyúkfélékével. Farkát 13 sárgás színű fénylő barnás-vörös szegélyű s fekete harántsávós kormánytoll képezi, melyek két oldalt fedélszerűleg borulnak egymásra és hirtelen vékonyodó csúcsban végződnek. A kormány két középső tolla feltűnően megnyúlt. A kakas testének hossza 75–83 cm., szárnyhossza 25 cm., a farkhossza 40–50 cm.; a tyúk testhossza

59 - 61 cm. s a kormány középső tollai csak 33 cm. hosszúak. A fiatal fácánnak lába ólomszürke színű, az idősebbeké piszkos szürkésbarna színű lesz.

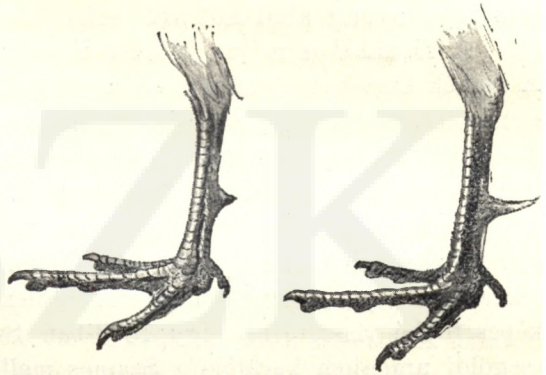
Naumann* a fácán tollazatát a következőleg írja le:

»*A vén kakas* kiszínesedve pompás tollazatú madár. A fedőtollak széleinek színe rendkívüli fémfénnyel bír; a sötétebbek olyanok, mint a csiszolt és befuttatott acél, aranysárga, kékeszöld, sötétkék, lazurkék, viola, vérvörös színűek, a kevésbé sötétek hasonlóak a befuttatott aranyhoz és rézhez. Ezen különböző színek a madár minden mozdulatánál, amint a fénysugarak más és más szög alatt érik, a pompásabbnál pompásabb színváltozatokat mutatják. A mell felső részén és a begyen levő tollak széleinek pompás játszó színe egészen olyan, mint egyes lepkék, p. o. az *Apatura Iris L.* ultramarinból violába átmenő bársony-fekete színe.«

A fiatal kakasok arról ismerhetők fel, hogy kisebbek, halványabb színűek, szemrózsáik halványabbak, lábaik kékesebbek, farkuk rövidebb és sarkantyúik aprók és tompák.

A *fácán-tyúk* tollazatának színét az egyszerűség jellemzi, mi a költésnél és a csibék vezetésénél roppant fontossággal bír. Színe a talaj színének felel meg s a sárgásbarna és rozsdavörös keverékéből áll, mely közé feketés és piszkos fehér foltok és sávok vegyülnek. Jelentéktelen szemrózsája hússzínű, sarkantyúja rendszeren hiányzik s helyén egy kis szemölcs látható.

Kakasmezű tyúkok úgy a mesterségesen tenyésztett, mint a vadon tenyésző fácánok között elég gyakoriak; egyes öregebb tyúkoknak tollazata ugyanis kisebb-nagyobb mértékben a kakasokéhoz hasonló színű és fémfényű lesz és farktollaik olyan hosszúra nőnek, hogy repülés közben az ilyen kakasmezű tyúkot még a gyakorlottabb szemű vadász is kakasnak nézi. Így történt, hogy a mult, 1897. évi téli vadászatok alkalmával három darab ilyen kakasmezű tyúk is került a süttöri bérterületen terítékre, melyeket praeparálás, illetve boncolás végett nekem adtak át. A boncolás azt igazolta, hogy mind a három darab tyúk, mert petefészük ki volt fejlődve és nem fiatal, még ki nem színesedett kakasok, mint azt az idő előrehaladottsága dacára, hinni lehetett volna, különösen az egyik példányról, melynek feje, nyaka és melle teljes zománcos tolldíszben pompázott. A kakasmezű tyúkok kisebb testalkatukról, halványabb színükről, a sarkantyúk hiányáról, jelentéktelen szemrózsájukról könnyen felismerhetők. A kakasmezűség esete legtöbb esetben öreg tyúkoknál az ivarszervek elsatnyulása következtében beálló meddőségnek az

Fiatal és öreg kakas lába.

* Naturgeschichte der Vögel Deutschlands, 3. Aufl. VI. k. 171. 1.

eredménye és rendszeren oly pagonyokban észlelhető, hol a gondos óvás folytán a kártékony kevés mennyiségben fordul elő és a tyúkokat nem lövik; így egyes tyúkok a rendesnél nagyobb kort érnek el.

A fácánoknál eléggé gyakori a kisebb-nagyobb mérvű *fehérfoltozottság* (*Phasianus colchicus varius*) és az egészen *fehér* tollazat is (*Ph. c. albus*). A hófehér fácán vérvörös szemrózsáival pompás jelenség. Ezeken kívül néha láthatók még halványszínű (*Ph. c. pallidus*), barnásfehér, fakó színűek. (*Ph. c. subalbidus*), úgyszintén örves fácánok is (*Ph. c. torquatus*), mely utóbbiak a chinai örves fácán keresztezéséből származnak. Az összes fehér és fehéres példányok gyengék és továbbtenyésztésre nem ajánlatosak.

A fácánok vedlése körülbelül augusztusban végződik. A fiatalok, kakasok és tyúkok tollazata az őszi vedlés előtt a tyúk mezéhez hasonló. Csőrük világosbarna színű, lábaik világos vörhenyesszürkék, karmaik szürkék. A fiataloknak összes tollai finomabbak és apróbbak, mint az öreg tyúké. A fiatal kakasok a kiszínesedés előtt, a fiatal tyúkoktól valamivel sötétebb színűek és a sarkantyú nyoma által különböztethetők meg.

A fácánkakas május, júniusban vedlik, a tyúk csak július, augusztusban. A csibék ősszel színesednek ki; a pihetollakból álló mez csak két napig tart, a más tollazatukat is egymásután gyorsan változtatják; egyes testrészeken 2—5-ször. Elsőrendű 10 evező tollukat ötször változtatják, hogy röpképességük lépést tarthasson a test növekedésével.

A fácán nehézkes teste és lomha természeténél fogva önként nem szereti tanyáját változtatni, úgy hogy kóbor madárnak sem mondható; de azért felriasztva fejét veszíti s néha hihetetlen távolságra repül el, honnan nem képes többé visszatérni. Így 1893-ban Szatmármegyében a báró Vécsey-féle csegöldi uradalom kerüldje a Szamos melletti ligetben lőtt egy fácányúkot, mi teljesen ismeretlen madár volt előtte. A környéken 8—10 kilométer távolságban nincs fácános pagony. 1897 őszén a süttöri Hanság rétségein levő nádasokat hajtottuk meg, hogy azokból a rókákat kizavartassuk, ez alkalommal 3—4 fácán kelt fel a hajtók elől; itt is a legközelebbi fácános majdnem két óra járásnyira van. Az idén, midőn július havában özcerkészeten voltam a hansági égererdőben, a vadőrök azt beszélték, hogy három idei csapat van a Hanság szélén levő ligetekben; tehát már ott költöttek.

A fácán legjobban szereti a folyam melletti ligeteket, a vegyes állabú erdőségeket, melyekben itt-ott rétek, kaszálók vannak, vagy melyek a szántóföldekkel, ciherezekkel és nádasokkal határosak. A szigorú telet s nagy havazásokat nem tűri, nedves területeken a csibék tönkre mennek. Így p. o. a Fertőmelléki fácánosokból a tyúkok előszeretettel költenek a fertői nádasokban, hol aztán a kikelő csibék a nedvességtől mind elpusztulnak. A nagy hóban nem képes táplálékhoz jutni s a ragadozóknak is könnyen zsákmányul esik. A nagykiterjedésű, összefüggő erdőségeket, különösen a fenyveseket nem kedveli.

A fácán erdei madár, éjjelre, hálni mindig a fára száll, úgyszintén akkor is ha felriasztják, de ezen utóbbi esetben ismét hamar leszáll a földre. A fácán-

kakas járása kecses, fejét és farkát önértetesen magasra tartja. Legelés alkal-mával ellenben, miként az összes tyúkfélék, bujkálva jár. Fára szállva, mindig a védelmet nyújtó törzs mellé húzódik és farkát leeresztve tartja.

A fácánok nagyon szeretnek kaparni, futások gyors és kitartó, repülésük, ha már nagy szárnycsattogással felemelkedtek, meglehetősen gyors, mit minden vadász tapasztalt már, ki ilyen repülő fácánra lőtt és — elhibázta vagy egy-két farktollát lőtte le. Repülése rendszeren egyenes irányú, de azért akár-hányszor ügyesen ki tud térti a vadászok vonalából. Leereszkedés alkal-mával, miként a fogoly, kifeszített szárnyakkal még egy pár lépést úszik, mielőtt a földre ereszkednék. Télen a fácánok nemcsak a hidegtől szenvednek, hanem igen gyakran az élelemhiány miatt; a meleg, sűrű csendereseket, a nádból készült buvóhelyeket és a hintést előszeretettel keresik fel s ilyen helyeken állandóan meg is maradnak s a rájuk fordított gondosságot bő szaporulattal hálálják meg. Homokra, úgy az emésztés, mint fürdés céljából szükségük van. A fácánok a társas életet nem nagyon szeretik; az őszi vedlés után még a fiatalok is elhagyják anyjukat és csak télen egyesülnek kisebb csapatokba. Az öreg kakasok magánosan élnek; tavasszal a párzás idején szemben egy-mással egészen megférhetetlenek lesznek és harcokat vívnak. Midőn a kakas fára száll, sajátságos rikácsoló hangot hallat, mellyel tartózkodási helyét a rá leselkedő két- és négy lábú ellenségeinek igen is gyakran elárulja. A tyúk rendszeren hang nélkül száll fel; ha csibéi vannak, hívó hangja hasonlít a házi tyúkéhoz, a csibék pityegnek.

A fácán *eledele* nagyjában ugyanaz, mint a fogolyé; táplálékát a különböző évszakok szerint különböző magvak, gabona, bogyók, makk, más gyümölcsök, répa és a répafélék levelei, rovarok, férgek, csigák képezik. A fiatalok a hangyabábókat (hangyatojás) igen szeretik. Napközben a fácánok a földön tartózkodnak s táplálékot keresve folyton kaparásznak; a déli órákban igen szeretnek a homokban heverve sütkérezni. A víz közelében előszeretettel tartózkodnak s télen a források közelében mindig található, mert ilyen helyeken egy kevés zöldséget találnak. A vizet általában szeretik s legjobban oly pango-nyokban tenyésznek, hol tiszta vizü patakok vannak, habár oly helyeken is tenyészthetők, hol víz általában nincs vagy nagyon kevés van.

A fácánok *szaporodása* vagy egészen természetes úton, rendes tartózkodási helyükön történik, ezek az ú. n. vad fácánosok, vagy a félvad fácánoknál a fácánkertekben, ezek az igazi fácánosok, vagy végre a tojásokat összegyűjtik s költőkamrákban kiköltetve a fiatal csibéket mesterségesen felnevelik. Ahol lehetséges, ezen különböző módszereket együttesen is szokták alkalmazni, oly módon, hogy az olyan helyekről, hol a fészkek az elpusztítás veszélyének vannak kitéve, a tojásokat összeszedik, kiköltetik s a fiatalokat csak akkor eresztik szabadon, ha önállókká lettek. A kakas már április elején elkezdi dörögni s hívó hangja május végeig hallható.

Ily módon bizonyos számú tyúkjait összegyűjtve, minden igyekezete oda-irányul, hogy ezektől vetélytársait távortartsa. Dörgése kukorikolásszerűen hangzik és szárnycsattogtatással kíséri s miként a siket- és nyirfajdkakasok,

élénken ugrálva szépeleg. A tyúkok megtermékenyítése délelőtti 8—9 óráig tart, mire szünet áll be. Habár este a tyúkok a kakas közelében szállnak fára, azért hűségük éppen nem megbízható s alkalomadtán szívesen részesítenek más szeladonokat is kegyeikben, mi annál könnyebben lehetséges, mert a kakas mindig csak egy tyúkkal van együtt; ezen körülmény adott okot arra is, hogy a fácánt sokáig egynejtűségben élőnek tartották. A tojások lerakása aránylag hosszú ideig, négy-öt hétig tart, mert a tyúk csak három-négy napban tojik egyet; a fiatalabb tyúkoknál még több idő telik el, míg összes tojásaikat lerakják. A fácán-

lag hosszú ideig, négy-öt hétig tart, mert a tyúk csak három-négy napban tojik egyet; a fiatalabb tyúkoknál még több idő telik el, míg összes tojásaikat lerakják. A fácán-

Bokrázat vizslával.

tyúk fészket réteken a fűben, a gabonában, bozótokban, bokrokban és néha — sajnos! — a lóherben is készíti, mely utóbbi helyen rendszeren az első kaszálás alkalmával tönkremegy. Különbözik az egyszerű fészkek többnyire elég jól el van rejtve s mindig úgy van elhelyezve, hogy itt-ott egy kevés napot kapjon. Egy tojó rendszeren 8—12 tojást tojik, a fiatal tyúk azonban kevesebbet, 6—8-at; a másodszori fészkelés alkalmával, ha az első elpusztult, a tojások száma rendszeren kevés. Ha egy fészkekben sok, 20—30 tojás van, akkor biztosra vehető, hogy több tyúk rakta egy fészkekbe a tojásait; sőt az is megtörténik, hogy a fácantyúk a fogoly vagy nyirfajd fészkekbe rakja a tojásait. A fácán tojásai átlagosan 45:2:34:7 mm. nagyságúak, fényesek és simák; színük szürkészöld vagy szennyes fehéreszöld és a kotlás vége felé mindinkább világosabbak lesznek. A tojó az utolsó időben nem igen hagyja el a fészket. A kotlás 24—26 napig tart. A hideggel és nedvességgel szemben érzékeny csibék, mihelyt megszáradtak, azonnal követik anyjukat; éjjel és rossz idő alkalmával éppen úgy mint a házityúk csibéi; anyjuk védő szárnyai alá bújnak. Kezdetben a kotló által kikapart és eléjük rakott hangyabákokkal táplálkoznak; három hetes korukban, midőn körülbelül fürj nagyságúak, már képesek alacsonyan repülni s azután éjjelre anyjukkal fára szállanak. Teljesen repülősek csak augusztus végével lesznek. A csibék veszély alkalmával a fűben a bokrok alatt úgy meglapulnak, hogy a leggyakoroltabb szem is alig képes észrevenni. A fészkek késő őszig együtt marad, mikor a fiatal kakasok kiválnak a csapatból s végre a következő tavasszal, dürgés idején a családi kötelék végleg felbomlik.

A fácánnak számtalan *ellensége* van és többféle *betegség* pusztítja. Ellen-ségei közül felemlítendő a kutya és a házi macska, különösen ott, hol a fácánosok közelében vasúti őrházak vannak, továbbá a róka, nyest, nyuszt, borz, görény, menyét, sündiszó, hörsög, patkány, fülesbagoly, vércse, ölyv, kánya, varjú, szarka, sőt a mátyás is. Belsőleg a giliszták kinozzák s némely évben a csibék nagy része a kullancsoknak és atkáknak esik áldozatul. A légsőben élősködő féreg a *Synganus trachealis* roppant mennyiségben pusztítja. Igen sok pusztul el aszkóiban, hasmenés következtében stb. A különböző elemi csapások is nem kevés áldozatot követelnek, így a tavaszi késői fagyok, általában a hideg és rendkívüli nedves időjárás, áradás és jégeső.

A fácán *szellemi képesség* tekintetében igen alacsony fokon áll s lépten-nyomon az ember segítségére és oltalmára szorul. De nemcsak szellemileg áll alacsony fokon, hanem érzékei sem oly élesek, mint a többi erdei tyúkféléké. Veszély esetén egészen ügyefogyottá lesz; ész nélkül szalad ide-oda, megbujik anélkül, hogy fedve volna, vagy a fejét dugja be valahová és azt hiszi, hogy így védve van. A szabad mezőn könnyen eltéved, nem képes tanyájára visszatérni s miután éjjelre nem szállhat fára, könnyen a ragadozók prédájává lesz.

A fácán *vadászatának* nálunk három módja van gyakorlatban:

1. a bokrázás vizslával;
2. a pásztázó vadászat és
3. a hajtás elől álló puskásokra.

A két első módot ritkábban szokták használni s rendezett vadászterületeken, hol a fácántenyészésre nagyobb súlyt fektetnek, egyáltalában nem, mert az ilyen helyeken a fácánokat késő ősszel a jövő évre szánt tenyészanyag befogása, illetve bekamrázása után szokták elől álló puskásokra hajtatni.

A *bokrázás vizslával*, midőn a fiatal kakasok kiszínesedtek, igen élvezetes mulatság, ha fácán elég van s csak egy pár darab lelövésére szorítkozunk, továbbá a vizsla nyugodt és minden tekintetben megbízható és végre ha a vágás, melyben vadászunk, nem szerfölött sűrű és magas. Mihelyt azonban az egyik vagy másik feltétel hiányzik, a bokrázás fáradságossá, robotmunkává válik. A bokrázásnál a vizslát röviden kerestetjük; ha a vizsla nagyon sebes és messze keres, a csörgő vagy csengetyű nem sokat használ, mert ha a vizsla áll, a csengetyű hangját nem halljuk s így legfeljebb csak az irányt tudjuk, melyből a csengetyűt előzőleg szólani hallottuk és így a vizslát hosszas ideig kell keresni, vagy akárhányszor, a keresés hiába való levén, vissza kell hívni. Éppen ez okból nem is tartom ajánlatosnak, a vizslát a szaladó fácán után engedni, mert a hajsza rendesen hosszú ideig, illetve nagy távolságra tart, aszerint mint a vizsla a vadat óvatosan vagy gyorsan követi; az első esetben a vadász követheti ugyan a vizslát, de a fácán van messze előttük s ha valamelyik nyiladékhöz ér, oly messze kel fel, hogy eredménnyel nem lehető, a második esetben a vadász a sebes vizslát nem képes követni s így ha a fácánt állja vagy nem találja meg, vagy az előbbi eset áll be, hogy t. i. a fácán messze kel. Sűrű, magas vágásban, eltekintve attól, hogy a járás roppant fárad-

Pásztázó fácánvadászat.

ságos, a lövés a legtöbb esetben lehetetlen, mert akárhányszor a felkelő vadat se láthatni.

A *pásztázó vadászatnak* az erdővel határos kukorica-táblákban, vagy fiatal vágásokban van helye. A puskások és hajtók éppen úgy állnak fel, mint a fogolyvadászatnál leirtuk és a vadászat lefolyása is azzal egészen azonos.

A *hajtás elöl álló puskásokra* * rendszeren csak erdőben gyakorlatos s arra az időre esik, mikor azok már az erdőbe bevonultak, azaz télen, kivált ha már hó is esett. Ez kétféle okból történik: először a lomb lehullása után és ha hó is esett, a fácánok jobban hajthatók, mint ősszel, midőn az erdő alját borító bokrok még lombosak; másodsor, a később — p. o. közvetlen karácsony előtt — piacra vitt fácánokért sokkal többet fizetnek.

Ami a fácán lövését illeti, mostanában a hajtóvadászatokon könnyű, 16-os és 20-as kaliberű puskákat szoktak használni, miután a sok egymásutáni lövés könnyen fejfájást okozhat. Legcélszerűbb füst nélküli puskaport és őszszel 10-es, télen 8-as számú göbecset (serétet) használni.

Fácánra hajtókkal csak akkor lehet sikeresen vadászni, ha az erdő kellő szélességű nyiladékokkal megfelelő, sem túlságos kicsiny, sem igen nagy táblákra van osztva. A nyiladékok földjének tisztának kell lenni bokroktól, gatzól, mert különben a fácánok nem kelnek szárnyra, hanem keresztül surranak rajta. A nyiladékok oly szélesek legyenek, hogy a fák ágai ne ériék egymást,

* A vadászati ismeretek kézikönyve. 3. köt. 229. 1.

Hajtás elöl álló puskásokra.

mert a nyiladék előtt emelkedő fácánra a fák galyai között bizonytalan lövés esik, sőt találás esetén is, az ágak a sörét nagy részét felfogván, a fácán gyengén sebesül meg, látszólag, egészségesen repül tovább s csak később pusztul el.

Sűrű bozótokban, borókás szedres alatt nagyon szeretnek a fácánok meglapulni, kivált ha az időjárás meleg és többször kergették fel őket; szálas erdőben azonban, hol nincsen bokorzat, a legelső nesz hallatára lábra kapnak s igyekeznek a szélek felé, hol rendszeren bokrosabb s hol elrejtőzhetnek. A kakasok ehhez különben is jól értenek. Az első esetben célszerű kisebb hajtásokat venni, a másodikban nagyobb hajtások vehetők.

Olyan helyekre, ahol a fácánok a hajtásból kisurranni, vagy több hajtásból összefutni szoktak, néhány embert kell rendelni, kik ott fel s alá járkálván, köhécselvén, azt megakadályozzák. Legjobb a következő hajtásokat hajtókkal körülállítani vagy — ami még célszerűbb — rémcafatokkal körülzárni, hogy a vad azokból ki ne menekülhessen.

Hajtatni mindig arra felé kell, a merre a fácánok rendszeren szállani szoktak és úgy kell intézni, hogy a hajtás mindig a még meg nem hajtott, de meghajtandó terület felé történjék, mert így a lövés nélkül elmenekült fácánok a következő második, harmadik hajtásban ismét puskácsó elé kerülnek és a hajtók esetleg a megsebzetteket is megtalálják. Az utolsó p. o. mező szélén levő hajtást természetesen visszafelé kell hajtani, mert különben a fácánok a hajtók feje fölött visszafelé repülnek. Akinek a puskások közül a rendező kedvezni akar, azt a hajtókkal szemben, de mindig a sarkon állítsa fel és a hajtás vége felé a hajtó-vezetők szorítsák a hajtást az illető sarok felé. A szárnyakon rendszeren csak a hajtás vége felé szokott néhány fácán felszállani, melyek az elől álló puskásokat észrevették; néha azonban a terepviszonyok, illetve az állab minősége olyan, hogy éppen a mozgó szárnyakon levő puskások felé repül a legtöbb fácán.

A vadászokat legfőlebb 50—60 lépésnyire szabad egymástól állítani, mert különben a két puskás között magasan repülő fácánt a göbecs nem érné el biztosan.

A hajtók a legnagyobb csendben álljanak fel, hajtás közben semmi lármát ne csapjanak, csak a fákat ütögessék, illetve a bokrokat zörgessék botjaikkal. Ha kakas kel fel előttünk, a vezetők kiáltsák: vigyázz, vagy »tirez haut«.

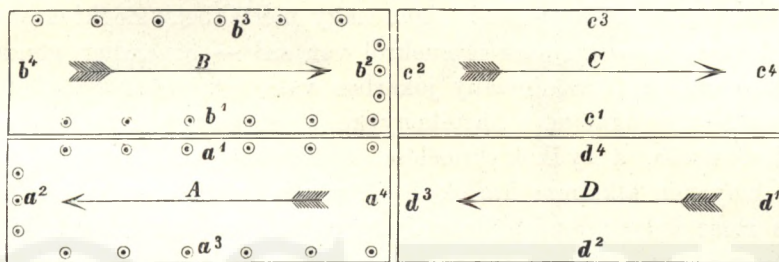
A fácán a hajtásban igen óvatos; ha tisztáshoz vagy nyiladékhoz ér, vagy a vadászt észreveszi, nem igen kel fel. A következése ennek, hogy a puskások vonala előtt lassankint összegyűlnek, hol előre, hol hátra futkosnak és ha a hajtók már egészen közel vannak, tömegesen egyszerre, mint mondani szokták, csokorban szállnak fel, úgy hogy a legtöbb lövés nélkül menekül el.

Ott, hol a fácánvadászat alkalmával más vadat löni nem kívánnak, azzal segítenek e bajon, hogy a puskások előtt, mint egy 30 lépésnyire, körülbelül 40—50 cm. magas sövényt csináltatnak. A fácánok, mihelyt a sövényhez érnek, azonnal felrepülnek s így összetorlódás nem jön létre, a nyulak pedig visszafordulnak s a hajtóvonalon visszatörnek.

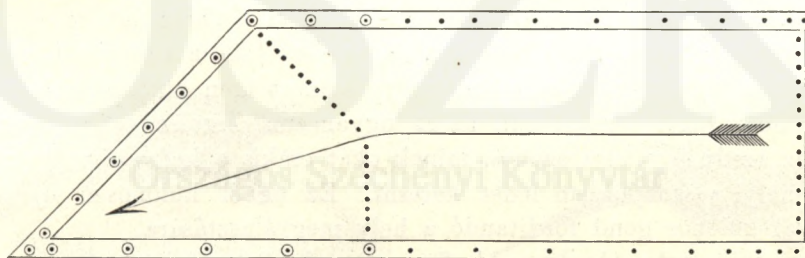
Más módja a fácánok felrebbentésének az, hogy mikor a hajtók körülbelül 100 lépésnyire közeledtek a vadászok vonalához, megállanak és a fákat erősen kopogtatják; erre rendszeren egy csomó fácán felrebben. Mikor a lövöldözés megszűnt, újból megindulnak, de 20 lépés után ismét megállanak és kopogtatnak; ezen eljárást addig ismétlik, míg végére nem jutnak a hajtásnak.

Hajtóvadászat után másnap a vadászszemélyzetnek első teendője a hajtásokat egy pár jó vizslával végig kerestetni és a sebesült vagy a tűzben összeesett, de a hajtás után meg nem talált fácánokat összeszedetni.

Tekintetbe véve, hogy a fácántenyésztés bármely módja is üzetik, az a vadászattulajdonosnak tekintélyes költséget okoz s hogy a lelőtt fácánok is

Vadászati terv, négy összefüggő hajtásra s ezek sorrendje.

Fácánhajtás csücsökre. ○ puskások, ... hajtók.

tetemes értéket képviselnek, a nagyon is közeli, a vadat szétroncsoló lövésektől éppúgy kell óvakodni, mint a nagy távolságokra való hazardlövésektől, mely utóbbi esetben a sebzett vad rendszeren meg nem kerül és elvész.

A legtöbb fácánvadászatoknál csakis kakasok lövetnek és a tyúkok kémeltetnek, mi annál könnyebben eszközölhető, mert kellő nyugodtsággal a szerény tollazatú tyúkokat elég jól meg lehet különböztetni.

A fácán a serétlövésekkel szemben elég ellentálló vad és ha a serét nem bír megfelelő átható erővel, akkor még a szétrobbanó tollazat sem képez megnyugtató bizonyítékot, hogy a vad halálosan találva van.

Egyébként a fácán *lövészjelzései* a fogolyéhoz igen hasonlóak és a lövés után könnyen lehet felismerni, hogy mily sérülés történt a vadon. A szemén átlőtt fácán, ha az agy nincs megsérülve, mindjárt a lövés után egyenesen a magasba száll s azután kiterjesztett szárnyakkal és farktollakkal a földre esik.

Ha a fácán szívét a beleken át egyes serét találta, akkor a lövés után mintegy magát összekapva rövid ideig a repülési irányát megtartja, azután néhány méterre még egyenesen felfelé száll és kimulva, a földre esik. Béliövésnél felborzolt hátsó tollazattal lassan tovább húz és ha nem lesz háborgatva, leszállási helyéhez közel kimulik. Derékon, keresztcsontjába lőtt fácán a lövést avval jelzi, hogy ringó repülésben, mindkét lábát lelógatva száll tovább egy jó darabra, azonban a fogolytól eltérőleg már nem igen tud felrebbenni. Láb-
lövésnél a fácán, habár csak egyik combja is meg van löve, súlyánál fogva nem tud felemelkedni és tovább szállani és ebben a fogolytól eltér. Ha a lövés csak egyik lábszárt roncsolta szét, alig van remény, hogy a tovább szálló vadat kézre lehessen keríteni.

A fácán az óvást és gondozást igen nagy mértékben megkívánja, s még vadfácánosokban is — itt csak ilyenekről van szó — az ember gondosságára nagyon reászorul. A fácánállomány jókarban való tartásának alapföltételei az alkalmas terület, nyugalom, a kártékonyoknak szorgalmas irtása, a vadorzók gondos távoltartása, a tyúkok kimélése, a fészekre való szigorú felügyelet, megfelelő helyeken alkalmas hintők és a mezőn védő csenderesek készítése, továbbá a rossz helyen levő tojások összegyűjtése és mesterséges kiköltetése, végre időközönként a vérfelfrissítés.

A fácántenyésztés* eredménye nagy részben azon terület természetes sajátosságaitól függ, melyen fácánokat tenyésztünk. Az éghajlati viszonyok befolyása annyiban bír kevesebb befolyással, mert a fácán, kinőtt állapotban, a legnagyobb éghajlati különbségeket képes elviselni, ha a hely különben megfelelő. Habár tagadni nem is lehet, hogy fácánost igen különböző helyi viszonyok mellett lehet berendezni, azért ugyanazon kezelés és területnagyság mellett az eredmény nem azonos, minek okát csakis a kedvező vagy kevésbé kedvező helyi viszonyokban lehet keresni. Ez okból különösen új telepítés alkalmával különös gond fordítandó a hely megválasztására.

Ezen tekintetben legnagyobb fontossággal bír a fácánosnak szánt és az ezzel határos terület állabának minemősége.

A fácán legjobban a síkföldet és a dombos vidéket kedveli, hol lomblevelű erdőterületek ligetekkel, rétekkel és szántóföldekkel változnak. A nagy-kiterjedésű zárt erdőket kerüli és a magasfekvésű vidék sem felel meg természetének. Legkedvesebb tartózkodási helyei a lomblevelű középerdők, melyekbe kisebb 80—100 m² kiterjedésű fenyő-csoportok vannak. Valamennyi fanem között a tölgyet kedveli, melynek makkja kedvenc eledele. Ha az ilyen állabú erdőben még bőven van vörös berkenye (*Sorbus aucuparia*), vackor (*Pirus communis*), kőkény (*Prunus spinosa*), boróka (*Juniperus communis*), erdei szeder (*Rubus fruticosus*), varjutövis benge (*Rhamnus cathartica*), ebsefa (*Rhamnus frangula*) stb., akkor ezen tekintetben minden feltétel megvan, hogy kedvező eredményt várhassunk, mert ezeknek gyümölcsei szolgáltatják a fácán termé-

* Goedde's Fasanenzucht, 3. kiad. Berlin P. Parey 1895. A vadászati ismeretek kézikönyve, 3. kötet.

szetes téli takarmányát. A folyómenti ligetekben, azonkívül hogy télen ezen gyümölcsöket rendszeren megtalálja, nyáron bőven talál csigát, pondrót és kukacot. *Landois* tanár egyetlen fácán begyében 250-nél több mezei kártékony csigát talált és *Neurath* báró észleletei szerint olyan években, midőn sok a cserbogár, a fácánnak ezek képezik majdnem kizárólagos eledelét. A cserjések sűrűségei azonkívül, hogy eledelt nyújtanak, még kitűnő védelmet is szolgál-

Lövésjelzések a fácánnál.

tatnak napközben a fácánoknak. A vágásokban és fiatalosokban bizonyos számú, legalább 6 m. magas és erős elágazású fának meghagyása okvetlen szükséges, hogy a fácánok ezekre éjjel felszállhassanak, mert különben oly helyekre huzódnak, hol ilyeneket találnak. Erre a célra igen jók az egyes magánosan álló, erős fenyők, melyek télen a hideg és hó ellen kitűnő oltalmat nyújtanak. Ha a tél szigora ellen oltalmat nyújtó sűrűségek nem volnának, ilyeneket mesterseges úton kell ültetni; e tekintetben a fenyők igen jó szolgálatot tesznek. Az egy méter magas fenyő-fácskákat oly sűrűn kell egymás mellé ültetni, hogy oldalágaiknak végei érintkezzenek; ha ezeket egy év múlva visszavágják, oly

sűrűség keletkezik, mely a fácánoknak a hideg, hó és ragadozók ellen kellő oltalmat nyújt. A boróka ültetése sem ajánlható eléggé, mert a fácán ezen fanemet, mely amellet, hogy jó védelmet ad, a bogyói miatt is szerfölött kedveli.

A leírt állabú erdőben legyen elég tisztás is, melyek, ha részben kaszálók, részben mezei növényekkel, p. o. búza, árpa, köles, kender, tatárka, burgonya, tengeri és répa vannak bevetve, a fácántenyészetet nagy mértékben elősegítik. Az ilyen területek kiterjedése sovány talajnál az egész területnek egyharmada, jó talaj mellett egy negyede lehet. Az ilyen művelés alatt álló területek már azért is szükségesek, mert laza talajuk alkalmas a fűrészezésre és belőle kedvenc eledelüket, a különféle bogarakat és férgeket könnyen kikaparhatják. A fűvel benőtt területek azért szükségesek, mert a fiatal, egy pár hetes csibék itt sok apróbb bogarat, hangyatojáást és fűmagot találnak; a gyepes területeken pedig eső után könnyen megszáradhatják magukat.

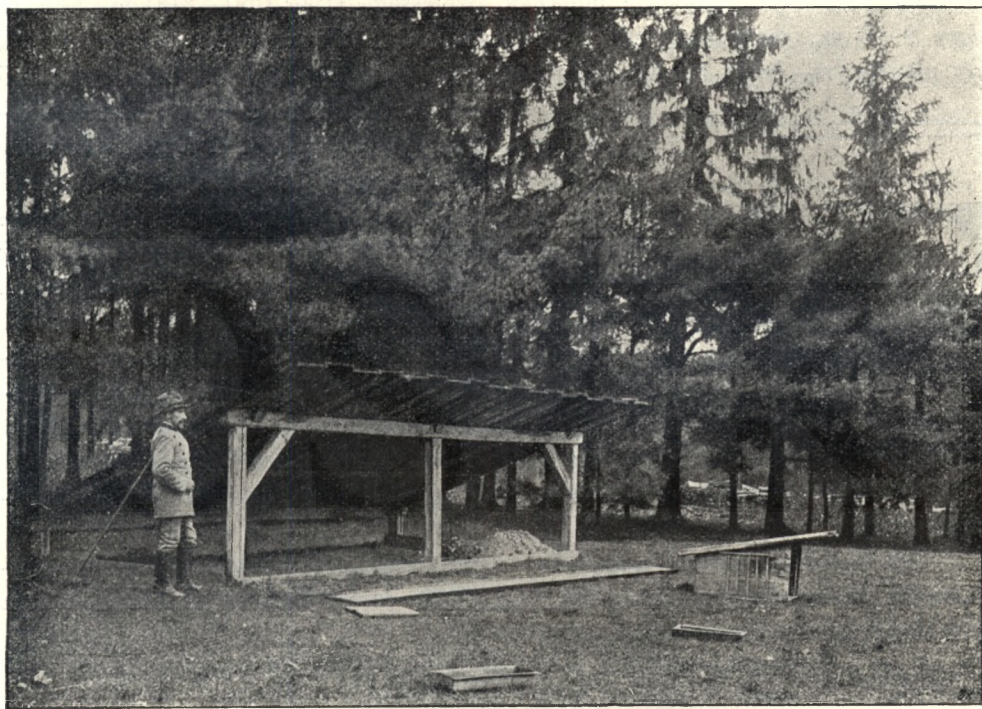
A fácántenyésztésre szintén fontos, ha a területen vagy közvetlen közelében patak, általában friss víz van. Igaz ugyan, hogy ezen feltétel nagyon sok helyen hiányzik és fácán mégis van elég, de az tagadhatatlan, hogy ott, hol tiszta víz elég van, az állomány nagyobb szokott lenni.

Miután a fácántenyésztés egyik főfeltétele a *nyugalom*, az oly erdő, mely valamely város vagy község közvetlen közelében van, vagy nagyon járt utak vezetnek rajta keresztül, fácánosoknak nem alkalmas. Ezen körülménynek a hátrányai ugyanis nemcsak abban vannak, hogy a járókelők a fácánokat folyton nyugtalanítják, hanem a vadorzást nagyban elősegíti és a házi-ebek s macskák által okozott kár annál nagyobb, minél közelebb van a fácános a községhez. A fácánok ugyanis a folytonos járás-keelés következtében megszokják az embereket s ennek folytán mindenféle veszélynek vannak kitéve. A legnagyobb kárt mindenesetre a gyöngyvirágszedő, vagy szárazgalyat gyűjtő, eprésző gyerekek okozhatják és a házi-macskák, melyek százával fogdoshatják el a még repülni nem tudó csibéket. Hogy az ilyen gyöngyvirágszedő gyerkőcök mily nagy kárt tehetnek a tojásokban, azt a soproni erdőnek Klimpa községgel határos részében nem rég tavasszal történt eset bizonyítja. Midőn egyik vasárnap délután az illető erdő rész öre Sopronból a hivatalos kihallgatásról visszatért a pagonyba, az egyik erdei úton több mint 150 drb összetört fácántojást talált és a gyermekek állítólag ezen kívül még két kalappal vittek haza a faluba!

Ragadozó vadak lehetetlenné vagy legalább silánnyá teszik a fácántenyésztést, ez okból tehát mindaddig, míg a ragadozók száma a minimumra nem apasztatott, fácánok telepítésére gondolni sem lehet. De a kártékony irtását azután is folytatni kell, ha már a fácános be van telepítve, mert az ilyen helyek különös vonzerővel bírnak a különböző ragadozókra. Erre nézve legcélszerűbbek a tisztán tartott cserkészeteken felállított csapdák, a rókák szorgalmas áása tavasszal, továbbá a bagoly-kunyhó minél gyakoribb frekvenciájának.

A vadászszemélyzetnek egyik legfőbb és legfontosabb feladatát képezi a gondjaira bízott terület megvédése az orvvadászok alattomos garázdálkodá-

sától. A fácán nemcsak szép, hanem értékes madár is, melynek kézrekerítése megérdemli a fáradságot, mi nem is szokott igen nagy lenni, ha a felügyletet hanyagul végzik, mert hurokban megfogni vagy éjjel, holdvilágnál a felszálló fácánokat nem nehéz zsákmányul ejteni. A vadőröknek tehát mindig résen kell lenniök, hogy a rájuk bízott vadat megvédhessék. A hurkok gondos leszedése, az éjjeli portyázás elengedhetetlenek; az a vadőr, ki feladatát napszámos módra végzi s reggel napfelkelte után ballag ki a pagonyba, hogy naplementekor ugyanazon úton hazatérjen, nem védője pagonyának, hanem öntudatlan cinkostársa a vadorzóknak.

Fácánetető és homokfürdő.

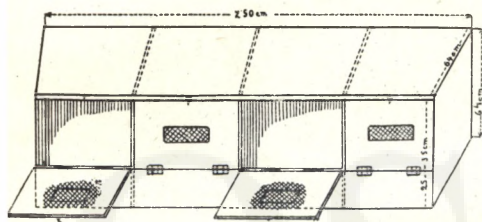
Oly vadászterületeken, hol az őszi, illetve tavaszi vadászok előtt a szükséges és a terület nagyságának megfelelő tenyészanyagot nem szokták befogni s bekamrázni, a tyúkok kímélése okvetlenül szükséges s legfőlegb minimális számú tyúk lelövése engedhető meg és csakis oly helyeken, hol a szomszédok kímelésére úgysem lehet számítani.

A fészkek elpusztítását úgy lehet megakadályozni, hogy költés idején a fészkelő helyek közelében való járást a legnagyobb szigorral meggátoljuk s még a személyzetnek sem engedjük meg, hogy ezen időben az utakról letérjen. Szárazfa, virág, gomba, eper stb. szedése a legszigorúbban eltiltandó, mert — mint fennebb említettem — éppen az ilyen járatban levők a legádázabb elleneségei a fácánfészkeknek. A megbízhatatlan, veszélyeztetett helyekről legcél-

szerűbb a tojásokat összegyűjteni, tyúkkal vagy pulykákkal kiköltetni és a csibéket vagy mindjárt 3—4 napos korukban vadfácán-kotló alá lopni, vagy később, ha már elég nagyok, szabadon eresztetni.

Az etetők, hintők készítése igen fontos, mert a szorgalmas etetéssel nemcsak jó erőben tartjuk a téli szükség idején fácánainkat, hanem megakadályozzuk azt is, hogy a pagonyban szétszóródjanak; az etetőhöz szoktatott fácánok mindig az etető körül tartózkodnak.

A fácán-etetők hosszúkás, négyszögű, sarkain bevert, négy cölöpön álló födelek, melyeknek eleje jóval magasabb, mint a hátsó, mely a földet csaknem éri, azaz annyira van a földtől, hogy a fácánok könnyen kifuthassanak alatta. Az etetők méretei különbözők lehetnek. Szélessége átlag 1'50—2'00 m., hosszúsága 2—3 m., magassága elől 1—1'40 m., hátul 0'25 m. Hátul azért hagyják oly alacsonyra, hogy ha valamely ragadozó madár előlről az etető alatt levő

Fácán-kotlórekesz.

fácánokra csapna, ezek hátul kimenekülhessenek. Az etető fedelét legtöbbször nádából, egyes helyeken erős karókrakott galyakból és gyepféglákból készítik. Az etető alját a fűtől gondosan meg kell tisztítani s agyaggal ki kell verni. Az etetők a pagony középső részeiben sűrű helyeken állítandók fel. Az etetőhöz vezető utakon célszerű már aratás-

kor hinteni, hogy a fácánokat idejében oda szoktassuk. Igen jónak bizonyult egyes búzagalaszok elszórása és a hintő alatt egykét búza-kéve felállítás.

Az etetők számát a fácánállomány nagysága és eloszlási módja határozza meg.

Az etetőknél kiszórt takarmány mennyisége a fácánok számától és a természetes takarmánymennyiségétől függ. 100 darab fácánra 8 hónapon át a következő takarmánymennyiség számítandó:

októberben	70	liter,	naponkint	2'2	liter,
novemberben	100	»	»	3'5	»
decemberben	180	»	»	6'0	»
januárban	180	»	»	6'0	»
februárban	150	»	»	5'6	»
márciusban	130	»	»	4'3	»
áprilisban	130	»	»	4'3	»
májusban	70	»	»	2'2	»

összesen: 1010 liter búza, melyhez még a 8 hónapra 25—30 kéve búza is számítandó. Szigorú télen, nagy hó alkalmával, minden vadászat után, valamivel több takarmány szórandó ki.

Ha a fácános nagyobb kiterjedésű, gazdaságilag művelt területekkel érintkezik, melyek a vadászat-tulajdonos birtokát képezik, igen jó szolgálatot tesznek a mezőn levő csenderesek. A fácánok ugyanis előszeretettel járnak ki legelni a mezőre, hol messze elkóborolnak s onnét arra szállnak, a merre fát

látnak. A csenderesek célja tehát az, hogy egyrészt a fácánok szétszóródását megakadályozzák, másrészt, hogy nyáron át zivatarok, esőzések alkalmával, ősszel pedig a ragadozó madarak ellen megvédjék. Ha a csendereseket az erdőtesttel bokros területek, futó csenderesek kötik össze, akkor a fácánok csoportosulása és visszavonulása az erdőbe még biztosabb.

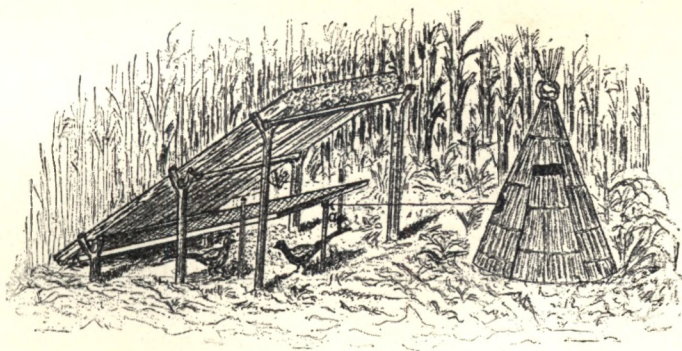
A csenderesek készítésének módjairól a nyúlról szóló szakaszokban volt részletesebben szó.

Az újonnan berendezendő fácános megtelepítése idegen helyről hozott tenyészfácánok szabadon eresztése által történik. Ezen célra legjobb olyan helyről hozatni a fácánokat, hol szintén vadon tenyésztik azokat. Átlagban egy-egy kakasra 5—10 tyúkot lehet számítani, de ha kevés tenyészanyaggal kezdjük a telepítést, nem árt, ha a kakasok és tyúkok közötti arányt 1:5-höz vesszük. A fácánok kibocsátását legcélszerűbb kora tavasszal, egy pár héttel a dürgés kezdete előtt eszközölni, azonban lehet ősszel és télen is tenni, mert ezen időben a tenyész-anyag olcsóbban beszerezhető.

A kibocsátás legcélszerűbben estefelé, a hintéssel ellátott etetők környékén történik, mert a szállítás folytán megfélemlített fácánok a sötétben nem távoznak messzire, reggelig megnyugszanak s ha a szükséges táplálékot megtalálják, helyben maradnak.

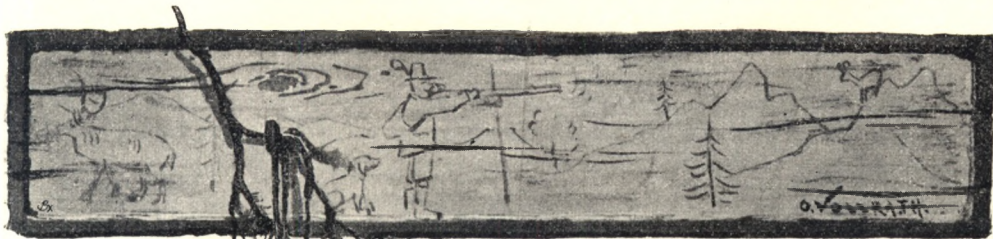
A kibocsátandó fácánok szárnyainak sárral való bekenése azért nem ajánlható, mert egyrészt jó futó levén, ha el akar, úgysis ellábol, másrészt nem tudván repülni, a szőrmés ragadozók könnyen elfoghatják.

A vérfelfrissítés céljából időközönként kibocsátott fácánokkal szintén a leírt módon járunk el.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A CSÁSZÁRMADÁR.

Tetrao bonasia.

Midőn a nap már nyírlombot fakaszt :
Sípoddal lépre esalsz minden kakast.

Szászországi Széchényi Könyvtár

ihetetlennek látszik, hogy *Diezel* a középerdőségek ezen madarát, mely Németország egyes vidékein éppen nem ritka, munkájában egészen mellőzte. Mint már az előbbi fejezetben is említettem, a császármadár hazánkban, különösen a délkeleti felföld határhegységeiben oly gyakori, hogy az apróvad vadászatát tárgyaló munkából — habár az eredetiben hiányzik is — kihagyni nem lehetett. Nem lehetett mellőzni már azért se, mert ezen nemes és rendkívül érdekes vad vadászata egyike a legélvezetesebbeknek s oly vidékeken, hol nagyobb mennyiségben fordul elő, kárpótlást nyújt a szegényes, silány fogolyvadászatért.

A császármadár, császár-fajd, mogyoróstyúk (*Tetrao bonasia*)* *természetrájlilag* a tyúkfélék (Gallinacei) rendjébe, az erdei tyúkok (*Tetraonidae*) családjába tartozik. Általános jellegei a következők: szeme fölött vörös rózsája van, a feje búbján, a fül nyílásainál a tollak kissé hosszabbak, mint a fej többi részén. Tizenhat kormánytolla közül a két középső barnás, feketén pettyezett és a végükön levő fehér szegély mellett egyetlen fekete sáv van; a többi kormánytoll hamuszürke, feketén habozott és a fehér szegély előtt szintén egyetlen fekete sávval bírnak. Ezen jelleg különösen a korcsokkal szemben bír jelentőséggel. A lábközép, azaz a csüd, a sarktól lefelé, a közepéig tollazott, lábujjai csupaszok s úgy a kakasnál, mint a tyúknál a tollazat színe a rozsdabarna, barna, fekete és fehér színek keverékéből áll; a kakasnak a torka fekete, a tyúké sárgás.

A császármadár nagysága, ha a különböző észlelők adatait összevetjük, tartózkodási helye szerint eltéréseket mutat. *Valentinitsch* szerint az északmagyarországi példányok a következő méreteket mutatják:

Öreg kakas, ősszel: testhossza 39·9, szárnyhossza 17·5, farkhossza 9·5 cm.
Tyúk, ősszel: testhossza 36·8, szárnyhossza 17·6, farkhossza 9·7 cm.

* F. Valentinitsch. Das Haselhuhn, dessen Naturgeschichte und Jagd.

Dr. W. Wurm. Jagdthiere Mittel-Europas.

Dr. W. Wurm. Waldhühnerjagd.

E. Czynk. Das Haselwild in Siebenbürgen. Deutsche Jäger-Zeitung. 1898. 27—29. sz.

A magas északi példányok kisebbek, míg a *Brehm*, *Dombrowski* és *Keller* által németországi, csehországi, alsó-ausztriai stb. példányokról vett méretek jóval nagyobb arányokat mutatnak.

Tschusi beható leírása szerint a császármadár meze a következőkben foglalható össze:

Az öreg kakasnak ősszel a fejbúbja, a nyaka oldalt és hátul halványabb; a szárnyköz élénkebb vörhenyesbarna, a fedőtollak többé-kevésbé feketén szegélyezettek; a hátton a rozsdabarna alapot szélesebb, szürkésbarna szegélyű tollak födik. A kereszttáj, farktő és a fark fedő tollai fakószürkék, az elsők rozsdabarna harántcsíkokkal vannak ellátva és barnán, illetve feketebarnán habozottak. A csőr tövének tollazata háromszögű, fekete foltocskát képez, melyet a homlok felé egy keskeny, hátrafelé feketén pettyezett, fehér sáv határol. Álla és toroka szénfekete s egészen a csőr tövéig húzódó meglehetősen széles, fehér gyűrű szegélyezi. A fül körül és a szem alatt a tollak szürkésbarnák, mellfelé rozsdabarnával keverve. A szem alatt közvetlen egy fehér folt, a szem mögött pedig hirtelen keskenyedő s a tarkóig húzódó fehér sáv van; a második fehér sáv a fehér torokgyűrűtől a vállig húzódik. Nyaka és melle oldalt élénk rozsdavörös, a hasfelé halványodó; a nyak és mell felső fedőtollai keskeny, fekete sávokkal bírnak s szélük részben vagy egészben fehér s vékony, rozsdabarna vagy fekete szegéllyel van ellátva. A mell közepe fehér-feketén foltozott. A fekete foltozottság legélénkebb a mell felső részén, mert a fehér szegély mellett a fekete foltok jobban előtérbe lépnek. A mell többi részén, a közepét kivéve, mely majdnem egészen fehér, a fekete foltok hátrafelé mindinkább nagyobbodnak és egy fehér foltot zárnak körül. A hason és a hullató körül a tollazat fehér. A kormány alsó fedőtollai feketésbarnák, kifelé rozsdabarnák, nagyon széles, fehér végszegéllyel. Az első- és másodrendű evezők szürkésbarnák; az elsőeknek külső vitorlája és csúcsa rozsdasárga, az utóbbiak szürkésbarnán sávozottak. A váll fedőtollainak alapszíne vörösbarna; ezek kívül feketén habozottak, belül feketén pettyezettek, szélük rozsdabarna s egyes külső tollakon fehér foltok láthatók. A szárny nagyobb fedőtollai vörhenyesbarnák s szélükön szürkésbarnába mennek át, a kisebbek szürkésbarnák; a nagyobb fedőtollak feketén, a kisebbek feketésbarnán és barnán pettyezettek és habozottak, szélük rozsdavagy sárgásbarna. A szárnyhajlása alatt, a szárny széle felé, a kisebb fedőtollakon alig észrevehető fehéres pettyek vannak, melyek a nagyobb fedőtollakon határozott alakot nyernek és egész tisztán láthatók. A két középső kormánytoll barna, feketén és féhéren habozott s három harántávval bír, melyek a kor szerint többé-kevésbé élesek; a többi tizennégy kormánytoll világos szürke, feketén habozott s közvetlen a fehér végszegély előtt fekete harántávval bír. A lábak meze szürkésbarna, fehérrel elegyítve. A csüd és ujjak vörhenyes, szürkésbarna színűek; a csőr és karmok feketésbarnák, szivárványhártyája barna, szemrózsája cinóbervörös.

A fiatal kakas őszi meze az öregéhez hasonló, csak halványabb s általánosságban szürkésbarna árnyalatot mutat, a sávozottság elmosódott és a test méretei kisebbek.

A tojó szintén halványabb színezetű, inkább barnás s a jelzések kevésbé élesek; testalkata kisebb, különben a torokfolttól eltekintve, hasonlít a kakas-hoz. A tojónak két középső kormánytolla vörösbarna, feketén habozott és harántsávokkal nem bír. Tavasszal mindkét ivar tollazata halványabb és kopot-tabb. A csibék meze a tojóéhoz hasonlít.

A fiatal csibék pihe-tollazata nagyjában világos vörhenyes, különösen a homlokon és oldalain, a homlokon, torkán, a háton mint középvonal, a torkon, vállon, a nyakon oldalt vörhenyesbarna; a szem fölött egy folt, a mell és has sárgásfehér, az evezőtollak sötétszürkék, barnasárgán sávozva. A csüd, hol tollakkal nincs fődve, a lábujjak és a csőr sárgásak, a karmok sárgásfehérek. A kakasok már egész fiatal korukban felismerhetők barna torokfoltjukról és a tisztább fehér színről.

Ezen leírás a déli, illetve a középeurópai alakra vonatkozik s *Tschusi* felsőmagyarországi példányokról készítette.

A császármadár *északi változatát* kisebb testalkat, a fehér színnek nagyobb-mérvű fellépése, a jobban tollazott csüd és a hát szürkébb színe jellemzi.

A rendestől *eltérő színváltozatok* nálunk aránylag ritkán fordulnak elő. Gyakoribbak az ilyenek Oroszországban s az ottani piacon nem ritkán találhatni fehértarka, vörhenyes, sárgás, szürke, fehéres és tiszta fehér példányokat.

Császármadár és hófajd, továbbá császármadár és nyírfajd korcsairól *Bogdanow, Büchner, Dresser, Meyer* és mások tesznek említést.

A császármadár *előfordulása* igen nagy területre terjed ki. Európában a Britt szigeteket, a pyrenäusi félszigetet, az appenini félsziget középső- és déli részét, a Balkánfélsziget déli részét, a Kaukázust és a legészakibb vidékeket kivéve, kisebb-nagyobb mennyiségben mindenütt található. Kelet felé Ázsiában, Szibérián át egészen Khína, illetve Japánig terjed el; Kamcsatkában és a Tsukcsi félszigeten nem található. Legnagyobb számban találni északon. Európában a déli elterjedést részint a vidék természete, részint a kultúra haladása akasztja meg. *Krüdener* báró szerint a császármadár elsősorban a síksági erdők lakója s jelenlegi előfordulási helyének is legnagyobb része, déli és északi Oroszország, síkság, mely tény reánk nézve, kik megszoktuk, hogy a császármadár kizárólag hegyvidékeken tartózkodik, majdnem meglepő. Azonban nem lehetetlen, hogy kezdetben Közép-Európában is a síksági erdőket lakta s innen szorították a megváltozott viszonyok a hegyek közé.

A császármadár tartózkodási helyei azonosak a siketfajdéval, elterjedésük is meglehetősen azonos, de az olyan letarolt területeket, melyeket a nyírfajd annyira kedvel, kerüli.

Miután a császármadár életmódja megkívánja, hogy tartózkodási helye úgy a nagy hőség, mint a szigorú hideg ellen oltalmat nyújtson, hogy rajta a szükséges növényi és állati táplálékát, az alkalmas fürdőhelyeket a homokban és az emésztéshez szükséges apró kavicsokat megtalálja, végre, hogy nyugalmas is legyen, könnyen érthető, hogy nem minden vidék felel meg igényeinek és ezért többnyire a nagykiterjedésű, kor és állab tekintetében

vegyes, csendes erdőségeket kedveli. A császármadár éppen úgy kerüli a nagy-kiterjedésű vágásokat, mint a sötét, zárt erdőségeket. Hol az erdő talaját buja fű borítja s a járás nehéz, egyetlen erdei tyúkféle sem tartózkodik szívesen. Különös előszeretettel cserél időközönként helyet táplálék és oltalom végett a szomszédos lomb- és tűlevelű állabokban. Habár különben állandó madár, télen a melegebb fenyvesekbe vonul s a hideg növekedésével mindinkább lefelé húzódik és igen szigorú télen a déli lejtőkre vonul át. Különben rendes körülmények között, az árnyékos, nedves, sziklás és bokros helyeket jobban kedveli, mint a napos oldalakat.

A császármadár leginkább a bükkerdőben tartózkodik, de előfordul olyan tölgyesekben is, hol a mogyoró- és tölgybokrok keverve más bogyótermő bokrokkal nagy sűrűségeket képeznek, úgyszintén a különféle fenyőfélékkel kevert lomberdőkben. Leginkább az olyan sűrű erdőket kedveli, melyekben a kidőlt fák s a bokrok áthatolhatatlan sűrűségeket képeznek. Középerdsőségekben tenyésztésére az oly helyek alkalmasok, hol sok a mogyoróbokor és a boróka s melyek patakokban és forrásokban nem szűkölködnek.

A császármadár Franciaország területén a savoyai hegyekben, a Basses-alpokban a dauphiné-i, a pyrenäusi hegyekben és a Vogesekben található; az Ardenneknben már ritka; Németországban előfordul a Rajna melletti hegységekben, nyugati és keleti Poroszországban, Sziléziában, a Fichtel-Spessart, a Duna melletti és a Bajor erdőben a bajor alpokban; Svájcban a közép és alsó erdőöv lakója; Olaszországban az északi határon levő Alpokban honos. Ausztria területén az Alpokban, Szudétekben és Kárpátokban nagy mennyiségben tenyészik; az osztrák tartományok közül császármadárban leggazdagabb terület Stájerország.

A felsorolt tartományokat hazánk császármadár-állománya felülmulja. A Kárpát-hegyláncban, ennek előhegységeiben, továbbá a keleti Alpok nyulványaiban nagyobb-kisebb mennyiségben mindenütt található s ha az országos vadász-vegyület által összeállított vad lelövési kimutatást vesszük alapul, azt látjuk, hogy csak 18 megye területén nem fordul elő. Leggazdagabb császármadár-állományt mutatnak Marmoros-, Csik-, Szolnok-Doboka-, Maros-Torda-, Gömör-, Hunyad-, Liptó-, Zemplén- és Sárosvármegyék; nagy mennyiségben fordul elő még Alsó-Fehér-, Árva-, Szepes-, Torda-Aranyos-, Trencsén-, Ugocsa-, Zólyom-, Brassó-, Szeben- és Háromszékmegyékben.

Miután a császármadár táplálékát nyáron kizárólagosan a földön keresi az erdei úton, tisztásokon a homokban és fővényben szeret fürdeni, tollázkodni és a napon sütkérezni, napközben állandóan a földön tartózkodik, míg éjjel pihenni mindig fára száll. Télen azonban tápláléka nagyobbérszt bogyókból és rügyekből állván, inkább a fákon való tartózkodásra van utalva. *Krüdener* báró szerint az északi vidékeken a bokrok alatt, páfrány között meghúzódva, sőt hófúvásokban a földön is szeret háltni, nálunk azonban az ilyen mélyedés-szerű hálólhelyek, melyek a foglyokéhoz hasonlóak, igen ritkán találhatók.

A császármadár csapája hasonló a siketfajdéhoz, csakhogy 7 cm. hosszú. Járása nyugodt állapotban lépő, egy kissé imbolygó és szunnyogó; futása gyors

és ügyes s ha szárnyait is igénybe veszi, nagyokat képes ugrani. Repülése zajos, néha azonban egészen halk és kitartó; különös ok nélkül azonban nem szeret messzire repülni.

A császármadár hívó hangja, úgy a kakasé, mint a tyúké, 100—120 lépésnyire elhallatszó sípolás, mely a madár korának megfelelőleg, rövidebb

vagy hosszabb trillázásban végződik. A párok és családok ezen sípolással hívják össze egymást. *Valentinitsch* szerint az öreg kakas hívó sípolása: »szisziziri-sziszzi-szirí«; a tojóé lágyabb: »si-sisi-sise«. A hívásnak azonban számtalan változata van, melyeknek *Valentinitsch* idézett munkájában egész sorozatát adja. A fiatal csibék pityegnek.

A császármadár táplálékát növényi és állati anyagok képezik. Növényi táplálékai: a különböző fajok rügyei, a mogoró, éger, nyír barkái, az avarfű, fekete és vörös áfonya fiatal hajtásai, zsenge fű és lomb, mézkeres, mindenféle erdei bogyó és gyümölcs, milyenek az áfonya, málna, szeder, veres berkenye, veres és fekete bodza, boróka, medvegezezd, kánya-bangita, galagonya, fagyöngy stb., a legkülönbözőbb magvak, mint a babó, vadlencse, bükkmakk, ritkábban a tölgy makkja. Nyáron az állatország bőven szolgáltat rovarokat, csigákat, férgeket, nevezetesen legyeket és pókokat, hangyákat és hangyatojást stb., melyeket erős lábaival a földből könnyen kikapar. Fogságban tartva, megessi a gabonát, hajdinát, almát, körtét, a káposztalevelet és a szőlőt is. Erős zuzája megkivánja az emésztésre okvetlenül szükséges kavicsokat, melyekből néha 20—52 gr. is található benne. Télen, ha a hó és fagy miatt nem képes kavicsokat szedni, apró csigahéjjak, vagy kemény magvak pótolják azokat. Így dr. Wurm 1891 november havában egy igen öreg tojó zuzájában egyetlen kavicsot sem talált, hanem a cseregalagonyának 44 darab, többé-kevésbé kopott magját. *Staats v. Waquant-Geozelles* egy császármadár zuzájából egyetlen darab 27 gr. nehéz kavicsot vett ki.

A császármadár *szaporodása* a többi erdei tyúkok szaporodásától első sorban abban különbözik, hogy a császármadár egynejségben (monogamiában) él. Az ivarérettség beálltával, tehát a születésük utáni első tavaszon, a párok élethossziglan egyesülnek, de azért ezen egyesülés nem zárja ki, különösen a kakasok részéről, az adandó alkalomadtán előforduló hűtlenségi eseteket. Különben a tojók se maradnak sokáig bús özvegységben; ha valamelyikének életpárja a gyilkos ólomnak vagy más balesetnek áldozatul esett, a rendesen bőviben levő kérék közül azonnal választ helyettest. Nem egyszer fordult már elő, hogy egy tojó mellől egy pár nap leforgása alatt, csalsípval 3—4, sőt több kakast is ellőttek.

A császármadárnak nincsenek bizonyos dűrgőhelyei, mint a nagyobb fajdoknak, hanem a párok állandó tanyájukon sípolva hívogatják egymást és a szomszédos párokkal jó egyetértésben élnek. A kakas felborzolt bóbitájával és toroktollaival, leeresztett szárnyaival és legyezőszerűen kifeszített kormányával bohókásan ugrálva szépeleg kiválasztottjának s megtermékenyíti. Az esetleg közeledő vetélytársat azonnal dühösen megtámadja s elkeseredett küzdelem kezdődik, hogy a tollak csak úgy repülnek.

Néha a két küzdőfél úgy összeakaszkozik, hogy egy lövéssel mindkettő elejthető. Az ilyen küzdelmek beheggedt nyomai elejtett öreg kakasoknak a nyakán, fején tisztán láthatók. Akárhánynak a szemrózsája rongyokban lóg le s nem egy hagyta az egyik szemét a küzdőtéren. A kakas általában oly féltékeny természetű, hogy sípval, az év minden szakában, majdnem biztosan lövésre csalható. A dűrgés március végén, április elején kezdődik. A kakas mindig a fán ülve, megkezdí sípoló, trillázó dalát s többnyire egész éjen át reggel 7—8 óráig szól, de nem táncol, mint a fajdkakas s nem veszíti el látását és hallását. A termékenyítés mindig a földön megy végbe. A dűrgés addig tart, míg az összes tojók kotolni kezdenek. Míg a siket- és nyírfajd

a dürgőhelytől néha nagy távolságban fészkelnek, addig a császármadár közvetlen a dürgési helye közelében költ.

A tojó fészket valamely bokor alatt, páfrány között, avarfüben, szikla vagy fa tövében készíti s az egészen egyszerű mélyedésbe 8—10 néha 12 tojást tojik. A tojások körülbelül galambtojás nagyságúak; a vörhenyessárga alapszínen barnásvörösén pettyezetettek. Miután a tojó színe egészen összeolvad a talaj színével, a fészkek annál kevésbé vehető észre, mert a tojó rendkívül csendesen ül a tojásain s ha kénytelen fészket elhagyni, nem repül fel erről azonnal, hanem futva lopózik el róla s távolabb kel szárnyra, nehogy a fészket elárulja.

Három hét múlva, mialatt a kakas a fészkek közelében vagy attól nem nagyon távol tartózkodik s alkalomadtán itt-ott szerelmi kalandokba is keveredik, a csibék kikelnek a tojásból s mihelyt megszáradtak, mint a fészkek-hagyók általában, követik anyjukat, hogy élelmet keressenek. Első eledelük puha rovarokból, álcákból, főképen hangyatojásból áll, melyeket anyjuk nagy buzgósággal kapar ki s rak eléjük; később már bogyók, zsenge levelek s végre keményebb rovarok, hajtások és rügyek szolgálnak tápláléknak.

A csibék rövid idő alatt igen ügyesen képesek az erdő talaját borító giz-gaz között bujkálni s anyjuknak az első vészjelzésre abban külön-külön elbujni, míg hívó hangja megint össze nem gyűjti őket. Az erdei tyúkok egyikénél sem fejlődnek oly gyorsan a csibék, mint a császármadárnál. Mihelyt már verébnagyságúak, evezőtollaik már annyira kinőnek, hogy a kiterjesztett szárny hossza a test hosszát egy harmaddal felülmúlja. A csibék már ötöd-hatod napos korukban képesek röpködni s egy hetes korukban a fára szállani.

Veszély alkalmával anyjuk gondossága néha a vakmerőséggel határos. Így *J. Strik*, a 96. cs. és kir. gyalogezred hadnagya a Weidmann 21. köt. 28. számában a következő érdekes esetet írja le:

»Trnovo és Kalinovik között Boszniában egy hegycsúcson gyakran szoktam lesre ülni, hogy a hegy tetején levő száraz fenyőre felszálló ragadozókból egy-egy példányt lőhessek. Ilyen alkalommal »Schuss« nevű rendkívül ragaszkodó tacsóm szokott kísérni. Alig ültem egyik alkalommal egy negyedóraig leshelyemen, midőn egy ölyv galyazott fel, melyet le is lőttem. Rövid idő múlva egy héja és egy vércse szállott a fára, melyek közül az utóbbit elhibáztam. Visszatartott lélekzettel vártam még egy ideig, midőn a fiatal csibe hangjához hasonló pityegés ütötte meg a fületem. »Schuss« halk morgással emelkedett fel helyéből, de csitításomra nyugodtan visszafeküdt helyére. Nemsokára észrevettem, hogy egy alig 2—3 napos császármadár-csibe egész gondtalanul tipeg felém s útközben táplálékot keresve, csőrével minden lépésnél a földön fekvő korhadtt törzset csipkedte. Végre oly közel jött hozzám, hogy megfoghattam. Egy darabig érdekléltem szemlélttem foglyomat s nem győztem gyönyörködni okos nagy szemében, aránytalan, nagyon görbe csőrében s otromba lábaiban. Hogy el ne menekülhessen, sapkámban helyeztem el, honnan hangos pityegéssel, minden erejét megfeszítve, hiába igyekezett kimenekülni s csak akkor lett nyugodtabb, midőn egy másik testvérkéjét is megfogva, melléje helyeztem. A nyugalom azonban nem sokáig tartott;

15—20 lépésnyire egy borókabokor mögül anyjuk aggódó hívását hallva, elkezdtek ijedten pityegni, mire anyjuk feltartott fejjel, nyújtott nyakkal folyton közeledett, miközben nem szünt meg a kölcsönös hívás. Végre a tojó két méternyire közeledett hozzám s amint megállott, észrevette az élembe helyezett sapkát és tartalmát. Felfújódva, felborzolt tollazattal, mintha ijeszteni akart volna, lekuporodott, mint a felrepülés előtt szokta tenni. Én nyugodtan maradtam s balkezemmel a tácskómat csitítottam, mely látva a madár támadó szándékát, hajlandó volt azt viszonzni. A csibéknek további vész-

Császármadár, kakas és tyúk.

kiáltása, anyjukat támadásra készítette. Mint a dürgő kakas, felborzolt tollazattal, leeresztett fejjel, szemeit reám irányítva, hangos »ruck-ruck!« kiáltással ugrott elébe tartott kezemnek és csőrével egy párszor erősen reáavágott. Másodszor is ismételte a támadást, de nem volt képes fiait kiszabadítani. Midőn látta, hogy második támadása is eredménytelen volt, a haragtól, vagy talán a nagy erőmegfeszítéstől elernyedve, felszállott a legközelebbi fára s csak időnkint felelt fiai hívására. Szívesen vártam volna, vajjon mire fogja elszánni magát, de a részvét győzött kíváncsiságom fölött s foglyaimat szabadon bocsátottam. Egy bükkfa mögül, hová elrejtőztem, láttam, hogy anyjuk fiait hangos hívással összegyűjtötte s velük a sűrűben eltűnt.«

Mihelyt a csibék annyira megnöttek, hogy fára szállani képesek, hozzájuk csatlakozik a családapa is és kirándulásaikön mint gondos ör és védelmező kíséri. Egyesek kétségbe vonják ugyan ezt, de én saját tapasztalataim után is állíthatom, hogy az öreg kakas a csapattal szokott lenni s ezt utoljára 1893 augusztus végével volt alkalmam észlelni. A mondott időben ugyanis a karatnai (Háromszék megye) erdővéddel császármadarakra bokrászva, amint az első csapatot a vizslám előttem felzavarta, első lövésemre véletlenül az öreg kakas esett le, mint az első, mely a földről felemelkedett. *Dr. Wurm* még korábban észlelte, mennyiben a fiatalok még egészen aprók voltak s mint apró tollgomolyagok röpködtek ágról-ágra a két öreg után a fa koronáján fölfelé.

A fiatalok körülbelül szeptemberben színesednek ki s ekkor a kakasok a tojóktól erősebb színezetük, tisztább fehérjük és nagyobb rózsáiknál fogva megkülönböztethetők. A fekete torokfolt csak a következő év nyarán színesedik ki teljesen.

A császármadár vedlése májusban kezdődik s augusztusban végződik. Az öreg kakasoknál augusztusban, a fiataloknál csak szeptemberben fejlődik ki az új fekete torokfolt, s ez a vedlés folyamatának utolsóelőtti mozzanata, melyet befejezésül a lábujjak tollsertéinek megújulása követ.

A császármadárnak még több ellensége van, mint a nagyobb fajdféléknek. A ragadozó emlősök közül, habár ritka, a hiuz; a vadmacska és nyuszt azért is igen veszedelmesek, mert még a fán alvó madarat is képesek belopni és elfogni. A róka főleg a kotló tyúkokra veszélyes és a fiatal csibéket pusztítja, de néha az öregeket is sikerül megfognia, miben a hermelin, nyest és menyét még nagyobb ügyösséget képesek kifejteni. A szárnyas ragadozók közül ellenségei a kőszáli sas, a vándor-sólyom, a karvaly, ennek különösen a nagyobb nősténye, a fülesbagoly, a lármás- és törpe sas, az ölyvek stb., ezeken kívül a holló, varjú, sőt a szarka és a mátyás is, mely utóbbiak a mókussal és sündisznóval főleg a fiatal csibékre veszélyesek. Az egy pár napos csibék néha még a kígyóknak is áldozatul esnek. Az élősdiék közül felemlítendő, a kullancsok, továbbá a bélférgesek közül a *Heterakis vesicularis* Frölich és a *Tenia bonasiae* Müller. Nagy záporok, késői fagyok és a jégeső is sokat pusztít el közülök, de azért a császármadárnak is, mint mindennek, ami él és mozog, legnagyobb ellensége és irtója az ember. Egyes vidékeken a lőfegyver mellett a hurok kevesebbíti napról-napra ezt a kedves madarat s ma csak az őserdők nagykiterjedésű rengetegei, melyekben még száz év előtt bölény tanyázott, védik a végpusztulástól.

A gyergyói, csiki és háromszéki havasokban ma már fele sincs annak az állománynak, mi 15—20 év előtt volt. A vadásztörvény, mely különben oly nagy oltalmat nyújt a császármadárnak, mintha nem is léteznék, végrehajtásával oly keveset törődnek; senkinek eszébe nem jut az annyira káros törözésnek gátat vetni és a téli lövöldözést, melyet az úri vadászok épen úgy üznek, mint a paraszt lesipuskások, egyszer mindenkorra eltiltani.

Habár egyes vadászati írók, mint *O. v. Riesenthal*, *dr. Cogho* s valószínűleg *Diezel* is a császármadarat **vadászatilag** a nagy vadhoz számítják és *Valentinitseh*,

a császármadár monográfiájának írója is, ezen nézet felé hajlik, a többség véleménye és hazai vadászati gyakorlatunk alapján az apró vadhoz kell hogy számítsam. Megjegyzem azonban, hogy a vadászható vadaknak nagy- és apróvad csoportjába való beosztása ma már legfeljebb történeti értékkel bír.

A császármadár *vadászatának* csakis két módja van: a vizslával való bokrászat és a csalsíppal való hivogatás.

A hajtóvadászat kevésbé jöhet számításba, mert ha az erdei hajtóvadászatok alkalmával itt-ott esik is mellékesen egy pár császármadár, ez csak esélynek tekinthető s külön, csakis császármadárra hajtatni, oly módon, mint az *Dombrowski* Enciklopédiájának 571. lapján említve van, a mi viszonyaink között alig volna érdemes.

Vége a hurokkal való fogás volna még említhető, de miután ez már a vadorzás körébe vág, ezen módszer tárgyalása nem lehet feladatunk.

A vizslával való vadászat sem a velejáró élvezet tekintetében, sem az eredményt illetően, nincs arányban a csalsíppal való hivogatással és csakis akkor gyakorolható, midőn a fiatalok még együtt vannak a csapatban, tehát augusztus 15-ikétől körülbelül szeptember közepéig. Ezen időben a csapatok előszeretettel tartózkodnak az erdők szélein, vágásokban, egyszóval oly helyeken, hol a felkelő császármadarakra sikeresen lehet lőni, azonban legfeljebb kétszer, mert az ilyen csapat üldözésére többet gondolni sem lehet. A feliasztott csapat a lövés után a legnagyobb sűrűségbe menekül, hol vagy fára száll, vagy a földön elrejtőzik s másodszer a vizslát nem várja be. Egyetlenegyszer voltam képes egy, a vizsla elől felkelt csapatból négy lövésre négy darabot lőni. A voláli erdőben, Háromszéken, amint a vizslám előtt a csapat felröbbent, nagy része mindjárt a közeli magfákra szállott, hol sikerült csakugyan négy darabot, amint a fa ágaihoz lapultak meglátnom és egymásután lelőnöm. Ugyanekkor történt az is, hogy a lövések után egy pár perc múlva egy példányt a vizslám oly mereven állott, hogy a bokorból ki kellett taposnom. Különben a vizsla nem szokta állani, csak jelezni, mert mihelyt a vizsla, ha még oly nyugodtan keres is, megáll, a császármadarak már felröbbennek s többnyire minden irányban szétszóródnak, úgy hogy a csapat közé lőni, mint p. o. foglyoknál, nem lehetséges. Később, ha a csapat már szétoszlott, a vizsla előtt még kevésbé tartanak; rendszeren már korán elszaladnak, hogy aztán fára szállva, vagy a bokrok között még jobban elbujhassanak.

A bokrászás, oly módon, mint azt az erdei szalonkára szoktuk, szintén nehéz; a terep, hol a császármadár tartózkodik, egészen más természetű és az egyenkint található példányok messziről menekülnek a rendszeren nem kis zajjal kereső vizsla elől.

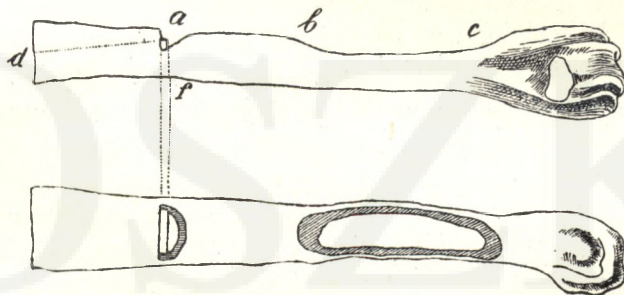
Az összes vadászati módok között — mondja *Valentinitsch* — a *csalsíppal való hivogatás* a legszebb, a legelmesebb és legköltőibb módszer. Mi a szenvedélyes vadászra nézve a siketfajd és nyírfajd vadászatánál a »dürgés«, az a császármadárnál a hivogatás.

Kinek alkalma volt jó szakértő kíséretében, kezdetben mint csendes szemlélő, a hivogatás művészetét észlelni és tanulmányozni, azután, ha

annyira eltanulta, hogy magában is gyakorolhatja, az többé nem lesz hűtelen ezen módszerhez. Mihelyt az annyira várt vadászati idő beköszönt, minden vágya a még zöld vagy már őszi fátjollal bevont erdő felé vonzza. Feledve van őz, nyúl, fogoly, fácán s más vad, csakhogy sípjával egy császármadár kakast lövésre csalhasson.

Ezen vadászatnak legfőbb varázsa a szabad, független, idő és hely által nem korlátozott élvezete az erdő szépségének, mely a szemnek és fülnek száz és száz vonzó észlelési tárgyat nyújt. A csalsípval hívogató vadász nesz nélkül csendesen járja be az erdő minden zege-zugát, függetlenül, teljesen önállóan jár el; az esetleges hibáért csak magának felelős, miként az eredmény fölötti öröme is osztatlan.

A csalogató-vadászással gazdag zsákmányra nem lehet szert tenni s kik a vadászat élvezetét csak a tömeges lelövésben találják, azok ezen vadászatban nem találnak élvezetet s örömet. Mint általában a *nemes* vad vadászatánál, mely önmegtagadást, szerény igényeket, de szívós kitartást és törhetetlen

58. ábra. Csalogató-síp.

türelmet követel a vadásztól, úgy a császármadárnál is a zsákmány, szemben a reáfordított fáradsággal csekély. De azt a kimondhatatlan élvezetet, melyet a diadal fölött érezünk, nem a lelőtt vadak nagy száma adja meg, hanem a megelégedés, hogy ügyességünkkel, óvatosságunkkal a vad eszén túljártunk és azt legyőztük. A vadásznak célja nem a gyilkolás, hanem a vadat cselben felülmúlni és legyőzni.

De ha a vadász a császármadarat, melynek kitűnő látása és hallása van, cselben felülmúlni akarja, akkor ezt hangjának utánzásával kell hogy magához csalja. A csalogató vadászatnak eredménye, ezen hangoknak helyes utánzásától függ, mihez másrészt nagy gyakorlat szükséges. Míg a mester hívására vakon rohan a féltékeny kakas, addig az ügyetlen, helytelen hívásával csak elijeszti a vadat.

A nálunk használatos csalogató sípokat az 58-ik ábra mutatja; ezeket a nyúl, macska vagy a lúd felkarsontjából készítik és viasszal hangolják. A síp könyökvége át van lyukasztva, hogy zsinór segítségével a kabátgombra felakasztani lehessen. Használaton kívül ezen érzékeny hangszert a portól és kiszáradástól azzal védhetjük meg, hogy vagy valami szövetdarabba göngyöl-

jük, vagy fából készült tokba helyezzük. A megromlott sípot ismét használható állapotba hozzuk, ha kiöblítjük, vagy a viasz betétjét egészen felújítjuk.

A császármadárnak csalsípval való vadászata hazánkban alig mutat eltérést a szomszédos Stájerországban s általában Közép-Európában gyakorolt vadászati módszertől. Itt is, ott is a módszer természetes úton, a madár természetének észleléséből, tanulmányozásából fejlődött és ha saját e téren tett tapasztalataimat, továbbá *Czynk Ede* iskolatársam és barátom érdekes leírását, a külföldi irodalommal összehasonlítom, vajmi csekély s csakis a terepviszonyokból származó eltérést konstatálhatok. *Czynk E.* idézett értekezésében, mely elsősorban az erdélyi viszonyokat tárgyalja, a csalsípval való hivatást következőleg írja le:

»A magyar vadásztörvény a császármadár lelövésének idejét augusztus 15-ikétől november végéig szabja meg, minek folytán nemcsak zavartalanul szaporodik, hanem télen is óva volna; azonban hány és hány alkalommal használják fel nálunk épen a párzási időt elejtésére! És ezt nemcsak az írni-olvasni nem tudó paraszt vadász teszi, hanem akárhány a törvényt ismerő úri vadász is. Pedig ezeknek tudniok kellene, hogy a tilalmi idő betartása meghozza gyümölcsét és a vadállomány fenntartására okvetlen szükséges is. Mi lenne a vadászattal, ha az egész év folytán mindenki mindent lőhetne! Dög vadász elég van a vadászati idény alatt is, tehát legalább a tilalmi időben legyen nyugta a vadnak.

Habár a törvény nem tiltja a vadászati időben a tojók lelövését és főleg a vedlés idején a kakas a tojótól bizonyos távolságban, alig különböztethető meg, mégis nagyon óhajtandó volna, hogy a tojókat feltétlenül kímélnék, annál is inkább, mert nagyobb fajrokonai a siket- és nyirfajtyúkók lelövése, az egész éven át mindenütt tilos. Miért ne szaporodhatnék erdeink dísze, a császármadár is? Hisz' úgyis elég *ritka* lett vadellenes és önző korunkban! A tojónak ilyenén való kíméletét azonban akárhány császármadár-vadász is képtelenségnek tartja. Hogy lehessen p. o. vedlés idején a tojót a kakastól megkülönböztetni, mikor a hívásra oly gyorsan jön és azonnal lőni kell? Erre az ellenvetésre azt felelhetem, hogy a kakasnak a tojótól való rögtöni megkülönböztetése nem mindig könnyű s hogy erre csak az a vadász képes, ki nemcsak azért megy ki az erdőbe, hogy lőjjön, hanem a vadját észleli és tanulmányozza is. Aki tehát a vadat minden életviszonyában megismerte, az a fekete torokfolt látása nélkül is tudni fogja, vajjon kakassal vagy tojóval van dolga.

A legfőbb ismertető jel, a kakasnak a tojóétól eltérő hívó hangja, még repülés közben is tisztán felismerhető élénkebb színezete és hogy a kakas a hívásra sokkal tüzebben jön s egész viselkedésében több élénkséget tanúsít. A tojónál épen az ellenkezőt tapasztaljuk. Nemcsak hogy tartózkodóbban és gyanakodóbban jön a hívásra, hanem előre jelzi is jövetelét. Akárhány kezdő csakis a kakas szelességének köszönheti, hogy csalsípval mégis egyet képes volt lőni, holott különben csak akkor várható eredmény, ha a hívás utánzása

tökéletes. De még ez esetben is elég gyakran előfordul, hogy a kakas bár felel a hívásra, azért lövésre még se jön. Ilyenkor mindig valami bökkenője van a dolognak; vagy tapasztalt öreg kakással van dolgunk, mely már puskaport szagolt, vagy valami ragadozó p. o. róka, vadmacska, mint csendes hallgató, szintén résztvesz a koncertben.

Ha a kakashívóval nem boldogulunk, akkor a tyúkhívót kell elővenni, melynek hangjára a különben gyanakvó kakas azonnal megjelenik. Néha az is igen célravezető, ha a hívással szünetet tartunk; hanem ilyenkor a vadásznak helyén legyen a szeme, mert a kakas esetleg egész halkán, lábön lopózik abba az irányba, hol vetélytársát gyanítja s mielőtt a vadász észrevenné, már odább is áll.

A csalsípval való vadászatnál igen fontos, hogy a vadász a pagonyt pontosan ismerje és azokat a helyeket kipuhatólja, hol a császármadár rendszeren tartózkodik. Találomra vadászni, nem vezet célhoz; tehát már a tilalmi időben meg kell állapítani azokat a helyeket, hol császármadár található.

Habár a gyakorlott vadász azokat a helyeket, hol a császármadár előszeretettel tartózkodik, azonnal felismeri, ebből még nem következik, hogy az ilyen különösen kedvező helyen talál is, és megfordítva, akárhányszor ott találjuk, hol épen a legkevesbbé gyanítható.

Nagyobb kiterjedésű pagonyban egy időben több vadász is csalogathat, azért mégis jobb, ha kisebb elkülönített területen csak egy gyakorolja, mert különben egymásnak könnyen elronthatnák a multságát. Velem már megtörtént, hogy hívásomra azonnal felelt egy kakas s midőn ez sem a tyúkhívóra, sem csendes várakozásomra nem jött, hanem időközönként mindig ugyanazon helyről hallatta hangját, gyanakodni kezdettem s csakugyan vetélytársamat meg is találtam, a mint a sűrűségben sipolgatott. A császármadár hívogatásánál azonban nemcsak a jól hangolt sip játssza a főszerepet, hanem a jól kiválasztott leshely és a vadász magatartása is. Amint nem helyes, ha a vadász valami tisztáson egészen fedezetlenül van, éppúgy nem célszerű valami sűrűségbe se behúzódni, vagy olyan helyet választani, hol előtte sűrű áfonya vagy páfrány van, melyektől a lábán érkező kakast nem láthatja. Az első esetben megjön ugyan a vad, de a tisztás szélén, még mielőtt elhagyná a biztos fedezetet, meglátja a vadászt s eltűnik; az utóbbi esetben a vadász a kakast vagy rosszul, vagy épen nem láthatja meg s így nem is képes lőni. Ha a vadász nagyon sűrű helyen ül, nem mozoghat akadálytalanul s csak a vad gyorsabb eltűnését segíti elő.

A szálas erdőben való les sem ér semmit. Legcélszerűbb kisebb tisztások szélén, ritkán járt gyalogutak mellett, árkokban és karóerdőben, honnan bizonyos távolságig lőni lehet, választani a leshelyet. Nyiladékról, melyen kilőni lehessen, okvetlen gondoskodni kell. A vadász maradjon mozdulatlanul a helyén, mert a legkisebb mozdulatot, a legcsekélyebb neszt azonnal észreveszi ezen szemfüles madár. Ki tehát az egy helyben való kuporgást, térdeplést vagy az ülést nem bírja ki, hanem folyton izeg-mozog, ki a puskát akkor kapja arcá-

hoz, mikor a császármadarat meglátja, az ritkán fog zsákmányra szert tenni, hanem alaposan ráun a császármadár-vadászatra s ha még hozzá a sípot se tudja kezelni, egészen felhagy vele.

Miután a császármadár a hívásra zajos szárnycsattogással szokott jönni, és szárazság idején futva is elég nagy neszt csinál, a vadász, mielőtt meglátná, már hallja jönni s így van ideje a puskát arcához emelni, hogy így a vadat megvárja s megjelenése pillanatában lelője. Ha a császármadár repülve jön s a vadász előtt száll a fára, igen gyakran a puska felemelésével sincs az eredmény veszélyeztetve, mert a kakasnak a repülés után a fára szálláskor egy pillanatra pihenésre van szüksége s ekkor könnyen lelőhető. Másképp áll a dolog, ha futva jön. Ilyenkor gyakran megáll és neszel s különösen a sűrűség szélén, mielőtt ezt elhagyná, rendkívül figyel s a legkisebb neszre, mielőtt a vadász a puskát felemelhetne, már eltűnik. A futó császármadárra lőni nem tanácsos, úgyszintén az olyanra sem, amelyik az áfonya vagy páfrány között van, mert hullámszerű mozgása, illetve félig fedett helyzete a lövést bizonytalanná teszi. Az ilyen lövés csak akkor bocsátható meg, ha félni lehet, hogy a madár teljesen eltűnik. Mivel azonban az ilyen lövés mindig bizonytalan s az ilyen teljesen el nem ijesztett kakast, ha aznap nem is, de később kedvezőbb körülmények között, ismét lövésre csalhatjuk, jobb tartózkodni és nem lőni.

Épen úgy, mint szalonkalesen, a császármadár csalsíppal való vadászásánál is előnyösen használom a vadászszéket. Eltekintve attól, hogy menetközben hegyes vidéken igen jó támaszul szolgál, a lesen kényelmesen lehet rajta ülni s adott körülmények között, p. o. ha a kakast oldalról vagy éppen hátulról halljuk zajos szárnycsattogással közeledni, az egy lábú széken, minden nagyobb mozgás és zaj nélkül, könnyen megfordulhatunk »saját tengelyünk körül« és az az előnye is megvan, hogy p. o. eső után nem vagyunk kénytelenek a nedves földre ülni. Hogy kezünk mindig szabadon legyen, igen célszerű a síppal való hívást kezünk igénybevétele nélkül is gyakorolni. Egyes császármadár-vadászok, ha két-háromszor sípoltak, rövidebb-hosszabb szünetet szoktak tartani. Én azt tapasztaltam, hogy ez nemcsak nem szükséges, hanem nem is jó; én ha a kiválasztott helyemre értem, 5—10 percig csendesen maradok, azután 8—10-szer, egypár másodpernyi megszakítással sípolok, mert az, aki a kakas hívását már hallotta, igen jól tudja, hogy az folyton szól s nagyobb szünetet nem tart. Ha a kakas hosszabb hívásra sem jön vagy nem felel, akkor bátran felkelhetünk, hogy más jobb helyet keressünk. A kakas rendszeren már az első hívásra hevesen kel fel, de nem száll fel előttünk a fára, hanem átrepül. Ekkor türelmesen kell várni és tovább hívogatni, míg vagy visszarepül, vagy mint a róka, lopva, gyalog közeledik. Az utóbbi eset akkor is előfordul, ha valami miatt gyanakodóvá lett. Eső után a lehullott lomb puha levén, zörgésével nem árulja el a gyalogos kakast; ilyenkor kettőzött éberséggel kell figyelni. A repülő császármadár lőni nem tartom helyesnek, mert ha az illető nem kitűnő lövő, a madarat legfennebb dögge lövi. Általában ajánlatos, hogy a vadász csak akkor lőjön, ha lövése biztos sikert ígér, azaz a vad tűzben marad, mert a szárnyazott vagy beteggé lőtt darab a sűrűségben rendszeren elvesz. Ha a meg-

lőtt kakas még erősen vergődik s azt látjuk, hogy lábra akar kapni, sietni kell az elfogással, mert esetleg csak a nyomát üthetjük. Ilyenkor előnyös volna, természetesen egy jó vizsla, de a lesre nem vihető el. Ha van egy emberünk, ki leshelyünktől távolabb tarthatja, a jó elhozó vizsla néha kitűnő szolgálatot tehet.

Igen célszerű, ha két vadász a csalogatást együtt gyakorolja, csak hogy ezen esetben az ismert rossz szokások: a lőirigység, türelmetlenség, ügyetlenség, az érdeklődés hiánya és a »jobbantudomság«, teljesen háttérbe kell hogy szoruljanak. Az ilyen vadászpárnak egy kézre kell dolgoznia s nem külön-külön; egymást ki kell egészíteniök. Amit az egyik nem lát, meglátja a másik

Csalsíppal való hivogatás.

s mit ez nem hall, észreveszi amaz. Míg hátatvetve egymásnak, vagy közel ülve egymáshoz, az egyik — mindenesetre az ügyesebb — a csalogató sípot fújja, addig a másik az eredményre figyel. Az egyes vadással hányszor esik meg, hogy hívására a kakas hátulról gyalogszerrel észrevétlenül közeledik s ugyanúgy el is tűnik, mi nem történhetik meg, ha ketten vannak együtt. Gyakran vadásztam így másodmagammal s ilyenkor előre megegyeztünk, hogy mindig az löjön, ki előtt a vad megjelent; miután azonban igen gyakran megtörtént, hogy a kakas oldalról jött, vagy úgy szállott fel a fára, hogy mindketten láthattuk és lőhattuk, abban állapodtunk meg, hogy az, ki az nap vagy előzőleg, utóljára lőtt császármadárra, a lövésről lemondott. Ha két vadásztárs egyetértőleg jár el, akkor nemcsak hogy igen nagy segítségére lehetnek egy-

másnak, hanem a menet és jövet alkalmával, a szünet alatt is megvan a kölcsönös szórakozásuk.

Ha a császármadár-vadász érti a mesterségét, azaz jó sípja van s ezt tudja is kezelni, akkor a kakast néha oly közel csalhatja, hogy nem is lőhet, hacsak a vadat fasiozottá nem akarja lőni. Nem egy esetben szállott már a császármadár a vadász lábához, sőt — relata refero — még a puska csövére is. Én is nem egyszer hívtam már 3—4 lépésnyire magamhoz a féltékeny, tarka madarat, de még egy sem »galyazott« fel rám, mint ez egy havasi oláh paraszttal állítólag megtörtént. Az illető oly jól értette a hívás mesterségét, hogy egyetlen császármadár sem volt képes csalogatásának, különösen tavasszal, ellentállani s így megesett velem, hogy midőn egy szép tavaszi napon sípolni kezdett, egy császármadár a széles karimájú kalapjára rászállott. A ravasz oláh meg akarta fogni a kalapjára ülő madarat, de amint oda akart kapni, hogy elcsipje, a kakas elrepült . . .

A császármadár a helyes hívásra többnyire oly közel jön, — mi különben a helyi viszonyoktól is függ — hogy a lövésre a tűzben marad. A rendes lőtávolság 20—30 lépés, azonban jó puskával távolabbra is le lehet lőni, kivált ha a vad kedvezően, valamely fatörzsön, ágon, vagy a földön is szabadon áll; 40—50 lépésen túl lőni nem ajánlatos s ilyen távolságról is erősebb göbecs használandó.* Magától értetődik, hogy a nyugodt és gondos célzás nemcsak kívánatos, hanem a kapkodó pufogtatás egyenesen ki van zárva.

A csalsípval való hívásnak a legjobb ideje tavasszal volna, de mivel ezen időben nálunk törvényes tilalmi idő van, mi, a császármadár szaporodása érdekében, helyes is, ősszel, augusztus 15-ikétől gyakorolhatjuk. Augusztusban jobbára csak az öreg, magános és vedlésen már átesett kakasok jönnek lövésre. A vedlés, illetve ennek előrehaladottsága annyiban van befolyással, hogy a vedlésen már átesett kakasok mindig nagy hévvel és tüzesen felelve jönnek a hívásra, míg ellenben azok, melyeknek meze még hiányos és fekete nyakkendő nélkül követik a hívóhangot, rendesen kelleetlenül, minden nesz nélkül, folyton figyelve közelednek. Miután augusztusban még a tojó a csibéivel van, a hívás alkalmával ilyen ritkán kerül lövésre s ha igen, akkor erről biztosan állíthatni, hogy meddő. A tulajdonképeni vadászat azonban szeptember közepén kezdődik; ekkor a csapatok már szétválnak és a hívásra a fiatalok is jönnek. Ettől kezdve a vadászat egészen a télig tart, mert erre nemcsak a meleg hónapok használhatók, hanem október és november is. Mihelyt a hó leesik és a fagyok beállanak, a csalogató-vadászatnak vége. Ha késő ősszel, időelőtt hó esik, a kakasok elhallgatnak ugyan, de mihelyt az idő enyhébbre változik, ismét megkezdik hívásukat, sőt még, itt-ott, télen is volt eset arra, hogy a kakas a hívásnak engedett. Mindazonáltal később is lehet csalsípval többé-kevésbé eredményesen vadászni; én az augusztus 16-tól szeptember közepéig terjedő időt tartom a legalkalmasabbnak.

* *Valentinitsch* i. h. 213. l. általában a 8-as, illetve a 10-es sz. sűrétet ajánlja; én a 12-es számú sűrétet a rendes távolságra elegendő erősnek találtam. *Dr. Mika.*

Habár csalsípall egész nap lehet eredménnyel vadászni, a legjobb idő mégis reggel, napfelkeltétől, d. e. 10 óráig és délután 2—4 óráig; legalább azt tapasztaltam, hogy ebben az időben a kakasok legjobban reagálnak a hívásra. Estefelé szől ugyan a császármadár, néha még késő alkonyatkor is, de az éjjeli tanyául kiválasztott fát nem hagyja el.

Az időjárást illetőleg, legjobb napok azok, midőn több napi esőzés, tartós szeles idő után egyszerre kiderül s teljes szélsend van. Ilyenkor a kakas már az első hívásra oly tüzzel rohan és oly hévvel felel, mintha a szép idővel új

Elrepülő császármadár.

életkedv költözött volna tarka keblébe s az elvesztett időt akarná pótolni. Habár a vihar és zivatar, különösen a hideg szelek nem előnyösek a vadászat ezen módjának gyakorlására, azért akárhányszor megtörtént, hogy egyik-másik kakas a legnagyobb zivatar közben, szakadó esőben is jött a hívásra. Ilyenkor azonban nem annyira az idő az oka, hogy a kakas a hívásra nem reagál, hanem a szél és az eső zugása a hívó hangot úgy elmosás, hogy a vad nem hallja; ugyanez történik a vadással is, ha a kakas esetleg a hívásra mégis felel. A szaladó császármadár által okozott zöreij is elvesz a szél és eső zajában s így akárhányszor a vad közeledését a legéberebb figyelem mellett sem vehetjük észre. Nagy eső után, midőn az erdő talaja tele van nedvességgel s a

bokrok levelein az esőcseppek mint gyémántok csillognak, a császármadár soha sem jön gyalog a hívásra, hanem repülve. Ha késő ősszel hó esik, de azért a hőmérsék nem hűl le feltűnően, mint ez Erdélyben a tulajdonképpeni tél beállta előtt gyakran megesis, a hó elolvadása után a császármadarak éppen úgy felelnek a hívásra, mint előbb, mielőtt a fehér lepel borította a földet.«

A legnagyobb sajnálattal vagyunk kénytelenek konstatálni, hogy a császármadár napról-napra fogy s hogy egyes vidékeken, hol még egy pár évtized előtt aránylag szép állomány volt, ma alig akad egy-két példány hírmondóul.

A császármadár ezen megfogyatkozásának okai részben olyanok, melyeket nem áll hatalmunkban megszüntetni; ilyenek a folyton terjedő földművelés, az őserdőknél, melyekben ezelőtt 30—40 évvel alig tette be ember a lábát, rendszeres erdészeti kezelése stb. stb. De nemcsak ilyen helyeken észlelhető az állomány apadása, hanem az is ismeretes, hogy egyes területeken, hol a császármadár létfeltételei megvannak és elegendő tenyészanyag is van, nagyon rosszul tenyészik. Így p. o. a Sopron város tulajdonát képező ágfalvi és lépesfalvi erdőterületeken *Kellner György* városi erdőmester, ki ezen területek vadászati bérlője, a leggondosabb óvás és kimélés mellett sem képes a 10 év előtti állományt észrevehetőleg emelni.

A császármadár gyenge szaporulata — mondja *Valentimitsch* — valóban talányszerű. Tény, hogy a császármadár nagyon elrejtí fészket, a tojások száma nem mondható csekélynek, a fiatal csibék egy pár napos korukban képesek felgalyazni, tehát a földön ólálkodó ellenségeik elől menekülni, az éjet a fán töltik, szigorú télen sem igen szenvednek hiányt táplálékban, a vadászok részéről annyi üldözésnek sincsenek kitéve, mint más vad, még sem képes elszaporodni. Pusztulásukat tehát csakis a nagymennyiségű kártékony ragadozó okozhatja, melynek irtása képezi az óvás első paragrafusát. A legnagyobb kárt főleg az apró kártékonyok okozzák, ilyenek a verebész-karvaly, nyuszt, nyest, menyét, a tojás- és csiberabló mátyások, szarkák, mókusok és a vipera. Ahol némi szaporulat észlelhető, azt csakis a kártékony-pusztításnak lehet köszönni.

A ragadozókkal egy sorba helyezendők a törözők, kik egyes vidékeken, p. o. az erdélyi Kárpátokban, de felső Magyarországon is, oly nagy számban fogdossák össze télen a császármadarakat, hogy ezen nemes vad rohamos fogyásáért elsősorban ezeket okozhatjuk és azokat a közegeket, kik, mint a törvény őrei, hivatva volnának a törözők garázdálkodásának legalább némileg gátat vetni.

Tekintettel arra a körülményre, hogy a tojók száma mindig kisebb, mint a kakasoké; a császármadár szaporodása szempontjából, *a tojók föltétlen kimé-
lése okvetlen szükséges.*

A császármadár életviszonyai és tenyésztési feltételei sokban eltérnek a fácán- és fogolyétól, tehát azoknak óvása és gondozása oly módon, mint ezeknél, nem lehetséges. Azonban ott, hol a körülmények megengedik, fekete bodza, veres berkenye s más hasonló fák és cserjék ültetése által, melyeknek gyümölcseit a császármadár rendkívül kedveli, az erdőben is helyel-közzele csendereket lehet készíteni.

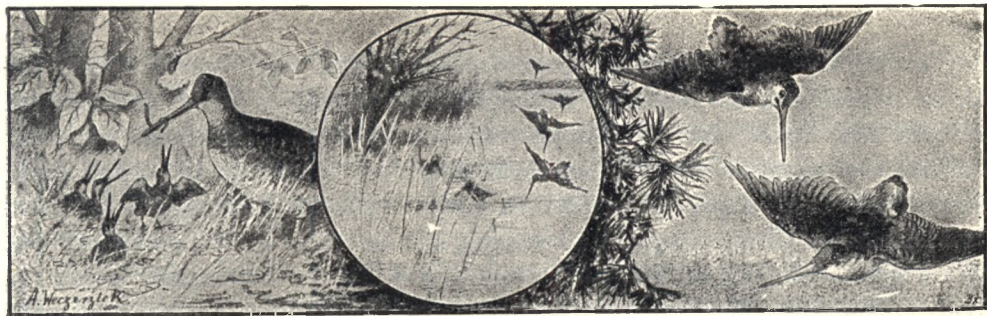
AZ ERDEI SZALONKA.

Scolopax rusticola L.

Égre vetve vizsgáló szemem,
Szívdobogva, lázasan lesem!

B.

A repülő vadat kitünően lövő vadászok, kikkel jártomban-keltemben találkoztam, majdnem egyhangulag megegyeznek abban, hogy azzal az élvezettel, melyet a *szalonka vadászata* nyújt, alig ér fel bármi más; azonban találkoztam olyan műkedvelőkkel is, kik ezen nagy előszeretettel érthetetlennek találták. »Hogyan lehetséges«, hangoztatják az ellenkező nézet hívei, »az oly vadászatot annyira kedvelni, mely annyi fáradsággal jár, melynek tartama oly rövid és eredménye oly bizonytalan? Nem-e borzasztók az utak a szalonkahúzás idején, melyeken este hazajövet, néha koromsötétségben kell botorkálni? S mit nyerhetünk szemben ezzel az áldozattal? A legjobb esetben, ha t. i. az este kedvező, *egy*, legfeljebb két lövést tehetünk; míg ellenben hideg időjárás esetén, ha szél fúj, vagy mindkettő együttesen jelentkezik, akkor vagy egyetlen hosszúsórú sem látható, vagy az a kevés, a mi mutatkozik, hang nélkül vagy legjobb esetben püsszegve és oly sebesen húz, hogy keveset vagy semmit se tehetünk. Ezek a lesnek felmagasztalt örömei.

Miután a *reggeli les* alig öt percig tart, még kevesebbet ér.

Vizslával kerestetve, örvendhetünk, ha ép szemmel és összevissza nem karcolt kezekkel kerülünk ki a tüske és tövis közül; a ruházatunk egy része úgysis ott marad.

Emellett mindig csakis két rossz közül választhatunk, hol *kényelmesen lehet járni és löni*, ott rendesen *egyetlen szalonka sincs*, és hol szalonka van, ott a csepöte oly sűrű, hogy benne nem lehet járni, annál kevésbé löni.

Ezekon kívül még más kellemetlenségek is vannak, így p. o. hideg, szeles, zord időjárás alkalmával lehetetlen a bokrázás, mert ilyen időben a szalonka nem tart.

Továbbá, ha nincs öreg, nyugodt, mondhatni *elgyengült* vagy rendkívül engedelmes vizslánk — melyek azonban a mezőn nem szoktak sokat érni — a bokrázás több bosszúságot okoz, mint örömet, mert igen kevés az olyan vizsla, mely röviden keres és az őzzel s nyúllal szemben eléggé közömbös.

Habár a *hajtással* még a legkönnyebben érhetni célt, ennek is megvan az *árnyoldalai*, milyenek az *időpazarlás*, a *fáradtság*, a *kiadás* és a más vad *zavarása által okozott kár*. A hajtás *időpazarlással* és *fáradtsággal* jár, mert akárhányszor egyetlen szalonka az egész társaságot órákon át az orránál fogva vezeti és az egyik hajtásból a másikba csalja; *költséges*, mert éppen szalonkázás idején a hajtóknak nagyobb napszámot kell fizetni és *káros a vadállományra*, mert a gondozott pagonyokban a hajtással járó zaj és lövöldözés, kivált ha rövid időközökben többször ismétlődik, a vadat könnyen elzavarja állandó tartózkodási helyéről.«

Igy beszélnek a szalonkavadászat *ellenesei*! A szalonkázás *barátai* azonban minden ellenvetésre készek a felelettel.

A szalonkázással járó *nehézségek*, mondják ezek, nem jöhetnek számításba, mert amit szívesen teszünk, az nem lehet kellemetlen; jaj annak a vadásznak, kinél minden kis fáradtság áldozatszámba megy s inkább ne is állott volna *Diána* szolgálatába! A szalonkavadászat *rövid időtartama* inkább növeli ennek ingerét, tehát egy okkal több, a futó perceket minél jobban felhasználni.

A derék vadászt, ha ezen névre érdemes akar lenni, az *utak rosszasága* nem ijesztheti el; aki fél tőle, az vegyen szabadalmat a — szobavadász címre!

Hogy a szalonkák rossz időben *sebesen húznak*, inkább ingerlőleg hat. A lassú, ügyetlen vadászok ilyen napokon — igaz! — nem boldogulnak; tehát otthon maradhatnak.

A *tüskék*, *tövisek* ellen megvéd a jó keztyű és az erős ruha, különben is a »Káró«, »Córa« stb. nevezetű segédeink szívesen kisegítenek és a nagy sűrűségeket kikeresik. A *ruhaszakítás* pedig nem okoz fejfájást.

A *vadállomány* miatti aggodalom szintén fölösleges, mert a túlságos lárma és kiabálás a *szalonkavadászatnál* is éppen oly kevésbé szükséges, mint egyebütt. Csakis a rosszul idomított ebek hajszolják ész nélkül a vadat, a jól nevelt vizsla mindig gazdája közelében marad; az idomítás művészete éppen abban rejlik, hogy a vizslát rátanítjuk a rövid és messze keresésre, mint azt a vadászat módja esetről-esetre kívánja; így a vizsla nem *egyoldalú*, hanem *mindenre használható*, azaz *minden körülmény között megteszi kötelességét*. De ha a rőt vad az ismételt nyugtalanítás miatt csakugyan el is hagyja a megzavart területet és a szélekről az erdő mélyébe vonulva nyugalmasabb helyet keres, ez a mai *szabadelvűen* gondolkozó vadászoknak csak inyére van, mert meg vannak kímélve a vadkárok megtérítésétől. Végre melyik vadászterület oly kicsiny, hogy a szalonkavadászat alkalmával mindig ugyanazt a helyet kellene bolygatni?

Kik valamely mulatságnál a *költségeket* kezdik számíthatni s mindig a zsebükre gondolnak, mielőtt valamire határoznák magukat, azok nem *vadászatkedvelők*, hanem a *pénz-kedvelők* azon kategóriájába tartoznak, kik akkor menének legszívesebben szalonkázni, ha a szalonkának minden tolla legalább is *ezüsből* volna; ezeknek az egyszeregy nemcsak *fejükbe* van beírva, hanem a *szívükbe* is be van vésve s *néha ezt egészen helyettesíti is*. Az igazi vadász, kit a tiszta szenvedély s nem az úrhatnamság vágya hevít, nem a *nyereség* után szalad, hanem a vadászatban *élvezetet* keres.

Végre a szalonkavadászat okozta *időpazarlásra* térve, megjegyezzük, hogy ez *nem nagyobb*, mint bármely más vadászatnál.

Az elmondottak után nem lehet kétséges, vajjon a szalonkavadászatnak *barátja* vagy *ellensége* vagyok-e; azonban nem hallgathatom el, hogy ezen élvezetnek *már régen* hódolok s mit erről a vadászatról írok, az a tapasztalás eredménye.

A szalonka *természetrájkilag* a gázlók (Grallatores) rendjébe, a szalonka-félék (Scolopacidae) családjába s vadászatilag az apróvadhoz tartozik.

Midőn a szalonkák tavasszal este és hajnalban ide-oda röpködnek, ezt »húzás«-nak mondjuk, »szalonkahúzás« alatt azon időt is értjük, midőn tavasszal és ősszel nálunk találhatók, különben tavaszi és őszi vándorútjuk »vonulás«. Azon egyes példányok, melyek az esetleges enyhe őszi és téli időjárás következtében itt maradnak, »teleő szalonkák«. Ha tavasszal egy tojót két-három him követ s ezek egymást háttérbe igyekeznek szorítani, akkor »dűrögnek«, »kergetőznek«. A szalonka húzás közben »piszeg« és »korrog«; midőn puha, hosszú csőrét a puha talajba szúrja és körben forog, »dorombol«, »férgész«, »szúr«. Ha gyors röptében egyszerre leereszkedik, »levágódik« s ha a földre ereszkedik, »beszáll«. Párzását »dűrégés«-nek mondjuk.

Áttérve a szalonka jellemzésére, a fősúlyt a him leírására fektetem, mivel a hímek száma ennél is, mint a fogolynál, jóval nagyobb a tojókéknál.

Feje oldalt szegletes, a homloka elülről hátrafelé boltozott. Sötétbarna, majdnem fekete szemei nagyok, fénylők és gazellaszerűen kiállóak, magasan, közel a fejbúbjához vannak elhelyezve s csupasz szempillái feketék. A him csőrének felső kávája, tövétől feketés, csúcsáig szennyes hússzínű, a barnás végű alsó káva zöldessárga, mindkettőnek csúcsán szürkésbarna folt van. A csőr belül, valamint a torok és a nyelv hússzínű, 8—8¹/₂ cm. hosszú s kivéve a csúcsát, mely kemény, puha és hajlékony.

A feketésbarna karmokkal ellátott lábujjai között, eltérőleg a többi gázlóktól, nincsen kötőhártya. A hátsó, másfél cm. hosszú lábujj közelebb áll a sarokhoz, mint a viziszonkákénál; a középső előlábujj körülbelül 4 cm. Az öregeknek szürkés hússzínű csüdje körülbelül 4 cm. s előrszének kivételével, mely pajzsocskákkal fődött, pikkelyes.

Vörösarna szárnyköze és vállalai itt-ott feketén pontozottak s finom harántcsíkokkal befuttatott; ezen harántcsíkok között szennyes fehér és fekete foltok láthatók. Háta, valamint a fark meglehetősen hosszú fedőtollai rozsdaszínű barnás-feketék, harántsavokkal.

Kormányája tizennégy tollból áll, végén lekerekített és körülbelül 6¹/₂ cm. hosszú; kormánytollai felül feketék, alul hamuszürkék s széleiken vörösarna pettyek láthatók. A szárny fedőtollainak színe a fekete, vörösarna, szürke és vörhenyessárga keveréke, részint sávozva, részint pettyezve vagy csikolva. Az első evezőtolla rozsdavörös, sárgán, feketén és fehéren foltozva, az utolsók majdnem olyanok, mint a háttollak, a középsők és az első evezőtoll mellettiek majdnem egészen sötétbarna színűek. A nyak mellső részének és a mellének színe a barna, rozsdavörös és a szennyesfehér színek keveréke. Oldalai, a szárny

alsó fedőtollai, hasa és combjai sárgásfehérek, csakhogy ezen alapszín sötétbarna csikokkal és rozsdabarna foltokkal van tarkítva. A fark rozsdasárga, fehér végű, alsó fedőtollai szögben érintkező, fekete vonalakkal vannak díszítve.

A nyak hátsó része és oldalt rozsdasárga, sűrű, feketebarna haránt csikokkal. Fejébűbján négy sötétbarna és három rozsdasárga harántszalag van, melyek egészen a tarkóig leérnek. A homlok színe a szemek között a vörössárga, fekete és hamúsürke színek keveréke. Pofája fehéres feketésen elmosódott s szemétől a csőr tövéig egy fekete sáv húzódik.

A tojó és hím közötti *különbségek* — mennyiben a megkülönböztetés boncolás nélkül általában lehetséges — a következők: a tojó erősebb s színezete halványabb, melle kevésbé fehéres, a szárny fedőtollain meglehetősen sok fehér folt van; végre jellegző ismérve, hogy a különben a híméhez hasonlóan színezett első evezőtollán egy egyenesen lefutó fehér csík van.

A hímek és tojót egymástól, egyes vadászok az által vélik megkülönböztetni, hogy a hímnél a legelső evezőtollnak széle fogazott, a tojóé pedig sima volna. Ezen ismertetőjel azonban teljesen bizonytalan, mert akárhány példányról a bonctani vizsgálat kimutatta, hogy tojó, pedig az evezőtollának széle fogazott volt. A felsorolt jellegek nem mind biztosak. A legbiztosabb még a nagyságbeli különbség, mert a hímek mindig többé-kevésbé kisebbek, mint a tojók, sőt igen kis példányok is találhatók, míg az igen nagyok mindig tojók; az erdei szalonka ivarát csakis boncolás útján lehet biztosan eldönteni.

Színeltérések a rendestől nem nagyon ritkák; ismeretesek sárgás, fehéres színű példányok, továbbá olyanok, melyeknek meze fehér volt, csak a szárnyai voltak rendes színűek és megfordítva, t. i. fehér szárnyúak és fehér farkúak is. Egyeseknél a test alsó részén a rozsdasárga alapon a harántsávocsák teljesen hiányoztak, másoknak a feje vörhenyes, sárgásfehér, sőt egészen fehér volt.

A szalonka *helyváltoztatása* a földön sem nem gyors, sem nem lassú, a fogolyhoz képest nehézkesen szalad, futása ingadozó és zezzugos irányú. Repülése ellenben gyors, biztos és főképp folytonos, mennyiben ritkán cikázik s repülésének irányát és magasságát — kivéve a dürgés idejét — többnyire megtartja. Szél ellen nem szeret repülni.

A szalonka *életkorára* vonatkozólag semmi biztosat sem tudunk, de feltehető, hogy nagy kort nem igen ér el, nemcsak azért, mert számtalan ellensége van, hanem főképp azért, mert nagyon gyenge életű s oly sérülésekben is elpusztul, melyeneket más szárnyasok könnyen kihevernek.

Döbel szerint az erdei szalonka 21 nap alatt költi ki tojásait, mások szerint 14—19 nap alatt. Miután azonban erről még senkinek sem sikerült megbizonyosodni, inkább *Döbel* állítását fogadhatjuk el, mert a szalonka nagyságú szárnyasok kotlási ideje ugyanennyi. A szalonka három, négy, ritkán öt tojást tojik, ezek szennyesfehérek, halványvörösön és barnán pettyezetettek. A tojó egyszerű fészket úgy készít, hogy egy kis mélyedést kapar a földön, ezt száraz fűszálakkal kipárnázza s körülötte száraz galyakból kis korlátot készít. Fészkelési helyül a lapok és ingoványok fával benőtt emelkedettebb

helyeit, nedves rétek fás, bokros széleit, öreg égerfa-törzseket stb. szokta kiválasztani.

Ha már méltán csodálkozhatunk azon, hogy a tőke-ruca (*Anas boschas*) fiait régi ragadozó madár fészkekből, melyekben néha költ, a legközelebbi vízhez csőrében sértetlenül hordja le, talán még bámulatosabb, ezen tekintetben, az erdei szalonka ösztöne.

A szalonka nem elég erős arra, hogy tehetetlen fiait ily módon szállítsa el, hanem, ami éppen oly bámulatos, a nyaka és melle közé véve, csőrével leszorítja és így hordja egyenkint rendeltetési helyükre. Ezt többek között *Kurze* erdész nem egyszer észlelte.

Ettől eltérőleg hangzik egy más értesítés, melyet *Mainz*, bajor kir. főerdész tett közzé.

Mainz egy alkalommal, déli tizenkét órakor, észlelte, hogy egy szalonka nagy esőben három fiát egymásután lábai közé véve vitte el. Habár ez észrevehető megerőltetésébe került, azért meglehetősen magasan repült egy már vágható karóerdő fölött s mintegy 60 lépésnyire beszállott. Június végével másodikban észlelte, hogy egy szalonka a fiát karmai között egészen úgy vitte, mint a ragadozó madarak szokták zsákmányukat és ezt háromszor ismételte.

Ezzel egyeznek *Hartig* észleletei is.

Ezen tényállásra vonatkozólag *K.* főerdész még a következő felvilágosítást közli.

Miután ő azt észlelte, hogy a szalonka fiait különböző időben különböző módon szállítja, azon következtetésre jut, hogy a szalonka fiait, *midőn még nagyon kicsinyek, a csőre és nyaka között, később azonban a lábaival szállítja el.*

Ezen nézet a valószínűség látszatával bír s annál figyelemreméltóbb, mert az eddigi észlelők között felmerült nézeteltérést hivatva volna kiegyenlíteni.

Angol írók is megerősítik azt, hogy a szalonka fiait, kivált ha a fészke magas avarfüben van, oly helyre szállítja, hol férgészni tudnak.

Ezen érdekes kérdés a legújabb időben is igen tekintélyes vadászok és ornitológusok között élénk vita tárgyát képezi. Miután szerzőnek is volt alkalma észlelni, hogy a szalonka fiait lába között egyik helyről a másikra szállította, szintén ezen nézet mellett foglal állást.

Czynk Ede »Die Waldschnepe und ihre Jagd« című munkájában szintén szolgáltatott adatot arra, hogy az erdei szalonka fiait veszély esetén elhordja. *Czynk* látta, hogy az aggódó anya fiait, melle és nyaka közé szorítva, egyenkint hordta át egy széles árkon, mely egy hegyi patak medrét képezi.

A különböző szakközlönyökből még egész sorozatát lehetne felhozni azon közleményeknek, melyek szintén hivatva volnának bizonyítani, hogy a szalonka fiait esetleg más helyre szállítja; a felhozott példák azonban ezt eléggé igazolják s csak az a kérdés merül még fel: mi módon szállítja? Erre nézve az észleletek, mint láttuk, kétfélék. Egyrésze azt észlelte, hogy a nyaka és melle közé szorítva, más része, hogy a lábai segítségével, sőt olyan is van, mely szerint a csőrében viszi. Mindezt összevetve, feltehetjük, *hogy a szállítás módja, esetről-esetre, a fiókák nagyságától függ.*

Nem érdektelenek azon közlemények, melyek szerint egyes észlelők azt hitték, hogy a szalonkában megvan az ösztön arra, hogy ellőtt lábát meggyógyítsa. Erre vonatkozólag dr. *Becker* közölte legelőször észleletét.

Becker 1818-ban egy szalonka csüdjén, közel a sarokhoz, sörét által okozott törést talált. A törési hely kitépett hastollakkal sínszerűleg körül volt véve, melyeket a megaludt és rászáradt vér úgy összetartott, hogy az eltörött csont ezáltal egyenes állásban maradt.

Midőn *Becker* a nagyon összeragadt tollakat óvatosan eltávolította, alattuk, közvetlen a seb fölött, meglehetősen vastag aludt vérréteget talált, melynek eltávolítása után tisztán látható volt a csontforradás. A csonttörés a látszat szerint négy hetes lehetett; tehát nemcsak a gyors gyógyulás bámulatos, hanem még inkább az állat ösztöne, mely ilyen mesterséges, a természetnek megfelelő gyógyításra utalta.

Punewitz porosz kir. főerdész a következő hasonló esetet közölte:

»Egy pár héttel *Becker* értekezésének olvasása után egy szalonkát kaptam, melynek a jobb lábán egy nagy tollas daganat volt, mi azonnal a *Becker*-féle közleményt juttatta eszembe. A csüdön levő csomónak másodszeri behatóbb megvizsgálása alkalmával kitűnt, hogy ezen képződés egészen azonos a *Becker* által leírthoz. A törés $\frac{1}{2}$ hüvelyknyire volt a lábujjak fölött; a sip-csont baloldalán a hastollakból és aludt, száraz vérből képződött csomó 9'' hosszú, 6'' széles és 5'' vastag, míg a jobb oldalon, illetve elől és hátul jóval jelentéktelenebb, 3—4'' hosszú és vastag volt. Ez lehetett az oka, hogy a csont egy kissé meggömbült, de azért tökéletesen összeforradt.«

Punewitz közleményét azon megjegyzéssel végzi, hogy az oly jelenség, mely hét évi időközben és több mint száz mértföldnyi távolságban kétszer fordul elő, nem tekinthető véletlenségnek, hanem biztosra vehető (?), hogy a szalonkák képesek magukat ily módon gyógyítani.

Becker észlelése többször ismétlődött, sőt még tovább is mentek, mennyiben azt vélték, hogy a szalonka, a törzsön levő, az olyan sörétokozta sebeket, melyek nem feltétlen halálosak, összegöngyölgetett tollakkal tömi be. A toll-csomók, melyeket ilyen sebekből kihúztam, az apró tollak, melyeket ott találtam, hol a sebesült szalonka beszállott, ezen nézetet igazolni látszanak.

A harmadik, meglehetősen hasonló eset — mondja *Diezel* — egy pár év előtt történt.

Kisérőm egy szalonkát zavart fel, mely felém húzott; miután még repülése közben feltűnt sajtóságos lábtartása, türelmetlenül siettem oda, hol lövésem után leesni láttam. Amint a vizslám elhozta, csakugyan kitűnt, hogy a bal lába egészen merev volt és kissé oldalt kifelé állott. A térdén, melyet valami régibb lövés zúzott össze, de már teljesen meg volt gyógyulva, egy vastag porc-szerű, megkeményedett daganat látszott, mely látszólag a fent leírt öngyógyításnak volt az eredménye s melynek következtében a madár a földön csak ugrálva változtathatta a helyét. Ezt a lábat érdemesnek tartottam, kiszárítva eltenni.

A vadászlapok és szakközlönyök az újabb időből is közölnek ilyen eseteket, azonban ennek dacára az úgynevezett saját készítményű kötéseket, a

sebekben található tollcsomókat nem a sebzett szalonka készíti, hanem csakis a véletlennek lehet tulajdonítani.

Habár nem kételkedünk a fenti észleletek pontosságában, azért az észleletekből levont következtetést még sem fogadhatjuk el feltétlenül helyesnek.

Ismeretes tény, hogy összes állati szervezeteknél, különösen, ha természetes állapotban élnek, néha a legsúlyosabb sebek is, ha nem feltétlenül halálosak, maguktól, a szervek újító ereje által igen gyorsan gyógyulnak, mennyiben ez a fájdalomérzet készíti a beteg egyedet, hogy a sérült testrészt lehetőleg kímélje, mi bizonyos mértékig a gyógyulás első feltétele. Ez különösen a sérült végtagoknál feltűnő, melyeket az állat, már a testének alkotásánál fogva, a sebesülés módja és a fájdalom foka szerint, többé-kevésbé törzséhez húz. A madarak, nem véve ki azokat sem, melyeknek hosszú láb-száraik vannak, fájó vagy fáradt lábukat hasukhoz, illetve mellükhöz húzzák, úgy hogy az alig látható. Ha már most a madár lába oly módon sérült meg, hogy vérzik, akkor a sérült résszel érintkező pihetollak összevéresednek, a sebhez tapadnak s a vér megalvadásával annyira összeragadnak, hogy ha a madár a lábát elmozdítja, különösen vedlés idején, kiszakadnak és a seben képződött varon maradnak.

Amit kezdetben a sebből kifolyó vér idézett elő, azt később a folyton kiszivárgó nyirk okozza, s így azután megtörténhetik, hogy a gyógyuló seb — mint ezt egy örves galambnál észleltem — a pihetollak, aludt vér és megszáradt nyirk elegyébe egészen be van ágyazva. Miután az említett örves galamb hasának azon részén, melyhez a sebesült lábát szorította, a toll egyrésze hiányzott és a megmaradtak véresek voltak, nem lehet kétség afölött, hogy a leírt tolltapasz a leírt módon, tehát véletlenül képződött.

A sebzett lábú szalonka is természetesen felhúzza a lábát; miért ne lenne tehát lehetséges, hogy ennél is a tollak tapadjanak a sebhez, melyek a vérzést csillapítva, a gyógyulást elősegítik? Miért ne lenne lehetséges, hogy az ilyen sebesült szalonka nehézkes járása alkalmával száraz fűszálak tapadjanak a sebhez, melyek a gyógyulást elősegítik? Én ezen érdekes és már annyiszor megvitatott kérdés megfejtését ebben találok.

Az erdei szalonka táplálékát főleg rovarok és ezek álcái, földigiliszta, csigák, mindenféle kukacok s különösen apró ganéjbogarak képezik. Tavasszal, a szükség idején, midőn az állati élet alig kezd ébredni, kénytelen félig elrothadt fűvel és gyökerekkel tengetni életét, melyeket a félig kiengedett földből, mocsarokból és pocsétákból huzogat ki. A dürgés, az út fáradalmi és főképp a sovány táplálék okozzák, hogy a szalonkák tavasszal gyakran oly soványak!

Hogy táplálékhoz jusson, csőrét oly helyeken szúrja a földbe, hol ez elég puha, itt körben forogva zümmögő, halk korrogó hangot hallat, mely a férgeket megzavarja. Ezen művelet alkalmával különösen kiálló szemeinek veszi nagy hasznát, mennyiben a kibujó férget azonnal meglátja, ha hosszú, elvágja s darabonkint lenyeli.

Ezen állítás, a több mint ötven év előtt elhalt *Slevogt* főerdésztől származik, ki korának egyik legfigyelmesebb természetbuvára volt és én azt hittem, hogy ilyen tekintélyre bátran támaszkodhatom, miután nekem nem volt alkalmam ezen téren személyes tapasztalatokat gyűjteni.

Steinbrenner, ki erre vonatkozólag más nézetet van, a következőket mondja:

»Az ezen munkának első kiadásában leírt mód, mellyel a szalonka táplálékát keresi, nem egyeztethető össze azon tapasztalatokkal, melyeket hosszú időn át egy szelidített erdei szalonkán tettem. Ugyanis azon korrogó hangot, mivel a férgeket nyugtalanítaná, éppen oly kevéssé hallottam, mint nem vagyok képes megérteni, hogy ilyen vagy más hangok, mennyiben azok *rázkódtatást* nem idéznek elő, oly állatokra hatással volnának, melyeknek hallási szervei nincsenek.

Kinek alkalma volt észlelni, hogy a földi giliszták azonnal menekülnek, mihelyt a vakondok közelükben ás, vagy ha valamely kihegyezett tárgyat, p. o. botot, a földbe szúrva körben forgatunk, az előtt több mint valószínű, hogy a sugarasan terjedő rezgés indítja menekülésre, a rendkívül érzékeny gilisztákat.

A hangyaboly fölött elhangzott lövés nem zavarja annak lakóit, de ha csak egy fenyőtobozt ejtünk rá, az egész gyarmat izgalomba jön.

Különbén én is igazolom, hogy az erdei szalonka csőrét egészen tövéig beszúrja a földbe s azzal minden irányban erőltetett mozgásokat végez, úgyszintén azt is, hogy egyes földi gilisztákat feldarabol. De mivel a feldarabolást csak akkor észleltem, ha a giliszta nem bujt egészen elő a földből, különben máskor minden darabot egészben és élve nyelt el, az eldarabolást inkább véletlennek, mint szándékosnak tartom.«

M. főerdész ezen jelenséget a következőleg magyarázza:

»Midőn az erdei szalonka táplálékkeresés alkalmával a csőrét a talajba szúrja, ezzel csak azt akarta elérni, hogy a földi gilisztáknak utat nyisson a felszínre. Az ilyen nyílások egészen olyanok, milyenekből a földi giliszták elő szoktak bujni. Ha most valamelyik ilyen lyukra akad, ezt felhasználja s vagy a felszínre jöve, a szalonka észreveszi, vagy pedig a lyukban törbe kerül.

A szalonkát férgészés közben nézni rendkívül érdekes; a szemlélőnek azonban jól elrejtőzve s nagyon csendesen kell maradnia, mert a szalonka leszállása után előbb figyelmesen mindenfelé neszel s csak azután kezdi el a férgészést.

L. Beckmann, ki nemcsak mint híres állatfestő ismeretes, hanem jeles kynológus és vadász is, egy szelid szalonkán a következő érdekes észleleteket tette. »Midőn éppen a szalonkához közeledtem, ez felduzzadt beggyel, csukott szemekkel mozdulatlanul ült kalitkájának egyik sarkában. Láthatólag igen sokat vett be a jóból, és az élve elnyelt sok földi giliszta kényelmetlenséget okozott neki. Csőrét begyéhez szorítva tartotta; a csőr két kávája, tövétől a közepéig egymásra szorult, innen kezdve a felső káva S alakulag fölfelé

hajlott s ennek folytán az egyenes alsó kávétól nagyon elállott. A szalonka még legalább egy percig ezen sajátságos helyzetben maradt, azután a felső káva feszültsége lassankint engedett és lassan, az egyenes, mozdulatlan alsó kávéra ereszkedett. Egy pár nyelés és öklendezés után megrázta magát, előre tipegett, hogy ismét hozzá kezdjen a lakmározáshoz.«

Hogy a szalonka *tápláléka megválasztásában* nagyon válogatós volna, nem igen tehető fel, mert azon apró állatkák, melyekből él, majdnem mind egyforma puha testűek s nem egyszer észlelték, hogy az erdei szalonka rothadó állati hullából a nyűveket igen jó étvággal fogyasztotta el. Hogy csak egy példát hozzunk fel, *Fuld* schaffheimi főerdész egy alkalommal látta, hogy két szalonka egy dögge lőtt szarvasról a nyűveket szedegette, s a dögöt több egymásutáni napon felkereste.

Fuldnak azon feltevése, hogy az csak azért történt, mert a talaj keményre volt fagyva, nem valószínű, hanem inkább feltehető, hogy a szalonka a földi gilisztán kívül, mely rendes táplálékát képezi, más puha férgeket és kukacokat is eszik.

Ilynemű észleletekre legkedvezőbb az ősz, mert a szalonkák az erdőben vagy erdő melletti legelőkre gyakrabban szállnak be, hogy az ott legelő szarvasmarhák friss ürülekeiben férgésszenek, mint tavasszal, mikor a tavaszi esőzések ezeket gyorsan elmoszák.

Steinbrenner erre vonatkozólag is más nézetet van. »Már azon körülmény, — mondja *St.* — hogy a szalonkák ősszel gyakran keresik fel a legelőket és előszeretettel szurkálnak a szarvasmarha friss ürülekeiben, azt bizonyítja, hogy a földi giliszta a szalonkának nem egyedüli kedvenc eledele.«

Ebben térnek el nézeteink, mondja *Diezel*, mert távol legyen tőlem, hogy én a földi gilisztát a szalonka *kizárólagos* kedvenc tápláléka gyanánt tüntetném fel.

Én ugyanis azt hiszem, hogy a szarvasmarha ganéja alatt, sőt benne is, mint erről igen sokszor meggyőződtem, sok földi giliszta gyűl össze és a szalonka azért szurkál benne, nem pedig az ürülékben levő belférgekért, melyek az állat testéből igen csekély számban ürítettnek ki. Mit kereshetne tehát a szalonka a ganajban? A ganajbogarak sokkal nagyobbak, mintsem hogy azokat egészen lenyelhetné, gyenge csőrével pedig nem képes azokat eldarabolni.

A szalonkák dagonyákba, erdei patakokba, álló pocsétákba igen szeretnek beszállani és annyira nem félnek, hogy néha combig járkálnak a vízben.

A szalonkának nem éppen melódikus hangja, melyet tavasszal, a reggeli és estéli húzás és néha felröbbenés alkalmával hallatt, élesen piszegő, »pszsvszt-pszsvszt«. Ezen piszegő hang nemcsak az ébredő nemiöszton jele, hanem ezzel az ivarok csalogatják is egymást. Húzás idején, ezen piszegő hangon kívül, nyújtott korrogó hangot is hallatnak. A nőstény szalonka, mihelyt költeni kezd, többé rendszeren nem szól, a hím azonban még sokáig, körülbelül május közepéig, hallatja este és reggel hangját. Ha egy nőstényt több hím

kerget s eközben egymással hevesen civódnak, akkor néha a korrogásuk igen hangos s nem ritkán rikácsoló fájdalomhanggá válik.

A szalonkák ősszel rendszeren némák, habár egyes megbízható vadászok mint p. o. *W. a. d. Winkell* ritkaságképen említik, hogy a házi tyúkéhoz hasonló korrogását hallották. Én ezen ismert hangot nem egyszer hallottam, különösen, ha egyszerre kettő röbrent fel, miért is nem tartom ritkaságnak.

Ha a szárnyazott szalonkához közeledünk, néha sajátságosan hangzó, aggódó hangot hallhatunk. A »Wild und Hund« 1896. 16. számában fel van említve, hogy egy, *König* kapitány által lőtt szalonka síró hangot hallatott. Erre a közleményre *Schmidt-Poenic* a 20-ik számban közli, hogy midőn esti lesen egy szalonkát szárnyazott, az sajátságos síró hangon szólt, mely hang még erősbödött mikor a vizslája megfogta. Ezen hang sípolásszerű, melyet néha a húzáson kergetődzés alkalmával is hallhatni.

Rendszeren azt tartják, hogy csak kétféle szalonka van, a korábban érkező *kisebbek*, az ú. n. szálláscsinálók, vagy kékes lábuk miatt »*kéklábúak*«-nak nevezettek és a később érkező *nagyobbak*, a »*bagolyfejű*«-ek; azonban vannak vadászok, kik *háromfélét* különböztetnek meg s valóban nem lehet vitatni, hogy akárhány olyan szalonka van, melyek se nem valódi kéklábúak, sem valódi bagolyfejűek, hanem a kettő között állanak.

Az először érkezők sötétebb színök mellett a többtől abban különböznek, hogy színük inkább a *szürkés*, mint a *sárgás* felé hajlik, de főleg abban, hogy sokkal gyorsabban repülnek, ritkán korrognak, a vizsla előtt kevésbé jól tartanak, a földről rendkívül gyorsan kelnek föl s ilyenkor alig hallható több egyetlen szárnycsapásnál. Ezek kis erdei tisztásokra és az utak mellett előszeretettel szállnak be, talán azért, hogy gyorsabban felröbbenhessenek.

A nagyobbakat és közönségesebbeket *nagy szalonkáknak*, *sárga szalonkáknak* vagy *bagolyfejűeknek* is nevezik; az utóbbi elnevezést valószínűleg kiálló nagy szemeknek köszönheti. Ez a szalonka nehezkesebben kel fel, mint az előbbi; sokkal gyakrabban korrog és főleg melegebb napokon *lassabban* húz és a vizsla előtt jobban kitart.

Arra a kérdésre, hogy hányféle erdei szalonka fordul meg Németország területén, dr. *Steinbrenner* a következőket közli:

»Ha már általában nehéz tudományos, vitás kérdéseknél a hagyományos és a pozitív hittel majdnem összenőtt nézeteket leküzdeni, úgy még kétszerte nehezebb az igazságot azon esetekben érvényesíteni, hol az ellenzet mellett még nem egészen tisztázott tényekre és nevezetes autoritásokra lehet hivatkozni.

Ilyen kérdések a vadászati irodalom terén, az őzek üzekedési ideje, *honnan* jönnek és *hová* mennek a szalonkák és hány fajtát különböztethetni meg.

Az első kérdés — hála a hozzáértő kutatók közbenjárásának — kielégítőleg meg vannak oldva; de az utolsónak megfejtése még igen sok derék vadásznak kételkedését és ellentmondását kelti fel, úgy hogy helyén valónak tartom ezen kérdésre ismét visszatérni, ha nem is más szándékból, minthogy az ellentétes nézeteket közelebb hozzam egymáshoz.

Vajjon azonban ezen nézetek melyike és minő mértékben látszik alapsnak, hogy a vitás kérdésben, mint véghatározmány, általános megelégedést idézzon elő, csak akkor ítélni lehet, ha az illető támpontokat beható vizsgálat tárgyává tesszük.

Az első nézet, mely szerint két faj volna, azon észleletre támaszkodik, hogy az erdei szalonkáknek egy része, az ú. n. kéklábúak, hamarabb szoktak megérkezni; ezek kisebbek és mezüknek alapszíne, csüdjük színe és gyorsabb repülésük által különböznek a később érkező, úgynevezett bagolyfejűektől.

Mindezt, legalább úgy látszik, a tapasztalat igazolja; de nem kevésbé áll az is, hogy igen sok madárnál, ha nem is a legtöbbnél, fordulnak elő nagyság- és színbeli eltérések, melyek csekélyebb mértékben vehetők észre, mint az erdei szalonkánál és főleg a madár korának, nemének, egyediségének vagy más éghajlati és egyéb befolyásoknak tudhatók be, következőképpen mint faji *különbségek* csak más fontos jelegek mellett, vagy oly ornitológusok szemében birhatnak érvénnyel, kik buzgótságukban, hogy a rendszert új, még ismeretlen fajokkal szaporítsák, túllőnek a célon.

A kéklábúak sebesebb repülésére sem fektethetünk valami nagy súlyt, mert ismeretes, hogy zord, szeles időben a szalonkák sokkal gyorsabban húznak, mint enyhe estén.

Tehát csak egyetlen pont birhat fontossággal, hogy a *kéklábúak hamarabb* érkeznek hozzánk, mely jelenségnek meggyőző felderítésétől függ a kérdés megfejtése. *Diezel* művének első kiadásában erre nézve a következőt találjuk:

»A hazánkon keresztülvonuló szalonkák nagy része Afrikában telet. Ha Európában az időjárás kedvező kezd lenni, a szalonkáknek egy része onnan, körülbelül két éjjel eljut hozzánk, a többi tovább délre pihenőt tart. Azok, melyek ilyen megerőltető út után nálunk megérkeznek, nagyon soványak s azért kisebbeknek látszanak. Ilyeneket a húzás folyamán később is találhatni, de ezek a jobb húsban levő madarak között elvesznek.«

Bármilyen egyszerűnek és természetesnek látszik is a magyarázat, mégis annak a bizonyosan megbocsátható kételynek ad helyet, vajjon lehetséges-e, hogy két éjjelen át tartó utazás folytán annyira lesoványodnának, hogy ennek következtében észrevehetőleg kisebbnek látszanak.

Kisértsük meg tehát a kételyt, német alaposággal, más alakban eloszlatni: Sok madárfajnak időszaki vándorlási ösztöne főképen a táplálkozás szükségletéből ered, tehát szoros összefüggésben van az állatorszámban uralkodó önfentartási ösztönnel. Különbösen ennél rendkívül bámulatos, hogy ezen vándorlásokat egy önkénytelen, időtől és tértől független, sejtés vezeti, mely az állattal nemcsak idejében tudatja, hogy mikor és meddig fenyegetik létüket hazájukban elemi hatások, hanem egyszersmind az irányt is megmutatja, ahol ezen időt eltölthetik.

Ezen madaraknak hazája, azt hiszem, azon vidékeken keresendő, *hol szabadon s önmaguk választotta helyeken szaporodhatnak*. Ez azonban csak ott történhetik, hol részükre és a fiatal nemzedék részére, míg azok nagykorúságukat elérték, kedvenc eledelük bőven, vagy legalább kielégítő mennyiségben található.

Az erdei szalonkára nézve az utóbbi feltételek az északi mérsékelt öv erdeiben lelhetőek fel, mert ott a földi giliszták lelőhelyei, melyek a szalonkának fő- és kedvenc eledelét képezik, gazdagabbak és jobban hozzáférhetőek mint délen, hol a rövid, időszaki esőzés idejét leszámítva, a föld felső rétege a forróság folytán, az év legnagyobb részében ki van száradva, minek következtében sem a földi giliszta nem fejlődhetik, sem a szalonka nem juthat hozzá.

Hogy mégis maradnak egyes szalonkapárok nyáron át délen és a mi erdősegeinkben, sőt költnek is, nem bizonyít többet, mint hogy a szalonkák életében is vannak kivételek. Különbön ezen kivételek is az igen korai megtermékenyítésből kimagyarázhatók.

Ha tehát az elmondottakból joggal lehet következtetni, hogy azon szalonkák jelentékeny része, melyek legtovább húzódtak délre, *visszavonulásuk előtt*, tartózkodási helyükön, a meleg időjárás folytán, már nem kaptak *elé*g táplálékot, továbbá, ha felveszük, hogy ezen szalonkák egy része a nemi ösztöntől üzve, úgyszólván megszakítás nélkül vonult hozzánk, tehát nem volt idejük kellőleg táplálkozni, akkor a kérdés magától meg van fejtve, hogy nálunk korábban megérkező szalonkák miért soványabbak és látszanak kisebbeknek, mint azok, melyeknek több idejük volt, testi jóvoltukról gondoskodni.

A második, *Wildungen* által felszínre hozott, a közepes nagyságú szalonkák kérdése nem szorul az előzmények után további magyarázatra. Tehát áttérhetek a harmadik nézetre, mely szerint az összes nálunk előforduló erdei szalonkák egy fajhoz tartoznak.

Ez a nézet általánosságban arra a meg nem cáfolható tényre fekteti a főszűlyt, hogy a dürgés idején, mint már nekem is nem egyszer volt alkalmam tapasztalni, az úgynevezett kéklábúakat és bagolyfejűeket olyan helyzetben találtam és minden tavasszal találhatók is, mely ugyanazon következtetésre jogosít, mint az egyszeri vadászt, ki egy rozsföldön levő csapáson a földbe szúrva egy sétabotot talált, melyen egy napernyő társaságában egy férfi- és egy női kalap voltak felakasztva.

Ezen végkövetkeztetés, kapcsolatban az itt tekintetbe veendő természeti törvényekkel, az utolsó nézetnek oly döntő erőt kölcsönöz, hogy az összes, nálunk előforduló erdei szalonkákat egy és ugyanazon fajhoz sorozhatjuk.

Tekintettel a főkérdésre, de hogy az esetleges közbevetett kérdésekre is megfelelhessenek, nagymennyiségű szalonkát tettem összehasonlító vizsgálat tárgyává, sőt az ivarszerveket sem hagytam tekinteten kívül és ebből azt a meggyőződést merítettem:

1. hogy nincs két szalonka, tartozzanak azok a kisebb, közép- vagy nagyfélékhez, melyek a mez alapszínében és ennek árnyalataiban hasonlóknak;

2. hogy ellenben a csőrnek és a csüdnek hossza és vastagsága a kisebbeknél éppen akkora, mint a nagyobbaknak látszóknál;

3. hogy a csüd festőanyagának a színe a felbőr kora szerint változik, úgy hogy a frissen hámlott csüd halvány kékekesszürke, míg a régibb bőrrel bíró, barnábbnak látszik;

4. hogy minden nagyságváltozatban vannak hímek és nőstények, és hogy ennél fogva az ornitológusok az eddig felállított külső nemi jellegekkel alapos tévedésben vannak.

Végre az egészből azt a végkövetkeztetést vonhatom, hogy mit a bölcs természet szorosan és bensőleg összefűzött, azt se a vadászok, se az ornitológusok ne igyekezzenek szétválasztani!»

Egy másik, szintén tapasztalt szakértő, ezen kérdésre vonatkozólag a következőleg nyilatkozik:

»Észleleteim alapján nem fogadhatom el, hogy nálunk többféle szalonka fordulna meg. A kisebb, szürkés színű, kéklábú szalonkát a húzás végével *párosulva* találtam a bagolyfejűvel. Együtt keltek fel, a hátulsó *dürögve* követte az elsőt. Le is lőttem mind a kettőt; a kisebb minden jel szerint a hím volt, a nagyobb a nőstény s hogy párosodva voltak, magaviseletükből tisztán észre lehetett venni. Tehát annál biztosabban egy fajhoz tartoztak, mert az akkori gazdag húzás alkalmával nem voltak kényszerítve vegyes házasságot kötni. Azonban lássuk nézetemnek tudományos megokolását.

Ha az időjárás Dél-Európában kedvező s nálunk kellemetlen, úgy hogy a szalonkák átvonulnak Európába, de hozzánk nem jönnek azonnal, akkor nálunk a húzás idején kevés sovány és még kevesebb kis erdei szalonkát találunk.

A színbeli és nagyságbeli *valódi*, maradandó különbségek az illető szalonkák hazai viszonyaiban és a nemi különbségben lelik magyarázatukat; ezeken kívül a kor és az egyediség is befolyásolhatja.

A legészakibb vidékek szülőttei valószínűleg kisebbek és egyszerűbb színezetűek, mint azok, melyek kedvezőbb öv alatt láttak napvilágot; az elsők előtt a leghosszabb út áll, hogy hazájukba visszatérjenek, tehát hamarabb is indulnak. Vajjon ezek között több-e a hím és ezek kisebbek, mint a nőstények, nem dönthetem el, de hogy a hímek előbb jönnek, emellett bizonyít a pirókrok analógiája és az a körülmény, hogy a húzás kezdetén a szalonka-hívó sípval, igen sokszor, különös jó eredményt értem el. Hogy a kéklábúak a húzás végével is találhatók és ilyenkor kövérebbek és jobb kinézésűek, arról minden tavasszal *meggyőződtem*; viszont arról is, hogy a világosabb szalonkák néha igen korán érkeznek és kiálló mellsont-tarajukkal és sovány fejükkel rosszabbul néznek ki, mint később, midőn már gilisztákban gazdag erdőségeinkben, jól éltek. Miért nem hallani ősszel semmit a kéklábúakról és a bagolyfejűekről? Nyilván azért, mert akkor mind jó húsból vannak s a különböző vidékekről jövek és a különböző nemek jobban összekeverednek. *Az erdei szalonkának tehát egy faja van s ennél csakis nemi és csak esetleges különbséget észlelhetni!*«

Czynk Ede barátom »Die Waldschnepfe und ihre Jagd« című kitünő monografiájában a következőt mondja: »Az úgynevezett »kéklábú« és a »bagolyfejű« között külsőleg van ugyan különbség, de ez és a többi látszólag nyomós érvek, melyek alapján a faji különbséget fel akarják állítani, nem állják meg helyüket, mert a vadászok többsége és az ornitológusok már régen

tisztában vannak azzal, hogy az erdei szalonkáknak csak egy faja van, dacára, hogy a bagolyfejű nagy feje, nagy szemei, világos barna meze és jelentékeny nagysága által különbözik a keskenyebbfejű, sötétebb mezű és kékesszürke lábú »kéklábú«-tól . . .

Ha a vadászok »bagolyfejű« és »kéklábú« szalonkákról beszélnek, ennek csakis annyi jelentősége lehet, mint midőn a nyulakat mezei — és erdei nyúlra osztjuk.«

A szalonkák *általános tavaszi vonulása* nálunk Magyarországon március tizedikétől április tizedikéig terjedő időre tehető. Miután a nálunk átvonuló szalonkák nagy része, mint ezt *Marek* eszéki tanár észleletei is igazolják, a Dunán fölfelé és ennek mellékfolyóin elágazólag húzódik észak felé, természetesen, hogy általánosságban Horvát-Szlavonországban és az ország déli részeiben, a vonulása a fentjelzett időnél korábban kezdődik s az északi és északkeleti vidékeken a főtömeg későbbben érkezik meg. A Közép-Európán átvonuló erdei szalonkák nagyrésze tudvalevőleg Afrika északi partvidékein tel, a többi Spanyolországban, Dél-Franciaországban, Sziciliában, Olaszország déli részeiben, a Balkán-félsziget déli részén és a Cykladokon; sőt igen gyakran Albánia egyes dombos vidékein, Kis-Ázsia nyugati partvidékén és Anatóliában is nagy számban találhatók áttelelő szalonkák. A vonulás megkezdésére az első impulzust tehát nem a mi időjárásunk adja meg, hanem azon vidéké, ahol átteleltek. Miután a déli vidékeken az időjárás változásai rendszeresen visszatérők, tehát a szalonkák vonulását északfelé is ezek határoznák meg, ha ezeket a nagyon változó európai időjárás hatásai p. o. a déli vidékeken is még érezhető zord északi szelek, vissza nem tartanák. Ha a déli vidékekről mégis idejében indulnak is el, nálunk a rendes időben csak akkor érkeznek meg, ha a mi időjárásunk rájuk nézve kedvező; különben Európa déli vidékein addig maradnak, míg az időjárás északon kedvezőre fordul.

Azok a szalonkák, melyek nálunk már februárban húznak, azok Európában teleltek, tehát a mi övünknek éghajlati befolyásai alatt állottak.

A tavaszi húzás kezdete, március közepére esik, de később is lehet, ha az időjárás késleltette. A szalonkák érkezési ideje jelenleg úgy látszik előbbre esik, mint a régi időkben, mert az a német versecske,* mely magyar fordításban szintén ismeretes:

Remiscere :	Keresni gyere.
Oculi :	Itt vannak ni.
Laetare :	Sok jár-e ?
Judica :	Fogy száma.
Palmarum :	Trallarum.

már évek óta nem vág össze a valósággal; különben is a naptár ezen vasárnapjai csalóka érkezéssjelzők, mert Oculi, hol előbbre, hol későbbre esik.

* Remiscere: nach Schnepfen suchen geh'; Oculi: da kommen sie; Laetare: das ist das Wahre; Judica: sie sind auch noch da; Palmarum: Trallarum.

A szalonka *költési övének* déli határa körülbelül a 45-ik szélességi fok körül van, mert amennyire ismeretes, Európa déli félsgizetein nem költ. Tulajdonképeni hazája Európa és Ázsia északi része, azonban nálunk is aránylag szép számmal költ a Kárpátokban, sőt nem ritkán Moson-, Sopron-, Vas- és Zalamegyék erdeiben is; Németországban az Alpoktól északra majdnem mindenütt költ, hol alkalmas területet, nagyobb kiterjedésű s főképp hegyes és vegyes állabú erdőségek, rétekkal és lápos területekkel váltakoznak; különösen az öregebb állabokat kedveli, melyeknek talaját a lehullott tülevelek, lomb és galy vastagon borítja.

A szalonkák éjjel vonulnak, főleg holdvilágos, vagy tiszta csillagos éjjelen; sötét vagy borus éjjel soha, vagy csak a kényszerűség által hajtva. Azok az egyes vonuló példányok, melyeket elvértve, világos nappal láthatni, valószínűleg felvert szalonkák, melyek valami okból kénytelenek voltak pihenőhelyüket elhagyni.

Sokkal nehezebb annak a kérdésnek eldöntése, vajjon a szalonkák egyenként vagy csoportosan vonulnak-e? A legtöbb vadászati író szerint egyenként vonulnak s ezeknek annyiban igazuk is lehet, hogy rendszeren meglehetősen szétszóródva találhatók; azonban akárhány eset van, mely épen az ellenkező nézet mellett bizonyít.

Honnan van az p. o., hogy *Wildungen* annak idején abban a kis előrerugó erdőcskében, hol délelőtt ötödmagával és ugyanannyi vizslával, meggyőződése szerint mindent a legjobban lekeresve, egyetlen szalonkát sem talált, ugyanazonnap este mégis tíz, tizenkét darabot látott.

Mi az oka, hogy néha négy-öt hajtásban nem található *semmi* s a hatodikban *minden szalonka együtt van*? 1897. év tavaszán a soproni Dudles erdőben a húzás idején, öt este hiába foglaltuk el rendes állásainkat, nem láttunk egyetlen hosszúcsőrűt se, pedig a környéken már mindenfelé javában folyt a húzás. Hatodnap az egyik erdőőr azon jelentésére, hogy a klimpai határnál, délelőtt három szalonkát vert fel, este öten ezen a helyen állottunk fel s ime, mindenikünk tett legalább egy lövést s három darab aggatóra is került. Másnap ugyanezt a vágást hajtottuk meg s még öt darab került aggatóra, míg a többi öt vagy hat hajtásban talán összesen csak két darabot láttunk. Megjegyzem, hogy az első hajtás, melyben a sok szalonka volt, a hajtók kevés száma és az új vadőr tájékozatlansága folytán a képzelhető legrosszabbul ment s így a szalonkák nagy része fel sem kelt a hajtók elől.

Ismeretes dolog, hogy a szalonkák akárhány helyen egyszerre nagyobb számban érkeznek, miért volna tehát ez nálunk lehetetlen? A szalonkák tömeges fellépéséről több feljegyzés ismeretes, melyek ha nem is birnak bizonyító erővel, ezen tényt többé-kevésbé valószínűvé teszik.

Így 1773-ban Normandiában Evreux-nél egy paraszt a szabad mezőn 50—60 darabból álló csapatból lőtt egynéhányat. Mainben, Franciaországban egy keskeny erdőterületen, egyetlen vadász 80 darabot látott s ebből 18-at lőtt. 1854-ben *Eichendorf* tanácsos sedlitzi birtokán, a Kárpátok északnyugati lejtőjén, három vadász *egy nap száz darabon felül lőtt*. Rügen szigetén 1867-ben

Platen erdészjelölt 199 szalonkát lőtt; ugyanott *Siebenlist* hasonló mennyiségű darabot nem egyszer fűzött aggatóra. 1828-ban október 16-án *Schusster B.* hédervári erdőmester Magyaróvártól egy negyedóránnyira, napfelkeltekor egy őszibúza vetésen legalább 1000 darabot számláló madárcsapatot látott. Kezdetben bíbiceknek nézte, de amint közeledett, nem csekély meglepetésére kitűnt, hogy szalonkák, melyek 30 lépésnyire bevárták s akkor felkelve, 200 lépésnyire ismét beszállottak. Miután családjával utazott, fegyver nem volt nála s így nem lőhetett reájuk.

Ugyancsak a Fertő vidékén történt, mintegy tíz év előtt, hogy *R.* gazdaszt a süttöri béruradalom szobavölgyi határrészének, körülbelül tíz holdnyi csepőtésében, egy hideg tavaszi nap, ötödmagával hatvannál több szalonkát lőtt.

1880 őszén *Fabinyi Gusztáv* barátomat egy délután kikísértem Kolozsvárt a kajántói vágásba, hol akkor igen jól lehetett szalonkára bokrázni. Midőn a hely színére értünk, találoztunk egy monostor-utcai szatóccsal, — a nevére nem emlékszem — kinek már 19 darab szalonka lógott a tarisznyáján. Ugyanazon, körülbelül 15 holdnyi területen, ahol ez a 19 darab esett, *Fabinyi* barátom, 3 óra lefolyása alatt, még 12 darabot lőtt.

Azonban nagyobb számban sehol sem lehet a szalonkákat találni, mint a *görög tenger szigetein*, midőn a Balkánon hirtelen nagy havazások vannak. Egy angol szolgálatban álló kapitány, kinek szavahihetőségéhez kétség nem fér, többször elbeszélte, hogy p. o. Ithaka szigeten a behavazott hegység lejtőin, megérkezésük első napján 6—8-ával voltak a szalonkák *egy-egy olajfa bokor alatt*.

Hogy a déli tartományokban, különösen a *szigeteken*, néha nagy csapatokban, sőt néha nappal is érkeznek, bebizonyított tény. Ez abból is kitűnik, hogy vonulási napjukat előre nem határozhatják meg, tehát ösztönüket követve és az időjáráshoz alkalmazkodva, a hosszú, fárasztó tengeri út után, vagy ha vihar fenyeget, tekintet nélkül a nap szakára, ott szállnak be, *hol az első alkalmas pihenő hely kínálkozik*.

A »Manuel du Chasseur« stb. c. munkában az áll, hogy a szalonkák nyáron az Alpok és Pyrenäusok csúcsain vannak s az első havazások után, onnan lehúzódnak az alacsonyabb dombok erdőségeibe, hol márciusig maradnak. Csakis a mocsaras erdőkben marad egyik másik tovább s mint a legnagyobb ritkaságot említi a munka írója, hogy egynéhány darabot Poitou-ban *április havában* lőtt.

A szalonkák vonulásuk alkalmával a száraz földön, nincsenek abban a kényszerhelyzetben, hogy éjjeli útjukat akarattuk ellenére is folytassák, míg a tengeri út alkalmával akárhányszor megtörténik, hogy a szél, vihar gátolja rendes haladásukat s midőn megvirrad, még a sík tengeren vannak, tehát nappal is folytatni kell útjukat. Különben is ez annál kevésbé feltűnő, mert a szalonka nem tisztán éjjeli madár, sőt nappal is igen szeret férgészni.

Az újabb időben azt állítják, hogy Németországban a szalonka egy nyáron kétszer költ. Ha ez azonban így volna, akkor ősszel jóval több szalonkát és

főleg még sok egészen ki nem fejlődött példányt kellene találni, mit a tapasztalat egyáltalán nem igazol.

Feltéve, de meg nem engedve, hogy az erdei szalonka nálunk csakugyan kétszer költ, ez a tény valószínűtlenné teszi azt, hogy a melegebb égöv alatt szintén költene, mert az ily gyakran ismétlődő költés ezen madár erejét felülmulná; különben is egyetlen vándormadarról sem ismeretes, hogy egy évben háromszor költene s hogy általában az idegenben fészkelne.

Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy mily nagy mennyiségre rug azon szalonkák száma, melyeket vonulásuk alkalmával tavasszal és ősszel lőnek és fognak, ha továbbá meggondoljuk, hogy a fecskék, melyek nálunk kétszer költenek, továbbá a gólyák és más vándormadarak, melyek az ember üldözésének nincsenek kitéve, észrevehető szaporodást nem mutatnak: ezen gyanítás nem egészen alap nélküli, kivált ha meggondoljuk, hogy a szalonka fiainak száma aránylag nem nagy.

Őszi lesen, a szalonkának a fejezet elején említett halk kerregését, alkonyatkor, de *napközben* is hallottam, de tavasszal ritkán és csak akkor, ha *párosával* keltek fel. Egyes szalonkánál ez mindig annak a jele, hogy mindjárt be is fog szállani; a leggyakrabban hallottam ezen hangot, *ha a vizslát észrevették*.

Winkellnek azon nézetével szemben, »hogy az őszi visszavonulás alkalmával aligha maradnak a szalonkák egy napnál tovább nálunk«, kételyemet azért nem hallgathatom el, mert nem egyszer volt alkalmam egyes szalonkákat napokon át, nem ugyanazon területen, *hanem majdnem ugyanazon helyen találni*.

Hogy ezen szalonkák ugyanazok voltak, melyeket előbb láttam, abból hiszem, hogy a környéken egyebütt, habár a legpontosabban megkerestem, *egyetlenegy darabot sem találtam*. Ily hosszúságú maradásra a dús táplálék indíthatta, mert az illető erdőcskében sok marhát legeltettek s így ezen esetet, a helyi viszonyokból eredő kivételnek lehet tekinteni.

Gondos és pontos észleleteim alapján merem állítani, hogy a szalonkák rendszeren hosszabb ideig maradnak egy helyen. Általában azt hiszem, hogy a vonulási idő alatt több, mintegy három, négy szakaszban jönnek meg hozzánk és a figyelmes észlelő előtt hamar feltűnik, hogy ezen messziről jövő vándorok, kezdetben igen könnyen ejthetők el, és hogy az alkalmas területeken ismételten szalonkák találhatók. Ezen fő vonulási szakaszok között is érkeznek kisebb számban olyanok, melyeket vagy az időváltozás, vagy párjuknak elveszte stb. késleltetett.

Annak igazolására, hogy azon természettudósok, kik azt hiszik, hogy a szalonka nálunk 24 óránál tovább nem marad, talán mégis tévednek, a következő tény szolgáljon:

Egy meglehetősen kis területen, két egymásutáni nap délutánján a szalonkákat hajtókkal erősen megzavartattam s több darabot lőttem is, hanem 8—10 darab azért mégis maradhatott. Nagyon meglepett tehát, midőn a harmadik napon az egész környéken, *még a legjobb helyeken sem volt egyetlen szalonka*

található, miből azt kellett következtetnem, hogy mind elvonultak. Hazamenet egy másik erdőrészben mégis szerencsét próbáltam, mert azt hittem, hogy a nyugtalanítás folytán, ide a szomszédságba húzódtak. Amint az első, szomszédos, egyéves vágáson keresztül mentünk, legnagyobb bámulatunkra egy kis mélyedésből, majdnem egyszerre, hét darab szalonka kelt fel, de lőtávolon kívül! Az a körülmény, hogy *ennyi szalonka oly kis területen* volt együtt, hová rendes körülmények között talán egyse szállott volna be s főképp nappal egy sem maradt volna meg, továbbá, a félelem, mit korai és együttes felröbbenésükkel elárultak, nem azt bizonyítják-e, hogy ezek *ugyanazok voltak, melyeket ide-oda hajszoltunk* s ezen különös tanyájukat azért választották, hogy *a zavartatást elkerüljék*? És ha ezen nézet valószínűségét elfogadjuk, nem-e hihető, hogy ezek a szalonkák legalább három, négy napig maradtak a kérdéses területen?

Tehát, mondja tovább *Diesel*, nem fogadhatom el azt a nézetet, hogy azok a szalonkák, melyeket nap-nap után ugyanazon a helyen találunk, mindennap *mások*, azaz olyanok, melyek az előző éjjel jöttek volna meg, hanem a fenti észleletek alapján, azt kell hinni, hogy az erdei szalonkák, ha különös okok nem készítetik a továbbvonulásra, p. o. hideg, üldözés vagy a sietség nyári tartózkodási helyükre, hová annál jobban sietnek, minél előrehaladottabb az idő, legalább *egy pár* napig nálunk maradnak.

Az azonban szintén lehetséges, hogy oly területeken, melyek nem kedvezők, nem maradnak s így megtörténhetik, hogy mindkét félnek igaza van.

Mielőtt ezen fejezetnek legérdekesebb részére, a szalonka vadászatára térnénk át, meg kell említenünk az erdei szalonka fogását és óvását.

A szalonka *fogása* nálunk sohasem igen hirt jelentőséggel. A hálókkaival való fogás, a lőfegyverek tökéletesedésével, divatját multa és a gyalog cseklével való fogása, főleg tavasszal, *nemcsak nem vadászhoz illő*, de roppant káros is, mert ezen módon sokkal több nőstény pusztul el, mint a lövés következtében.

A szalonka óvásáról, fájdalom, mindaddig nem sokat írhatni, míg általános, nemzetközi tilalom nem vet gátat az öldöklésnek. Az erdei szalonka nagyon is észrevehető fogyását csakis nemzetközi tilalom akadályozhatja meg, mely a szalonkák tömeges fogását, vagy lövöldözését lehetetlenné tenné. De fájdalom! ez oly óhaj, mely csakis ilyen marad.

Azok a kevesek, kiknek a vad óvása és gondozása nagyon a szívéükön fekszik, már a tavaszi lest is károsnak tartják, pedig ennél még károsabb a bokrázás és a hajtás, mert ezen vadászati módok mellett hímek és nőstények egyaránt esnek a gyilkos ólomnak áldozatul, míg a tavaszi les alkalmával a már megtermékenyített nőstények ritkán, vagy épen nem húznak, tehát inkább a hímek tizedelődnek meg, melyeknek száma, tudvalevőleg úgyszólván nagyobb, mint a nőstényeké s tudjuk azt is, hogy az özvegyesre jutott nőstények hamar találnak vigasztaló férjre.

A szalonka vadászatának három módja van: a les húzás alkalmával, a bokrázás és a hajtatás. Az első és majdnem kizárólagosan az *esti* les az, mely a három közül a legkedveltebb, mert aránylag a legkevesebb idővesztéssel jár, a legtöbb esetben akkor is kimehetünk, ha napi teendőinket elvégeztük, az újraébredő tavasz minden báját, a madarak dalát zavartalanul élvezhetjük s végre az is ismeretes, hogy a szalonkát a húzáson, kivált meleg, esős estéken, midőn piszogva, korrogva, bagolyszerű, lassú repüléssel húz, nem is nehéz meglőni.

Minél egyszerűbb és kevésbé mesterkéltséggel valamely vadászati mód, annál könnyebb azt megtanulni; de miután esetleg ezen könyv egyik-másik kezdőnek is a kezébe kerülhet, a szalonka-les szabályait a következőkben foglaljuk össze:

1. Ha a leshelyünk olyan tisztás szélén volna, mely köröskörül fákkal, bokrokkal van benőve s út nem vezet a tisztáshoz, hogy a les után, sötétben ne kelljen a tüskék között botorkálnunk, keressünk még napvilágnál egy alkalmas nyiladékot és az útunkban levő ágakat stb. távolítsuk el.

2. Vagy készítsünk a leshelyen kényelmes ülőhelyet, melyen a les kezdete előtt kipihenhetjük magunkat, vagy ne feledjük otthon az egy lábú vadászszéket, mely a les ideje alatt is használható, mert ettől a szalonka első piszogását hallva, könnyen és minden nesz nélkül felállhatunk, sőt ezen magas székről ülve is löhetünk, ha p. o. a szalonka hang nélkül váratlanul jelenék meg.

3. Soha se ülünk ki szabadon a tisztásra, hanem gondoskodjunk fedezetről; de arra ügyeljünk, hogy a fedezetül szolgáló bokrok se a látásban, se a lövésben ne gátoljanak.

4. A kezdő, gyakorlatlan puskás jól teszi, ha valamely, az erdőben vagy erdő mellett levő pocséta, dagonyá mellett áll lesre, mert ilyen helyen, különösen száraz tavaszon, könnyen megeshetik, hogy a beszálló szalonkát a földön löheti meg.

5. Sohase álljunk lesre olyan helyen, melyet aznap meghajtottak, vagy bokrázva megzavartak, mert ilyen helyen a szalonkák vagy nem húznak, vagy ha igen, akkor húzásuk igen rövid ideig tart s rendszeren nem szólnak.

Dietrich a. d. Winkell a »Handbuch für Jäger« című könyvében ezen jelenségről azt mondja, hogy a szalonkák a nagy kimerültség és fáradtság miatt nem húznak. Habár ezen nézet nem egészen valószínűtlen, mégis inkább

hihető, hogy az előző *hajszolásból* származó *félelem* játssza itt a főszerepet, mi annál valószínűbb, mert ezen madarak a legjobb repülők közé tartoznak s így nehezen tételezhető fel, hogy egy párszori ide-oda repülés *kifárássza*. Bármi legyen is azonban az oka, tény, hogy ilyenkor hang nélkül és a bokrok fölött alacsonyan húznak s gyorsan beszállnak. Ezért tehát célszerűbb kevésbé jó helyre állani, mint olyanra, melyet az előző napon vagy aznap megzavartak. Ez már azért is ajánlatos, mert a megvadászott területen, még ha oly rosszul sikerült is a vadászat, a szalonkák száma *kevesbedett*.

6. Ha két vagy több szalonka kergetőzve, tehát közvetlen egymásután repül szembe a vadással, célszerű 30—35 lépésről szembe löni, mert így a repülés iránya, mint a sörét szóródása következtében könnyen lehetséges, hogy a lövés mindkettőt találja. Természetesen vaktában löni nem szabad, hanem *az elsőt úgy meg kell célozni*, mintha egyedül volna.

Minladdig, míg elég jó a világítás, az elsöre kell löni, még akkor is, ha nem közvetlen egymásután vannak; később azonban, ha sötétedni kezd, térjünk el ettől a szabálytól és lőjjünk akkor, ha már elég közel vannak, a *hátsóra* először, mert ez a hím s ez, ha a nőtényt lőnök le, azon hiszemben, hogy társa férgészni szállott be, a *nemi ösztöntől hajtva* utána vág s midőn a bokrok közül ismét kiemelkedik, már többé nem lőhető. Ha ellenben a másodikra lövünk, az első vagy egyenesen tovább repül, vagy oldalt fordul, úgy hogy a nyugodt puskának marad ideje erre is löni.

7. Fa vagy magas bokor mellé azért nem jó állani, mert ha a szalonka némán és gyorsan húz, nem lehet elég gyorsan löni; *egész szabadon* állani szintén nem tanácsos, mert a szalonka már messziről kikerüli a vadászt, kivált ha világos ruhában van vagy világos színű vizsla van vele.

Azonban ezen szabály alól is van kivétel, mert erős szélben csakis erdei tisztásokon, *egészen szabadon* állva, sikerül az alacsonyan, gyorsan és hang nélkül húzó szalonkát *meglátni*.

A fedett állás, szalonkalesen, nem ajánlható eléggé, mert a tapasztalás azt mutatja, hogy a szalonka látása és hallása kitünően van kifejlődve s már megtörtént, hogy a puskás felé egyenesen közeledő szalonkát szomszédjának halk »tírehaut« figyelmeztetése *eltérítette*.

Ha nem is tételezzük fel, nem értve egyet a szerzővel, hogy a szalonka a »tírehaut« értelmét és ennek veszélyes utókövetkezményét ösmeri, tehát ezen szó hallatára fordult meg: azt el kell hogy ismerjük, miszerint tavasszal alig akad egy szalonka, melynek ne lett volna alkalma az őszi és tavaszi vonulása alatt a »homo sapiens« vadász válfajával többé-kevésbé kellemetlen ismeretiséget kötni és hogy ennél fogva alapos okai is vannak, ezt kerülni.

A szalonkalövés általában, de főleg lesen, vagy igen *könnyű*, vagy igen *nehéz*.

Amely szalonka, kedvező időjárás alkalmával, hangosan korrogva húz el a fák fölött, azt, miután repülése szabályos és lassú, oly könnyű löni, hogy ez még az egészen kezdő puskásnak is gyakran sikerül; míg ellenben azt, a melyik p. o. szeles időben, *hang nélkül, alacsonyan, cikázva*, repül, tehát nem jelezve jövetelét, a vadászt a szó teljes értelmében *meGLEPI*, oly szerfölött nehéz

eltalálni, hogy száz puskás közül nyolcvan elhibázza, vagy *nem is* lő reá, mert a legtöbbben hiányzik a gyors elhatározási képesség.

8. Forduljunk arccal azon irányba, amelyből a szalonkák rendszeren húzni szoktak, mihelyt azonban az alkony beáll, forduljunk kelet felé, hol a horizont a legsötétebb és a szembe jövő szalonkára, még mielőtt a fejünk fölött átrepülne, gyorsan megfordulva a nyugati jobb világítás mellett löjjünk utána. Miután ilyenkor a *második* csőre nem igen lehet számítani, a pontos, nyugodt célzás nem eléggé ajánlható.

Általában gyenge, vagy közepes lövők jobban teszik, ha a szalonkára oldalról vagy hátulról lőnek, mert ez biztosabb, mint a szembe repülő madarat eltalálni. Kellő gyakorlattal bíró puskásnál azonban, az én nézetem szerint, célszerűbb a szembe, mint az utána való lövés, mert a sörét sokkal nemesebb részeket talál s így az eredmény is biztosabb.

9. A vizslát, ha a színe nem nagyon feltűnő világos, ültessük magunk mellé, de *ne vegyük pórázra*, mert így, ha a szalonka esetleg csak szárnyalva van, gyorsan oda siethet, hol az leesett. Különben is az éber vizsla, érzékei jobban ki lévén fejlődve, *hamarább* veszi észre a szalonka jövetelét, *mint a vadász*.

Valóban bámulatos, hogy egyik-másik vizsla ezen tekintetben mily ügyes-ségre tesz szert.

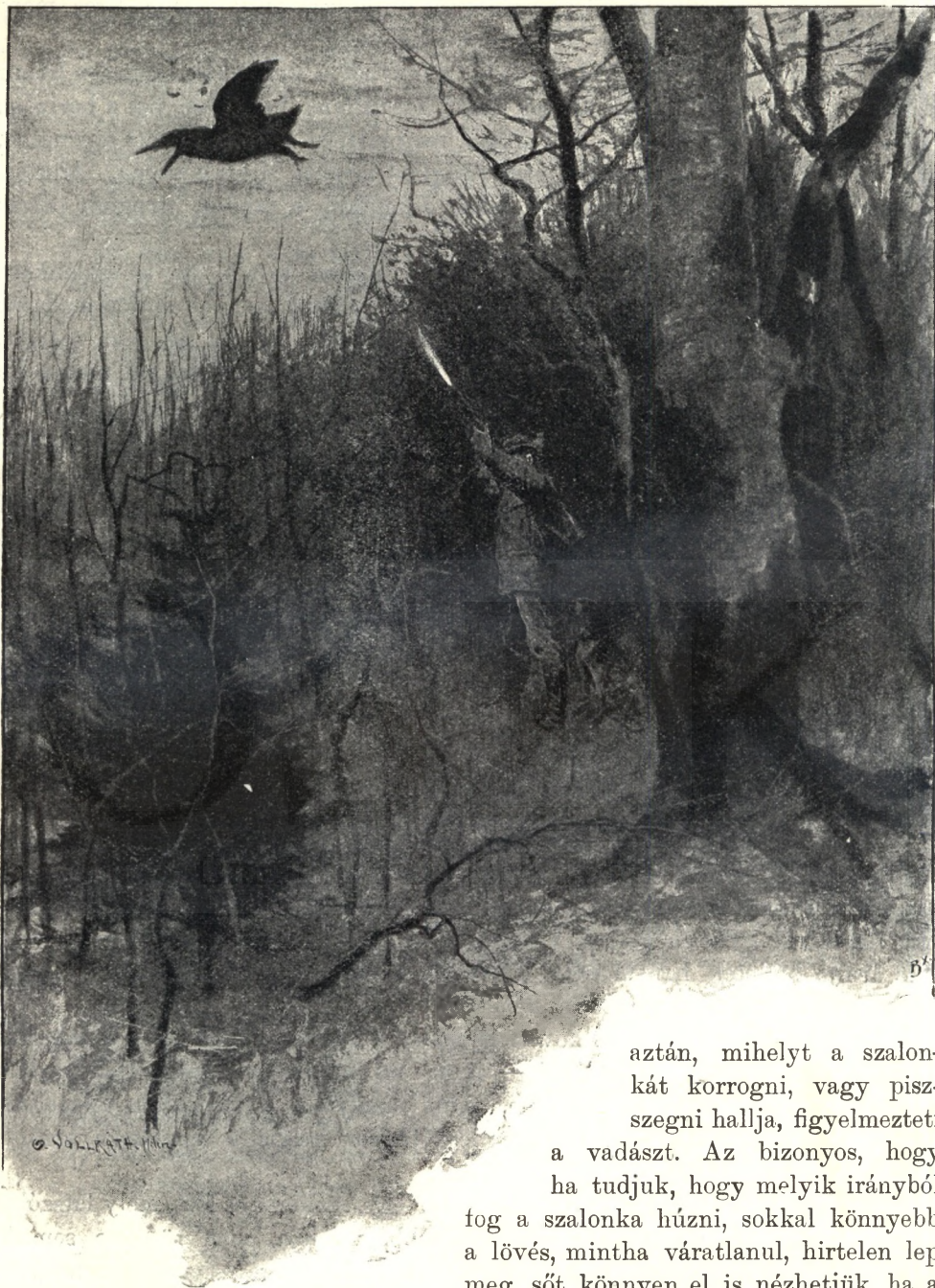
Míg a szalonka halk püsszegését az emberi fül, a nagy távolság miatt akárhánszor nem képes meghallani, addig a vizsla feje mozdulatával, feszült figyelmével, jelzi az irányt, amelyben észrevette s szemeivel folyton kísérve, a lövés pillanatában oly gyorsan szalad a leeső madárhoz, hogy néha elkapja, mielőtt az a földet érintené.

A szalonkalesen az a szigoruan betartandó szabály, *hogy a vizslának csak parancsra szabad a vadat elhozni*, hatályon kívül helyezendő, mert a *gyengén szárnyalt* szalonkánál minden pillanat drága. Az ilyen szalonka nemcsak rendkívül gyorsan szalad, kivált, ha az eb közeledik s itt-ott felrepülve el is árulja hollétét, hanem néha közvetlen a föld színe fölött sokkal meszszibre repül, mintsem gyanítani lehetett volna.

Ha ilyenkor az eb nem követi gyorsan, a szalonka időt nyer és elbujik; a vizslát nem szabad visszahívni — mint ezt akárhány türelmetlen vadász teszi — ha más irányban keresne, mint amelyben a szalonkát képzeljük, hanem hagyjuk szabadjárá, mert a legtöbbször mégis a vizslának szokott *igaza* lenni.

Winkell beszéli, hogy egy alkalommal egy szalonkára lőtt, mely látszólag egészen frissen és egészségesen repült tovább, vizslája, nem törődve semmit se a füttyel, se a hívással, utána rohant. A vizsla engedetlensége rendkívül bosszantotta s már szigorú fenytésre gondolt, midőn az okos állat egyszerre csak megjelent a hosszúcsőrű prédával, hogy gazdáját, ki a sötétben nem vette észre a szalonka jelzését, kibékítse.

10. Nagyothalló egyének jól teszik, ha a szalonkalesre kísérőt visznek magukkal, kivált, ha a leshelyről nem lehet nagy területet áttekinteni; ez

után, mihelyt a szalonkát korrogni, vagy piszszegni hallja, figyelmezteti a vadászt. Az bizonyos, hogy ha tudjuk, hogy melyik irányból fog a szalonka húzni, sokkal könnyebb a lövés, mintha váratlanul, hirtelen lép meg, sőt könnyen el is nézhetjük, ha a hátunk mögött surran el. A kísérő minden körülmények között hasznos lehet, mert a puskás akárhányszor nem képes a lőporfüsttől a szalonka jelzését vagy esését meglátni.

A dohányzás, vagy halk tárgyalás a lest nem szokta hátrányosan befolyásolni.

A reggeli lesnek szabályai ugyanezek. Különbözik a reggeli szalonkalesnek igen kevés kedvelője szokott lenni, mert ez csak akkor gyakorolható, ha a leshely nincs messze és az illetőnek van napközben ideje a pihenésre; az esti lesről 9 óra előtt alig kerülhetünk haza, reggel már $1\frac{1}{2}$ órakor ismét talpon lenni s ezenkívül a napi teendőket is végezni, nem mindenkinek van inyére. Egyszer, kétszer meg lehet tenni; de gyakran ismételni nehéz. A reggeli les rövid ideig is szokott tartani s a legjobb esetben tíz percnél többre nem számíthatunk.

A reggeli lesnek egyetlen előnye, hogy a megsebzett szalonka keresésénél a sötétség nem zavar, mint az esti lesnél.

Kezdő vadászoknak tanácsokat adni, hogy a húzó szalonkára *hogyan, miként célozzanak*, nagyon nehéz; különben az ilyeneket bőven ellátják mindenféle jó tanáccsal azok, kik első szárnypróbálgatásaik alkalmával velük vannak; de ezen tanácsok is csak *akkor* jöhetnek számításba, ha a szalonka lassan húzva jön. Ha azonban váratlanul elcikázik a puskás mellett, akkor a *célozás megszűnik*, mert ilyenkor nem mondhatjuk, hogy föléje vagy alája, elébe vagy mögéje tartsa a puskát, hanem csakis *gyors kapással* lehet célt érni.

Azok a közönségesen hallható utasítások, hogy oldalt előre tartani, hátulról alája célozni stb. csak a rendes esetekben bírhatnak érvénnyel, a nehezebbjét csak gyakorlat útján lehet elsajátítani.

A szalonkavadászatnál használt *sörétet* illetőleg eltérők a nézetek. Én általában, a nálunk és Ausztriában használt, 12-es számút tartom a legalkalmasabbnak. Ámbár a szalonka nem szívós életű, a 14-es sörétet mégis igen aprónak tartom s főképp esti lesen inkább vagyok a 10-es, mint a 14-es mellett. Régebben használtam én is apró sörétet s mikor még volt alkalmam Erdélyben szalonkára vadászni, meg is voltam vele elégedve, mert szalonka volt elég s ha itt-ott egyik-másik gyengén lőtt szalonka elveszett, nem vettük olyan nagyon a lelkünkre, de itt a Fertő mellékén, hol egy évben alig tehet egy puskás átlag 4–5 lövésnél többet, néha még ennyit se, arra jöttem, hogy a 10-es göbecs a legbiztosabb, kivált esti lesen, hol a sötétség következtében, néha akarunk ellenére, messzebbre lövünk, mint a hajtott szalonkára.

A *töltények készítésénél Czynk Ede* barátommal tartok s a rendes módszertől eltérőleg, különösen a hajtásnál és bokrászásnál kevesebb port és több sörétet használok. Ennek folytán a lövés átütő ereje gyengébb ugyan, de jobban főd.

A *szalonka jelzése a lövés után*. Ha a szalonka a lövés pillanatában mindkét szárnyát a testéhez kapja vagy a levegőben bukfencet vet, akkor nem kell sietnünk a felvevéssel, mert már a levegőben kimult vagy mihelyt leesett, vége is van. Ha *menedékesen* és *vergődve*, néha csiripelve, esik le, akkor szárnyalva van s ha a vizsla akár közömbösségből, akár tapasztalatlanságból nem menne azonnal, *magától* utána, rögtön küldeni kell, nehogy a szalonka gyorsan ellábaljon és előnyt nyerjen.

Ha a szalonka *mindkét lábát* lelógatja, akkor biztosra vehetjük, hogy a lövés a hátgerincét érte, tehát messze nem repül és kimulva esik le. A szalonka

különben akkor se repül messze, ha a lövés rövid volt s csak a lábait roncsoolta össze; ahol leesett, ott a vizsla biztosan megtalálja, mert nem repül többé fel.

Máskép áll a dolog, ha csak *egyik* szárnya bénult meg, vagy ha *haslövés* érte. Ezen esetben gyorsan, *rezgő* mozgással ereszkedik lefelé s szárnyainak sajátságos *merevsége* mutatja, hogy találva van; azonban alacsonyan húzva még 100—200 lépésnyire repül s rendszeren egy ívet vágva, mint az egészséges, csendesen beszáll. A legtöbb vadász türelmetlenül szalad az ilyen sebzett szalonka után, mi nem tanácsos, mert a vadász közeledtére ismét szárnyra kel s a legtöbb esetben, a már beállott sötétség miatt és mert alacsonyan repül, sem lőni nem lehet, sem az irányt pontosan megtartani, amelyben ismét beszállott. Még kevesebb eredményt ígér, ha a húzás után akarjuk megkeresni. Tehát legjobb a keresést *másnapra* hagyni, mert ha valami ragadozó meg nem fogta, vagy valami más körülmény el nem zavarta, majdnem biztosra vehető, hogy azon a helyen marad, hová beszállott, s így akár kimult, akár él, a keresés több reménnyel kecsegtet. Ha azonban *éjjel valami felzavarta*, akkor oly messzire szokott elrepülni, hogy megtalálása teljesen bizonytalan.

Az olyan szalonkának, mely a lövés után magasan felemelkedik, egy pár-szor körben fordul s csak akkor ereszkedik le, rendszeren a *szemét*, vagy a *csőrét* horzsolta, vagy a fejét érte a lövés, néha a haslövés sincs kizárva, tehát az ilyenhez *óvatosan* kell közeledni.

A csőrének erősebb sérülése esetén, a szalonka a fájdalom és rázkódtatás következtében néha azonnal leesik, de mihelyt ember vagy eb közeledik feléje, azonnal felkel s ilyenkor messzire elrepül, tehát lövésre készen közeledjünk feléje. Ezt tapasztaltam egy alkalommal, midőn durva söréttel nagy távolságból lőttem egy szalonkára. Feltűnő gyors emelkedéséből láttam, hogy találva van, vagy a lövésem *horzsolta*, de a sebesülés mineműségét nehéz volt kitalálni. Midőn másodszer ráakadtam a fák törzse között, lövés nélkül elmenekült.

Most azt hittem, hogy biztosan az *előtte* levő *közeli* erdő felé fog fordulni, a honnan jött, hanem a szalonka ész és terv nélkül a mezőn át, magasan oly messzire repült, hogy végre mint egy kis pont eltűnt a szemem elől.

Ezen messzire való repülésből, mi *összel*, *előző* hajszolás nélkül igen feltűnő, fejsebre következtettem, míg szintén tapasztalt vadász-társam ezzel ellentétben *haslövésre* következtetett.

Igy állottunk egy darabig s abban egyetértettünk, hogy a szalonka a víz és falu között fekvő, közel-távolban egyetlen csepőtésbe szállott le.

Ámbár nagyon el voltam fáradva s az eredmény sem volt nagyon biztató, mégis rászántam magam a nagy kerülőre s felhagyva a további bokrászással, részint kíváncsiságból, hogy *melyikünknek van igaza*, részint kötelességérzetből, mely arra készítetett, hogy a *sebzett vadat megkeressük*, engedtem társam rábeszélésének és utána mentünk. S valóban, a fáradságunk nem volt hiába! A szalonka a csepőtésben volt, a vizsla elől azonban felkelt s bár szabadon állottam, egyenesen felém repült.

Sajátságos fejtartásából már repülése közben észrevettem, hogy a fején van megsérülve. Hogy erről *teljes bizonyossággal* meggyőződjem, eleresztettem

magam mellett s mintegy 30 lépésnyiről akkor löttem egészen apró söréttel utána, midőn fejét és nyakát a testének többi része eltakarta. És csakugyan! gyanum egészen helyesnek bizonyult; az első lövésből a szalonka nyakát közvetlen a csőre tövénél *egyetlen egy durva göbecs horzsolta*.

Észleleteim alapján, mondja tovább a szerző, a szalonkaes *eredménye* a harmincas évek kezdete óta határozottan kevesbedik.

Ennek bizonyítására már az a tény is elegendő, hogy én, ki oly rendkívüli kedvelője vagyok a szalonkavadászatnak, miután az utolsó években előre láthattam, hogy egy se jön lövésre, a legszebb húzási időben otthon maradtam. Aki szenvedélyes szalonkavadász, az tudja, hogy ez mit jelent.

Régebben mindig azt hittem, hogy az estéli és hajnali ide-oda húzásnak oka a nemi ösztön, mely őket a röpködésre készíti s ha ez, kora tavasszal, még mielőtt hozzánk értek, kielégítést nyert, a húzásra ingerlő hajlam természetesen csökken. Ezen vélemény ellen szól azonban:

1. hogy a madarak nőstényei, mihelyt a termékenyítés megtörtént, a fészkeléshez kezdenek, tehát a szalonkák is ezt gyakrabban tennék, mint észlelni alkalmam volt;

2. hogy bokrázás alkalmával, különösen olyan években, midőn sok szalonka volt, gyakran két-három, olykor négy, sőt egyszer öt szalonkát találtam együtt; miután ilyen esetekben ezeknek többsége hím, ez a jelenség azt kellene hogy bizonyítsa, hogy a korai párosodás által a nemi ösztön még nem csendesedett le. A szalonkák mégis alig húztak, pedig az énekes rigó már régen csattogott s a bagoly is hallatta huhogó hangját.

Ebben találok főként a múlt és jelen közötti különbséget. Mert ámbár kétséget nem szenved, hogy hazánkban (Németország) ezelőtt, azaz a nagyobb ragadozók kiirtása után, a hasznos vad (kivéve a nyulat és foglyot) nagyobb számban volt található, mint manapság, azért még sem hiszem, hogy oly rettenetes sok szalonka lett volna, mint azt némelyek képzelik, hanem azt gondolom, hogy a meglevők *jobban húztak*, minek következtében a vadászok egyet többször is láthattak.

Ha nem így volna, hogyan lehetne az utóbbi húsz évben észrevehető jelentékeny változást kielégítően magyarázni?

Ezen nagy mértékben beállott változás jellemzésére két példát hozok fel. *Dietrich a. d. Winkell* kézi könyvének II. r. 181. lapján azt mondja: »Családomnak egyik birtokán, a dessau határon ezelőtt 40 évvel a szalonkahúzás oly kitünő volt, hogy egy este néha *tizenkétszer*, sőt *tizenhatszor* is lőhettem; azután a szalonkák mindinkább fogytak s tíz évvel később, egy este vagy reggel egy-két lövésnél többet alig tehettem«.

Erre *Schwertzel* főerdőmester megjegyzi, hogy ilyen gyakori alkalom lőhetni, még egy pár év előtt Westfáliában és Livlandban is volt.

A húzó szalonkák apadását az újabb időben más vidékeken is észlelték.

Nordenflycht még 1876-ban a Livlanddal határos, egyik orosz kormányzó-ságban, egy este tizenkétszer tett lövést szalonkára s miután nagyon magasan

húztak, egyre egynél több lövést alig tett; egy pár nappal később — május végével — az esti lesen körülbelül 30 szalonkát látott, melyek közül az elsők már húzni kezdtek, mielőtt a nap leáldozott volna. 12—14 év alatt a viszonyok, minden megmagyarázható ok nélkül, rosszabbra fordultak, pedig az ottani gyér lakosság, a jobb fegyverek terjedésével sem kapott kedvet a repülő vad vadászásához.

Hasonló, de még különösebb esetet említ fel *Diezel*, kinek többek jelenlétében *B.* báró beszélte el és akinek szavaiban kételkedni nem volt oka, hogy fiatal korában, *a század elején, egy este harmincegyszer lőtt szalonkára.* »Talán úgy se kételkednének állításom valódiságában«, tette mosolyogva hozzá, »de hogy az igazságnak nagyobb nyomatékot adjak, habár szégyenkezve, bevalom azt is, hogy ezen sok lövéssel — *egyetlen szalonkát se találtam el.*«

Feltéve, hogy *B.* báró, akkor még nagyon fiatal lévén, túlbuzgóságában nem volt kellő tekintettel a *távolságra* és lövéseinek egy harmadát *nagyobb távolságra* tette, sőt egyik-másik szalonkára *kétszer* is lőtt, ha a jelen viszonyokkal összehasonlítjuk, mégis bámulatos, hogy annyi szalonka fordult meg egymásután a közelében, *míg ma az egész húzási idő alatt általában alig lehet annyit látni.*

Winkellnek az enyéimmal egybehangzó észrevételei még inkább megerősítik azon feltevésemet, hogy régebben a szalonkák többször húztak ide-oda, úgy hogy a vadász előtt egy szalonka többször is megfordult; egyszersmind azt is hiszem, hogy régen a húzás hosszabb ideig tartott, korábban kezdődött és tovább tartott, mert különben hogyan lett volna lehetséges 10—15 perc alatt az elöltöltő puskát annyiszor megtölteni? Ennyi idő alatt még akkor se lehetséges, ha a szalonkák szakadatlan húztak — s a már megtöltött fegyvert azonnal kilőhette volna. Az esték semmi esetre sem rövidültek meg, tehát ha ez igaz, nem lehet a fogyásnak más oka, mint ezen madárnak, nagyobbmértvű pusztítása.

Huszonöt évvel ezelőtt magam is elöltöltő fegyvert használtam a székely hegyek között s mondhatom, nemcsak több lövést tettünk akkor, mint ma, hanem szalonka is több lógott a tarisznyánkon.

Diezel bizonyos kétkedéssel említi fel, hogy Poroszországban, Neumarkban a szalonkalest azzal, szerinte egyebütt ismeretlen módszerrel, *javítják*, hogy nehezen égő fát, füvet és lombot gyujtanak meg, miáltal a szalonkát a tűz közelébe csalják. Hogy a szalonka a füstöt nem féli, azt *Czynk* is jelzi a szalonkáról írt monografiájában (*Die Waldschneffe und ihre Jagd.* Berlin 1896. 33. l.) s mint Fogaras vidékén ismert tény említi fel. Ismeretes ez a csiki és gyergyói vadászok előtt is és én is nem egyszer tapasztaltam, midőn még a keleti határhegységben volt alkalmam a szalonkalest frekventálni.

A szalonka előszeretete a füst iránt, tény, de hogy min alapszik, az ismeretlen s erről elfogadható véleményt adni igen nehéz.

A szalonkavadászat második módja a *bokrázás*, mely csak akkor gyakorolható eredményesen, ha jó, engedelmes vizslával rendelkezünk. Itt az eredmény nem a *szerencse szeszélyétől*, hanem a vadász *szorgalmától* és *ügyességétől*

függ. A lesnél a szalonka kell hogy keresse a vadászt, a bokrázásnál a vadász a szalonkát.

Miután a vizsla idomításáról külön fejezetben volt szó, itt csak általánosságban annyit jegyzünk meg, hogy a bokrázásnál, rossz, de szorgalmas és közel kereső vizslával több eredményt érhetünk el, mint a legjobbal, ha ez sebes és messze keres.

Az a gyakran hallható és nem alaptalan panasz, hogy a sebesen kereső tüzes vizsla a szalonkavadászon használhatatlan, épen úgy nem áll egészen, mint az, hogy a jó szalonkázó vizsla a *mezőn* nem ér semmit; mert az tisztán a mester hibája, ha a vizsla nem teszi meg kötelességét itt is, ott is.

Hogy a fiatal vizslát az erdőben kezdettől fogva rövid keresésre szoktassuk, legkönnyebb és *legbiztosabb* módja az, hogyha úgy idomítjuk, hogy a füttyre és hívásra feltétlenül engedelmeskedjék. Az engedetlen, az erdőben ide-oda száguldozó vizsla, ha még oly *mereven* állja is a vadat, teljesen hasznavehetetlen és nem versenyezhet a lassú ebbel, mely talán az állásban nem is egészen megbízható. Ami a csengetyű használatát illeti, ezt én azért tartom fölöslegesnek, mert a csengő épen akkor nem szól, mikor a vizsla áll és azonkívül a sebes vizsla úgy is több zajt csinál mint kellene s ha ehhez a csengetyű csilingelése is hozzájárul, a legtöbb szalonkát idő előtt felveri.

A bokrázásnak egyik legnagyobb előnye, hogy a vadász teljesen független, másokhoz kötve nincs s akkor gyakorolhatja, midőn kedve tartja és ideje engedi.

Nem kevésbé élvezetes a bokrázáshoz a minden bokrot, tuskét átkereső *Spaniel*-ebeket használni s e célra kiválóan a röviden kereső és a meglőtt vadat biztosan elhozó *Cocker-Spaniel* és *Field-Spaniel*-ebek alkalmasak. Ezek jelenleg nemcsak Angliában és Nyugot-Európában nagyobb mérvben tenyésztetnek, hanem Németországban és Ausztriában a vadászati körökben nagy kedveltségnek örvendenek.

A bokrázásra legalkalmasabb idő, délelőtt 9 órától délután 3 óráig, de korábban, illetve később is akárhány szalonka jól bevárja a vizslát és vadászt.

A szalonkák megérkezése utáni első hét a bokrázatra nem igen alkalmas, mert egyrészt a szalonkák kevesebb száma folytán bizonytalan, másrészt az első időben csakis a »kéklábú«-akat találjuk, melyek rosszul tartanak; azonban nincs kizárva az, hogy a bokrázat bizonyos körülmények között már az első napokban eredményes legyen.

Legeredményes a bokrázat, ha az ú. n. *bagolyfejűek* megjöttek; ezeknek száma nagyobb is és jobban is tartanak, mint amazok.

Derült, csendes, verőfényes napokon lehet a legtöbb sikerre számítani; az ilyen napokon nemcsak jobban tartanak és lassan repülnek, hanem a szélcsendben felkelésüket és beszállásukat is tisztábban hallhatjuk, mint szeles időben, mi az egyedül járó vadászra igen fontos, mennyiben az elhibázott vagy elnézett szalonkát újból felkeresheti.

Ha a tavaszi időjárás zord és száraz, akkor a szalonkákat *mélyebb fekvésű, nedves* helyeken kell keresni; ellenkező esetben, midőn a tartós esőzés követ-

keztében a mélyebb helyeken sok víz gyűl össze, a szalonkák a szárazabb magaslatokra húzódnak, mert sem a túlságos szárazságot, sem a fölösleges nedvességet nem szeretik.

Midőn a húzás idején erősen fagy, legbiztosabban a nedves helyeken, erdei patakok mentén, források mellett található, egyszóval oly helyeken, hol a talaj a férgészésre alkalmas.

Egy kitünő szalonkavadász és egyszersmind figyelmes észlelő, azt tapasztalta, hogy mióta a lakhelyének környékén a nagyterjedelmű, mocsaras vagy vízzel borított területeket csatornázás által kiszáritották és fenyőfélékkel beültették, a szalonkák közvetlen megérkezésük után sokkal szívesebben tartózkodtak a lombos állásokban, hol az eső és a nap a talajt hamarabb megolvasztotta, mint az árnyékosabb fenyvesekben. A szalonkák húzás alkalmával előszeretettel fekszenek a rétek és mező szélén levő tuskubokrokban, nyárfa és fűzfa sűrűségeiben. *Schwertzel* főerdőmester oly helyeken is találta, hol sok páfrány volt; azonban az, hogy valaki rendkívül sok szalonkára akadjon, inkább a *szerecsés véletlennek*, mint az előzetesen megállapított vadászati tervnek tulajdonítható. Különbözik én, úgy a keleti Kárpátokban, mint itt a Dunántúl, a keleti Alpok nyulványaiban, nem tapasztaltam, hogy az egyik vagy másik állapot feltűnő jobban kedvelnék; hol a talaj alkalmas, található a fiatal fenyvesekben, tölgy- és bükk-fiatalosokban, mogyoró- és borókával sűrűbenőtt oldalokon s ősszel még a kukorica közül is kelt fel. Annyi azonban bizonyos, hogy hideg szeles időben a fiatal fenyvesekben aránylag több szalonka található, mint a lomblevelű

állabokban. Ilyen helyeken aztán a hajtatas sokkal előnyösebb, mint a bokrászás, mert a sűrű fenyvesekben bokrászva igen kevés eredményt érhetni el.

Az erdőszélek lekeresésénél nem szabad *közvetlen az erdő szélén* menni, hanem ettől mintegy 10—12 lépésnyire, mert így a kiröbbenő szalonkára könnyebben lőhetni, vagy ha *befelé* repül, jobban láthatjuk, hogy hová szállott be. Sűrű állabokban különösen a tisztásokra és az elhagyottabb utaknál kell jól vigyázni, mert a szalonka ilyen helyeken különösen szeret feküdni. Ilyen bokrászás alkalmával a fegyvert tartjuk mindig lökészen, ne menjünk gyorsan, hanem helyenkint megállva, várjunk, míg a vizsla körülöttünk minden helyet jól lekeresett. Ne másszunk be minden sűrűbe, mint ezt egyes túlbuzgó vadászok tenni szokták, mert ha a szalonka felrepül, mielőtt a vizsla jelezte, a vadász a sűrűségben még a puskát se kaphatja a vállához, nemhogy löni tudna. Tehát arra mindig ügyeljünk, hogy legalább karjaink szabadok legyenek.

Egyes vadászok fontosnak tartják, ha a vizslájuk előtt több, fekvő szalonkát lőhetnek. Ennek helyességét még akkor sem látom be, ha ezt azért teszik, mint némelyek állítják és képzelik, hogy ebüket az állásban mintegy erősítsék; még kevésbé pedig akkor, ha a szalonkát akkor is ültiben lövi valaki, midőn a vizslájának erre többé semmi szüksége sincsen. Nem helyesíthető ezen vadászati mód azért sem, mert így elveszti a vadász az ingerét, mennyiben a jó puskás aligha talál élvezetet a csendesen meghúzódott szalonka lövésében, miután még annak a veszélye sem állhat be, hogy ha elég közel van, elhibázhatja; de beállhat az a veszély, hogy a nagyon közel levő szalonkát teljesen szétlövi.

Leghamarább érünk célt, ha mihelyt a vizsla áll, ettől oldalt, vagy ami még helyesebb, vele szemben alkalmas helyet választva, az ebet előre küldjük, hogy a vadat kizavarja. Mialatt az alkalmas helyet megválasztjuk, az ujjunk legyen a ravaszon, hogy bármely pillanatban készek legyünk a lövésre.

A szeles puskás rendszeren már akkor megnyomja a ravaszt, midőn a szalonka még *emelkedőben* van. Ezen eljárás azonban feltétlenül kárhozzátandó; nem azért, mintha nagy mesterség volna ily gyorsan készen lenni, mert ehhez kell valami különös *ügyesség*, hanem azért, mert ilyen közletről löve, a vad teljesen *szétroncsolódik*. Kivételt csak akkor lehet tenni, ha *két* szalonka kel fel egyszerre, különben elég, ha akkor lövünk, mikor megszűnt emelkedni s repülése egyenes irányt vesz.

A szalonkát a vizsla előtt dobással felriasztani, azért nem tanácsos, mert ez az ebet zavarja s ha esetleg több szalonka van együtt, igen sok időbe kerül míg a vadász annyira elkészül, hogy két lövést tehessen; különben is ritkán tartanak oly erősen, hogy ilyen segédeszközökre szükség lenne.

De feltéve, hogy így van, valami alkalmas tárgyat, vastagabb ágat vagy követ elég gyorsan nem mindenütt találhatni s megeshetik, hogy a szalonka, míg ilyent keresünk, tovább áll.

Ha a szalonka nagyon jól tart s nehezen kel fel, midőn szemben az ebbel állást foglaltunk, a vizslát ugrassuk be. Ezzel a szalonkát a legbiztosabban fel lehet röbenteni; de ha valaki attól tart, hogy ezzel a vizsláját

esetleg elronthatja, az célszerűen teszi, ha a vadhordó gyereket küldi a vizsla elé, hogy a vadat vele kizavartassa.

Nincs egyetlen neme a vadászatnak, melynél annyi alkalom volna a *hazard* lövésekre, mint a szalonka bokrázatánál, különösen oly napokon, midőn a szalonkák nem tartanak jól. Ilyenkor tűnik ki a gyors és határozott puskás fölénye, szemben a tétovázóéval, ki csak akkor lő, ha az eredmény *biztosnak* ígérkezik. Míg ez csak akkor lő, ha a szalonka *szabadon* repül s nem kell tartania attól, hogy lövését az ágak és galyak szétverik, addig a másik bizva puskájában és szerencséjében, a legmerészebb lövést is megkísérli.

»De vajjon talál is?« lehet kérdezni, mire csak azt válaszolhatni, hogy »*mindig nem, de gyakran igen*«. Annyi bizonyos, hogy dacára a sok hibázásnak, az, aki mer, *kétszer annyi* eredményt ér el, mint aki lövéssel szerfölött óvatos. Tekintve azonban, hogy a szalonka nem olyan vándormadár, melynek visszajövetelére nem lehet többé számítani, legalább nincs kizárva a lehetőség; nem tartom helyesnek, ha valaki nagy távolságból lövöldöz reá, mert végre is haszna abból nincsen, ha két-három darabot döggé lő, míg egyet tarisznyájára akaszthat. Igaz ugyan, hogy ezen nézet csak akkor volna egészen helyén, ha mindenütt ehhez tartanák a vadászok magukat, de azért mégis azt tartom, *hogy a vadász csak akkor löjjön a hasznos vadra, ha eredményre van kilátása.*

Esős időben, midőn a bokrokról csepeg a víz, a szalonkák az egészen fiatal vágásokban, a kisebb erdei tisztások szélein szeretnek tartózkodni; néha ilyen időjárás alkalmával igen szép eredményt érhetni el.

Hideg szeles napokon ellenben egyetlen puskás alig képes boldogulni, mert a szalonkák már messziről felkelnek s legfennebb a vizsla zavar esetleg egyet feléje. Biztosabb az eredmény, ha szeles időben *több* vadász egyesül, mert azok, kik elől állanak vagy a bokrázóktól oldalt előre haladnak, ha nem is tehetnek sok lövést, legalább figyelemmel kísérhetik, hogy a felröbbenő szalonkák hová szállnak be.

Bokrázásnál nem ajánlatos sem *a nehéz*, sem *a hosszú* puska használata. Miután a bokrázás alkalmával a puskát mindig a jobb kezünkben kell tartani, kezünk hamar elfárad s a hosszú puska a sűrűségben lépten-nyomon megakad s így gyorsan lőni alig lehetséges. Ezen célra legalkalmasabbak az utolsó időben elterjedt, úgynevezett »Fusil-plume« puskák, melyek rendkívül könnyűek, csöveik aránylag rövidek s emellett lőképességük ellen se lehet semmi kifogást tenni.

A szalonka bokrázatánál igen fontos és elkerülhetlen szükség a jó, erős *bőrkesztyű*, mert a tüskés, tövises galyak elhárítása enélkül teljesen lehetetlen. Mivel azonban a vastag kesztyű a jobb kézen a lövésben esetleg akadályozhat, szerző azt ajánlja, hogy a puskás húzzon bal kezére erős bőrkesztyűt s jobb kezére vékonyabbat, melynek mutató ujját le is vághatja s így az ujja a ravaszt egészen szabadon érinti.

A *börnadrág* szintén alkalmasnak bizonyult, de helyettesítheti ezt egy vékonyabb szarvasbőr alsónadrág is. Különben az erős manchesterből vagy

barchentből készült nadrágok szintén igen jók s legfőbb előnyük, hogy a tüskék és tövissek nem szakítanak rajtuk lyukakat, mint a közönséges posztón. Ezen szövetek kabátnak is rendkívül alkalmasak. Cipőben könnyebb a járás, mint csizmában s a jó bőrgamasznik az alsó lábszárát szintén eléggé védik; de ha az időjárás nedves s mikor egyes mélyedésekben a víz megáll, vagy patakok mentén, a csizma határozottan előnyösebb viselet.

A ruházatot a nem nagyon keskeny, a szem fölé lehajtható karimájú lóden-kalap egészíti ki, mely hivatva van a szemet nemcsak a napsugarak ellen, hanem az arcunkba csapkodó galyak ellen is védeni. Még jobb szolgáltatást tesz az elég nagy ellenzővel ellátott sapka.

Végül még fel kell említenünk azon jónak bizonyult szabályt, hogy ha egy szalonka már több ízben lőtávolon kívül kelt fel s látjuk, hogy hova szállott be, akkor ívben kerüljük meg s az ellenkező oldalról igyekezzünk feléje közeledni. Ha nem vagyunk képesek ily módon se belopni, akkor hagyjunk fel a további üldözéssel, mert az ilyen nem fog tartani.

Szerző mint feltűnő esetet említi fel, hogy egyik ismerőse nyolc éven át, bokrászva egyetlen tavaszon se lőtt hatvannál kevesebb szalonkát, sőt egyik évben ezeknek száma 122-re emelkedett. Ezen rendkívüli eredményből következteti, hogy:

1. úgy a vadász mint a vizslája kitünően feleltek meg feladatuknak és
2. hogy azon helyen a szalonkák előszeretettel tartózkodtak, valamint az illető vadász is nagyon jól ismerhette kedvenc helyeiket, különben ily fényes eredményt aligha érhetett volna el még a legkedvezőbb körülmények között is.

Az erdőtörvény életbe lépte előtt, midőn az erdei legeltetés következtében a vágások talaja síma gypszönyeget képezett s a legelő marha és a seprüvágók minden bokrot mellmagasságig letaroltak, hazánk hegyes és dombos vidékein, a fent említett eredménynél jóval fényesebbeket lehetett elérni. Gyergyóban, Csikban, Háromszékben, hol a viszonyokat ismerem s *Czynk E.* barátom szerint a brassói és fogarasi havasok aljában, ősszel egyetlen puskás három-négyszáz darabot könnyű szerrel ejthetett el.

A szalonka vadászatának harmadik módja a *hajtatás*.

Ha arról van szó, hogy lehető rövid idő alatt minél nagyobb számú szalonka kerüljön aggatóra, ha a vadászat eredményét nem akarjuk a véletlen szeszélyétől függővé tenni, sőt oly napokon, midőn a szalonkák nem tartanak jól, az idővel is dacolni akarunk, akkor az egyedüli biztos mód a hajtatás, mely a jó puskásoknak rendkívüli élvezetet okoz s ha a meghajtandó területek nem nagykiterjedésűek, hárman vagy négyen több eredményt érnek el, mint egy sereg közepes vagy éppen rossz puskás.

A vadászat sikerének biztosítása céljából a következő eljárás követendő:

A vadászat napjának reggelén a pagony különböző részeibe, hol rendszeren szalonkák találhatóak, megbízható egyéneket kell hajnali-lesre küldeni. Miután azonban megtörténhetik, hogy hajnalban aránylag kevesebb szalonka látható, mint amennyi tényleg van, ha a hajnali les nem sok reménnyel kecsegtet, a les után a legjobb helyeket vizslával kell lekerestetni, hogy kellőleg meg-

győződjünk, vajjon érdemes-e hajtóvadászatot tartani. Kora reggel a szalonkák robbenékenyek, tehát a vizsla és vadász mellett nem maradnak el észrevétlenül.

Ha elég szalonka van, akkor a szükséges előkészületekkel nem szabad sokáig késedelmeskedni. Különben a vadászokat, hajtókat és a szalonkákat elég idő van kifárasztani még akkor is, ha a vadászatot déli tizenkét vagy egy órakor kezdenők. Hajtókul legjobb 15—18 éves suhancokat fogadni.

A hajtókat figyelmeztetni kell, hogy minden feklő szalonkát kiáltással jelezenek; ha esetleg egyik-másik azonban rigót, mátyást vagy baglyot nézne szalonkának, nem szabad túlságosan rossz néven venni tőle, mert az eredményt kevésbé veszélyezteti az, ha egy párszor hiába várjuk a hamisan jelzett szalonkát, mintha a szalonka előleges jelzés nélkül vág el mellettünk.

Kellő gyakorlat után a vadat hamar meg tudják különböztetni s legfeljebb egy fogoly hozza zavarba, mely különben a kiröbbenése pillanatában még egy másik vadászt is tévedésbe ejti, habár a gyakorlott vadász a fogoly zajos felrobbanását a szalonka bagolyszerű szárnycsattogásával sosem véti össze.

A szalonka hajtóvadászatánál igen fontos továbbá *a puskások célszerű elállítása*.

Oly napokon, midőn a szalonkák jól kitartanak, a puskások kétharmada vagy legalább *nagyobb része*, ha a hajtandó állab nem nagyon sűrű és a lövésben nem akadályozza, a hajtók közé osztandó be.

Ellenkező esetben, ha t. i. a szalonkák nagyon robbenősek, az összes puskások elől állítandók fel, de úgy, hogy egy része az oldalakon átrepülő szalonkákra is lőhessen, illetve azokat láthassa.

Ha az időjárás se nem nagyon meleg, se nem igen zord, akkor a puskások *nagy része* szintén elől állítandó, de kettő jobbról és balról, a mozgó szárnyon menjen, kik közbe-közbe namcsak lőhetnek, hanem azt is észlelhetik, hogy a felvert, de *lövésre nem került* szalonkák hová húzódtak, mi a vadászat eredményére nagyon fontos, ha nem is értünk egyet azokkal, kik szerint *minden egyes ilyen szalonka azonnal felkeresendő*, mert ha a szalonka visszarepült, a járás megkétszereződik és háromszorozódik, gyakran az egész terv dugába dől, a kereséssel sok idő vesz el és az eredmény kevés lesz.

Az első öt-hat hajtásból meg lehet tudni, *vajjon sok vagy kevés* a szalonka. Az *első* esetben nem érdemes egy darabért visszamenni, mert úgyis van kilátás, hogy ennyit *mindenütt*, sőt többet is találhatni; a második esetben természetesen mindazt, ami van, a leg gondosabban össze kell keresni. Mindenestre szomorú kényszerűség és gyenge vigasztalás.

A *hajtásnál* néha az *esély* csodálatos szerepet játszik; majd kezdetben sok szalonkára akadunk, később semmit sem találni, majd fordítva, kezdetben nem látható semmi s később annál több; az ember azt hihetné, hogy össze beszéltek, oly sűrűn fekszenek néha egy kis területen.

Ha biztosan tudjuk, hogy a hajtásból kimenekült szalonka hova szállott be s feltehető, hogy jól kitart és a helyi viszonyok engedik, nem szükség rendes hajtást rendezni reája, hanem elég, ha két megbízható puskás megy

utána, kik egy pár perc alatt éppen olyan gyorsan célt érnek, mint egy egész vadásztársaság. Ha többen mennek utána, rendszeren *hibázás* a vége, mert túlbuzgóságukban nem céloznak s akárhányszor már minden puska üres, midőn a szalonka éppen lövésre volna, mintha mindenik a *gyors* tüzelésben akarná felülmulni társait s nem a *biztos* lövésben.

Gyakran megtörténik az is, hogy a szalonka a hajtásban szaladva jön, ilyenkor a puskát éppen oly óvatosan emeljük arcunkhoz, mint a rókára; a szalonka, ha bokor vagy fatörzs nincs éppen előtte, a legkisebb mozdulatot is azonnal észreveszi s ha a legjobban is állott a puskás előtt lövésre, oly ügyesen röbben fel és keres a fák és bokrok mögött födözetet, hogy a leggyorsabb

Szalonka-hajtóvadászat.

lövés sem éri el. Az oldalt repülő szalonkára nem nehéz a lövés, mert itt-ott mégis akad a fák között nyílás s amint azon átrepül, lőhető; sokkal nehezebb, ha a vadással egyenesen *szembe* repül. Ilyenkor vagy elébe kell lőni, de a lövést az ágak rendszeren felfogják, vagy abban a pillanatban lőhetünk, midőn a fejünk fölött repül át, mi szerfölött bizonytalan lövés. Tehát ha idejében észrevesszük, már *előre* meg kell fordulnunk, hogy *hátról* lőhessük, vagy gyorsan hagyjuk el helyünket, hogy *oldalról* kaphassuk, mely utóbbi esetben nem nehéz eltalálni, ha a kellő pillanatot felhasználjuk, midőn a nyiladékon átrepül.

A puskások felállításánál tekintettel kell lenni arra, hogy ne legyenek a nappal szembe fordulva, mert a napfény a lövésben nemcsak gátolja, hanem néha a találást *lehetetlenné* is teszi, kivált ha a helyi viszonyok miatt nem lehet a szalonkát áteresztetni s csak ekkor utána lőni. Az őszi vadászatoknál, midőn a lomb a *látásban* és *lövésben* úgyis eléggé akadályoz, különös gond fordítandó arra, hogy a puskások a nap felé háttal, vagy legalább oldalt álljanak.

A hajtóvadászatok eredménye elsősorban mindig a szalonkák mennyiségétől és a meghajtandó terület természeti viszonyaitól függ. Az utóbbi években

a szalonkák száma határozott apadásban van s ennél fogva a hajtóvadászatok eredménye is évről-évre kisebb, de azért még hazánk egyes vidékein, p. o. a déli részeken a Dráva és Száva között, a Dráva balpartján levő megyékben és még más helyeken is, az évi lelövés számadatai elég magasak, sőt ha a Vadászlapban s más szaklapokban az évi lőjegyzéket olvassuk, önkéntelenül az a kérdés merül fel előttünk: vajjon a sok panasz, a szalonkák kevesbbedése miatt, jogosult-e? Pedig, sajnos, mégis jogos, mert az ország legnagyobb részében a lelövés aránytalanul csekélyebb, mint régen volt.

A szalonka vadászatánál használatos kereplőket azért nem tartom célszerűnek, mert a zaj, mit a hajtók ezekkel csinálnak, ha nem is éppen siketítő, de mindenesetre eléggé zavaró arra, hogy a gyengébb idegzetű vadász kellemtelenül érezze magát. Különben ennél fontosabb az az ok, mely ellene szól, hogy a nagy zajban nemcsak a puskások nem hallják a jelzést, sőt még a hajtók sem mindig veszik észre, hogy szalonka kelt fel előlük. Legcélszerűbb a hajtásnak azon módja, mit más vad vadászatánál szoktunk használni s fő az, hogy hajtó legyen elég, ezek menjenek lehetőleg közel egymás mellett és a sűrűségeket ne kerüljék ki, hanem éppen ezeket zavarják meg legjobban; akkor bizonyára nem marad el köztük szalonka, ha nincsenek is ellátva kereplőkkel.

Tavaszi hajtóvadászatok alkalmával igen gyakori eset, hogy erdőszéleken, vagy oly kisebb erdőterületek hajtatása alkalmával, melyek mezővel vannak körülvéve, foglyok szaladnak a puskások vonala felé s ezeket egyik-másik vadász, ki nem elég nyugodt, könnyen szalonkának nézheti. Tekintettel a kezdőkre — a tapasztalt vadászoknak ez fölösleges volna — a felismerés megkönnyebbítéseül a következőket hozhatjuk fel: Miután ezek a hajtóvadászatok összeesnek a páros foglyok idejével, a foglyok mindig párjával jönnek; ez magában azonban még nem egészen biztos ismertető jel, mert éppen úgy jöhet egy *egy* fogoly, mint egy pár szalonka, mi a puskást könnyen zavarba hozhatja. Szintén kevésbé megbízható jelleg a mez színe és a csőr, mert bármily nagy legyen is a különbség a két madárnem között, amilyen könnyen felismerhetők a szabadban, éppen olyan könnyen összetéveszthetők a sűrű bokrok között, a magas avarfűben, amint a fű között szaladva sem a szalonka csőrét, sem a sötétebb hát tollazatát nem lehet kellőleg felismerni. De még van oly jelleg is, mely nem csal soha; ez a szalonkának lassúbb, bicegő, a kacsára emlékeztető járása. Aki ezen tulajdonságát nem hagyja figyelmen kívül, az nem fog a lőtávolon belül szalonka helyett gyalogos foglyot löni.

Oly vadászterületeken, hol császármadár is van, ezzel is összetéveszthető; így p. o. az ágfalvi és lépesfalvi vadászterületeken már nem egy lövésnek voltam tanuja, mely jóhiszeműleg szalonkának volt szánva, de szerencsére császármadarat hibázott el.

A hajtók számát illetőleg a szalonka vadászatánál éppen fordítva van, mint a *szörmés vadak* vadászatánál; míg ezeknél a *sok* hajtó inkább káros, mint hasznos, addig a szalonka hajtásánál annál jobb, minél több hajtó van, mert így kevesebb szalonka marad el.

Miután a szalonka hajtása a hajtókat jobban kifárasztja, mint bármely más vadászat, nem ajánlható eléggé, hogy ha a vadászat egész nap tart, délben a *hajtókat újjakkal váltatni fel*. A szalonka hajtásánál ugyanis a szél irányára nem igen kell tekintettel lenni s így akárhányszor megtörténik, hogy a puskások a helyükön maradnak, míg a hajtóknak ugyanazt az utat kétszer, sőt háromszor is meg kell tenniök, miáltal, különösen meleg tavaszi napokon, már délelőtt annyira kifáradnak, hogy délután csak immel-ámmal végzik a hajtást.

Ha a hajtók jól be vannak gyakorolva, kevesebbel is lehet eredményt elérni. Ki a *Hartig* előírását akarja követni, mely szerint minden három-négy lépésre egy hajtó legyen felállítva, annak minden szalonka legalább is tízszeresébe fog kerülni, mint amennyit ér.

Én a szalonka-hajtóvadászataimnál ritkán alkalmaztam négy hajtógyereknél többet, kik a rendes napszámukon kívül minden egyes talált és aggatóra került szalonka után külön díjazást kaptak, mi őket a legnagyobb figyelemre buzdította. De ezek azután értették is a mesterségüket; vezető nélkül nemcsak pontosan sort tartottak, hanem ismerték mindazon helyeket, hol szalonka szokott lenni s már előre úgy intézték járásuk irányát, hogy a szalonkát a puskások felé szorítsák. Ezzel a négy hajtóval igen sok kellemes vadászatot rendeztem, habár a vadászok száma néha nagyon kevés volt, amennyiben rendszeresen csakis az én személyemből állott.

Mindenki azt fogja erre mondani, »hogy ez igen kevés« s ezt én is elismerem, mert akárhányszor a szívem fájt, ha láttam, hogy a hosszúcsőrű mellettem lőtávolon kívül repült el, de azért a végén a zsákmány mégis nem egyszer jóval nagyobb volt, mint akárhány, nagy apparátussal rendezett hajtóvadászat után. Az ilyen vadászatnál természetesen minden lehető előnyt kihasználtam. Így p. o. oly napokon, midőn a szalonkák jól tartottak, a hajtókkal együtt mentem, de úgy, hogy 100—150 lépéssel mindig előttük voltam. Ebből kettős előny származott: nemcsak az előttem felkelő szalonkákat lőhettem, hanem mihelyt mögöttem a »tirehaut«-t hallottam, azonnal megfordultam s a hajtók felől jövő szalonkát vagy lövésre kaptam, vagy láttam, hogy merre repül, illetve hová száll be, s így további eljárásomat eszerint igazítottam.

Ha valamelyik szalonka fiatal vágásba, vagy általában olyan helyre szállott be, hol könnyen hozzá lehet férni, akkor körülvettük s minden oldalról egyszerre, lármázva közeledtünk feléje; a legritkább esetek közé tartozott, hogy egy ilyen bekerített szalonka éppen menekült volna a körből.

Czynk Ede »Die Wäldschneffe und ihre Jagd« című munkájában fel-
említi, hogy egyetlen hajtóval elégszer vadászott szalonkára s ilyenkor a következő eljárást követte: »A sok árok és szakadás által össze-vissza szag-
gatott hegyek között, hol vizslával a legjobb akarat mellett sem voltam képes boldogulni, mert a meredek és sűrűn benőtt oldalakon lehetetlen volt járni, illetve lőni, mindig az árok végénél foglaltam állást és egy suhanc felülről lefelé kezdett hajtani. Kiabálására és zörgetésére a felvert szalonkák az árok-

mentén lefelé, többnyire állásom közelében repültek el. Ritkán esett meg, hogy egyik vagy másik az árok fala irányában, oldalt menekült volna.«

Ennek a módszernek határozottan megvannak az előnyei, mert 1. gyorsan megy, 2. az esetleges hibázások miatt csak önmagára haragudhatik a puskás, 3. egyik puskás a másikra nem irigykedhetik, 4. úgynevezett közös vad nincsen és 5. a vadászat tervét illetőleg nézeteltérés nincsen.

A szalonka vadászatának még egy különös módját említhetni fel, melyet az angol szolgálatban volt *Hompesch* tábornok közölt s mely hiszem, hogy az olvasót is érdekelni fogja, habár ezen vadászati mód nálunk, igen érthető okokból, aligha fog követőre találni.

Angliában és Írországbán, hol a szalonkák gyakran egész télen át megmaradnak, egyetlen vadász akárhányszor 15—20 kisebbfajta kajtoló eb, úgynevezett spaniel kíséretében vonul ki. Ezek az ebek nem állják a vadat, csak megkeresik, de vezetőjüknek feltétlenül engedelmességek és a talált szalonkát nemcsak kergetik egy darabig, hanem mihelyt friss csapájára akadnak, azt csaholva követik.

Miután a spanielekkel rendszeren hegyoldalokban és domboldalokon szoktak vadászni, a völgyben haladó vadász többnyire láthatja, hogy a felzavart szalonka hová szállott be, tehát úgy állhat fel, hogy midőn másodsor felverik, a szalonkát lövésre kapja. Hogy ez azonban lehetséges legyen, *vadász-paripát* használ s így anélkül, hogy kifáradna, mindig idejében ott lehet, hol a szalonka gyaníthatólag el fog repülni. Ha igen *magas helyre* szállna be, az ebek egy adott jelre (!) felkeresik s lezavarják, míg egy szerencsés lövés a vadászatnak véget vet.

Hogy valaki a falkát vezetné, arról nincs említés téve; pedig, ha meg is engedhető, hogy a kajtoló ebekben az érdeklődés és engedelmesség nagy fokra fejleszhető, az alig hihető, hogy bizonyos adott jelre (?) majd a lejtő felső, majd az alsó részén keressenek. Szakértő vezető mellett, kinek hívását és füttyét ismerik, hiszem, hogy egy ilyen spaniel-falkával többet lehet elérni, mint hajtókkal, mert azon a területen, melyen 15—20 eb átmege, aligha marad el egyetlen szalonka is.

Németország egyes vidékein az esti lest oly módon is gyakorolják, hogy a vadász egyes pocséták és nedves helyek mellett, melyeket a szalonkák szeretnek este felkeresni, már előre elkészített leshelyek vagy cselvérték mögé ülve, várja a beszálló szalonkákat. Ezen vadászati mód gyakorlása azonban csakis ott érdemes, hol nagykiterjedésű, összefüggő erdőségekben csak itt-ott elszórva találhatók nedves, a férgészésre alkalmas helyek, melyeket az ott költő szalonkák ivadékaikkal esténként felkeresnek.

A leshelyhez szükséges cselvérteket vagy kunyhókat ágakból és galyakból már jó előre el kell készíteni, hogy a szalonkák hozzászokjanak, habár a túlságos elővigyázat ezen jámbor madarakkal szemben majdnem fölösleges.

Én részemről a nagy és fáradságos előkészületeket nem tartom szükségesnek, ellenben az ismeretes dagonyákat és fertőket napközben szorgalmasan megvizsgálom, hogy meggyőződjem, vajjon ezeket a szalonkák látogatják-e,

mi a férgészés alkalmával, a csőrük segélyével fűrt lyukakról felismerhető; ha meggyőződtem, hogy a dagonyánál szalonkák szállnak be, alkalmas bokrok hiányában, a földbe szurkált ágakból készítek leshelyet, mely mögött a vadászszéken ülni lehessen. Rendesen nem minden dagonya közelében költöttek szalonkák, tehát fölösleges munka volna mindegyik mellett leshelyet készíteni; arra ellenben meglehetősen biztossággal lehet számítani, hogy az egyszer felkeresett fertőt több estén át látogatják.

Azon ismeretes körülményből kiindulva, hogy a tavaszi szalonkaeseredménye évről-évre gyengébb, nem lesz fölösleges a szalonka vadászatának ezen módjáról is behatóbban szólni, mely eredmény tekintetében a legkiadóbbak közé sorozható s talán nálunk is egyik-másiknak alkalma lehet gyakorolni. Ezen vadászati módnak más előnyei is vannak.

1. Megfelel a *Winkell* és sok más derék vadász által hangoztatott kívánalomnak, hogy a szalonkák látható fogyását hathatósan gátolná, ha vadászata a jövőben csakis a *késő őszi időre* szorítkoznék.

2. A szalonka ősszel sokkal jobb húsban van, mint tavasszal; vajjon jobb ízű is, azt az inyencek tudnák megmondani. Afölött, hogy ez így van, alig lehet kétség, mert a tavasszal megérkező szalonkák, tapasztalás szerint, a hosszú út és az időközönként fellépő táplálékhiány folytán néha egészen le vannak soványodva, míg az ősszel visszavonulók kivétel nélkül kövérek.

3. A vadászat ezen neme biztosabb, mint a többi, mert a szalonkák megszokott helyeiket rendesen minden este felkeresik, kivált ha hosszabb ideig nem esett az eső.

4. Oly vadászok is élvezhetik, kik a repülő és futó vadra nem tudnak biztosan löni.

5. Igen kényelmes, mert nyugalmas, s még akkor is gyakorolható, ha a napi teendők kifárasztottak.

A vadászat ezen módjánál a következők tartandók szem előtt:

1. Húsz lépésnél messzebről nem tanácsos löni, mert nagyobb távolságból az erdő homályában a madarat jól látni s reá célozni nem lehet.

2. A töltényhez apró sörétet, 12—14-es számút használjunk; részint azért, hogy a madarat ezen kis távolságból a lövés ne roncolja szét, részint, hogy a sörétek a fejét és nyakát is találják, vagy szárnyát törjék, minek folytán a szalonka a lövés helyén marad. Ha nincs jól löve s van annyi ereje, hogy a lövés helyét elhagyhatja, többnyire el is vészett, mert a lőporfüsttől nem igen látható, melyik irányban tűnt el. A későbbi keresés, ha van is vizsla a vadászszal, a sűrű bokrok között többnyire eredménytelen szokott lenni.

3. A szalonka beszállásakor egy pár pillanatig neszelni szokott s feltartott fejjel egy darabig mozdulatlanul marad. Ezen idő alatt a vadásznak nem szabad mozdulni, mert ha még olyan jól volna is elrejtőzve, a szalonka azonnal észreveszi; mihelyt azonban a szalonka szaladni, vagy az iszapban szűrni, vagy a vízben kiterjesztett szárnyakkal fürdeni kezd, tétovázás nélkül löhetni.

Hogy a férgésző szalonka még a leshelyről jövő lövést sem veszi észre s még akkor is tovább folytatja a keresgélést, ha a gyilkos ólom mellette

levő társát találta, nem volna hihető, ha erre nézve teljesen megbízható adatok nem állnának rendelkezésünkre. Egy teljesen szavahihető vadász erre vonatkozólag a következőket írja:

»Az esti lesek alkalmával azt tapasztaltam, hogy a szalonka tápláléka keresését oly vakbuzgósággal űzi, milyent a süketfajdnál, természetesen más okból, a dürgés idején tapasztalunk; hasonlóan ehhez, a lövést igen gyakran nem veszi tudomásul s férgészését akkor is folytatja, ha elhibáztuk.

Egy ízben nyolc beszálló szalonka közül ötöt sikerült aggatóra fűznöm s ezek közül kettőt olyant, melyek mellől társukat ellőttem, anélkül, hogy ezt észrevették volna. És ez az eset nem oly ritka, hogy a *véletlennel* lehetne tulajdonítani; én magam ezt legalább tíz-tizenkét esetben észleltem s ebből kifolyólag, ha a víz körül több szalonka röpködött, mindig akkor lőttem, ha már beszállottak és férgészni kezdettek.

Ezen felfedezésre a következő eset vezetett: körülbelül 15 éves koromban, midőn még a les ezen neme nagy vonzerőt gyakorolt reám, mert mint kezdő puskást ez kecsegtetett a legtöbb eredménnyel, egy este, tőlem mintegy 20 lépésnyire, egy szalonka szállott be. Azt a szabályt szem előtt tartva, hogy addig, míg a szalonka a beszállás után egy pár pillanatig neszel, nem szabad moccanni, csak akkor kaptam arcomhoz a puskát és nyomtam meg a ravaszt, midőn a szalonka megindult. A meglehetősen rozoga állapotban levő, egycsővű puska — jobbat még akkor nem adtak a kezembe — azonban csütörtököt mondott s már-már a rossz szerszám fölötti bosszúságonak hangot adtam, midőn észrevettem, hogy a szalonkám egészen gondtalanul folytatja a férgészést. Anélkül, hogy a fegyvert az arcomtól elvetettem volna, a kakast felhúztam s a ravaszt másodszor is megnyomtam, de az eredmény ugyanaz volt, mint előbb. A szalonka a harmadik csettenésre sem mozdult és csak akkor repült el, midőn bosszúságomban a helyemről felállottam.

Ebből világos lett előttem, hogy azok a szalonkák, melyekre előbb lőttem s melyekről azt hittem, hogy találtam is, midőn feljűk közeledtem, hogy felvegyem, miért repültek el.

Midőn később már kétszővű fegyverrel mehettem lesre, okulva ezen tapasztalatokon, mindig azon voltam, hogy ha két szalonka szállott be egy-idejűleg, azokat, midőn elkezdtek férgészni, mindig egymásután lőjjem le. És ez csakugyan elég gyakran sikerült is.

Az előtt, ki a szalonkának jó látó- és finom hallási képességét ismeri, majdnem hihetetlennek látszik, hogy a közelében eső lövést nemcsak nem hallja meg, hanem az est homályában még a lövés tüzét és füstjét sem veszi észre. Így történt meg velem akárhányszor, hogy ha ezt valami társaságban elbeszéltem, az idősebb, a vadászatban megőszült urak gúnyosan mosolyogva, a beszélgetést megszakították, miből tisztán megérthettem, hogy elbeszélésemet mesének tartották. Még a nagyon tapasztalt s kitűnő gyakorlati vadász hírében álló néhai B. főerdész is füllentésnek tartotta elbeszélésemet. Szívesen megbocsátom tamáskodását, hisz a legtapasztaltabb vadász sem tapasztalhat

maga mindent! De ha ezen észleletet akkor tették volna, mikor még a futó- és repülővad lövésében nem voltak az emberek kellőleg jártasok, tehát főképen a lesre voltak utalva, kétségtelen, hogy jóval több szalonkát lettek volna képesek löni.

Atyám, ki maga is száz és száz szalonkát lőtt a dagonyáknál és tudta rólam, hogy nem vagyok Münchhausen, nem hitt adataim valódiságában s mindig azt hangsúlyozta, hogy fel akarom ültetni. Megnyugtatószámra azonban, később nem egy barátom győződött meg saját szemével állításom igaz voltáról s ezt egész terjedelmében valónak találták.

Ezen közleményre vonatkozólag csak azt jegyzem meg (a könyv szerzője), hogy én sem tartozom a nem hívők közé, mert az illető igazságszeretében, kivel évek óta szakadatlan összeköttetésben állok, a legtávolabbról sincs okom kételkedni.

Ezen jelenségnek magyarázatát, mely hiszem, hogy a valósághoz közel áll, a következőben találom.

Hogy a szalonka a közvetlen közelében eső lövést nem hallaná, még akkor sem tehető fel, ha a töltéshez kevesebb pormennyiséget használnak, mi ilyenkor meg szokott történni, mert itt a lövés fődése és nem átütő ereje a fő, ezenkívül a lövés a szűk leskunyhóból tompábban is hallatszik, mint rendszeren, hanem azt hiszem, hogy a szalonka a lövést hallja, de nem tudja, hogy mi, tehát nem is törődik vele.

Igy van ez a puskapor füstjével is; de már nehezebben érthető, hogy a lövés tüzét nem látná. Ez különben attól függ, vajjon a vadász a lövés pillanatában nagyon kitarotta-e puskáját a nyíláson, vagy hátrahúzódva lőtt. Továbbá azt hiszem, hogy azok a madarak, melyek kevésbé félénkek, fiatal, tapasztalatlan példányok lehetnek. Nem ritkán megesik az is, hogy a puskás nem látja a madarat elrepülni s így azt hiszi, hogy találta és keresi is, pedig az már régen odább állott.

A kezdő puskásoknak végül ismételve ajánlom, hogy a szalonka vadászatánál *apró* sörétet használjanak; a durva göbecs nagyon széttépi a madarat, úgy hogy akárhányszor nemcsak a *világhírű beltartalmat*, hanem az *egész madarat* mindjárt zsemlyeszéletre lehet kenni.

Czynk Ede a szalonkáról írt monografiájában a szalonka vadászatának egy sajátos módját írja le, mely régebben a fogarasi és brassói havasok oláh vadászai között volt elterjedve: ez a *hordozható cselvérttel való vadászat*.

»Szeles, hideg napokon — mondja *Czynk* — a vadász gyér állabú vágásokba vonul, hogy a tisztásokon, az erős szél által, a bokrok közül kizavart szalonkát sólyomszemeivel meglátva, ültében meglőjje. Az ezen célra szükséges cselvért készítéséhez alkalmas galyakat a helyszínén metszi le, hogy azok teljesen azonosak legyenek a környezettel. A cselvért váza 5—6 embermagasságú, egyenes, könnyű, vékony karóból áll, melyek leveles nyír-, eger- s mogyorógalyakkal vannak összefonva. Fejmagasságban egy nyílás van rajta hagyva, melyen át a puskás kényelmesen kinézhet és lőhet. A középső karó alul hosszabb a többinél, ki van hegyezve és ha a földbe szúrják, az egész

cselvértet egyenesen tartja. Balkézze a cselvértet, jobbában a puskát tartva, megindul a vadász; lassan, óvatosan, minden irányban nézegetve felkeresi mindazon helyeket, melyeken vonulása közben a szalonka szeret megpihenni. A tisztásokon fekvő szalonkák látják ugyan a mozgó bokrot, de azt hiszik, hogy a szél mozgatja s vagy nyugodtan helyt maradnak, vagy egy pár lépésnyire odább tipegnek. Miután a szél a bokrokat folyton ide-oda mozgatja, a cselvértet vivő puskás hirtelen megállása a szalonkának nem tűnik fel, s így a hosszasan és nyugodtan célozó vadász, néha közvetlen közélről, minden elébe kerülő szalonkát ellő. Csendes, szép időben a vadászat ezen módja nem ér semmit, mert a hosszúcsőrű a mozgó bokor láttára épen oly gyorsan felrepül, mintha magát a vadászt látta volna meg.

Ez a neme a vadászatnak, mint *Czynk* is megjegyzi, nem úri vadásznak való és azok, kik a szalonkát röptiben lötték, nem is gyakorolták soha. Ma már a paraszt-vadászok sem használják a cselvértet, legfeljebb elvétve egy-egy orrvadász kaparint el egy pár szalonkát ezen módszer segítségével.

Midőn a szalonkáról szóló, talán kissé hosszúra is nyult fejezetet befejezzük, még egyszer emlékezetébe hozzuk minden vadásznak:

Quasimodo vasárnapján a szalonka ül tojásán!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A KÖZÖNSÉGES SÁRSZALONKA.

Gallinago media Gray.

Ide s tova vágva, nyílnál is gyorsabban
Halad a szalonka ott fenn a magasban ;
Biz' a kocapuskás hiába gyűjt rája,
— De utoléri a jó lövő puskája.

übörgő zakatolással robog végig a gőzmozdony az Alföld síkságain és a szabályozott folyó medrében haladó gőzhajó éles füttyének sivitására ijedve rebben fel egy-egy magánosan búslakodó gém az ártér még megmaradt pocsétájából. Ott, hol még pár évtized előtt beláthatatlan nádrengetegek terültek el, biztos költő helyet nyújtva a száz- és százféle vizi vad százezreinek, a lápok helyén,

hol a pákász tanyázott s hová csak a vadász tette be néha a lábát, ma a dús kaszálókon a kasza peng és aranykalászt ringat a szellő. A vizi vadak sokasága eltűnt s vele a vizi vadászat poézise is a multté lett.

A vizi és mocsári madarak kevesebbedéséből magyarázhatjuk meg első-sorban a vizi vadászat hanyatlását és ezzel kapcsolatban azt is, hogy ma már alig akad elvértve egy-egy vadász, ki a mocsári szalonka vadászatát kedvteléssel üzné.

De ez magában nem egyedüli ok. A kor szelleme, gyorsan és könnyűszerrel érni célt, a vadászok közt is kezd érvényesülni s a modern vadászok nagy része se *nem képes* a gyorsan cikázó szalonkát meglőni, se *nem bírja* ki az épen nem kényelmes vadászattal járó fáradságot; s miután a vadban a pecsenyét nézi és annak árát mérlegeli, nem tartja érdemesnek érte ruháját besározni. Pedig hiába! a mocsári szalonka vadászatánál vagy *vizes* vagy *sáros* lesz a vadász s csak itt-ott, elvértve lehet száraz lábbal is eredményt érni el, például ősszel, leeresztett halastavak partján, nem nagyon nedves réteken stb. Rendes körülmények között azonban, ha célt akarunk érni, bele kell gázolni a mocsárba.

W. a. d. Winkell az ilyen vadászatnál a cipő és gamásni használatát ajánlja, mert ez *olcsóbb* is és *kényelmesebb* is mint bármely más. Szerző ezzel nem ért egyet, mert:

1. nem olcsó; a vörös és maró hatású lápi víz még a legjobb gamásnit is *elpusztítja*, vagy a legjobb esetben, annyira foltossá teszi, hogy legnagyobb fáradsággal sem lehet úgy kitisztítani, hogy más alkalommal használni lehessen. Tehát ezen viselet épen nem mondható *olcsónak*.

2. De nem is mondható *kényelmesnek* sem, mert ha még oly jól vannak is készítve, a víz rajtuk keresztül szivárog, amint lábunk a mocsáros, lápos talajba minden lépésnél besüpped. És hányszor megesik, hogy nem bokáig, hanem térdig süppedünk a pocsettába?

3. Végre, mennyi kellemetlenséggel jár a levetkőzés, ha a gombok, gomblyukak és a cipő fűzője sárral, iszappal és moszattal telerakódik, kivált ha magunk vagyunk kénytelenek ezt a nem épen kellemes munkát végezni.

Szerző szerint egyedüli célszerű lábbeli a vízmentes *csizma*, ha tudniillik lábunkat a nedvességtől meg akarjuk óvni; különben azt ajánlja, hogy miután a sárszalonka vadászata jórészt úgyszólván augusztus-szeptember hónapokra esik, legjobb ócska, lyukas cipőt húzni, melyből a víz, amint belement, úgy ki is folyik.

A Fertőn és a Nyírségben tett tapasztalataim alapján a bőrcsizmát nem ajánlom, mert először nehéz és másodsor, bármily jó minőségű bagariából legyen készítve, bármily gondosan konzerváljuk is, három-négy órai használat után a vizet átveszti. A gumicsizmák rendkívül melegek s a nádcsutkák rövid idő alatt kilyukgatják; tehát nem marad más mód, mint a lyukas cipő, mely az én gyakorlatomban teljesen bevált. Hosszúszerű, vastagabb fajta harisnyában és egy ócska cipőben vadásztam éveken át a Nyírség totyogóiban, s mondhatom, a kneipolás ezen neme nem volt rossz hatással egészségi állapotomra. Ha a vadászterületről nagyobb utat kell megtenni hazáig, akkor célszerű a vadászat után, mindjárt a vadászterületen a nedves cipőt és harisnyát szárazzal cserélni fel.

A cipők és csizmák jókarban tartására és vízáthatatlanná tételére igen különböző és sokféle szer ismeretes. Nagy része egészen jó is, sőt egyesek kitünő eredménnyel használhatók, ha a kenőccsel a cipőt, illetve csizmát félnedves állapotban jól bedörzsöljük és a sámfán szárítjuk meg, vagy ilyen hiányában zabbal, sarjával megtöltve tesszük száradni.

Általánosan elismert jó kenőcs a következő alkatrészekből álló keverék: 90 gr. terpentinolaj, 90 gr. faolaj, 90 gr. sárga viasz, 120 gr. disznózsír, 250 gr. faggyú és kevés fenyőkorom. Én a disznózsír helyett vazelin használok. Ezeket az alkatrészeket egy cserépedényben, lassú tűznél összeolvasztjuk és jól összekeverjük, hogy kellőleg elegyedjenek. A cipőt vagy csizmát a használat előtt 10—12 órával a tűznél gyengén meg kell melegíteni, hogy a kenőcsöt jobban felvegye s azután be kell kenni.

A vízi szalonkáknek nálunk három fajta közönséges:

1. *A közönséges sárszalonka* (*Gallinago media* Gray); 2. *a nagy sárszalonka* vagy *mocsári szalonka* (*Gallinago major* Gm.); 3. *a gyepi szalonka*, *selyem-* vagy *szőrszalonka* (*Gallinago gallinula* L.)

A három faj közül legfontosabb az *első*, a *közönséges sárszalonka*, mert leggyakoribb, de főképen azért is, mert elejtése a *lövés művészetének legnehezebb feladata*.

A közönséges sárszalonka a vadgalambbal a tavasz hírnöke és az erdei szalonkák biztos előhírnöke.

Természetrájkilag a gázlók (Grallae) rendjébe, a szalonka-félék (Scolopacidae) családjába, *vadászatilag* az apró vadhoz tartozik s a nagy sárszalonkával és a gyepi szalonkával együtt közeli rokona az erdei szalonkának.

Ezt néhol *bárány-szalonkának** is nevezik, mert tavasszal a költés idején, a báránybégetéshez vagy kecskemekegéshez hasonló hangot hallat s mely hangnak mimódon való létrejövetele éveken át tartó vitára adott alkalmat.

A sárszalonka kormánytollainak száma rendszeren tizennégy; miután azonban ettől eltérést találunk, p. o. egyeseknél a kormánytollak száma tizenkettő, másoknál tizenhat, továbbá színbeli eltérések is fordulnak elő, p. o. világosabb csüd és fej, egyes újabb, nagynevű ornitológusok indítatva érezték magukat új fajokat állítani fel. Vajjon helyes-e, az még kérdéses, mert ezen jelzett eltérések helyi és esetleges változatok lehetnek.

A sárszalonka vándormadár s nálunk az alacsonyabb fekvésű, mocsáros, vizenyős területeken fordul elő; különben a többi világrészek legtöbb részében is található. Szorosabb értelemben vett tartózkodási helyei az alacsonyabb fekvésű, bokros lapályok, mocsarak, vizenyős rétek, lápok, de főleg a mocsaras, égeres ingoványok stb. Vonulásának ideje nálunk — kedvező időjárás esetén — március, ellenkező esetben április eleje; egy része nálunk marad és itt költ. Visszafelé augusztus végével kezdenek vonulni s a vonulás eltart októberig, illetve, midőn a fagyok kezdenek jelentkezni. Épen úgy, mint az erdei szalonkánál tapasztaljuk, a sárszalonkának is egyes példányai nyílt mocsarak és meleg források körül nálunk áttelelnek. Ezek valószínűleg olyanok, melyek a legmagasabb északról vonulva dél felé, itt rekedtek. Angliában, hol a tél aránylag enyhe, meglehetősen sok telet át.

Lekerekített farka, mint már említettük, 14 tollból áll; töve feketés, vége felé narancsvörös, két sötét harántszíval. Farkhossza körülbelül 6·5 cm., szárnyhossza körülbelül 14·5 cm. és kiterjesztett szárnyai körülbelül 48 cm.-t tesznek ki. A hím hossza körülbelül 24 cm., a nőtényé 25·5 cm.

Csőre 7—8 cm. hosszú, barnás hússzínű; a hegye felé feketés, a csúcsa szarunemű, kemény, míg csőrének többi része rugalmas és puha. Gyenge csüdjei szennyes hússzínűek, kissé zöldesbe játszóak. Fején a mez feketés, barnán foltozott, három világos rozdsárga hosszszíval. Hátoldala feketésbarna, rozdsárgával vegyítve, mely szín a háton két hosszszív alakjában húzódik végig. Mellén és a nyak elő részén sötétbarna hosszszívek vannak. A sárszalonka hasoldala világosbarna, feketével tarkázott, hasa, farsíkja és oldalai fehérek, az utóbbiak azonban feketén sávozottak. A nyári mez a téltől csak a torok világos színe által különbözik.

A sárszalonka repülése rendkívül ügyes és gyors; felröppenése pillanatában zezzugos, de csak 15—20 lépés távolságig, tovább meglehetősen egyenes és ekkor magasan felemelkedik s messze repül, míg végre egyet kanyarodva

* A vadászati ismeretek kézikönyve. II. köt. 170. l.

rézszútosan és rendszeren első fekvőhelye közelében leereszkedik. Nappal rendszerint a magas fűben stb. megbújva fekszik a földön s ősszel, ha kövér, csak akkor röppen fel, ha a vadász vagy a vizsla erre kényszeríti, míg párzása idején, napközben magától is többször felrepül; ilyenkor azonban rövid távolságra s zezugban repül. A felrebbentett sárszalonka »kécs-kécs« hanggal kél; éjjeli vonulása alkalmával néha rekedt »grekgeké« és halk, cippenésszerű hangját hallatja. Párzás idején s főkép estefelé a hím, midőn villámgyorsan, rézszút felfelé emelkedik, a sokat vitatott, bégetésszerű hangot hallatja. A hím ezen hívó hangjára a nőstény »küp-tiküp-tiküp« válaszát hallani, mire a hím majdnem zuhanva ereszkedik le.

Áprilisban vagy május elején a nőstény 4—5 zöldesszürke és vöröses, feketebarnán pettyezett tojást tojik, melyeket 15—16 nap alatt költ ki. Egyszerű fészket rendszeren a nedves rétek zombékjain vagy hasonló száraz helyein készíti s miután a környezet színétől nem különbözik, nehezen található meg.

Néha már júliusban találhatunk repülő fiatalokat, melyek nehézkesen repülnek s így könnyen lőhetők; minek folytán, ha valaki azzal dicsekszik, hogy ennyi és ennyi sárszalonkát lőtt, anélkül, hogy hibázott volna, az első kérdés az, melyik időszakban lőtte s melyik fajtából valók voltak, mert csak ezután lehet helyes következtetést vonni. A sárszalonka tavasszal, különösen megérkezése első napjaiban s főkép ha az időjárás zord és szeles, nem igen tart ki s ilyenkor jóval gyorsabban is repül, mint máskor. Kora tavasszal tehát a gyakorlatlan puskás csak lucskosan kerül haza, de vadat nem, vagy keveset hoz.

A sárszalonka táplálékát főleg a különböző férgek, rovarok, bogarak, apró csigák és álcák képezik. Habár a sárszalonka soha sem szokott olyan kövér lenni, mint a nagy sárszalonka, azért rendkívül ízletes pecsenyét szolgáltat s csak azt az egyet lehet sajnálni, hogy nem nagyobb.

A második faj a *nagy sárszalonka* (*Gallinago major* Gm.) vagy mocsári szalonka.

Valamivel kisebb, mint a gerle, testhossza 24—26 cm.; szárnyhossza 16—17 cm.; a tizenhat tollból álló kormányja körülbelül 7 cm. Csüdje 4 cm., elől halványszürke, hátul hússzínű, barnásfekete karmai alul kissé homorúak s csak kissé görbültek.

Testének felső része feketésbarna, rozsdabarnán foltozott és sávozott, alsó részének színe a halványfehér és világosbarnának a keveréke, hasa és oldalai ezenkívül hullámos, fekete sávozottságot mutatnak, míg a nyaka sárgán és feketén márványozott. Fejbúbja fekete és egy sárgás sáv által két részre van osztva. Szemei aránylag kisebbek, mint az előbbi fajnál és nem is állanak oly magasan. A hátán két sárgás színű sáv húzódik végig. Farka vége rozsdabarna, feketés harántsávokkal és a hegye fehér; a kormány két-két szélső tolla a közepétől a csúcsáig fehér, a fiataloké sárgásfehér s a fark vége nem fehér. Csőre a tövénél sárgás hússzínű, közepén sötétebb és csúcán feketésbarna, hosszúsága 6,5—7,5 cm.

A nagy sárszalonka vonulása augusztus közepétől szeptember végéig tart, tavasszal áprilisban vagy májusban vonul át, de ekkor rövid ideig, csak egy pár napig marad nálunk. Egyes párok nálunk is fészkelnek, míg az északi vidékeken, így Finnországban, Livádiában, Lengyelországban és Oroszország északi vidékein elég gyakori.

A nagy sárszalonka repülése lassúbb, mint a sárszalonkáé, nem zögös, nem emelkedik oly magasra, hang nélkül rebben fel és rendszeresen hamar le is száll. Az előbbi fajnál féltékenyebb s veszély alkalmával mélyedésekben stb. úgy meglapul, hogy feltűnően megközelíthető. Hangot ritkán hallat.

A nőstény a nyár elején négy-öt, rendszeren négy tojást tojik; ezek halvány olajzöld színűek, barnásszürkén pontozottak, a sárszalonka tojásainál valamivel nagyobbak s 8—14 nappal később is kelnek ki a fiatalok a tojásokból. Fészket elrejtett helyen, zombéktetőn készíti s fűszálakkal és tollakkal párnázza ki. A nőstény körülbelül 17—18 napig kotol. Tartózkodási helye és tápláléka körülbelül azonos a sárszalonkáéval; húsa ízletesebb s néha ősszel oly kövér, hogy ha találva a földre esik, vékony bőre megreped.

Harmadik faj a *gyepi szalonka* (*Gallinago gallinula* L.), melyet selyem- vagy szőrszalonkának is neveznek. Búbos-pacsirta nagyságú, testhossza 17—18 cm.; kiterjesztett szárnyainak hossza 39—41 cm., szárnyhossza 10,5—11,5 cm.; tizenkét tollból álló kormányja 4,5 cm.; a kormánytollak vége barnászörös, a tövük barnásfekete, a két középső toll sötétbarna.

Csüdje szürkés hússzínű s körülbelül 3 cm. hosszú, gyenge karmai feketések.

Csőrének töve szürkésvörös, a vége felé sötétebb, a csúcsa majdnem fekete, hossza 45 cm. s kivéve a kemény csúcsát, puha és hajlékony. Szemei fölött rozsdasárga sáv van és szemeitől az orrlíkakig egy barna sáv húzódik.

Hát- és válltollai feketések, vöröses és zöldes selyemfényvel. Hátán és oldalain rozsdasárga sávok húzódnak. Testének alsó fele fehéres, feketésbarnán szálkázott és foltozott. A szórszalonka elnevezés onnan eredhet, hogy összes tollai rendkívül finomak és szórszerűek.

A gyepi szalonka hazája főképp Európa északi része; különösen északkeleten gyakori. Vonulása tavasszal március közepétől május elejéig tart; ősszel rendszeren akkor érkezik, midőn a sárszalonka már tőlünk eltávozott. A gyepi szalonka tartózkodási helyei ugyanazok, mint a közönséges sárszalonkéé s nem ritkán együtt is találhatók, habár néha kevésbé nedves helyeken is tartózkodik; napközben többnyire jól elrejtőzve fekszik. Repülése gyors, de szabálytalan, majdnem bizonytalan és libegő; hang nélkül kel fel. Párzási ideje, fészkelése, költési ideje azonos a sárszalonkéával. Húsa rendkívül finom és ízletes; ősszel felette kövér, minek folytán igen jól ki is tart.

Azon kezdők és vadászatkedvelők kedvéért, kik a különböző vadak természetrajzával nem szeretnek foglalkozni, a három faj legszembeötlőbb *megkülönböztető jellegeit* röviden ideiktatjuk. 1. A közönséges sárszalonka (*G. media*) evezőtollainak gerince barna. 2. A nagy sárszalonka (*G. major*) szélső evezőtollainak gerince fehéres, és végre 3. a gyepi szalonka (*G. gallinula*) feje búbján a nyakszirtjéig, egy széles, feketés rozsdasárgán pontozott sáv van.

És most áttérhetünk a sárszalonka természetrajzában azon sokat vitatott pontjára, vajjon miként hozza létre az ismert *bégető* hangot.

Midőn a sárszalonkának ezen meglehetősen éles hangja — napközben vagy este — a levegőben hallható, ez biztos jele annak, hogy *azon a helyen költeni akar*, vagy már fészke van.

A hang, melyet a levegőben hallat, két szakaszból áll, melynek *az első felét* nyilván a torkával idézi elő.

Ami azonban *a második részét* illeti, a könyv szerzője ismételt és figyelmes észleletek alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy a sárszalonka hímje ezen hangot *nem a torkával, hanem szárnyesattogásával idézi elő*. Ezen állításra főként azon körülmény készíti, hogy először más madarak is, például a sólyomfélék, ha a magasból a zsákmányra lecsapnak, vagy a récék beszálláskor, szárnyukkal bizonyos zúgást hoznak létre, melyet a sárszalonka bégetésével lehetne összehasonlítani; másodsor, mert a sárszalonka bégető hangját *csakis akkor hallotta, midőn ez a levegőből majdnem merőlegesen, végtelen gyors szárnymozgatással lecsapott*. Egy teljesen szavahihető egyén többször észlelte, hogy a sárszalonka a leereszkedés pillanatában csak az egyik szárnyát mozgatja, míg a másikat szorosan a testéhez szorítja. Ezen állítást azért nem hiheti el szerző, mert valamennyi madár, melyet alkalma volt látni, mindkét szárnyát mozgatta.

A him sárszalonka gyors, rezgő szárnymozgatása, míg a nőstény a fű között ülve »dükki! dükki!« hangját hallatja, a természet olyan játéka, milyent a sárgafejű réti héja himjénél is tapasztalunk a párzáskor, *de csakis a párzás idején*, midőn a magasban ide-oda forogva, sajátságos, egészen szokatlan hangokat hallat.

Azon állítás igazolására, hogy a bégető hangot torkával hozza létre, azon tapasztalati tényt hozzák fel, hogy párzás idején az összes madarak szokatlan test- és szárnymozgatásokat végeznek s egyúttal sajátságos, dürgő hangot hallatnak, mely természetesen a siket- és nyirfajdnál a legfeltünőbb.

A sárszalonka himjének hangja — az utóbbi nézet követői szerint — *sokkal erősebb, áthatóbb* és sokkal messzebbre hallható, semhogy ezt csakis *szárnymozgatásával* hozhatná létre.

Végre, azt is mondják, hogy rendkívülinek is látszik, hogy míg a nőstény, a földön ülve, dürgő hangot hallat, addig a him a levegőben teljesen néma marad.

Steinbrenner erre vonatkozólag a következő nézetét közli:

»A sárszalonka bégetésszerű hangját illetőleg a szakférfiak véleménye főleg abban tér el, hogy egy része ennek eredetét az evezőtollak zümmögő rezgéséből származtatja, míg más része ezen nézettel szemben azt állítja, hogy az ily módon előidézett hangot lehetetlen oly nagy távolságból meghallani, tehát azt állítják, hogy a torkával hozza létre. Ezen nézeteltérésből kifolyólag, de még inkább e munka szerzőjének barátságos felszólítására, mindazon indokokat, melyek ezen, még el nem döntött, kérdésre vonatkoznak, a lehető leggondosabban megvizsgáltam és arra a következtetésre jutottam, melyet, habár újdonságánál fogva az első pillanatban meglepőnek tűnik is fel, mert a harmadik nézet kizárva látszott lenni, mégis a nyilvánosság elé bocsátok, annál is inkább, mert a két régibb nézet egyikével sem áll éles ellentétben. Mielőtt azonban ezen új nézetnek határozott kifejezést adnék, célszerűnek tartom a következőket előrebocsátani:

A) Ismeretes és elvitázhatatlan tény,

1. hogy az a bégető hang, melyet a sárszalonka himje a párzás idején a levegőben hallat, az ivari izgatottság eredménye,

2. hogy az ilyen gerjedelem, főképp fellépésének első idejében, az állati életerőt a legnagyobb mértékig képes felcsigázni és

3. hogy az ily módon felizgatott állati test legtöbb szerve többé-kevésbé hihetetlen tevékenységet képes kifejteni. Ebből magyarázható meg, hogy a legtöbb állatfajok himjeinek hangszervei, a párzási idő közeledtétől ennek lefolyásáig, más és jellegzőbb hangok adására képesek, mint az év többi részében és hogy ezen hangokat szintén feltünő, különös mozgásokkal kísérik. A sárszalonka himjének kérdéses hangja és rezgő lezuhanása tehát nem tekinthető valami rendkívülinek; nem tekinthető a hangja annál inkább valami különösnek, mert a sárszalonka gégejében is megvan a képesség, éppen úgy, mint közeli rokonainál, ilyen hangokat létrehozni. Ha tehát ezen eset, mit elvitatni nem lehet, áll, ha továbbá az erős torokhangok létrehozására szük-

séges tényező — a felszállás alkalmával a tüdőbe felvett levegőt értem — azt mondhatni majdnem fölös mennyiségben van meg, joggal kérdezhetjük: miért tagadta meg a természet ezen madártól, hogy ilyen alkalommal meglevő hangszerveit ne érvényesíthesse, mikor a fokozott életerő erre feltartóztatlanul készteni? Magam részéről én ezt nem hiszem, mert erre minden elfogadható ok hiányzani látszik. A szóban levő hang, igaz, hogy nagyon hasonlít azon hangokhoz, melyeket *Naumann* szerint úgy lehet előidézni, hogy egy botra erősebb evezőtollakat erősítünk s azzal erős mozgásokat végeztünk; mivel az a nézet, hogy a sárszalonka hangját az evezőtollak rezgő mozgása hozza létre, mindenesetre elfogadható támpontot nyer. De ha az éppen említett módon — az erős szárnymozgatással — lehetséges volna valóban ily messze hallható hangokat létrehozni, szemben a levegő ellenállásával, nem-e kell oly erő kifejtést feltételeznünk, melyet a sárszalonkától még a legnagyobb idegfeszültség mellett sem várhatunk? De feltéve, hogy a sárszalonka szárnyai elég erősek ezen erő kifejtésre, vajjon a levegő ellenállásától függő hangoknak nem-e kellene — hangzás és időtartam tekintetében — az emberi fül által észrevehető eltérést mutatniok? Ellenkezőleg, ezen hangok mindig egyformán hangzanak és egyenlő időtartamúak, és ezen utóbbi tekintetben megfelelnek azon időnek, mely szükséges arra, hogy a levegővel telt légzőszerv teljesen kiürüljön.

B) Önmagán is bárki megpróbálhatja, hogy minden egyszerű, nyújtott hang rezgővé válik, ha kezeivel a mellkasát verdesi, vagy ha karjaival, illetve lábaival hasonló gyors mozgásokat végez; a rezgések teljesen az ütések ütemének fognak megfelelni. Hogy adott esetben az erős szárnyütések szintén hasonló hatásban nyilvánulnak, nem szorul további bizonyításra; miután a sárszalonkának bégetésszerű hangja az egyidejű szárnyveréssel azonos ütemben jön létre, nem látszik merésznem a következtetés, hogy a sárszalonka hangjának ezen sajátos rezgése a szárnycsattogatás okozta rázkódásnak az eredménye.

C) Ha a sárszalonka hangját és vergődő mozgását a nemi ösztön kifolyásának tekintjük, nem lesz nehéz arra a kérdésre, melyet gyakran hangoztatnak, felelni: »Miért nem hallatja soha a sárszalonka ezen hangját a földön, hanem csak a levegőben?« A himet izgatottsága röpkedésre és mozgásra készteni, de fekvőhelyén, a magas káka, fű stb. között ez nem lévén lehetséges, ott viszi véghez ezen mozgásokat, hol azt akadálytalanul teheti, tehát a levegőben. Mennyiben ezen magyarázat ellentmondásra találna, még tekintetbe veendő hangjának természetes célja, mi nem lehet más, mint a néha messze és elrejtve fekvő nőténynek szerelemvágyát tudtul adni s mihelyt erre a nőtény jelentőségletes válasza elhangzik, ennek rejtekhelyét kipuhatolni, mi a levegőből könnyebben és biztosan történhetik, mint az égerbokrokkal, rekettyével, sással, kákaival stb. benőtt pocseta-mélyedésből. — Az éppen felhozott és a már ismert, itt tekintetbe veendő körülményeket összevetve, azt hiszem, hogy a sárszalonka himjének egyszerű, tompa párzási hangja a hangszervéből ered, míg ezen hangnak rezgését, mely ezt bégetésszerűvé teszi, az idézi elő, hogy szárnyait egyidejűleg mellkasához veri. Azon esetleges állítással szemben, mintha

ezen nézetemet erősebben hangsúlyoznám, mint olyant, mely a valóságot megközelíti, kijelentem, hogy ezt bármely más nézettel szivesen felcserélem, mely meggyőzőbben van megindokolva. Végre azon óhajtnak adok kifejezést, hogy ezen morzsát, melyet a tudomány oltárára letenni bátor voltam, ne értéke szerint ítéljék meg, hanem csak az őszinte törekvést bírálják, mellyel ezen nézeteltérést dülőre segíteni igyekeztem.

Ha véleményemet a fenti értekezéssel szemben elhallgatom, ezt csakis azon okból teszem, mert ezen értekezés ezen munkának kiegészítésére van hivatva; de azt hiszem, nem vádolhat senki szerénytelenséggel, ha kijelentem, hogy ezen új nézetet igen érdekesnek tartom és a további fejtegetéseket, melyek ebből valószínűleg létrejönnek, feszült érdeklődéssel várom.

Indítatva érzem magamat egyszersmind egy másik nézetet is közölni. *Dr. Altum*, neves ornitológus azt állítja, hogy ezen talányszerű hangot, a sárszalonka sokat vitatott bégetését, se nem a hangszervével, sem szárnyainak gyors mozgásával idézi elő, hanem a *kiterjesztett farktollai között átsivító szél okozza*.

Ezen elmélettel szemben sem merek nyilatkozni, de nem hallgathatom el gyanumat, hogy ha már *Steinbrennernek* a nézete is, amint hiszem, ellentmondásokra fog találni, az *Altumé* még inkább, habár nem lehet tagadni, hogy rendszerét éles elmével és ügyesen védelmezte.

Tehát nem marad más hátra, mint a vitát ezen kérdés fölött azzal zárni, hogy »a tudósok még mindig vitatkoznak s eredményre még nem jutottak«.

Ezen munka ötödik és hatodik kiadásának kiadója, *v. d. Bosch*, ezen ügyben a következőleg nyilatkozik:

»Az előttünk fekvő kérdés egyike azon keveseknek, melyekben saját gyakorlatom és tapasztalataim alapján *Diezel* nézeteivel ellentétbe jöttem. *Diezel* azt mondja, hogy »ismételt és figyelmes észleletei mindinkább megerősítik azon nézetében, hogy a sárszalonka bégetésszerű hangját szárnyainak rezgetésével idézi elő«. — Az én meggyőződésem, melyet ellentétben *Diezel* és más jeles írókkal szemben, mint a valószínűsége törekvő feltevést felhozni bátorodom, nagyon jelentékenyen másként hangzik. Az újabb időben ezen érdekes kérdést ismét több oldalról megvitatták.

Mindezen, többnyire szerfölött figyelemreméltó viták ellentétben állanak az én nézetemmel, mellyel, ha nem is egészen, de meglehetősen egyedül állok. Ugyanis, *Steinbrenner* nézetével tartva, azt hiszem, hogy a sárszalonka himjének tulajdonképpeni hangját egyes-egyedül a tüdeje hozza létre s ezen hang rezgésének oka pedig a madár heves szárnyvergődésében keresendő.

Egyik vadászterületemen két oldalról erdővel határolt és egy pár száz hold kiterjedésű mocsár volt, melyben minden évben jelentékeny számban fészkeltek a sárszalonkák. *Diezel* és más írók serkentésére száz és száz esetben észleltem a sárszalonka himjének életmódját. Tehát fenti nézetem saját tapasztalataimra támaszkodik, melyeket igyekezni fogok igazolni.

Nézetem ellenlábasai azt állítják, hogy egy ilyen kis madárka, mint a sárszalonka, csakis hangszervével nem képes olyan erős, éles és néha igen nagy

távolságban hallható hangot létrehozni. Én azonban erre azt merem állítani, hogy például a fülemüle nem-e éppen olyan kicsiny és kellemes énekét nem-e hallhatni jelentékeny távolságból? Miért ne lehetne a jelentékenyen nagyobb sárszalonkának éppen olyan erős és nagy tüdeje, mint a fülemülének és miért ne lehetne az elsőnek éppen oly erős és messzire hallatszó hangja, mint az utóbbinak? De az összes állatok, tehát a madarak is, párosodás idején nemcsak elevenebbek, szerfölött virgoncabbak, hanem olyan mozgásokat végeznek és olyan hangokat hallatnak, milyeneket náluk különben nem észlelünk s ezeket csakis a nemi ösztönből eredő indulatra vezethetjük vissza. Miért ne mutatna ezen időben a sárszalonka ilyen sajátosságot, miért ne lehetne ezen időszakban a szenvedélytől jobban felizgatott, erősebb s egyszerűsége messzebb hallható hangja?

Annak megcáfolására, hogy a sárszalonka bégetésszerű hangja a hangszervéből származik, azt is felhozzák, mint *Diezel* is, hogy más madarak, p. o. a sólymok, ha a magasból a zsákmányukra csapnak és a récék, ha beszálalnak, szintén idéznek elő szárnyukkal hasonló hangot.

Ez igaz! De ezen hangok távolról sem hasonlíthatók össze a sárszalonka bégetésszerű hangjával, mert azokat inkább zúgás-, illetve füttyölésszerűeknek lehet mondani. A ragadozó madárnak vagy a récének ezen zúgásszerű hangját azonban még megközelítőleg sem hallottam oly távolságból, mint ezt a sárszalonkánál végtelen sokszor és emellett tisztán hallhatóan észleltem, midőn ezt a parányi madarat nagyon magasan vagy igen nagy távolságban szemmel tartottam. A vadrécék nagyon közel kell hogy legyenek a vadászhoz, hogy a szárnytollaik okozta füttyülést hallja. Ugyanez az eset a nagyobb ragadozó madaranknál is. Pedig mily óriási különbség van a vadréce vagy a ragadozó madár és a sárszalonka nagysága között! Hogyan lenne lehetséges, hogy ezen parányi teremtmény olyannyira kisebb szárnyaival erősebb, élesebben, tisztábban jellegzett, de főleg lényegesen messzebről hallható hangot idézzen elő?

Továbbá azt kérdezem: Ha ezen bégetésszerű hangot csakis a szárnyaival, vagy, mint mások állítják, a kormánytollaival hozza létre, miért nem halljuk a nyár folytán? Hisz a hím sárszalonka a párzás idején kívül is felemelkedik a magasba és onnan lecsap a földre! A vadrécéknél és ragadozó madaranknál a jelzett hangot adott alkalommal télen-nyáron hallhatjuk! Azt tartom tehát, hogy a vadrécék és ragadozó madarak ezen hangjának felhozása nézetemnek megcáfolására nem birnak bizonyító erővel.

Majdnem azt kell hinnem, hogy ezen esetben is, miként sok más esetben, az igazság a kettő között van és ismételve ezen értekezés elején hangoztatott meggyőződésemet, áttérek a második részének megindolására.

Azt mondtam, hogy a hím sárszalonka »tulajdonképpeni« hangját egyes-egyedül a madár hangszerve hozza létre és a rezgő, illetve mekegésszerű hang eredete heves szárnymozgatásában keresendő.

Azon nézetemet, »hogy ezen hang rezgését, mekegésszerűségét« a szárnymozgások hozzák létre, abból az egyszerű körülményből következtetem, hogy ha például egy éneklő eglyént rázunk, akkor a hangja nem lesz sima, hanem

rezgővé változik; ezen jelenséget bármely hangszernél előidézhetjük. Tehát feltehetőnek látszik, hogy a hím sárszalónkánál is ugyanez történik, midőn a magasból erős szárnymozgatással a nőtényhez lecsapódik.

Az eddigiekben azokkal, kik ugyanezen nézeten vannak, egyetérték: de egy további pontban nézeteink némileg eltérnek. Ugyanis azt hiszem, hogy azt a megjegyzést tettem:

1. hogy a hím sárszalónka bégetésszerű hangját nemcsak abban a pillanatban hallatja, midőn a földön ülő nőtény hívogató hangját követve, a magasból levágódik, hanem itt-ott akkor is, midőn azon a helyen, hol a nőtény tartózkodik, röpködve ide-oda száll;

2. hogy a hím nemcsak a levegőben, hanem néha akkor is hallatja mekegésszerű hangját, ha a földön a nőténye mellett ül.

Első állításom igazolására elismerem, hogy nincs más bizonyítékom, mint — hála Istennek! — kitünő szemem. Számos észleleteim alkalmával sokszor hallottam bégetést, midőn a hím a levegőben röpködött s több esetben a tévedés teljesen ki volt zárva, mert mennyire a szememmel elláthattam, véletlenül csakis ez az egyetlen hím volt látható s csakis ennek bégetése, de másé nem volt hallható. Ezen tekintetben mégis azt mondhatom, hogy »tévedni emberi dolog«.

De nehezen mondhatnám ezt a második pontot illetőleg. A sárszalónka bégetését a földön oly biztosan hallottam, hogy ezen esetben minden tévedés ki van zárva. Miután ugyanis a bégetést a földön egy párszor hallottam, más írók ellenkező állítására gondolva, nem hihettem másnak, mint hallási csalódásnak; minden kigondolható módon igyekeztem a valóságról meggyőződést szerezni, mi sikerült is, úgy hogy ennek valóságáról ma tökéletesen meg vagyok győződve. Egy-két esetben nincs kizárva a tévedés, de ha bizonyos eset többször ismétlődik, akkor *elhiszem*, mit szememmel látok és füleimmel hallok.

Nagyon biztos és higgadt vizslám segítségével sok, kezdetben hiábavaló és napokon át folytatott keresés után, a jelzett mocsárban három sárszalónka-fészket találtam, melyek közül azonban csakis egyben volt egyetlenegy tojás. Minden egyes fészket úgy jelöltem meg, hogy mindegyiktől egy pár lépésnyire egy-egy nádszálát szúrtam le s azután napokon át, reggel és este, óraszámra ültem ezen észlelő helyemen. Ezen észletem eredménye a következő volt: A hímek többnyire bégetve ereszkedtek le, vagy — helyesebben mondva — röviddel beszállásuk előtt elcsendesedtek s tovább is így maradtak; de egy párszor tisztán és hangosan hallottam a bégetést, még pedig pontosan azon helyen, hol a hím beszállani láttam, tehát az illető nádszálnál. Azonnal felállottam és óvatosan odalopóztam. A bégetés tovább is hallható volt, de mihelyt 30—40 lépésnyire közeledtem, a madár azonnal elhallgatott; tehát kétségtelen, hogy csak akkor hagyott fel a bégetéssel, midőn észrevett, illetve megpillantott. Mihelyt tovább közeledtem, vagy mindkettő felrebbent, vagy csak az egyik, mely ezen esetben hihetőleg a hím volt. A nagy fű és a mondott távolság miatt azonban a madarakat a földön soha sem láthattam meg, tehát azt sem láttam, milyen mozdulatokat végezett a hím a szárnyával.

Ebben azonban az olvasó ellenmondást találhat, mert előbb azt állítottam, hogy a rezgő, mekegő hangot az egyidejű, erős szárnycsapkodás idézi elő, de a földön a szárnyait nem mozgatja. Az ellenmondás egészben helyes, el is ismerem, hogy nem láttam soha a hímét a földön ülve szárnyait mozgatni, de az ilyenmű mozgást nemcsak hogy feltételezem, hanem azon minden nap tapasztalható ténnyel indokolom, hogy más madarak ilyen alkalommal, amellettt hogy bámulatos és bizarr, táncoló mozdulatokat végeznek, szárnyaikat is többé-kevésbé mozgatják, ha kiválasztott szépüknek udvarolnak. Többek között itt csak a vadgalambokat és a tyúkféléket említem fel. Nem-e valószínű tehát, hogy a nőtény előtt a földön levő hím sárszalonka is hasonló szárnymozgatásokkal fejezi ki és adja értésére kiválasztottjának érzelmeit és nem-e valószínű, hogy a szárnymozgatás következtében a hangja rezgővé válik? Rendkívül beható észleleteimre támaszkodva, nézetem helyességéről teljesen meg vagyok győződve, habár előre látom, hogy meg fogják kísérteni ennek megcáfolását. A találó bizonyítékok előtt azonban nemcsak meghajlok, hanem az oktatást köszönettel is veszem; de a bizonyítékok legyenek döntők és szembeszökők.«

A következő két értekezés közül az egyik teljesen ezen nézet mellett szól, a másik legalább fő vonásaiban. Az utolsó az ismert vadász és író *Nolde* báró tollából származik, ki rendkívül gazdag tapasztalatai és észlelései alapján a vadászat és vadász-zoológia terén már régóta elismert tekintély. *Nolde* báró erre vonatkozólag a következőleg ír:

»Arra nézve, hogy a sárszalonka bégető hangja, melyet általában »dürgés«-nek neveznek, hogyan jön létre, a nézetek annyira ingadoznak, hogy valóban merészségnek tűnhetik fel erről határozott véleményt nyilvánítani és teljes bizonyossággal ezt vagy azt állítani. A nagy távolság, melyből a hang a figyelő vadász vagy természetbúvár fülébe jut, már maga végtelen nehézséget okoz ezen, vadászatilag érdekes, kérdés megoldásánál. De miután ezen sokat vitatott kérdést csakis a szorgalommal összehordott adatok segítségével lehet határozottan eldönteni, én is ki merem mondani esetleg hibás, tehát nem helyes nézetemet. Tévedni emberi dolog, mondja a közmondás s miután a vadász szintén ember, biztosan merek számítani vadásztársaim elnézésére, ha ezen tekintetben a cél mellé találnék löni.

Mennyire tapasztalataim engedik, fel kell tennem, hogy *a hím bégető, dürgő hangját sem nem a szárny rezgése, sem nem a kormánytollak idézik elő, hanem a gégeje és csőre*. Arra, hogy a hím sárszalonka bégető hangja valódi gégehang és nem a szárny- vagy farktollak zúgó hangja, éppen azon körülmény vezetett, hogy csak a hím sárszalonka mekeg, a nőtények ellenben egészen más, nehezen leírható hívó hangja van, melyet a földön ülve hallat. Hogy a nagyobb sárszalonka már a természettől fogva képes hangot, még pedig gégehangot adni, bizonyítja azon hang, melyet akkor hallat, midőn a vizsla elől felkel, úgyszintén a nőtény hívó hangja is. Az erdei szalonka korrogása és pisszegése esti húzás alkalmával világosan amellettt szól, hogy a szalonkák hangadó képességgel bírnak. A nagy sárszalonkánál szintén ismeretes

a dürgő hang, melyet főképpen a földön, késő este ismételve szokott hallatni. A nagy sárszalonka dürgő helyeit volt alkalmam észlelni; ezen helyeken egy nagyobb, mocsaras és füvel benőtt rétségen esténként száz és száz darab gyült össze és ide-oda futkosva, folyton lehetett sziszegő szerelmi hangjukat hallani. Az erdei szalonkát a fiatalok hívó hangjával, mit a császármadár-hívóval igen jól lehet utánozni, lövésre csaltam és pedig oly módon, hogy az egész család, az öregekkel együtt, aggatóra került. Ezen felhozott észleletek alapján azt a kérdést kockáztatom, hogy a szalonkafélék családjának egyik tagja, a közönséges sárszalonka, miért lenne néma és miért van arra kárhóztatva, hogy dürgő hangját a párzás alkalmával szárnycsattogással vagy farktollaival adja a nősténynek tudtára? Minden szabály alól van kivétel s természetesen lehetséges is, hogy a természet a sárszalonkánál kivételt tett, de ennek dacára ezen nézet nem éppen olyan valószínűtlen. Zúgó, füttyülő és zörgő hangot ámbár igen sok madárnál észlelünk repülésük alkalmával, de a sárszalonka bégetésszerű hangja ezektől lényegesen eltér és inkább határozott, mondhatni artikulált jelleggel bír. Azt nem lehet tagadni, hogy egyes madarak, énekük vagy dürgő hangjukon kívül, szárnycsattogással is jelzik szerelmi vágyukat, így például a nagy örves galamb és a császármadár; de ezeket a jeleket a gégeből jövő dürgő hangok adalékának tekinthetjük. Hívással igen sok örves galambot lőttem és ekkor pontosan észlelhettem, hogy a hívó hangot mindig hangos szárnycsattogatással kísérte; ezen csattogást én is utánoztam s így a szerelemittas himet gyors közeledésre bírhattam. Éppen így tesznek a császármadarak is, melyek hívó hangjukat szárnypezdergetéssel kísérik. Miként minden császármadár-vadász előtt ismeretes, a császármadár repülése hangos zúgással jár, de a dürgő hangot kísérő zizegést, melyről itt szó van, úgy hozza szárnyaival létre, hogy az ágról, amelyen áll, felugrik, a zizegő hangot létrehozva, ismét visszaszáll arra a helyre, melyen előbb állott. Ezt számtalanszor, néha közvetlen közelről észleltem és a zizegő hangot szájjammal jól is tudom utánozni, úgy hogy a csalogatásnál jó eredménnyel használtam. A felhozott észleletek mindenesetre amellet bizonyítanak, hogy a madarak szerelmi nyilatkozataikat nem mindig tisztán gégehangjukkal fejezik ki, de az ilyen szárnycsattogás- és gerezedelésféle nyilatkozatok tulajdonképen csak kísérői a valódi torokhangoknak s nem tekinthetők magukban állóknak. Esti lesen — erdei szalonkákra — az itteni nagy erdőségekben fekvő erdei réteken számtalanszor volt alkalmam a sárszalonkát dürgése közben észlelni; a nőstényt akárhányszor hallottam közvetlen közelről hini s láttam, mikor a bégető hím a nőstényhez leszállott, miután a magasból nyilgyorsasággal lecsapódott. Az úgynevezett bégetést mindig a magasban hallottam és soha sem észleltem akkor, midőn a hím leereszkedve, a földhöz közel volt, habár akkor többé-kevésbé szintén csapkodhattott a szárnyaival, vagy kormánytollai mozgásban voltak és a hangnak is hallhatóbbnak kellett volna lennie; de ezt nem észleltem. Ha két erdei szalonka találkozik, nem korrognak, hanem mindkettő piszeg. Az a körülmény, hogy a hím sárszalonka megszűnik bégetni, mielőtt a földhöz közeledik

arra a feltevésre késztet, hogy ezen hang akaratától függő, tehát a gégeből jön s nem egyedül a szárny rezgése vagy a kormánytollak idézik elő, mint ezt sokan hiszik. Ezek az én több évi vadászgyakorlataimból folyó nézeteim és észleleteim, melyeket a további kutatás érdekében közzéteszek, anélkül, hogy ezeket csalhatatlanoknak tartanám.«

Azon állítás mellett, hogy a hím nemcsak a levegőben béget, hanem néha a földön ülve is hallatja ezen hangját, *B.—B.* grófnak közleménye szól.

»Habár tudományos tekintetben nem tartom magamat hivatottnak, nem tudtam soha elképzelni, hogy a sárszalonka bégető hangja, melyet az itteni területeken elégszer volt alkalmam hallani, tekintve a madár kicsiny voltát, a szárnyainak rezgéséből vagy a farktollainak szétterpesztéséből származzék. Az ismeretes bégetést olyan sárszalonkától hallottam, mely a rétet átmetsző vasút táviró oszlopán ült, mire engem egy derék öreg vadász figyelmeztetett. Az illető ugyanis egy pár nappal előbb, mielőtt nekem is volt alkalmam erről meggyőződni, észlelte ezen esetet s — nem csekély meglepetésemre — szemben az eddigi feltevésekkel, észleletét igaznak találtam. — Azt hiszem tehát, hogy *Bechsteinnak*, ki szintén azon nézeten van, hogy a sárszalonka akkor is hallatja bégetésszerű hangját, ha ül, igaza van; továbbá, hogy a hímnek sebesen rezgő, sátorozó szárnya és szétterpesztett kormányja nem más, mint a nőstény utáni vágyának kifejezése, mi más madaragnál is észlelhető. Azt hiszem, biztosan állíthatom azt is, hogy ezen hangokat akkor hallottam, midőn a sárszalonka úgyszólván egy pár pillanatig a levegőben volt, míg a szárnyak rezgése és a kormány szétterpesztése csak a leereszkedés pillanatában történt. Meggyőződésem tehát, hogy a bégetés a hangszervek által előidézett és a dürgési időben jelentkező hang.

Távol legyen tőlem, hogy nézetemnek más jelleget akarjak adni, mint-hogy ez a tapasztalás eredménye; de ha a legtöbb szárnyasnak viselkedését, a párosodás idején, tekintetbe vesszük, p. o. az erdei szalonkáét, mely felborzolt tollazattal »pisszegve« követi a nőstényt, azt hiszem, közel állunk azon feltevéshez, hogy a hím sárszalonka szintén felborzolt tollazattal s mert a magasból ereszkedik le, apró szárnycsattogással és szétterjesztett farktollakkal száll le a réten ülő nőstényhez és egyidejűleg bégető, dürgő hangját hallatja. A tollakon keresztül fújó szél zúgása, akár mesterséges úton, akár természetesen jöjjön is létre, nem hallható oly nagy távolságból, mint a bégetés.«

A *vadászat* egyik neménél sem áll annyira, mint épen a sárszalonka vadászatánál, hogy »a gyors puskás jó puskás«. Akárhányszor megtörtént, hogy ha egyik-másik diletáns vadászt figyelmeztettem, hogy gyorsabban lőjjön, mert az egyik szalonkát a másik után eresztette ki ötven lépésre s azon túl is, míg végre a puskája eredménytelenül eldurant, mindig ugyanazt a látszólag alapos feleletet kaptam: »Hiszen addig nem lőhetek, míg a madarat jól célba nem vettem.«

Ha ezen szabály rendes körülmények között helyénvaló is, mégsem tudtam mosoly nélkül megállani, ha ingatag puskások ezt hozták fel ügyetlenségük palástolására; mert, először is, az ilyeneknek, ha ezen szabályt mindig betartják és soha előbb a puskát el nem sütik, míg pontosan nem céloztak, a lövésben remekelniök kellene, pedig a látszat épen az ellenkezőjét mutatja; másodsor, a sárszalonka vadászatánál, kivált ha rosszul tartanak, a szó teljes értelmében vett célzás nem jöhet tekintetbe. Hogyan is lenne lehetséges olyan madarat, mely már húsz-harminc lépésnyire felkel, emellett rendkívül gyorsan repül, rendszeren célba venni, vagy miként volna lehetséges a mindennapi vadászok közönséges segédeszközét a puska előretartását igénybe venni? Az első pillanat a döntő! Aki ezt elmulasztotta, a hibát még a legjobb puskával sem fogja jóvá tehetni, mert a nyílnál gyorsabb madár egy pillanat alatt túl van a veszélyen. *

Bármennyire is ajánlják a vadászati írók ezen szabályt, azt mégsem helyeselhetem, ha a kezdőnek azt tanácsolják, hogy a sárszalonkát egy darabig ki kell eresztetni, mert kezdetben zezguzog s azután egyenesen repül, tehát ekkor biztosabban eltalálható. *

A közelről felkelő szárnyas vad *kieresztése*, legalább nyílt helyen, minden esetre oly szükséges, mint hasznos, de a *sárszalonkánál* ez legkevésbé mondható, mert ez oly gyorsan repül, hogy a *szétlövéstől* nem lehet tartani, még ha a rendesnél valamivel durvább sörétet használnánk is.

De mi történik akkor, ha a sárszalonka *nem tart jól*? Betarthatja-e akkor is a vadász ezen annyira dicsért szabályt?

Alig hiszem; sőt inkább meg vagyok győződve, hogy ily módon húsz eset közül tíz esetben egyáltalában nem fog löni s ötször csak akkor, midőn már késő. Az ilyen »*célozgató*« jól teszi, ha kora tavaszszal és késő ősszel szeles, zord időben otthon marad.

A *gyepi szalonka* vadászatánál célszerű a legfinomabb madársörétet használni, nemcsak azért, mert

ez *jobban főd*, hanem azért is,

mert ezen pacsirtanagyságú

madárnak az úgynevezett

dunszt teljesen elegendő;

még a leggyengébb

lövéstől is vagy

leesik, vagy pe-

dig olyan beteg

lesz, hogy nem

képes messze re-

pülni. Ellenben a

sárszalonkára, ki-

véve a fiatalokat,

július-augusztus-

ban nem tanácsos

a legapróbb göbecset használni, mert nemcsak hogy erősebb lövést kíván-de ritkán szokott közvetlenül a vadász előtt felkelni. Általában ritkaság, számba megy, hogy az eltalált sárszalonka, leesése után, a vizsla előtt vergődve felemelkednek.

A sárszalonka vadászatánál jó eredménnyel használható vizslának a következő tulajdonságokkal kell birnia:

1. a vadász előtt röviden keressen, hogy a vadász azokra a madarakra is lőhessen, melyek a vizsla előtt felkelnek, mielőtt azokat jeleznék;

2. ne ugorjon be, mert a legtöbb vízi szalonka közel a föld színéhez repül, tehát ez a vadászt a lövésben akadályozza, továbbá a beugró vizsla esetleg még többet is felzavarhat;

3. végre a vadat ne szorítsa, mert az ilyen *gyenge* és *parányi* vad hamar megromlik, ha össze van zúzódvá.

Fiatal, tüzes ebeket a sárszalonka vadászatára azért nem szabad gyakran használni, mert a *magas* és *gyors* keresésre való hajlamukat, mi a foglyászatnál annyira fontos, elveszíthetik és megszokják a földön való pizsmogó szaglálódást, egyszóval az alacsony keresést; sőt a mocsárban való gyakori kerestéssel a szaglásszervük is szenvedhet.

Feltűnő, hogy egyes vizslák a sárszalonkát nagyon szeretik, mások egyáltalában nem. — Az utóbbi eset azonban ritkább, mert ezen madarak szagát a legtöbb vizsla kedveli.

A vízi szalonkák keresés módját illetőleg a nézetek eltérők; egyesek azt állítják, hogy mindig *széllel szemben* kell keresni, mások az ellenkezőt tartják helyesnek, mert ekkor a szalonkák a vadász mellett repülnek el, hogy a széllal szembe jussanak.

Ezen utóbbi nézet elég gyakran igaznak bizonyult, mert sok sárszalonka, mihelyt felkel, azonnal oldalt fordul, hogy a szelet maga elé kapja; azonban ezen csekély előnynek az a hátránya van, hogy a vizsla *tarkószéllal* nehezebben talál, mintha a széllal *szemben* keresne; ez különösen a gyepi szalonkánál fontos, mert ezek rendkívül nehezen kelnek fel. Különben mindig széllal szemben keresni nem is lehetséges, mert ki fog órahosszat mindig egy irányban keresni *s a jó szél miatt* nagy kerülőket tenni?

A legtermészetesebb tehát a félszéllal való keresés, mert így nem vesz-tegetünk időt és a vizsla, ha van némi tapasztalata, gyorsan talál.

Legügyesebb sárszalonka-vadászok Olaszországban és Hollandiában vannak, hol a többi hiányzó vadat főkép a vizivadak helyettesítik. Mind a két helyen többnyire egycsővű fegyvert használnak, azon különbséggel, hogy Olaszországban a hosszú csövet, Hollandiában pedig a rövidet kedvelik. Hogy Hollandiában sok jó lövő kell hogy legyen, főkép *abból* következtethető, mert a *parasztok* között is sok van, ki a sárszalonka-vadászatot űzi.

A sárszalonka vadászatának csak egy módját ismertem, a vizslával való kerestetést; de egy igen becses vadászati tankönyvben más módról is olvastam, melynek eredménye azonban kétesnek látszik előttem, habár megvallom, még nem próbáltam meg.

Olyan helyen ugyanis, hová a sárszalonkák szeretnek beszállani, *a víz szélén levő bokrok közé, holdvilágnál, jó széllel lesre kell ülni.*

Ez ellen főképp azt hozhatom fel, hogy oly vizenyős helyen, mely körül bokrok vannak, ha még oly gyérek is, éjjel olyan kis madarat, mint a mocsári szalonka, alig hiszem, hogy meg lehessen látni, annál kevésbé eltalálni, miután tudjuk, hogy ez még nagyobb vadnál is, p. o. a vadrécénél, nyúlnál, vidránál stb. nehézséggel jár s az ilyenmű bizonytalan lövések akárhányszor nem sikerülnek, ha a holdvilágon kívül a hó is nem segíti elő a célzást.

Ha tehát, ezen esetben, a mások tapasztalatát az enyém fölé helyezve, megengedem, hogy éjjeli lesen *néha* sikerül egy pár sárszalonkát löni, olvasóimnak a vadászat ezen módját, mint *kellemest és eredményest* mégsem merném ajánlani.

Hogy eredmény tekintetében ezen módszert miért nem tartom hasznosnak, már említettem; még kevésbé tarthatom vadászati szempontból vonzónak. Miféle élvezet lehet órákon át egy helyen állani vagy ülni s hébe-korba *ültiben* olyan madarat löni, melynek lövése épen gyors repülése folytán bír ingerrel?

Ezen esti és éjjeli lesnek mégis van *előnye*, amennyiben a természetbúvár ilyen alkalommal becses észleleteket tehet s olyan vizimadarakat is ejtethet zsákmányul, melyek nappal félénkségük és ravaszságuk miatt a vadász minden igyekezetét meghiusítják s lőtávokra soha sem várják be. Ezen vadászati mód ilyen szempontból minden esetre figyelmet érdemel.

A viziszalonkák vadászatának egy más módja, mely még a legügyesebb lövőnek is élvezetet okoz, *a hajtatas*. Ez abban áll, hogy késő ősszel, rendszeren október végén vagy november elején, mikor a viziszalonkák előszeretettel tartózkodnak a leeresztett halastavakban, de nagyon röbbenősen, amennyiben egyetlen szalonka hangos kiabálásával néha öt-hat darabot zavar fel, a puskás fedett helyen eláll és maga felé hajt. Fedezetül egyes bokrok vagy magas töltések használandók fel, mert a szabadon álló vadászt a sárszalonka többnyire kikerüli; azonban úgy kell mindig felállni, hogy már előre láthassuk jönni, mert különben — tekintve rendkívül gyors repülését — nem lehetünk idejében készen, vagy nagyon messziről kell utána lőnünk.

Ha a halastavak sorban vannak, vagy a totyogók közel esnek egymáshoz, mint például nálunk a Tiszamentén vagy a Nyírségben, az ilyen vadászat a gyakorlott puskásnak rendkívül sok élvezetet nyújt, mert ez képezi a jó lövő próbakövét s ezen lehet a nagyszájú dicsekvők bőbeszédűségének alaposan gátat vetni.

A viziszalonka-vadászat egyik főszabálya továbbá, hogy oly vidékeken, hol a sárszalonka gyakori és jól tart, a keresésnél mindig határozott terv szerint járjunk el, azaz bizonyos területeket, melyek árkok, töltések, fák vagy bokrok által vannak határolva, darabról-darabra pontosan lekeressük s addig ne menjünk tovább, míg meg nem győződünk, hogy nem maradt el semmi mögöttünk.

Ha ellenben kevés a sárszalonka s csak egyenként találhatók, ily módon igen sok idő megy kárba; ilyenkor a vizslát szabadabban eresztethjük, épen

úgy, mint a foglyászatnál, míg az első csapatot meg nem találta. Mihelyt egy sárszalonka felkelt, tartsuk szemmel s jegyezzük meg jól a helyet, hová beszállott, nehogy eltévesszük, kivált ha útközben másra is lövünk vagy más után néztünk. Néha a felzavart sárszalonka magasra felszáll és olyan messzire repül, hogy csak parányi pont gyanánt tűnik fel; aki nem ismeri ennek a madárnak a természetét, nem is képzei, hogy vissza fog térni. Pedig így van, egyszerre megfordul, a pont mindnagyobb lesz, majd az egész madár felismerhetővé válik s nem messze előbbi helyétől, leszáll.

Arra nézve, hogy a *sárszalonka vadászatánál* miképen viselkedjünk, *Jester* főerdőmester kitűnő útmutatást ad. *Jester* minden csekélységre tekintettel van, mi a vadászat eredményére befolyással lehet. Hol azonban kevés a sárszalonka, és nem tartanak jól, a *Jester* által ajánlott szabályok nem mind alkalmazhatók. Csak ha árkokban fekszenek, melyekhez észrevétlenül lehet közeledni, vagy ha nád között vagy magas fűvel benőtt réteken vannak, vagy rendkívül szép meleg időben lehet arra számítani, hogy lőtávokra megközelíthetjük; de még ilyenkor is a vadászt rendszeren jobban bevárják, *mint az ebet*.

Ha tehát *Jester* azt mondja, hogy a vizslának időt kell engedni, hogy addig kerüljön s elé vágjon, míg jó szelet kap, ez inkább csak a *nagy sárszalonkára* és a *gyepi szalonkára* vonatkozik, habár az utóbbi nem igen szokott szaladni, de nem a *közönséges sárszalonkára*, mely a vizsla előtt soha, vagy ritkán szalad, és kevésbé jól tart, mintsem a vizsla kerülését és elébevágását bevárná. Azért olyan helyeken, hol a vadnak nincs kellő fedezete, biztosabban érünk célt, ha a vizslát nem engedjük keresni, hanem magunk rebbentjük ki.

Végre nem hallgathatjuk el azon megjegyzést, hogy mindenki jól teszi, ha azokat az egyes sárszalonkákat, melyeket télen esetleg nyílt források és patakok mellett talál, s melyek ott úgysis csak nyomorúságosan tengetik életüket, kíméli. Kettőnél többet úgysis csak ritkán találhatni ily helyen, ez pedig nem elég pecsenyének, továbbá olyan soványak, hogy nem érdemes feltálni. Különben is, télen sokkal jobban ékesíti az igazi vadász táskáját a belőle látszó róka, mint egy kiéhezett sárszalonka.
